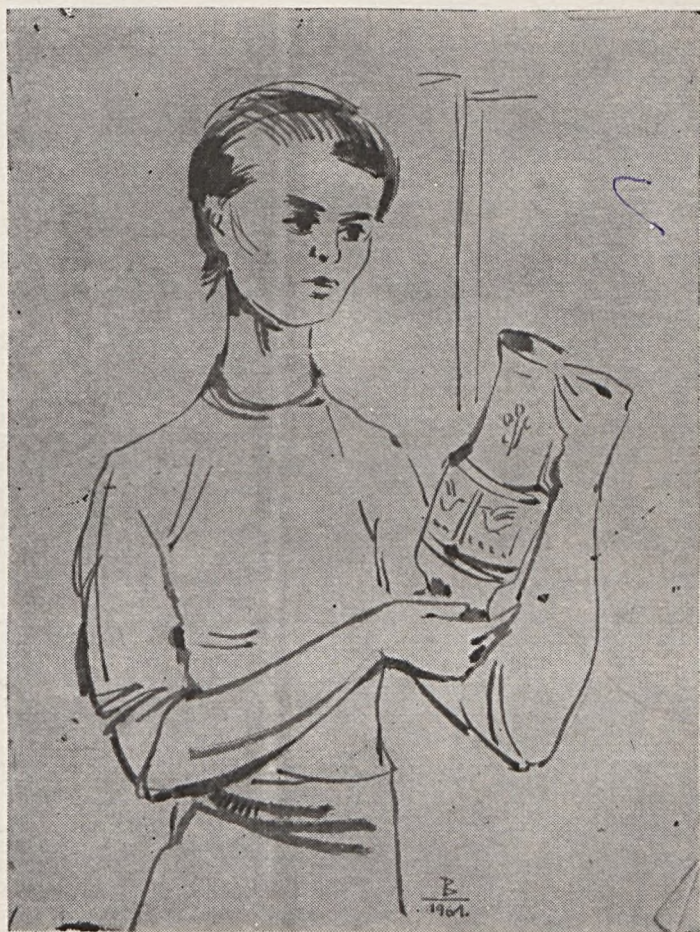

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

1961. DECEMBER

A MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA

MŰVELŐDÉSI TÁJÉKOZTATÓ

TARTALOM

<i>Tóth József</i> : Az új ember kohója — — — — —	3
<i>Bernics Ferenc</i> : A művelődéspolitikai egységéért — — — — —	8
<i>Lemle Géza</i> : A múzeumi hét után — — — — —	12
Szakfelügyelők a múzeumról — — — — —	16
<i>Bujtár József</i> : Tanulókisérletek fizika órán az ált. iskola VIII. osztályában —	26
<i>Tibor Istvánné</i> : A számonkérés módszere a biológiai tantárgyak középiskolai oktatásában — — — — —	33
<i>Orosz Ottó</i> : Tanácsok a sportmunka szervezéséhez — — — — —	41
<i>Hamar Imre</i> : A sásdi napköziotthon élete — — — — —	46

PÉCS—BARANYAI NÉPMŰVELÉSI TANÁCSADÓ KÖZLEMÉNYEI:

<i>Antal Gyula</i> : Múzeum és népművelés — — — — —	50
<i>Krekity Lajos</i> : Amiről a munkatervék beszélnek — — — — —	53
<i>Kolta Ferenc</i> : Tíz esztendő útjelzői — — — — —	57
<i>Baló István</i> : A Pécsi Városi Művelődési Ház Ifjúsági Klubjának munkájáról —	60
<i>Vastagh Zoltán</i> : A bábjátás új útjai — — — — —	66
<i>Lippenszky István</i> : A népművelési ágak együttes alkalmazása az ismeret- terjesztésben — — — — —	70
<i>Bécsi Tamásné</i> : Egy előadásorozat tanulságai — — — — —	74

ISMERD MEG BARANYÁT:

A Baranya megyei múzeumok életéből — — — — —	77
<i>Fülep Ferenc</i> : Rómaikori kutatások Pécssett és Baranya megyében — — — —	108
<i>Szabó Pál Zoltán</i> : Régi helynevek régi értelme Pécs vidékén — — — — —	116
<i>Bácskai B. Sándor</i> : Hej, halászkok, halászkok — — — — —	120

FILM — SZÍNHÁZ

<i>Mészáros Bálint</i> : Moszkvai filmkockák — — — — —	123
<i>Mészáros Bálint</i> : Kisfilmek és a népművelés — — — — —	128

KÖNYVESPOLC:

<i>Józsa Dénes Piroska</i> : A tanácsi kezelésbe adás jelentősége falusi könyvtárainkban	132
<i>Téry Tibor</i> : A művelődési autóról — — — — —	133
<i>Lemle Géza</i> : Cigányok a könyvtárban — — — — —	138
<i>Szász István</i> : A Janus Pannonius Múzeum kiadványairól — — — — —	141

HÍREK: — — — — —	144
------------------	-----

KIADVÁNYUNK MUNKATÁRSAI:

- Antal Gyula*, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály előadója.
Baló István, a Pécs városi Művelődési Ház igazgatója.
Bácskai B. Sándor, a Pécsváradi járási Könyvtár vezetője.
Bernics Ferenc, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály mb. vezetője.
Bécsi Tamásné, a Pécsi városi Művelődési Ház művészeti előadója.
Bujtár József, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.
Fiszter Gyuláné, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.
Fülep Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeum főigazgatója.
Gebhardt Antal, a Janus Pannonius Múzeum természettudományi gyűjteményének vezetője.
Hamar Imre, újságíró, Dunántúli Napló.
Józsa Dénes Piroska, a Baranya megyei Könyvtár előadója.
Kolta Ferenc, a Pécsi Pedagógiai Főiskola tanszékvezető tanára.
Kováts Valéria, a szigetvári múzeum vezetője.
Krekity Lajos, a pécsváradi járás népművelési felügyelője.
Lemle Géza, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály Népművelési Csoportjának vezetője.
Lippenszky István, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály főelőadója.
Mándoky László, a Janus Pannonius Múzeum néprajzi gyűjteményének tudományos munkatársa.
Mészáros Bálint, a Baranya megyei Moziüzemi Vállalat csoportvezetője.
Orosz Ottó, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály előadója.
Papp László, a Baranya megyei múzeumok mb. igazgatója.
Sarkadiné Hárs Eva, a Janus Pannonius Múzeum művészettörténeti gyűjteményének vezetője.
Szabó Pál Zoltán, a Dunántúli Tudományos Intézet igazgatója.
Szabó Gyula, a Janus Pannonius Múzeum helytörténeti gyűjteményének vezetője.
Szász István, a Pécsi városi Könyvtár előadója.
Szendró Miklós, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.
Szokolszky Oszkár, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.
Téry Tibor, a Baranya megyei Könyvtár előadója.
Tibor Istvánné, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.
Tóth József, a pécsi Marxizmus—Leninizmus Esti Egyetem igazgatója.
Vastagh Zoltán, a Pécsi városi Művelődésügyi Osztály előadója.
Vörös József, a Baranya megyei Művelődésügyi Osztály szakfelügyelője.

A címlaprajz: *Bizse János* munkája

Készült 1000 példányban

Kiadja a Baranya megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya

Felelős kiadó: *Bernics Ferenc*

61-5216 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: *Melles Rezső*

TÓTH JÓZSEF:

Az új ember kohója

Gondolatok az SZKP XXII kongresszusának programjához

„Több évezredek álma az Embernek az igazságos, ésszerű, a békés alkotás, az anyagi jólét és a szellemi virágzás társadalma. Évezredek rendje volt a ki-zsákmányolás, a kegyetlen és embertelen kényuralom, a nyomor és elnyomottság az alá- és fölérendeltség, a természet erőinek és a társadalmi viszonyoknak való alávetettség. Nemzedékek álma és vágya volt szabadulni az embertelen viszonyoktól és megteremteni a boldog, emberi aranykort. Ez az álom ihlette Platont, az őskeresztény kommunizmus apostolait, Morus Tamás utópiáját, Campanella Napállamát, Saint Simon, Fourier és Owen Robert utópisztikus szocialista tanait. A boldog, emberi élet utáni vágy vitte harcba Spartacus rabszolgáit, Dózsa György, Müntzer Tamás jobbágyparasztaikat, Garibaldi és Kossuth paraszthadait.

Nincs szám, nincs szó és gondolat, amely képes lenne összefogni az álmodozást és a küzdelmet, az emberi boldogulásért áldozott sok hiábavaló küzdelmet és a szellemi erőfeszítést.

Az emberiség története azonban kitermelte azokat az erőket, amelyek az álmokat valóráváltják. A munkásosztály megjelenésével és a tudományos szocializmus megszületésével a kommunizmusért folytatott harc tudományos programmá lett. A mi időnkben a kommunizmus az eszmék birodalmából a valóság birodalmába lép. Az SZKP XXII. kongresszusának programtervezete azt igéri: „a szovjet emberek mai nemzedéke már a kommunizmusban fog élni.”

Hogyan közeledjen a kommunizmushoz az ideológia és a kultúra területén dolgozó egyén? Hogyan közeledjen e program megértéséhez és annak szelleme szerinti cselekvéshez az embert formáló pedagógus?

Mindenelőtt ismerje meg, tanulmányozza, és értse meg azt, amit ez a program tartalmaz. Értse meg, hogy a kommunizmus a felismert szükségszerűség rangjára emelt menetrendje a mai kor társadalmi fejlődésének. Értse meg, hogy a mi korunk fog végetvetni az öldöklésnek, pusztításnak és elvezeti az emberiséget a rég sóvárgott török béke társadalmába. Értse meg tehát, hogy két évezred embertelen rendjének elpusztítása és a helyébe épülő új, emberi életforma történelmi szükségszerűség. Ennek megértése a kor minden emberének, de különös a hivatásos nevelőnek elsőrendű kötelessége. Ez tehát nemes hivatásából fakadó, feladata a nevelőnek, mert hisz minden korszak, minden történelmi

kor meghatározza az emberi célokat, az embereszményt és a nevelés tartalmát. Az SZKP XXII kongresszusa olyan programot hagyott jóvá, amelynek teljesítése azt jelenti, hogy „a szovjet emberek mai nemzedéke már a kommunizmusban fog élni”. E programhoz hozzákívánczozik az az elvi útmutatás is, hogy a szocialista építést folytató országok többé-kevésbé egyidőben jutnak el a kommunizmushoz. Mármost világos; ha a szovjet polgár alig negyedszázadon belül a kommunizmusban él, akkor ezen az is értendő, hogy a magyar dolgozó jövője is, még ebben a században a kommunizmus lesz. A mai nevelés fő tartalmát tehát az határozza meg, hogy fel kell készíteni a felnövő nemzedéket a kommunizmus építésének feladataira, ennek az örökségnek a birtokbavételére és továbbfejlesztésére.

Az embert alakító nevelő hivatása arra is kötelez, hogy tudatos meggyőződés által áthatva élje és teljesítse a kommunizmus építését megelőző és annak előkészítését jelentő úton a példaadás kötelezettségét. Saját tevékenységét, hivatásából eredő sokoldalú közreműködését ágyazza be a kor szükségletei által megszabott eszmei-kulturális feladatok megoldásába. Saját cselekedeteit, alkotó energiáját, ambícióját és képességeit szüntelenül fejlesztve hasznosítsa ennek a programnak a tudatos megvalósításában. A hangsúly most tehát arra helyeződik, hogy a pedagógus lásson előre, egy fejjel magasodjon ki, fejlessze ki mindenképpen képességeit, mert a program megvalósítása új, magasabbrendű emberi tevékenységet, sokoldalúan képzett embereket igényel. Ennek az új embernek a kinevelése sem egy ösztönös folyamat útján megy végbe, nem csupán a szocializmusra és a kommunizmusra jellemző gazdasági-társadalmi-kulturális viszonyok hatásaképpen, hanem a leghatékonyabb tudatos embernevelés útján is. Sőt, a reális gazdasági és társadalmi viszonyok átalakításának gyorsuló tempója mellett, előrenyomult az eszmei-ideológiai és kulturális tevékenység színvonalának, hatókörének emelése. Ki tehet ebben legtöbbet és kinek kell legtöbbet tennie? A hivatásos nevelő az, akinek legszebb tevékenysége: emberibbé formálni az embert, ő az, aki az élő anyag átalakításában és tökéletesítésében legtöbbet tehet és legtöbbet kell lennie.

A mi korunk nevelője akaratától és szubjektív belátásától függetlenül, nagy történelmi erők működése révén jutott olyan helyzetbe, amely elől nem hátrálhat meg. Miért is hátrálna meg? Soha nem volt még történelmi kor, amely ilyen emberi és ilyen magas szociális célok szolgálatába állította volna a nevelői hivatást. Az osztálytársadalmak kora embertelen célok szolgálatában, farkastörvények tiszteletére, természeti és társadalmi erők előtti meghunyászkodásra kényszerítette az embereket; az osztálycélokat szolgáló nevelőket arra kárhoztatta, hogy ilyen célok által meghatározva teljesítsék hivatásukat. A kommunizmus építése és a kommunista embernevelés szakítást jelent ezekkel az embert fizikailag és szellemileg elkorcsosító célok szolgálatával.

A kommunizmus jelszava: „mindent az emberért, mindent az embernek”. Mi a kommunizmus? Amióta megjelent az SZK PXXII. kongresszusának programtervezete és Hruscsov elvtárs beszámolója elhangzott, azóta már sokszor és sokhelyen idézték ezt a megfogalmazást: „A kommunizmus osztály nélküli társadalmi rendszer, amelyben a termelőeszközök egységes köztulajdonban vannak, ahol megvalósul a társadalom valamennyi tagjának teljes társadalmi egyenlősége, ahol az emberek sokoldalú fejlődésével együtt az állandóan fejlődő tudomány és technikai alapján nőnek a termelőerők, ahol a társadalmi gazdagság minden forrása teljes bőségben buzgó és megvalósul a nagyszerű elv: „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint.” A kommunizmus

a szabad és öntudatos dolgozók magas szervezetségű társadalma, amelyben megszilárdul a társadalmi öngazgatás, a társadalom javára végzett munka mindenki számára elsődleges létszükségletté, felismert szükségsszerűséggé válik, képességeit mindenki a leghasznosabban fogja gyümölcsöztetni a nép javára.”

Ezt a meghatározást sokszor kell még elolvasnunk és idéznünk, hogy ne feledjük; sokszor kell még értelmeznünk, hogy megértsük és sokszor kell mérlegelnünk, hogy tetteinket ennek szellemében végezzük.

A pedagógusnak máris világosan kell látnia, hogy a kommunizmus minőségileg új emberi életrend — új gazdasági-anyagi és kulturális feltételeket jelent az ember számára — és látnia kell, hogy ez új fizikai-eszmei-erkölcsi ember kialakulását is jelenti.

Az új társadalmi rend vonásai alakítják ki azt az eszményi embertípust, amely megszabadul minden korábbi pusztító, marakodó és öldöklő tulajdonságtól, amely ember lesz a szó légeredetibb, legvalóbb értelemben. Milyen fő vonásai lesznek ennek az új, társadalmi rendnek?

Az örök béke évezredes emberi álmát a kommunizmus valósítja meg. Ebben a társadalmi rendben nem lesznek osztályok, osztályharcok, társadalmi, emberi érdekkellentétek és egymás elleni küzdelmek. Ismeretlen lesz a pusztítás, ölés és háború. A kommunizmus felépítésének kitűzött programja a legmegragzóbb békefelhívás az emberi történelemben. Ennek a programnak a teljesítése tovább növeli a szocializmus és a béke anyagi és szellemi erőit, megérleli a föld minden lakójának számára az elsőrendű, elemi szükséglet megvalósítását, a békét. Ettől kezdve a nemezközi társadalmi időjárás barométere így jelzi majd a holnapi és távolabbi kilátásokat — ahogy Hruscsov elvtárs mondta: „Derült idő. A világháború veszélye örökre megszűnt.” Az ilyen társadalom embere derűs és békés természetű ember lesz, mentes minden zsarnokságtól, kegyetlen és embertelen vonástól. Annak feltétele, hogy az ember ilyenné váljon; a kommunizmus anyagi-társadalmi realitása szükséges, amit az ember alkot — önmagához hasonlóan.

A kommunizmus, a munka és a jólét társadalma lesz. A munka tette emberré az embert, a munka az emberi lét alapja és az tökéletesítésének, fejlődésének fő eszköze.

A kommunizmus munkaprogramja céljaiban, méreteiben, minőségében és módszereiben felülmúl minden eddigi tudatos emberi cselekedetet. Az emberi munka ebben a társadalomban megszabadul minden külső kényszertől. Az ember és a munka egyé válik, az ember elidegeníthetetlen szükségletévé válik a tudatos alkotás. A munka a sokoldalú teremtés és alkotás mezeje lesz, ahol az emberi élet célja és értelme gyökeredzik, és ahol újratertemti, nemesíti és tökéletesíti önmagát az ember. A munka és az ember azonosulása, kölcsönhatása a fő eszköze a kommunista embertípus kialakításának. Ezért kell emlékeztünkbe idézni Hruscsov elvtárs szavait: „A kommunista nevelésnek, a személyiség sokoldalú fejlődésének alapja az alkotó munka.” A kommunisták dicsőítik és magasztalják a szabad munkát, mint minden ember életének és jólétének forrását, a társadalom haladásának és felvirágzásának zálogát.”

A munkára nevelés gyermekkorban kezdődik, amelyben a pedagógusnak nagyon sokoldalú szerepe van.

A szabadság és az engyelőség társadalma lesz a kommunizmus. A szabadság valódi tartalma a felismert természeti és társadalmi törvények szerinti tudatos cselekedet, a szükségszerű folyamatok felismerése. A szabadság legmélyebb értelme és tartalma: az emberi szükségletek kielégítése érdekében átalakítani a

termelési, társadalmi és kulturális viszonyokat. A kommunizmus az jelenti, hogy az emberi szükségletek teljes kielégítése történelmileg szükségszerű fejlődési foka a társadalomnak. A kommunizmusban a tökéletes kollektívizmus valósul meg, ahol az egyén a legteljesebben beolvad a kollektívába, és ahol ezért az emberi kollektíva ereje megsokszorozódik, képes uralma alá hajtani a természeti és társadalmi törvényeket. A kommunizmus valóban a teljes egyenlőség társadalmát. Gazdaságilag minden egyén joga és kötelessége a közös termelőeszközök használata a közösség javára. Minden egyén képessége szerinti munkája a legfőbb erkölcsi parancs, de minden egyén szüksége szerint élvezi a megteremtett javakat. Ez az elv nemcsak a vagyoni, területi, faji és nemi megkülönböztetéseket szünteti meg, hanem a biológia törvénye szerinti képességek, tehetségek különbözőségét sem tartja szemelőtt. A kommunizmus teszi igazán szabaddá és egyenlővé az embert, száműz mindenfajta megkülönböztetést, egyszerűen emberré tesz mindenkit és minden ember szabadságának, egyenlőségének és személyes méltóságának alapot és védelmet nyújt. E feladatok megvalósítására kell felkészíteni a jövő nemzedéket és olyan jellemvonásokat kell kialakítani bennük, amelyek alkalmassá teszik ezt a nemzedéket a mű megalkotására és méltóvá teszik annak birtoklására.

Az igazi humanizmus és testvériség társadalmát a kommunizmus. Mindent az emberért! — ez a jelszava ennek a társadalomnak.

„A kommunizmus összemberi ügy — szöszert az egész emberiség ügye. A történelem során sok eszme, sok zseniális koponya és megszámlálhatatlan társadalmi mozgalom lépett fel az általános, emberi célok nevében, de azok akarva és akaratlanul megrekedtek egyes osztályok, egyes nemzetek, népcsoportok vagy államcsoportok érdekeinél. Az általános, emberi célok nevében csak a világ munkásosztálya léphet fel, mert csak ez az osztály tudja összefogni, vezetni és győzelemre vinni több évezredes harc mai örökösait, mindenfajta elnyomás, egyenlőtlen és embertelenség megszüntetése útján.

Mi sohasem mondtuk és nem mondjuk, hogy a szocializmus és a kommunizmus egyes kiváltságos embercsoportok boldogulásának életformája, ellenkezőleg; azt hangoztatjuk, hogy ez a föld minden emberének a társadalom fejlődéstörvényein alapuló életformája lesz.”

Az emberszeretet, az emberről való gondoskodás hatja át ezt a programot. A Szovjetunióban 20 év alatt minden család összkomfortos lakáshoz jut, minden felnövő ifjú ingyenes középiskolai oktatásban részesül. A művelődési és mindennapi igények kielégítése 5,5-szeresére emelkedik. A gyermekek és munkaképtelenek eltartásáról a társadalom gondoskodik. 20 év múlva a gyermekek eltartásával és nevelésével járó költségek 75—80%-át a társadalom vállalja magára. Van-e ennél emberibb program? Érdemes-e ezért fáradozni és áldozatot hozni?

A kommunizmus az emberek közötti viszonyt új alapokra helyezi: az egymás elleni harc helyébe az egymásért való küzdelem törvénye lép, az önkény és durvaság helyébe a megértés és a szeretet. Ez a közösség szabad emberek énkéntes társulása lesz. A pedagógus hivatása ezeket az eszméket plántálni és fejleszteni a jövő generációban.

A jövő emberének egyes vonásai már a szocializmusban kialakulnak, más vonásai csak a kommunizmus építése során vagy a kommunizmusban termelődnek ki. A kommunista ember eszmeiségében, műveltségében és erkölcsiségében már nem lesznek lerakódásai, nyomai az utolsó osztálytársadalomnak, a kapitalizmusnak. A kommunista ember új emberi minőséget jelent.

Milyen fő jellemvonásai lesznek az új embernek?

Először: magasfokú eszmeiség — a legtisztább emberi eszmények, életcél és értelem — a tudatos cselekvés, a természet és a társadalom vaknak és áthatolhatatlannak hitt erői legyőzése, a meggyőződés és érzelmileg átélt hivatás, jellemzik az új embert.

Másodszor: széleskörű műveltség, magas technikai, természettudományi és társadalomtudományi ismeretek, amelyek birokában a kommunizmus magas-színvonalú anyagi, technikai bázisát megteremtik, szervezik és továbbfejlesztik az emberek. Sokoldalú esztétikai és érzelmi fejlettség, amely a szép és haladó célok felismerésének frissítője és rugója lesz.

Harmadszor: az erkölcsi tisztaság, az új emberi célok és normák belső szükségletből fakadó teljesítése a „mindenki egyért, egy mindenkiért”, „ember az embernek barátja, elvtársa és testvére” — elvek alapján.

Negyedszer: a fizikai tökéletesség, erő, egészség, ügyesség és sokoldalú képesség; káros szenvedélyek, egyoldalúság és fizikai elhasználódás hatásai alól felszabadult, magasszínvonalú, ésszerűség alapján folytatott tevékenység jellemzik az új embert.

Az új ember kohója a szocialista és kommunista építőmunka és az iskola, ezekben izzik és formálódik az új ember. Ebben a kohóban a „műszaki” vezérkar szerepét a hivatásos nevelők végzik. Végezzék jól! Edzett, kemény, nemes acélt eddzenek!

BERNICS FERENC:

A művelődéspolitika egységéért

Az 1961/62. tanévet a művelődésügyi apparátus új szervezeti keretekben kezdte meg. Létrejötték a járási művelődésügyi szakigazgatási szervek, az új művelődésügyi osztályok. Ez az új művelődési év egyik legjelentősebb eseménye.

Az új szervezeti egység létrehozásával tulajdonképpen visszatértünk az 1957 előtti állapothoz, azzal a különbséggel, hogy az új szakigazgatási szervek a művelődésügyi egység jegyében oktatási és népművelési feladatokat egyaránt hivatottak megoldani. Az új osztályok azonban nem egyszerűen a régi oktatási ill. népművelési osztályok összevonását jelentik, hanem a művelődésügyi egység magasabbrendű szintézisét, mely most már az egységes Művelődésügyi Minisztérium és Megyei Művelődésügyi Osztályok mellett járási szakigazgatási szinten is jelentkezik.

A Járási Művelődésügyi Osztályokat létrehozó kormányhatározattal a megyei és főleg a járási tanácsok régi vágya vált valóra; számukra a kormányrendelet végrehajtása világos, érthető. Pedagógusaink és népművelési dolgozóink közül azonban sokan nem értik, nem látják világosan, hogy mi tette szükségessé a Járási Művelődésügyi Osztályok létrehozását, és milyen feladatok várnak rájuk.

Ha röviden és tömören akarjuk megfogalmazni a Járási Művelődésügyi Osztályok létrehozásának okát, a következőket mondhatjuk:

Közelebb az élethez, a pedagógusokhoz, a népművelés munkásaihoz! Ez a tétel — mint követelmény — összefügg népi államunk jellegével, demokratizmusával. Ha az igazgatási szerv közel áll az élethez, gyorsabbá válik az ügyek intézése, alaposabb és elmélyültebb lesz az emberekkel való törődés, foglalkozás. Mindez a munka megjavítását, alaposabb céltudatosabb, eredményesebb végzését vonja maga után. Éppen ezért a szocializmus építésének jelenlegi szakaszában, amikor a tudatformálás és általában a kulturális feladatok megoldása fokozottabban előtérbe került, szükségyszerűvé vált az élethez, a gyakorlati oktatási és népművelési tevékenységhez szervezetenként közelebb álló Járási Művelődésügyi Osztályok létrehozása. Egyesek azt is megkérdézhetik, hogy mi tette szükségessé 1957-ben a járási osztályok megszüntetését?

Ezeknek azt válaszolhatjuk, hogy a művelődésügy irányításának a megyéhez való centralizálása az ellenforradalom után, a konszolidáció időszakában helyes és szükséges volt. Ennek két fő okát kell látnunk:

1. Az egész megyére kiterjedő, egységes és helyes elveken nyugvó káderpolitika érvényesítése az ellenforradalom elleni harcban, ami eredményesen szolgálta az eszmei tisztázódást.

2. Az egységes művelődésügyi szemléleten alapuló művelődéspolitikai meg-
alapozása.

Ma már a körülmények és a művelődésügy előtt álló feladatok minőségükben mások, mint a konszolidáció időszakában.

A konszolidáció időszaka lezárult, pedagógusaink eszmei-politikai fejlődése jelentős előrehaladást ért el. Megváltozott falvaink élete is. Ez a változás, mely a termelőszövetkezeti mozgalom győzelmének következménye, elsősorban a tulajdonviszonyokban jelent változást, de vele együtt jelentkezik a megnövekedett igény az oktatás és népművelés irányában. Többet és jobbat kíván tőlünk, a művelődésügyi munkásaitól az élet, a munkásosztály és termelőszövetkezeti parasztság. Az új körülményeknek és a fokozódó feladatoknak ma már a megyéhez centralizált vezetés nem tud hatékonyan megfelelni, szükség van a helyi viszonyokat figyelembe vevő differenciáltabb vezetésre. Ezt a differenciáltabb irányítást csak a művelődésügy területén jelentkező feladatok decentralizálása újítan lehet biztosítani.

A decentralizálás következtében az operatív jellegű feladatok, jelentős része lekerült a járásokhoz. A megyénél ennek következtében csökkent a túltermelés. A fölszabadult időt és energiát — a megye középszerv jellegének megfelelően — a magasabb színvonalú elvi-tartalmi munkára, elsősorban az elemző munka megjavítására lehet fordítani.

Milyen jellegű feladatok hárulnak a Járási Művelődésügyi Osztályokra?

Mindenekelőtt leszögezhetjük, hogy a járások elvi alapon működő operatív szervek, melyek részben felettes szakigazgatási szervüknek, a Megyei Művelődésügyi Osztálynak, részben pedig a járási tanács v. b.-nek vannak alárendelve.

A feladatok tehát mindenekelőtt operatív jellegűek és kiterjednek az alsófokú oktatásra, a kulturális tömegmunkára és az ezekhez kapcsolódó személyi és gazdasági jellegű ügyek intézésére. E feladatok végzésével összefüggően szükséges néhány alapvető, elsősorban szemléletbeli probléma tisztánlátása.

Az egyik ilyen fontos követelmény, a művelődésügy egészséges szemlélete. található. Pl. Iskolai olvasómozgalom és falusi könyvtár, felnőttoktatás és mű-

Mit jelent ez?

Mindenekelőtt látnunk kell, hogy a párt és kormány által megszabott művelődéspolitikai gyakorlata az életben, nem válik ketté oktatásra és népművelésre. Az iskolai oktatás és népművelési tevékenység ezer szállal összefűzött egymást kiegészítő, feltételező, segítő tevékenység. Hadd emeljek ki ennek alátámasztására egy példát!

Általános oktatás-politikai célkitűzésünk, hogy lehetőleg minden tanköteles végezze el az általános iskola 8 osztályát. Tudjuk, hogy e cél megvalósításában — bár az utóbbi években szép eredményeket értünk el — még számos akadállyal kell megküzdenünk. Az egyik nehézségünk abból adódik, hogy az oktatás-nevelés ügyét ez ideig nem sikerült még társadalmi üggyé tenni. Fontos tehát, hogy a felnőtt lakosságot, mindenekelőtt a szülőket megnyerjük az iskola támogatására. Hogy ezt elérhessük, a népművelés eszközeivel igen intenzív, széleskörű pedagógiai ismeretterjesztést kell végeznünk. Ismeretterjesztő előadásokon, tanfolyamokon stb. kell megértetni a szülőkkel, felnőttekkel pl. a kettős nevelés, tanulói aktivitás, tanulási módszerek stb. pedagógiai problémáit.

Csak ezzel egyidejűleg várhatjuk azt, hogy a szülők a pedagógusoknak valóban társai lesznek a gyermekek nevelésében.

De az oktatási és népművelési tevékenység sok területét felsorolhatnám, még, ahol a közvetlen, és még több területét, ahol a közvetett összefüggés megtalálható. Pl. Iskolai olvasómozgalom és falusi könyvtár, felnőttoktatás és művelődési otthoni ismeretterjesztő, művészeti tevékenység stb.

Az egységet a tartalmi érintkezésen túl az is követelően előírja, hogy az oktatási és népművelési dolgozók többsége falvainkban azonos személy. Falusi pedagógusaink tudatában, gyakorlatában tehát szükségszerűen együtt jelentkeznek az oktatási és népművelési tevékenység.

Mindezekből logikusan következnek, hogy a művelődésügy egységének szemléletének és gyakorlatának kell jellemeznie a művelődésügy megyei és járási irányító szerveinek tevékenységét.

Az eddigi tapasztalatok alapján — bár számos biztató jelét ismerhetjük fel az egységnek — azt mondhatjuk, hogy csak a kezdet kezdetén vagyunk, a lehetőségek felismerésében és kihasználásában. A probléma főleg onnan ered, hogy új járási osztályvezetőink többsége elsősorban oktatási szemléletű, és ezért náluk az oktatás és népművelés nem magasabb rendű szintézisben, hanem egymásmellettségben jelenkezik, melyben az oktatás domináns szerepe érvényesül. Hadd jegyezzem meg ezzel kapcsolatban, hogy a szétválás művelődésügyben nemcsak a két nagy ágazatnál (oktatás-népművelés) tapasztalható, hanem mozaikszerűség, a kölcsönhatások figyelmen kívül hagyása észlelhető a két ágazaton belül is. Pl. óvoda és ált. iskola, illetve a különböző népművelési területek komplex alkalmazásának elhanyagolása stb.

Azt hiszem, hogy az egységes művelődési szemlélet kialakításának egyik alapvető feltétele a komplexitás felismerése és alkalmazása a művelődésügy minden lehetséges területén. Járási osztályvezetőinknek ennek a szemléletnek az alapos, elemző végiggondolása útján lehetséges csak eljutniok a helyes gyakorlathoz. Természetesen, szükséges az ebből adódó konzekvenciák eddiginél következetesebb levonása megyei és minisztériumi szinten egyaránt.

Az előzőkben a művelődési munka egységes szemléletének szükségszerűségét fejtegettem. Nagyon fontos azonban művelődésügyi munkásaink számára, hogy az egységesedés, mint művelődéspolitikánk uralkodó áramlata mellett, ugyanakkor felismerjék a differenciálódást is, mely életünk fokozódó és egyre bonyolultabb követelményeivel, igényeivel a decentralizálással és az alkalmazott módszerekkel függ össze. A kettő: egységesedés és differenciálódás nem egymást kizáró folyamat, hanem az egymást feltételező dialektikus egység két oldala, mely szervesen kiegészíti egymást. Ezzel kapcsolatban hadd említsek meg néhány gondolatot a módszerekről, a művelődésügyi munka stílusáról.

A bevezetőben utaltam arra, hogy a járási művelődésügyi szakigazgatási szervek létrehozásának egyik alapvető és szükségszerű oka az volt, hogy az apparátust közelebb kell hozni az élethez, a művelődésügyi munkásokhoz, azok mindennapos gyakorlatához, problémáihoz.

Ez a követelmény apparátusi dolgozóinktól új, ill. az eddigiekben nem kellő mértékben érvényesülő munkastílust követel. Vonatkozik ez elsősorban oktatási felügyeletünkre! Nagyon leszűkítve, tömören így fogalmazhatjuk meg: A felügyelet, a művelődésügyi igazgatási apparátus nem lehet csak egyszerűen a felülről jövő rendelkezések, utasítások „postása”, végrehajtója, számonkérője. Ez csak az érem egyik és leszűkített oldala. Nem elég postázni, számonkérni, bevasalni! Apparátusunknak mindenekelőtt meg kell értetniök művelődésügyi

munkásainkkal a feladatokat; ezután el kell érniök, hogy ne csak megértsék, hanem egyet is értsenek velük. Tehát mozgósítaniok kell! Ennek az „új” stílusnak fő jelszavai tehát: Megértetni, segíteni, mozgósítani, lelkesíteni, kibontakoztatni az emberekben rejlő kezdeményező kedvet. Tehát út, az élethez, a dolgozókhöz közelebb álló, „mozgalmi” stílust kell meghonosítanunk, melyben a feladatok számonkérése mellett az eddiginél sokkal jobban érvényesül a segítség, bátorítás és meggyőzés. Ez a mozgalmi stílus — mint követelmény — vonatkozik elsősorban a népművelési tevékenységre, de igen komoly konzekvenciákat kell levonnunk e tekintetben az oktatási területen is. Valahogy úgy fogalmazhatnánk meg, hogy a népművelésben a domináns mozgalmi jellegű tevékenység mellett erősíteniünk kell az ellenőrző oldalt, az oktatásban pedig az eddiginél sokkal jobban kell érvényesíteniünk az ellenőrző oldal mellett a „mozgalmi stílust”.

Összefoglalva: úgy gondolom talán sikerült művelődésügyi munkásaink és apparátusunk számára röviden vázolni az új járási művelődésügyi osztályok létrehozásának szükségességét és az átszervezett apparátus előtt álló nagy feladatokat.

Sokat várunk Járási Művelődésügyi Osztályainktól és már eddigi működésük tapasztalatai alapján bízhatunk abban, hogy a hozzájuk fűzött eredményeket beváltják, hogy művelődésügyi munkásaink saját tapasztalataik alapján meggyőződhetnek majd arról, hogy e szervezeti változás hasznos, és eredményesen szolgálja pártunk és kormányunk művelődéspolitikájának jobb gyakorlati érvényesülését.

LEMLE GEZA:

A múzeumi hét után...

A Janus Pannonius Múzeum október 1—8-ig rendezte meg a múzeumi hetet. Több cél vezette a múzeumi dolgozókat a színvonalas előadásorozat és az időszakos jelegű kis kiállítások megrendezésében. A rendezvénysorozat fő célja az volt, hogy felkeltse a közönség érdeklődését a múzeumi kiállítások iránt. Különösen az eddig közömbös rétegek figyelmét akarták felhívni a kiállítások látogatásának hasznosságára. Éppen ezért a kis kiállítások megrendezésének egyik szempontja az volt, hogy látványos, a közönséget vonzó anyag kerüljön bemutatásra. E célt jól szolgálták a régészeti múzeumban kiállított, felbecsülhetetlen anyagi és művészi értéket képviselő Rákóczi—Erdődy serlegek, a XVIII. és XIX. századbeli képgyűjtemény a a művészettörténeti osztályon, és a természettudományi múzeum mammutmaradvány gyűjteménye.

A Janus Pannonius Múzeum ezt az alkalmat felhasználta arra is, hogy először lépjen a közönség elé a nemrég szervezett munkásmozgalmi gyűjtőmunka figyelemreméltó eredményeivel az 1918—21-es forradalmi évek dokumentumai-ból rendezett kiállításon A néprajzi anyag évek óta nélkülözött kiállítását pótolta — ha csak rövid időre és szűk keretben is — a Baranya népművészetéből c. kiállítás.

A természettudományi osztály másik kiállítása, amely a gombák hasznosságát és kártevését mutatta be, a múzeumi munkának a gyakorlati élettel való szoros kapcsolatát fejezte ki.

Természetesen az egyes kiállítások nem kizárólagosan egyik, vagy másik célt szolgálták, hiszen valamennyi igényesen megrendezett, érdeklődést keltő és nevelő hatású volt.

A múzeumi hét előadásain a legkiválóbb szakemberek számoltak be a tudományos kutatómunka legújabb eredményeiről. Az előadások a szakmai körök igényeit éppúgy kielégítették, mint az érdeklődő nagyközönségét. Tartalmuk vagy kifejezetten a kiállítások anyagához kapcsolódott, vagy szoros összefüggésben volt azzal.

Dr. Mihalik Sándor, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumának h. főigazgatója a Rákóczi-kor műkincseiről; *dr. Székessy Vilmos*, a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeumának főigazgatója a természettudományok és gyakorlati élet kapcsolatáról; *Vujicsics Sztoján és Vujicsics Tihamér* tudományos kutatók a baranyai délszlávok őrtenetéről és néprajzáról, illetve a délszláv népzénéről; *dr. Liptai Ervin*, a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári és

Múzeumi Főosztályának vezetője a baranyai munkásságnak a Tanácsköztársaságért vívott küzdelmeiről; *Harasztiné dr. Takáts Marianne*, a Magyar Nemzeti Múzeum Szépművészeti Múzeumának tudományos dolgozója az európai festészet XIX. századi irányról; *dr. Fülep Ferenc*, a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumának főigazgatója a pécsi és baranyai római kori ásatásokról tartott előadást. Előadásai nemcsak tudományos alaposságukkal nyerték meg a közönség tetszését, hanem közvetlenségükkel, módszertani igényességükkel is. Az előadásokat gazdag szemléltetés, diavetítések, magnetofon bemutató stb. kísérte, s ezzel nemcsak az előadások tartalmának megértését segítették az előadók, hanem vonzóvá, érdekessé s emlékezetessé is tették a közönséggel való találkozásukat.

A kiállítások és előadások jól szolgálták a múzeológusok azon törekvését, hogy szélesítsék népművelő tevékenységüket, aktívan kapcsolódjanak bele sokoldalú nevelőmunkánkba sajátos lehetőségeikkel. A múzeumi hét így a népművelő munka tevékeny rendezvényévé vált, s eredményesen szolgált a Janus Pannonius Múzeum gazdag anyagának propagálását, s a múzeumi munka megbecsülésének növelését. Szerencsésnek bizonyult az a megoldás, hogy a kis kiállítások anyagát nem elszigetelten mutatták be, hanem ahol erre lehetőség kínálkozott, az állandó kiállítások anyagába illesztették, s így az a közönség, melyet csak a „különlegességek” vonzottak, az állandó kiállítások anyagát is megtekintette.

Derekas munkát végeztek a múzeum dolgozói a múzeumi hét propagálásában. A plakátok, meghívók, a sajtó és rádiótájékoztató, az egyes intézményekkel kialakított kapcsolatok biztosították a múzeumi hét sikerét. A művelődésügyi osztályok segítése főleg a tanulóifjúság s az őket kísérő pedagógusok és szülők múzeumlátogatásának előmozdításával egészítette ki a múzeológusok szervezőmunkáját.

Ha a múzeumi hét számszerű eredményeit vizsgáljuk, a következőket állapíthatjuk meg:

A múzeumi héten megrendezett kiállítások látogatóinak száma kereken 26 000 volt. Ez a szám alig marad el a Janus Pannonius Múzeum fél év alatt elért látogatottságától.

A látogatók száma a következőképpen oszlott meg az egyes kiállítások között:

a Rákóczi-Erdődy serlegeket	9000
a munkásmozgalmi kiállítást	7100
a XIII.—XIX. századi festményeket	5700
a Baranya népművészetéből c. kiállítást	3100
a két természettudományi kiállítást	1700

néző tekintette meg.

A látogatók 3/4 része a tanulóifjúságból került ki, 1/4-e felnőtt volt. Ha figyelembe vesszük, hogy egyesek több kiállítást is megnéztek, körülbelül 10 000 tanuló és 5000 felnőtt látogatót könyvelhetünk el eredményként.

A további elemzés fényt derít arra, hogy több mint 40 baranyai iskolából közel 3000 tanuló tekintette meg a kiállításokat tanulmányi kirándulás keretében. Nem egy iskolából több mint 100 tanuló jött be Pécsre a múzeumi hét alkalmából. Csak néhányat közülük: *Vókányból* 141, *Hosszúhetényből* 157, *Komló-Dávidföldről* 136, a Mohácsi Belvárosi fiúiskolából 151, *Mágocsról* 112, *Olaszról* 108, *Egerágról* 131, *Komló-Kenderföldről* 200 stb. Példamutató volt egyes kis

iskolák részvétele, így a *husztóti, dinnyeberki, nagypalli, zalátai, drávaiványi, bogádi* stb. iskoláké. Vidéki gimnáziumaink szinte kivétel nélkül szerveztek kirándulást a múzeumi hétre. Sorolni lehetne még a részvevő iskolákat, de nem lehet célunk a teljes felsorolás. Azt azonban meg kell állapítanunk, hogy ahol a tanulókkal sokoldalúan foglalkoznak nevelőik, eljutnak a múzeumi kiállításokra is. Példamutató volt a *bólyi* történelmi szakkör tagjainak szereplése a múzeumi héten. Az általános iskolás tanulók a kor alapos ismeretéről tanúskodó kérdésekkel halmozták el tárlatvezetőjüket, s részt vettek az esti előadáson is.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett sem, hogy egyes iskolák tanulói, mint pl. a *vókányi, komló-kökönyösi, katádfai, borjádi, nagypalli, mohács-belvárosi, villányi, bükkösi, somberek, véméndi* stb. valamennyi kiállítást megtekintették, s ugyanakkor voltak olyan iskolák is, melyek csak egy vagy néhány kiállításra jutottak el.

Figyelemre méltó, hogy külön szervezés nélkül az ország más tájairól közel 50, elsősorban középiskola tanulói tanulmányozták a kiállítások anyagát. Számos fővárosi iskola tanulói és nevelői mellett felkeresték múzeumainkat a *székesfehérvári, kaposvári, siófoki, békéscsabai, szentesi, sátoraljaújhelyi, zalaegerszegi, kecskeméti, sárbogárdi, pápai, gödöllői, keszthelyi, cinkotai, nagykanizsai, szombathelyi, nyíregyházi, szegedi, soproni, mezőkövesdi, miskolci, kiskőrösi, gyulai, debreceni gimnazisták, a sztálinvárosi balatonlellei, gödöllői és tatai úttörők*. A pécsi középiskolák és általános iskolák tekintélyes része ugyancsak megtekintette a kiállításokat, s találkozottunk velük az egyes előadásokon is. A legtöbb pécsi iskola felhasználta a múzeumi hét rendezvényeiben rejlő nevelési lehetőségeket, néhány iskola azonban tájára sem nézett a kiállításoknak.

Bár a felnőttek mozgósításában nem dicsekedhetünk ilyen számottevő eredményekkel, mégis örülnünk kell az olyan szórványosan előforduló csoportos látogatásoknak is, mint a *mánfai KISZ-szervezet, a villányi népfőiskola* és a *kovácshidaiak* kirándulása. A múzeumi hét utolsó napján közel másfélezer felnőtt tekintette meg a Rákóczi-kincset. A tanulóifjúság kíséretében az egyes falvakból és városokból 780 felnőtt jutott el kiállításainkra.

Az előadások nem hozták meg a várt sikert, amelyre pedig méltók lettek volna. A hat előadást 1220-an hallgatták meg. Legtöbbjén a hallgatók száma meghaladta ugyan a 200-at, de a 300-at nem érte el. Volt olyan előadás is, amely 100-nál kevesebb hallgató előtt hangzott el.

Ha a múzeumi hét tanulságait összegezzük, a következő megállapításokat tehetjük:

Feltétlenül hasznos és eredményes volt a múzeumi hét megrendezése annak ellenére, hogy nem minden tekintetben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Különösen az előadásokkal szemben megnyilvánuló közönyösség volt szembe-tűnő.

Bebizonyosodott, hogy a múzeumi hálózat népművelési tevékenységének hatékonyságát fokozza, ha az állandó (már több éve változatlan) kiállítási anyagot vonzóbbá tesszük nevelőhatású, igényesen megrendezett, érdekes, vonzó kis kiállításokkal. Ezek egy időszakra történő összpontosítása nagy lehetőségeket rejt magában.

Szükséges és hasznos lenne időnként kölcsön kiállítási anyagból, s a múzeum saját, még be nem mutatott argyaiból az ideihez hasonló módon változatos kiállítások szervezése.

A kora őszi elsősorban a tanulóifjúság tömeges múzeumlátogatásának időszaka különösebb szervezés nélkül is, amit a más tájokról hozzánk látogató ta-

nulóifjúság magas száma bizonyít. Az ideinél jobb szervezőmunkával, az első ízben megrendezett múzeumi hét tapasztalatainak felhasználásával jelentősen növelni lehet a baranyai és pécsi tanulóifjúság látogatását a múzeumi kiállító-sokon. Ezért célravezetőnek látszik kora ősszel olyan kis kiállítások szervezése, amelyek messzemenően figyelembe veszik az iskolák pedagógiai érdekeit; s e kiállításokat a torlódások elkerülése céljából egy hétnél hosszabb ideig nyitva kellene tartani. (Az idén pl. október 8-án, vasárnap, a kiállítás utolsó napján 2500 látogató fordult meg a régészeti osztályon. Ez a zsúfoltság nem egészséges.)

A felnőtt paraszti lakosság múzeumlátogatásának fellendítését sikerrel csak a téli időszakban valósíthatjuk meg. Tekintettel arra, hogy falusi lakosságunk ma még kevésbé ismeri az állandó kiállítások anyagát, részükre a téli hónapokban lehetne kampányt szervezni az állandó kiállítások megtekintésére, azok anyagát néhány, a falusi lakosság érdeklődését felkeltő kis kiállítással felfrissítve. (Pl. munkaeszközök fejlődése falusi foglalkozások eszközei, növényi és állati kártevők, parasztmegmozdulások dokumentumai, a falu a képzőművészetben stb.) Hasonló módon kellene felkészülni a nyári kirándulások részvevői igényeinek kielégítésére is, figyelembe véve az idegenforgalom szükségleteit és lehetőségeit. Tudom, hogy az ilyen tevékenység sok gonddal-bajjal, munkával jár, de meggyőződésem, hogy ez a fáradság meghozza gyümölcsét.

E tervek megvalósítása során természetesen sokkal intenzívebben támaszkodhatnánk a különböző gazdasági szervek (tsz-ek, állami gazdaságok, üzemek) és tömegszervezetek szervező tevékenységére.

Az előadások annyira szerves részei a széleskörű múzeumi propaganda-munkának, hogy azokról semmi körülmények között nem szabad lemondanunk. Célravezetőnek látszik azonban az előadások decentralizálása. Akár úgy, hogy az egyes előadásokat ne a megye székhelyén, hanem vidéki városokban és községekben tartsuk meg, olyan helyeken, ahol az előadás a helyi kapcsolatok miatt nagy érdeklődésre tarthat számot (pl. *Mohács, Nagyharsány, Bóly, Sellye* stb.). Akár úgy, hogy a megyeszékhely különböző művelődési intézményeiben tartassuk meg az előadásokat (munkásklub, művelődési házak, stb.)

Az egyes kiállítások látogatottságában mutatkozó eltérések véleményem szerint nem a kiállítási anyagokkal szemben tanúsított érdeklődésre vezethetők csupán vissza. Kétségtelen, hogy legnagyobb vonzóereje a Rákóczi-Erdődy kincseknek volt. Az is valószínű, hogy a művészettörténeti s munkásmozgalmi anyag iránti érdeklődés is nagy volt. Azonban azt is meg kell állapítanunk, hogy a néprajzi és természettudományi kiállítások viszonylag gyengébb látogatottsága szorosan összefügg e kiállítások célszerűtlen elhelyezésével is. A központtól távolesó kiállítások elsősorban ezért nem érik el a központi kiállítások látogatottságának még a felét sem. E probléma megoldása megköveteli a múzeumok célszerűbb elhelyezésének mielőbbi megvalósítását.

A Janus Pannonius múzeum dolgozóinak lelkes munkavállalása nyomán megszületett eredmények szükségszerűen kialakítják azt a meggyőződést, hogy a múzeumi hetet valamilyen célravezető formában hagyományá kell tenni, s az első ilyen kezdeményezésünk hasznosítható tapasztalatait fel kell használnunk állandóan a múzeum népművelő tevékenységében.

SZAKFELÜGYELŐK A MÚZEUMRÓL

Módszertani tanácsok a tanulóifjúság múzeumlátogatásának megszervezéséhez

Történelemtanítás és szemléltetés

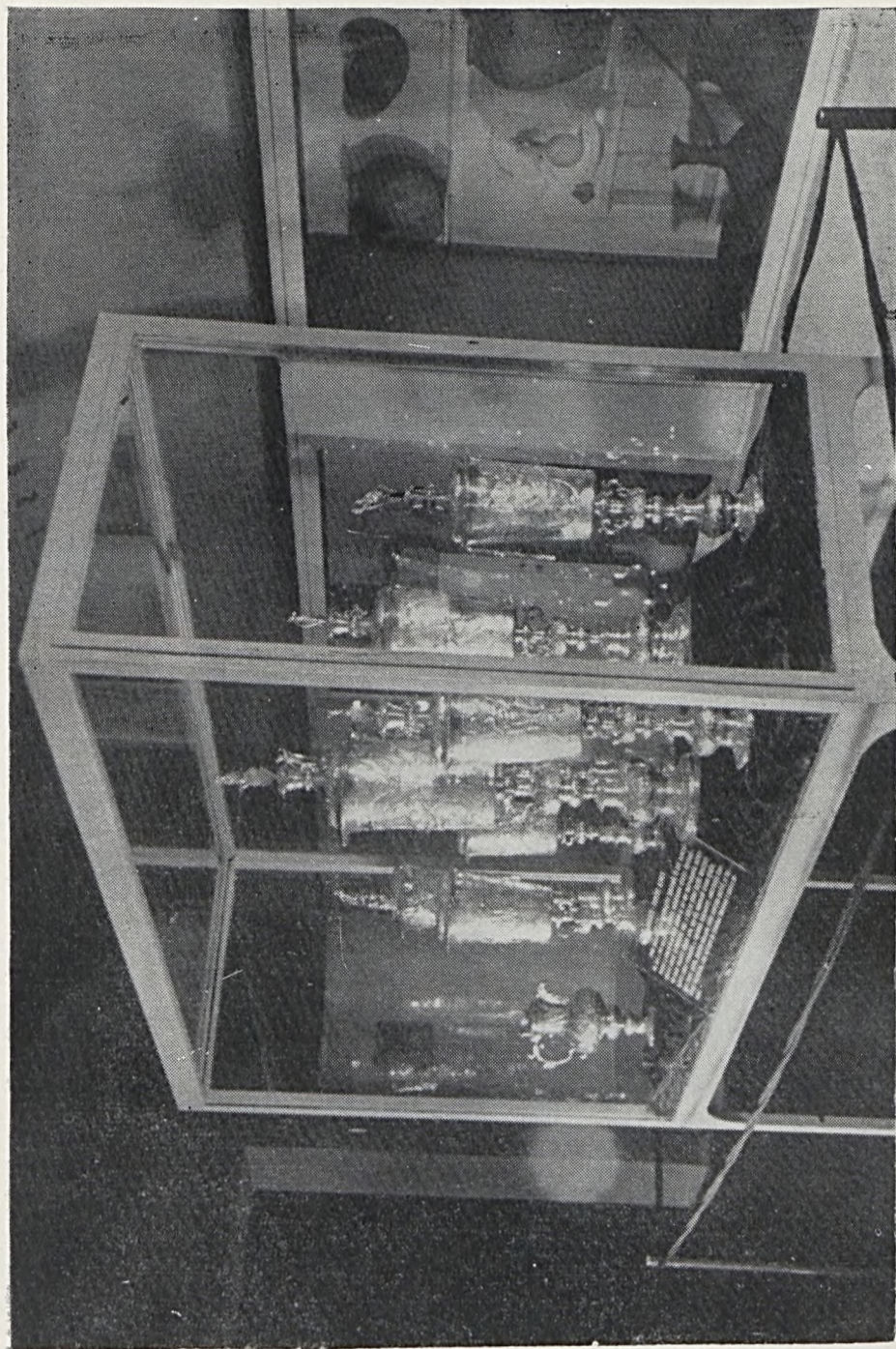
Ez a munka nem könnyű, hiszen nemcsak nagyon alapos tárgyi tudást, sokoldalú ismereteket követel meg a tanártól, hanem egyfajta képességet is a múlt megelevenítésére. Segédeszközei természetesen vannak (makettek, rajzok, festmények, diafilmek, stb.), amelyek közül legfontosabbak a különféle leletek, az adott kor emberének eredeti produktumai, termelő-tevékenysége közben létrehozott eszközei, tárgyai, szellemi (kultikus) termékei. Közismert, hogy a történettudomány — elegendő számú lelet alapján — majdnem teljes precizitással meg tudja rajzolni a régi idők emberének szinte egész világát. Hogy mennyire pontosan rekonstruálható pl. a több ezer évvel ezelőtt Pécs környékén élt embernek még a gondolkodása is, kitűnően igazolja a Janus Pannonius Múzeum történeti kiállítása (2. terem) — hogy a jóval későbbi korokról, amelyek már írott emlékekben is gazdagok, ne is beszéljünk.

Ha a múzeológusnak, történésznek ilyen sokat árul el néhány sírlelet, hogyne tudná a tanári magyarázatnál sokkalta többet mondani a tanulónak is. Különösen úgy, ahogyan újabban nálunk a régészeti kiállításokat rendezik. Aki az utóbbi években egyszer is megfordult valamelyik múzeumban, tudhatja, hogy nemcsak a különböző korokra és társadalmakra vonatkozó tárgyak tármódjairól, használatáról is tájékoztatják az érdeklődőt a kiállítások rendezői. (Érdekes ezt megfigyelni a Janus Pannonius Múzeumnak különösen az első termében.) A dolgozó, a termelőtevékenységet folytató ember van itt a középpontban, annak az életét, fejlődését teszik szinte filmszerűen szemléletessé és érdekessé, ugyanakkor rendkívül könnyen áttekinthetővé ezek a kiállítások.

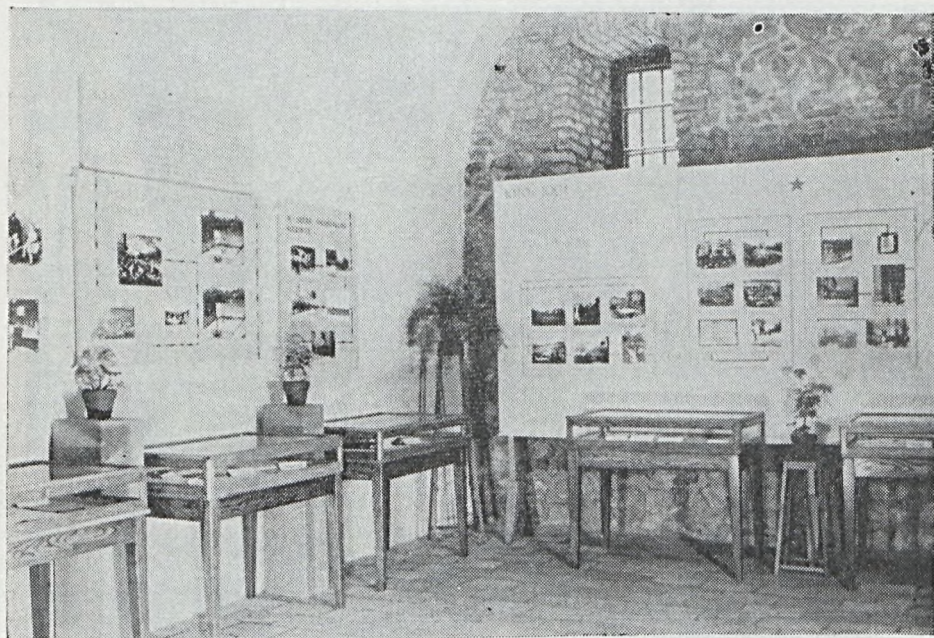
A fizikusnak aránylag könnyű a dolga, amikor a természet törvényeivel akarja megismertetni tanítványait. Bemutatja és megfigyelteti a jelenséget, s hallgatói számára máris megfogalmazódik a szabály: a testek a meleg hatására kiterjednek. A kémia, biológia folyamatai, a mateamtikai értékek és menynységek, a nyelvtani szabályok stb. szintén jól szemléltethetők — akár kísérlettel, akár az élet jelenségeinek közvetlen bemutatásával és elemzésével.

A történelem az egyetlen tárgy az iskolában, amely *ilyenféle* szemléltető anyaggal nem rendelkezik, vagy csak nagyon kevéssel. Pedig e tantárgy tanítására is érvényesek azok az elvi-módszertani megállapítások, amelyek a ké-

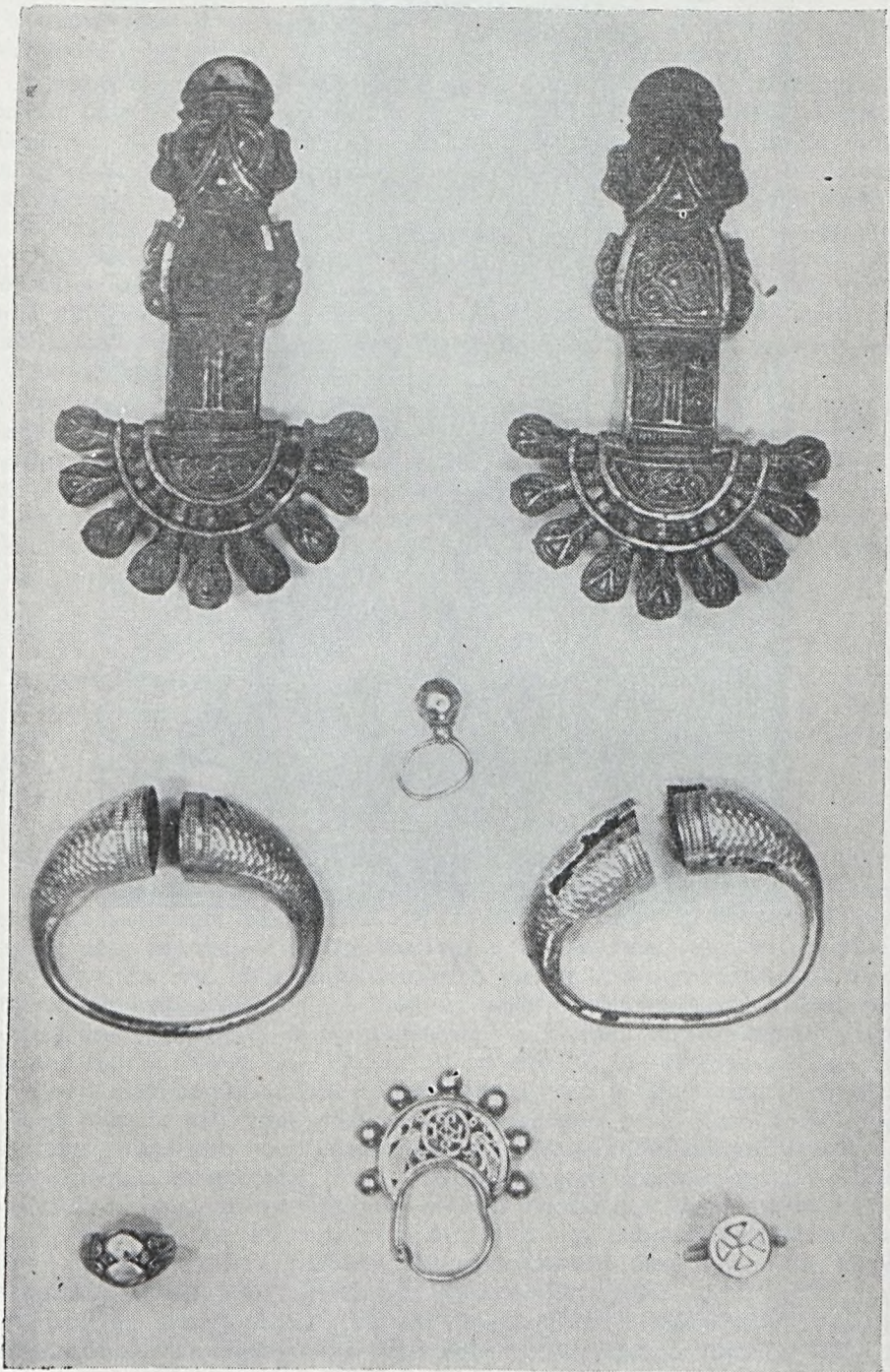
*Vörös József, Fiszter Gyuláné, Szendrő Miklós, Szokolszky Oszkár és Tibor Istvánné szakfelügyelők.

Múzeumi Hét: a Rákóczi—Erdődy kincs a kiállításon

Részlet a Munkásmozgalom-történeti és a Népművészeti Kiállításról

Arany és ezüst ékszerek a bólyi avarkori temetőből

Avar lovassír Bóly—Szieberth-pusztán

miára, biológiára vagy az irodalomra: a megismerés a történelemben is csak a konkrétval kezdődhet, s attól haladhat az elvont felé, a *társadalmi fejlődés törvényei is csak konkrét szemlélet alapján ismerhetők és ismertethetők meg.*

A letűnt társadalmak életének jelenségei — a történelem konkrétumai — azonban nagyrészt nem hozzáférhetőek. A történelmi események a maguk pillanatnyiságával elmerültek a múltban, s nincs semmiféle eszköz, időgép ezek újból való, közvetlen megjelenítésére. A ma készített történelmi játékfilmek, színházi előadások, kosztümös ünnepélyek — mint amilyent legutóbb Szombathelyen is rendeztek a város kétezer éves évfordulójára — legfeljebb apró részletek rekonstruálására vállalkozhatnak, de egy-egy kor életét, levegőjét teljes hitelességgel visszavarázsolni nem képesek. Legtöbbet még a filmhíradó nyújthat: hiteles képet ad a korabeli események valamely apró részletéről, s így megközelítő pontosságú benyomásokat is a korról — azóta, amióta a mozgóképek egyáltalán léteznek.

Az iskolai történelemtanítás azonban alig fordulhat ilyen eszközökhöz. (Jelenleg például mindössze egyetlen oktatási célra összevágott filmhíradó tekercsünk van, az első világháborúról: négy év eseményei fél órába sűrítve.) A történelemtanárnak magának kell tehát életre keltenie a múltat — szavakkal. A látható, átélhető, azaz egykor közvetlenül szemlélhető események helyett be kell érnie egy nélkülözhetetlen pótlékkal: *úgy kell elképzeltetnie az eseményeket, amelyekből a társadalom törvényszerűségeit el akarja vonni.*

Mit nézzenek meg az általános iskolások?

A pécsi Janus Pannonius Múzeum kiállításai — amint erről más cikkek már beszámoltak — e táj emberét az őskortól a népvándorlás végéig (a honfoglalásig) mutatják be, tehát az általános iskola VI. osztályának tantervéhez kapcsolódnak. Különösen a következő tankönyvi egységekhez nyújtanak — helyes és jól megszervezett vezetéssel — nagy segítséget:

1. Az emberiség őskora (Az 1—2—3. terem.)

Ez a tankönyvi fejezet talán a legérdekesebb a tanulók számára — különösen akkor, ha jól megértik. Látszólag nincs is itt probléma, de ha tüzetesebben megnézzük a szöveget, mégis akad elég. S éppen a megfelelő szemléltető anyag hiányzik, az a szemléltető anyag, amelyet a tankönyvben rajzokkal bemutatni aligha lehet. „A régi idők megismerése” c. egység a tárgyi emlékekről szólva a következőket állapítja meg: „A tudósok ezeket a leleteket egybegyűjtik, rendszerezik, összehasonlítják és tanulmányozzák. Ezekből következtetnek a régi idők embereinek életére.” — Vajon, mit ért ebből a 11—12 éves tanuló a legjobb tanári magyarázat mellett is? Sőt, nemegyszer a felnőttoktatásban résztvevők számára is probléma, hogyan lehet adatokhoz jutni olyan korból, amelyek írásos emlékekkel nem rendelkeznek. Gyakran hihetetlennek látszik számukra a tanári magyarázat is — a hatodikos gyerekeknek pedig rendkívül nehéz csak megmagyarázni, hogyan mesélnek a múltból a kő- és csonteszközök. De tapasztalatból tudjuk, hogy ez a probléma egy múzeumlátogatással megoldható: az előbb említett kiállítási mód szemléletesen megmagyarázza, hogyan lehet néhány kőbaltából is pontos következtetésekre jutni.

Ugyancsak nehéz tanítani „Az ősemberek élete és műveltsége”, valamint „Az ősközösségi élet fejlődése és felbomlása” c. egységet is, hiszen a tankönyv többnyire felsorolásokat, általánosításokat tartalmaz. Szemléltető anyaga csupán néhány rajz, ezek azonban nem adnak megközelítőleg sem jól elképzeltető

képet az ősember szerszámairól és életéről. Nem tankönyvi hiba ez, mert legfeljebb diafilmmel lehetne a rajznál tökéletesebb szemléletet nyújtani. Ezért, ha lehetne, ezeket az órákat minden tanárnak múzeumban kellene megtartania! Szóban ugyanis igen nehéz leírni, milyen eszközöket használt az őskori ember, hogyan művelték évezredekkel ezelőtt a földet. Felmérések bizonyítják, hogy nincs erről a korról helyes és megbízható képünk a tanulóknak. Az első íemeszközöket pl. pontosan a ma használatos szerszámokkal azonosítják. Múzeumlátogatással azonban megelőzhető ennek a helytelen szemléletnek a kialakulása, s megszüntethetők a tanulók tudatában előforduló súlyos anakronizmusok is.

2. A római rabszolgatartó társadalmat tárgyaló fejezethez nemcsak a múzeumban, hanem Pécsen és környékén is sok érdekes emlék bemutatható. Jellemző, hogy a dunántúli helységekről szóló idegenforgalmi ismertetőik általában ezzel a mondattal kezdődnek: „Már a rómaiak is...” — Természetesen ez a sok emlék nem kapcsolódik közvetlenül ennek a fejezetnek az anyagához. (Elsősorban inkább „A rómaiak hazánk területén” c. egységet szemléltetik.) De a feltárt épületek és egyéb emlékek mégis fontosak lehetnek az egész fejezet tanítása szempontjából, hiszen annak a kornak a levegőjét, hangulatát sugározzák, s ez szintén rendkívül fontos az eredményes tanítás szempontjából. Ezért, ha Pécsre hozzuk tanítványainkat, mutassuk meg nekik a Megyei Könyvtár udvarában feltárt sírkamrákat is. — A múzeumi anyag is elsősorban az említett tankönyvi egység szövegét dokumentálja, de kitekintést ad az egész római kori kultúrára is. Apró, de mégis értékes adatokat kapunk arra vonatkozóan, milyen különbség volt szabad és rabszolgák között (a két féle sír leletei), milyen volt a rómaiak lakáskultúrája, milyen eszközöket (pl. a tankönyvben is említett szekereket) gyártottak, stb., de sokat fognak tanítványainknak regélni a római kori ékszerek és pénzek is. — Teljesebbé akkor válhat tanulóink szemlélete, ha egy budapesti tanulmányi kirándulás alkalmával az aquincumi ásatásokat is megmutatjuk nekik (az amfiteátrumot, a vásárcsarnokot, múzeumot, stb.).

3. A népvándorlásról, főként pedig a húnokról és a honfoglalás koráról szintén igen jól rendezett kiállítási anyaga van a Janus Pannonius Múzeumnak. Tanítási szempontból elsősorban a lovas-nomád életmódra vonatkozó tárgyak érdemelnek figyelmet, hiszen ezzel a fogalommal történelmi tanulmányaik során elég sokszor találkozhatnak tanítványaink (a magyarok vándorlásairól szóló egységben is). Főként a lovaséletmódhoz szükséges felszereléseket, fegyvereket, díszítéseket figyeltessük meg, mint a lovas-nomád életmódra legjellemzőbb tárgyakat. Fűzzünk rövid magyarázatot a tanulók számára talán legérdekesebb látványokhoz, a lovas-sírhoz is. A vallásos hiedelmeken kívül — amelyet ez a sír bizonyít — valószínűleg érdekelni fogja őket az is, milyen nehéz és körülményes egy ilyen nagy leletet múzeumba szállítani. Ha mi magunk nem ismerjük a körülményeket, kérjünk meg egy teremőrt, aki szívesen elmondja ezt nekünk. Így bizonyára fogják becsülni tanítványaink múzeológusaink munkáját.

A Janus Pannonius Múzeum a magyar középkort már nem mutatja be, s hiányzik a kiállításokról (terem szűkében) a későbbi korok anyaga is. A siklói múzeumban azonban láthatunk, néhány középkori fegyvert, és a siklói vár történetéhez kapcsolódó számos középkori emléket. Egy kisebb régészeti kiállítást láthatunk a pécsváradi múzeumban is.

Ezek után vessük fel a kérdést: hogyan lehet a múzeumokban kiállított könnyű a tananyag és a múzeum között a megfelelő kpcsolatot megteremteni, hiszen — vidékről — nem akkor hozzák a nevelők osztályokat Pécsre, amikor szeretnék. Már pedig akkor lenne a leggyümölcsözőbb a látogatás, amikor még egészen frissen él a tanulóiban a tankönyvi szöveg.

Tekintettel arra, hogy csupán a VI. osztály tanul azokról a korokról, amelyekhez a pécsi Janus Pannonius Múzeum konkrét szemléleti anyagot nyújthat, helyes lenne a hatodikosok részére külön osztálykirándulást szervezni akkor, amikor már a magyarok vándorlását és a honfoglalást is megtanítottuk. Múzeumot eredményesen látogatni egy nagy létszámú iskolával ugyanis nem lehet. Sajnáljuk azokat a tanulókat, akik — őszi vagy nyári iskolai tanulmányi kirándulás alkalmával — esetleg századmgukkal, vagy még nagyobb csoportban kénytelenek az összes pécsi múzeumokon végigrohanni, hogy aztán még a mecseki kirándulásra is fussa az időből. Ezek a tanulók mindent látnak ugyan a múzeumokban, de semmit sem figyelnek meg, s otthon már semmire sem emlékeznek. A futólagos, madártávlatból való felületes benyomásokat nem képesek sem feldolgozni, sem elraktározni. Ha más lehetőség nincs a múzeumlátogatásra, csak az évvégi iskolai kirándulás, ne vigyünk el minden tanulót minden múzeumba. A hatodik osztálynak elsősorban a történelmi kiállítást mutassuk meg, más osztály ugyanakkor nézze meg a természetrajzi, ismét más a néprajzi múzeumot, és így tovább. Így aztán — három, négy év alatt — iskolánk valamennyi tanulója mégiscsak megismerkedhetik valamennyi pécsi látni-ával.

A múzeumlátogatás nagyon fárasztó, ha egyszerre sokat akarunk látni, s nem lesz eredményes, ha nem szervezzük meg jól. Itt is érvényes a következő igazság: a kevesebb több, mint a sok. Ezért a hatodik osztálynak se mutassuk be részletesen a történelmi kiállítás valamennyi tárlóját. Azt javasoljuk, hogy az első és a legutolsó termet nézze meg osztályunk nagyon alaposan, módszeresen (az itt látható kiállítási tárgyak, ábrák kapcsolódnak legközvetlenebbül a tantervi anyaghoz), a többi termet csak tekintsék át. Adjunk ezekhez is néhány mondatos, jól eligazítható magyarázatot (mit láthatnak a teremben általában, hol kezdjék el a szemlélődést stb.), de aztán hagyjuk, hogy a tanulók önállóan nézegessék azt, ami éppen megragadja a figyelmüket. Azt azonban ne engedjük, hogy osztályunk egyszerre három-négy teremben is szétszédjen.

Minden tárlatvezetésnek, kirándulásnak fontos követelménye, hogy amit be akarunk mutatni, azt előbb mi magunk nézzük meg. Meg kell győződnünk arról, mi látható a múzeumban, miről beszéljünk részletesen, mi az, aminek utána kell érdeklődnünk, stb. A vezetésben egyébként nagyon szívesen támogatnak bennünket a tudományos munkatársak is.

A középiskolások...

A pécsi Janus Pannonius Múzeum régészeti osztályának anyagát a gimnáziumok első, második és a technikumok első osztályának történelemoktatásánál tudjuk felhasználni. Vigyázzunk arra, hogy a múzeumi anyagot egy-egy nagyobb egység után összefoglaló óra keretében nézzük meg. Ne egyszerre menjünk végig minden termen, mert az így szerzett sok elményt növendékeink nem

tudják megfelelően feldolgozni és a figyelmük is megoszlik a nagyobb anyagnál.

A technikumok és gimnáziumok első osztályában egyaránt az ősközösségi társadalomról tanultak elvégzése után iktassunk be egy órát, amelyet a Régészeti Múzeumban töltünk. A kiállítás első három termét végignézve rendezhetjük a tanulókkal eddigi ismereteiket, bővíthetjük azzal, hogy felhívjuk figyelmüket a baranyai lelőhelyekre. A termék anyagát gondosan végignézve szemléletesebb képet kapunk arról, hogyan vadászott, milyen szerszámokat használt a kőkor embere, hogyan díszítette edényeit, formálta ki az első szobrokat, hogyan temette halottait. A múzeumlátogatást követő órán a látott anyagot is felhasználva kérhetjük számon az ősközösségről tanultakat.

A következő órát a római történelem anyagának befejezése után használjuk fel. A gimnáziumokban egy óra keretében beszélünk a Kárpát-medence népeiről, a technikumokban a tankönyvek egy apróbetűs szakasza szól Pannoniáról. A múzeumlátogatás elsősorban ezt az anyagot egészíti ki, ezen az órán a negyedik, ötödik, hatodik termék anyagát nézzük meg részletesen. A kiállított anyag megmutatja, hogy milyen volt egy illír földvár képe, a római hódítás után hol alakultak ki és húzódtak végig Pannonián a fontos római utak, a sírleletek anyaga pedig megmutatja a szegény és gazdag közötti különbséget. Itt nézhetjük meg meg a Megyei Könyvtár udvarán feltárt római sírokat és a festett Krisztus monogrammal kapcsolatosan utalhatunk arra, hogy a kereszténység a negyedik században már államvallássá lett, és a provinciákban is elterjedt.

A harmadik órát a technikumokban ugyancsak az első osztályban használjuk fel. Gimnáziumokban a másodikos anyagnál iktathatjuk be. A gimnáziumi tankönyvnél A korai feudalizmus Magyarországon című összefoglaló fejezet után, technikumokban a Honfoglalás című egység után töltünk egy órát a múzeumban. A régészeti anyag utolsó termékét nézzük ekkor végig, illetve utalva a népvándorlásra hozzacsatolhatjuk az előző teremben levő pécs—üszögi hún aranyélet megtekintését. Utána a honfoglaláskori teremben szemléltethetjük a sírleletek anyagán honfoglaláskori temetési szokásainkat, fejlett iparunkat, az ötvösség, kovácsmesterség emlékeit, a női és férfi viseletet.

A Régészeti Múzeum anyaga későbbi fejlődésünkre nem ad emlékeket. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a pécsi utcák is igen sok szemléltetési lehetőséget nyújtanak. A törökkori Pécs emlékeivel feltétlenül ismertessük meg tanulóinkat a technikumok második, illetve a gimnáziumok harmadik osztályában, amikor a török hódoltságról beszélünk. Igen jó útmutatást találunk ehhez a Műemlékek sorozatban: Pécs törökkori műemlékei című kiadványban.

Rajzoktatás — esztétikai nevelés — múzeum

Egyes múzeumi dolgozók megfigyelése szerint a modern magyar képzőművészet termeit többen keresték fel a múzeumi hét alkalmából, mint az év többi háromszázhatvanöt napján együttvéve. Örvendetes, hogy a látogatók túlnyomó többsége általános iskolai és középiskolai tanuló volt.

Más kérdés, hogy ezek az iskolai, illetve osztálykötelékben végrehajtott látogatások mennyire elkészítettek, módszeresen megalapozottak, szakvezetés szempontjából milyen értékűek voltak. Bizonyos azonban, hogy nyom nélkül nem maradtak sem ismeretbővítés, sem nevelőhatás szempontjából.

Az általános iskolában folyó rajzoktatás a Janus Pannonius Múzeum anyagából legtöbbször a néprajzi és népművészeti gyűjtemény, a modern magyar képtár, a sellyei ormánsági kiállítás néprajzi-népművészeti kincséből, valamint a Zsolnay kiállítás egyes darabjainak vizsgálgatásából hasznosíthat.

A modern képtár kiállított anyaga viszonylag rövid időszakot képvisel, de általános képzőművészeti (műfajok, technikák stb.) és esztétikai fogalmak tisztázásához bőven biztosít szemléleti anyagot. Ízlésnevelő elrendezése a kedvezőnek semmiképp nem mondható elhelyezési termék ellenére (rossz világítás stb.) is felbecsülhetetlen segítség oktató-nevelő munkánkhoz.

Ha általános iskolai tantervünk oldaláról közeledünk múzeumunk műkinccsei felé, oktató-nevelő munkák két fontos területén vehetjük igénybe segítségét. Az esztétikai nevelés segítését oldja meg azáltal, hogy a tanórákon reprodukciókon, diafilmeken megtanult esztétikai alapfogalmak felismerését eredeti műalkotásokon is biztosítja gazdag változatban; másrészt a műalkotások érzelmet keltő hatása is érvényesül.

A műalkotásismertetés anyagának múzeumi szemléltetését úgy tervezzük meg, hogy az évi anyag elrendezésének sorrendjében, kevés, de tipikus alkotás beható szemléltetésével alapos, jól általánosítható ismereteket biztosítsunk. Ezért nem célravezető eljárás, ha a tanulókat az egész tárlaton végigvezetve, valamennyi alkotást azonos hangsúllyal mutatunk be. A gyakorlat azt igazolja: jó ha a tanulók osztályproblémáikat tartalmazó munkalappal indulnak, amin előre feltüntetjük, melyik teremben, melyik műalkotáson, mit figyeljenek meg, illetve milyen kérdésekre adjanak választ jegyzetükben. A tárlatnézés kezdetén frissítsük fel azokat a képzőművészeti fogalmakat, melyeknek vizsgálgatását tervezzük elsősorban.

Az általános iskola egyes osztályainak műalkotásismertetési tananyagának szemléltetéséhez a Janus Pannonius Múzeumban és a város műemlékei között bő anyagot találunk. Mivel óratervünk évi egy alkalmat biztosít múzeumlátogatásra, ezt az egyszeri alkalmat gondosan elő kell készíteni. Ha a néprajzi-népművészeti anyag állandó tárlattá alakul, népművészeti ismeretek gyűjtése további múzeumlátogatást tesz lehetővé. Ezt biztosítja elvben az új tanterv tananyagmódosító-határozata is, mely szerint a népművészetet ismertető-elemző jelleggel kell tanítani a korábbi rajzoktatással ellentétben, ami múzeumban oldható meg legkézenfekvőbbben.

Műalkotásismertető órák és a képtár

Az általános iskola V. osztályában az első műalkotásismertető órán (Kézikönyv I. kötet 19. óra) a képzőművészetek felosztásával foglalkozva mutassuk be városnéző sétánkon Pátzay Pál: Nővérek és Hunyadi János szobrait; a Székesegyházat, mint stílusos épületet, környezetében. A képtárban Derkovits Gyula: Dunai homokszállító művét mutassuk be, mint festészeti műalkotást.

A harmadik műalkotásismertető órán (Kézikönyv 31. óra) az építészet-tárművészeti képeket az ismeretanyagot. Sétánk közben mutassuk be a Székesegyház keleti zárófalának mozaikjait, valamint oldalkápolnáinak freskóit (Lotz Károly és Székely Bertalan alkotásai), az altemplom lejárata mellett a Sámson domborműsorozatot, a képtár lépcsőházában Kernstock Károly nagyméretű üvegfestmény-terveit.

A negyedik műalkotásismertető órán a szobrászat anyagának és kifejező eszközeinek szemléltetésénél (Kézikönyv 44. óra) utalunk a Sámson domborműsorozatra,

Pátzay Pál korábban szemléltetett szobraira, majd Zsolnay Vilmosról készített kerámiaszobrát, a Furulyázó Márkup Béla és Sinkó András állatszobrait. A képtár VIII. termének vitrinjében Beck Ö. Fülöp, Pátzay Pál, Vilt Tibor plakettjeit vizsgáljuk meg.

Az ötödik műelemző órán (Kézikönyv 49. óra) a festészet anyagai, műfajai képezik az óra tárgyát. Szemléltetéséhez olajképnek Rudnay Gyula: Csőszházak, Mednyánszky László: Öreg rabbinus; temperafestménynek Derkovits Gyula: Híd-építők, Berény Róbert: Társaság a szabadban; vízfestmény szemléltetésére Derkovits Gyula: Család, Diener Dénes Rudolf: Csendélet festőasztallal; ceruzarajznak Derkovits Gyula: Szekér és Rippl-Rónai József: Egy vidéki ferbli-társaság; szénrajzként Rippl-Rónai József: Badacsonyi öböl; rézkarc bemutatására Dési Huber István: Munkásember arcképe; linoleum metszetnek Dési Huber István: IV. rend-sorozat c. alkotásait mutassuk be. A képek műfaji osztályozásához tájkép Hincz Gyula: Téli táj, Martyn Ferenc: Somogyi tanya; csendélet: Márffy Ödön: Csendélet zöld korsóval, Iriszek; arckép Rudnay Gyula: Kozákfej, Mednyánszky László: Öreg rabbinus; életkép Rudnay Gyula: Szegénylegények, Berény Róbert: Társaság a szabadban c. alkotása.

A hatodik műelemző órán a festészet kifejező eszközei képezik az elemzés tárgyát (Kézikönyv 56. óra). Mutassuk be ehhez Koszta József: Piroskendős lány, Mednyánszky László: Téli patak, Rudnay Gyula: Lovascsa, Mednyánszky László: Táborozás, Trén Galíciában, Egry József: Badacsony, Perlrott Csaba Vilmos: Kilátás a műteremből, Dési Huber István: Porletárok, Szőnyi István: Gyerekek, Dési Huber István: Szántóvetők, Munkásember arcképe c. alkotását.

A VI. osztály műalkotáselemzéséhez kevesebb szemléleti anyagot találunk helyi múzeumainkban. Középkori emlék a Székesegyház altemplomának Sámson domborműsorozata (Kézikönyv 42. óra). A tanévvégő múzeumlátogatáson (Kézikönyv 65—66. óra) a képtár termeit végigjárva az V. és VI. osztályban megismert képzőművészeti és esztétikai alapfogalmakat rendszerezjük.

A VII. osztályban a műelemzés tananyagához a Zsolnay kiállításon Izsó Miklós: Furulyázó pásztor c. szobrát mutathatjuk be, valamint a Székesegyház oldalkápolnáinak Lotz és Székely-freskóit. Építészeti emlékeink közül a Leonardo utcai könyvtár homlokzatát (klasszicista), a volt ferences rendház és templom belső terét és berendezését (barokk) szemléltethetjük.

A VIII. osztály I. műalkotáselemző óráján (Kézikönyv II. kötet 9. óra) Ferenczy Károly festményét szemléltethetjük. A következő elemzőórán (Kézikönyv 19. óra) újra bő szemléleti anyag áll a múzeumban rendelkezésünkre. Koszta József: Rózsa lány; Kernstock Károly: Tájkép, Mednyánszky László: Táborozás, Tábor az olasz fronton, Trén Galíciában, Derkovits Gyula: Dunai homokszállítók, Család, Hídépítők, Hajókovács c. műveit mutassuk be az óra anyagához.

Az ötödik műelemzési órán (Kézikönyv 50. óra) a mai magyar képzőművészet szemléltetéséhez Pátzay Pál: Hunyadi János szobrát újra szemléljük. A képtárban Szőnyi István: Anya gyermekkel, Gyerekek, Bernáth Aurél: Vörösruhás nő, Pihenő munkások c. művei azok, melyeknek alkotóival az óra foglalkozik más alkotásaik elemzése során.

A tanévvégi múzeumlátogatást (Kézikönyv 65—66. óra) — mely egyúttal általános iskolai rajzoktatásunk és művészeti nevelésünk záróórája — a képzőművészeti és esztétikai ismeretek rendezése mellett szélesítjük a képtár egész anyagának átfogó ismertetésére, kevés, de plasztikus magyarázattal és sok képszemléltetéssel.

A művészettörténetet tanító tanárok számára jelentős segítséget nyújt a modern magyar képtár anyaga, annál is inkább, mert a modern magyar művészek műveiről nagyon kevés reprodukciót közöl a tankönyv.

A képgyűjtemény mindenekelőtt eleven bizonyítékát nyújtja annak a ténynek, hogy útkereső, stíluskereső művészeink mennyire érzékenyen reagálnak a kor művészeti rezdüléseire, de ugyanakkor társadalmi viszonyaira is. Voltak közöttük nagy kritikuskok, nagy vádolók, csendesen regisztrálók és önmagukba vagy a víziókba menekülők, de egyik sem fordult el az embertől, az emberitől.

A vádolók közül, a legnagyobb számú képpel a nagy proletárfestő, Dési Huber István van képviselve a gyűjteményben. Több mint húsz grafikája valóban elevenen ható vádirat az elnyomó rendszer ellen. „Proletárok” c. festménye kitűnő példa az egyszerű vonalakkal és színekkel szinte síkszerűen ható képeire.

A másik nagy proletárfestő, Derkovits Gyula kiállított műveinek nagy részével ugyancsak a grafikák termében találkozunk. Szinte kivétel nélkül a munkások életét tárja elénk és határozott felelősségrevonást sugároz. Még a „Tigris” című kis ceruzarajza is telve van feszültséggel. A munkásosztály életéről beszél két olajfestménye is. Színei nem olyan erőteljesek mint Dési Huberé. A színek összehatása megkapó. A „Dunai homokszállítók” c. kép jellemző a művész monumentális felfogására.

Nagy István és Koszta József képei az alföldi parasztság életét mutatják be. Nagy István pesszimizmusát tükrözik a sötét, borongos színek. De emögött a pesszimizmus mögött indulat és feszültség van, ami még a falusi részleteket, tájakat ábrázoló képeiben is érezhető. Két pasztell képe egy olaj képe és négy grafikája látható a kiállításon.

Koszta József „Kukoricatörés” c. művének színes reprodukcióját ismerik a tanulók, mert ez a magyar tankönyvükben megtalálható. Az a tüzes, szinte vad színvilág, azok a széles, nehézkes formák jelentkezik a képtárban látható „Rózsás leány” és a „Piroskendős leány” c. képekben, melyeket a reprodukció alapján elképzélhetnek a tanulók. A színek és formák nagyszerűen éreztetik a „Rózsás leány” nehéz munkáját. Koszta képeiben Munkácsy hagyományának és az impresszionista színvilágnak a találkozása érezhető.

Rudnay Gyula képei egy egész termet töltenek meg. A súlyos árnyékokból, a meleg barna színekből elővillanó éles fehér foltok ugyancsak Munkácsyra emlékeztetnek. A mély tónusok leginkább a kiállított tájképeken engednek fel, ahol az ég kékje hatja át az egész témát és igen finom szín- és fényárnyalatok jutnak érvényre. Jellemábrázolása igen kifejező.

Mednyánszky László nehezen körülhatárolható egyéniségére talán legjobban utal a „Tátrai részlet” c. kép havas csúcsainak merészen kicsillanó fénye — monumentális és egyben lírai hatást keltve — valamint az „Öreg rabbinus” arcának kissé víziószerű, de nagyon karakterisztikus megjelenítése.

Rippl-Rónai József különféle stílusorszakát ugyan nem lehet nyomon követni a kiállított képek alapján, mégis van bizonyos elhatároló jelentősége három kép összehasonlításának. Az egyik a „Nő pohárral” című pasztell kép, a másik „Nemes Marcell portréja” (szénrajz) és a harmadik egy kis vörös krétarajz: „Egy vidéki ferbli-társaság”. Utóbbi már távlat és háttér nélküli síkszerű szecesszionista mű.

Szőnyi István kiállított festményei a kolorit szempontjából jelentősek. Egy Józsefnek öt festménye és négy grafikája szerepel a kiállításon. A művész a

valóság elől az atmoszféra világába menekül, a pára, a fény, a szín világába. A képek példázzák a különleges téma kifejtéséhez alkalmazott különleges technikát is: az olaj és a pasztell, az olaj és a kréta együttes használatát. Egrynél az ember és a táj szinte egybeforr.

Csontváry négy képe — de elsősorban a „Sétalovaglás a tengerparton” című — mutatja a monumentális ábrázolásra törekvő művész vízióit. Szín-ábrázolása tökéletesen megfelel ezeknek a látomásoknak.

Ennyit az egyes művekről, amelyek megfelelnek a középiskolai tananyag-nak. Az elmondottak természetesen csak kibővített katalógus szerepét tölthetik be. Az egyes művek megbeszélésén kívül a kiállítás lehetőséget nyújt egyéb problémáknak a megvitatására is, így pl. a vonal, a folt szerepének, a tér, a forma problémájának, a fény-árnyék, a kompozíció kérdésének megvilágítására és nem utolsó sorban az egyes festőtechnikák megismertetésére.

A kiállítás tehát a művészettörténet tanításával kapcsolatban igen sok lehetőséget kínál és pedig olyan lehetőségeket, amelyek baranyai iskolák számára elérhetők. Ez annál is inkább meggondolandó, mert modern magyar képzőművészeti kiállítás Pécsen kívül az országban csak Budapesten van.

A biológiaoktatás szolgálatában

A Természettudományi Múzeummal többirányú kapcsolatot tartunk. Továbbképzésünk során mi, biológiatanárok az elmúlt években felkerestük a múzeum munkatársait, s megismertük kutatási területüket, programjukat, általában az intézmény életét. Egyik tudományos munkatársuk — dr. Horváth Olivér — egyben tanártársunk is, több ízben részt vettünk előadásain, a mecseki növényeket bemutató sétáin.

Igy pontosan tudjuk, oktató munkánkban milyen irányú segítséget kaphatunk, s általában valamennyi iskolánk él is vele.

Jelenlegi tantervi anyagunk tagozódása alapján elsősorban I—II. o. tanulóink számára nyújt igen jó bemutatási lehetőséget. Az I. o. *növénytan* keretében megismertetjük a növények fejlődéstörténeti rendszerét, s ennek *összefoglalású* be szoktuk mutatni a múzeum ilyen vonatkozású kiállítását. Tanulóink ismereteik alapján igen meggyőző képet kapnak az élet kialakulásáról és a fejlődés lényegéről, irányairól. A tárlók gazdag anyaga pedig a mecseki növényegyüttesek legjellegzetesebb képviselőit mutatja be. A növényi környezetten ugyan jelenleg nem anyagunk, de ha önálló egységként nem is tanítjuk, a legfontosabb összefüggéseket észre kell vétenünk feltétlenül az egyes csoportok jellemzése során. Ebben pedig igen nagy segítséget nyújt az állandó kiállítás.

II. o. *állattani oktatásunk* főleg rendszertani jellegű. Tanulóinkkal lehetőleg kétszer is nézessük meg a gyűjteményeket. Először a gerinctelen állatok összefoglalása során tekintessük meg a fontosabb csoportokat, majd a teljes állatrendszer ismeretében keressük meg a tanult fajokat, s figyeltessük meg környezetüket, az ahhoz való alkalmazkodás kiemelésével.

Igen jó, ha III. o. *végén, biológiai tanulmányaik* befejeztével újra felkeressük múzeumunkat, de most már azért, hogy az élet teljes fejlődéstörténetét tanulmányozzuk végig a jól áttekinthető, korok szerint rendezett, eredeti és rekonstruált maradványok alapján. Még érettebb tanulóink is különös tetszéssel szemlélik újra ilyenkor a már többször megcsodált mammut-maradványokat,

Természetesen, csak akkor tudunk építeni a látottakra, ha előzőleg előkészítjük a gyerekeket annak észrevételére, amiért odamentünk. Igen jó, ha kisebb csoportokba osztjuk tanítványainkat, s egy-egy csoport élére olyan érdeklődő tanulót állítunk, aki előzetes oktatásunk alapján, segít társai figyelmét a kiválasztott növények-állatokra irányítani. A látogatást követően számonkérésünkben is kapjon helyet a tanulók megfigyelése, beszámolója. Ilyen módon belátják, hogy ezt a gazdag gyűjteményt többször is meg kell tekinteni ahhoz, hogy igazán ismerjék.

A közös osztálykiradásokon kívül *szakköri és egyéni* látogatásokat is szorgalmazhatunk. A szakkörök a tanári munkaközösséghez hasonlóan felkereshetik a múzeum tudományos munkatársait, hogy megismerjék az itt folyó munka jellegét. A biológiai érdeklődésű tanulók pedig növény- és állatgyűjteményeik meghatározásához, preparálásához kaphatnak felvilágosítást, segítséget. De a turisztikát kedvelő tanulók számára is hasznos az időnkénti látogatás. A mecseki erdőket járva a növény- és állatvilág megismeréséhez, tudatos élvezéséhez ugyancsak hozzásegíti őket.

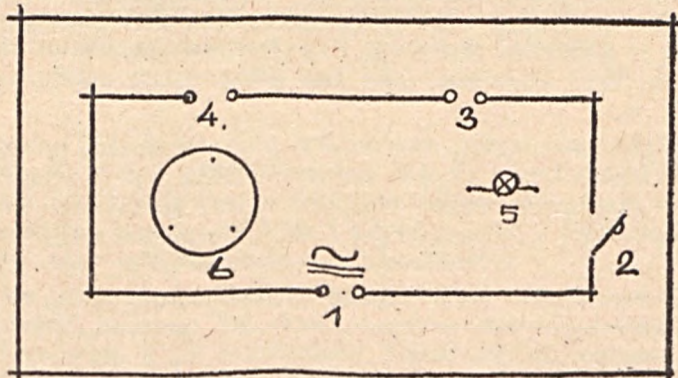
BUJTAR JOZSEF:

Tanulókísérletek fizika órán az ált. isk. VIII. osztályában

Az általános iskolai oktató-nevelő munkában a politechnikai képzés egyre nagyobb térhódítása fokozottabban fordítja figyelmünket a tanulókísérletek felé a fizika tanításában is. De különben is biztosabb az az ismeret, amelyet a tanulók a szellemi tevékenység mellett manuális tevékenység felhasználásával sajátítanak el. Az alábbiakban ismertetem, hogy az általános iskola VIII. osztályában milyen módon teszek eleget a fent említett követelménynek.

1. Tárgyi feltételek biztosítása

Tanulókísérlet csak akkor végezhető, ha kellő számú eszközzel és megfelelő felszereléssel rendelkezünk. A terem problémája másodlagos, egy tantermi konnektor segítségével szinte minden megoldódik, ha van az iskolának áramátalakítója. Ez az eszköz a VIII. osztályos fizikához szinte szervesen hozzá tartozik. Szerencsére egyre több iskola rendelkezik már vele. Az ebből kivezetett 10–12 leágazású vezetékkel az egész osztályt elláthatjuk 2–6 V-os árammal. (Némely esetben azonban ellenőrizni kell, hogy áramátalakító elbírja-e a terhelést.) Ha nincs áramátalakítónk, lapos zseblámpateleppel is sok kísérletet végezhetünk.

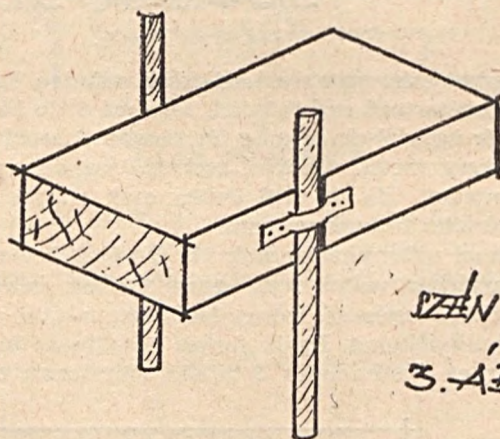
1. ABDA

A második fontos kísérletező egységünket az 1. ábra mutatja. Nevezzük szerelőlapnak. 25 cm széles, 40 cm hosszú lapot készítettünk réteges lemezből, amelynek alsó két szélére léceket szegeltünk lábaknak. A rajta levő jelzések: 1. áramforrás, 2. egyszerű rugós kapcsoló, amely tartós és pillanatkapcsolásra alkalmas (rugalmas fémlemez, fa vagy parafa nyomógombbal), 3., 4. megszakítások banánhüvelyekkel, ahova fogyasztót, folyadékellenállást, áramjelző eszközöket és műszereket kapcsolhatunk be. Az 5. zseblámpafoglalat és izzó, amely gyakran áramjelzőként szerepel. Célszerű felerősíteni az alaplapra, mert így nem vész el és ebben a helyzetben is mindig használható. Két rövid vezetékkel kapcsoljuk a 3. megszakításba. A 6. pohárfoglalat konzervdobozból, amelybe mustáros poharat állítunk. A konzervdoboz legyen legalább 3—4 cm magas és szegeljük a talpához. Azért használjuk, hogy a pohár ne dőljön fel, még ha a pohárba helyezett elektródok súlyosak, vagy a vezetékek merevek is. A poharat folyadékellenálláshoz, Galván-elem modellhez, elektrolízishez, akkumulátormodellhez stb. használjuk. A 3. és 4. megszakításokat, ha azokba nem kapcsolunk valamilyen eszközt, egyszerűen áthidaljuk. Hogy erre ne kelljen drága vezetékkel használnunk, 2 mm átmérőjű horganyzott lágyhuzalból készíthető egyszerű dugó. A huzalt duplán hajtjuk (ezáltal rugalmas), majd félkörívben megöbítjük. Esztétikusabb, ha PVC-csövet húzunk rá. (2. ábra.)

A vezetéket a szerelőlapon felül vezettük, hogy minden kapcsolás látható legyen. Az alapfelszereléshez tartozik még: lécre szegezett fémlemez folyadékellenálláshoz, ugyancsak lécre szegezett ólomlemez akkumulátormodellhez, továbbá réz- és cinklemez Volta-elemhez. Az elektrolízishez szénrudakat erősítettünk lécre a 3. ábra szerint. A szorító fémlemez egyben érintkező is.

2. ÁBRA

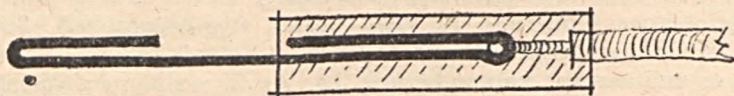

SZÉN
3. ÁBRA

Egy ilyen berendezést 4 tanuló készített, mivel azonban két VIII. osztályom van, 2 tanulóknak jut egy-egy felszerelés. Minden tanuló beszerzett ezen kívül 150 cm szigetelt vezetékkel, amelyből részben az alaplap vezetékait biztosítottuk, ezen kívül mindenkinek lett 2 db 50 cm-es vezeték. Szerzett mindenki 2—2 db banándugót és krokodilcsipeszt, valamint banánhüvelyt. Tekintettel arra, hogy ezek részben hiánycikkek, másrészt anyagi áldozatot követelnek, a vezeték és krokodilcsipesz kivételével házilag is előállíthatók a következő módon:

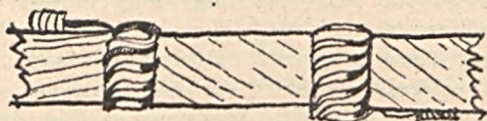
Banándugót 2 mm átmérőjű horganyzott huzalból készíthetünk, ha azt duplán

hajlítjuk és egyik végén a vezeték bekötéséhez kör alakúra képezzük ki. A rákötött vezetéket szigetelőszalaggal átcsavarjuk, vagy PVC-csővet húzunk rá. (4. ábra.)

4. ÁBRA

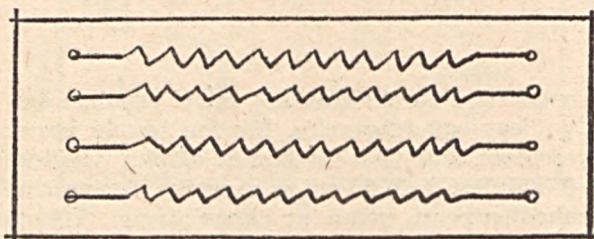
Banánhüvelyt ugyancsak 2 mm-es horganyzott huzalból készítünk úgy, hogy a banándugónál valamivel kisebb átmérőjű tuskére 4–5 menetet csévélünk, majd a huzalt oldalt kihajlítjuk és végére karikát hajlítunk a vezeték bekötéséhez. A huzal által képezett csavarmenet segítségével a megfelelő méretű (kb. 7–8 mm átmérőjű) furatba becsavarható. Az így készített banánhüvely akkor is használható, ha alul van a vezeték. Ilyenkor a banánhüvelyt alulról felfelé csavarjuk a deszkalapba. (5/a és 5/b ábr.)

5/a ÁBRA. 5/b ÁBRA

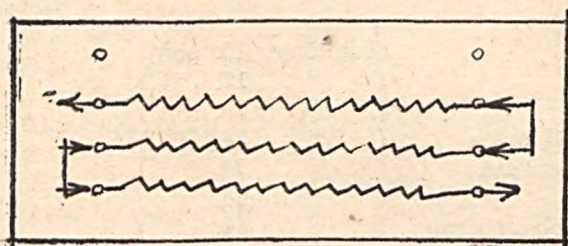
Az ismertetett felszereléssel tehát minden két tanulónak van egy szerelőlapja a hozzátartozó eszközökkel, továbbá 8 db banándugós és krokodilcsipeszes vezetéke és úgyszólván alig került pénzbe. A zsebizzókat és foglalatokat az iskola adta. Szükség esetén azonban zsebizzó foglalat is készíthető a banánhüvelyhez hasonló módon. Ha az első évben csak ennyit készítünk el, már jó néhány tanulókísérletet tudunk végezni.

A városi villanyhálózatnak 110 V-ról 220 V-ra történt átállításával nagyon sok háztartásban váltak feleslegessé főzőlap, vasaló és kávéfőző betétek. Ezekből készítjük kiegészítő felszerelésünket, miután a tanulók lelkesen gyűjtik az említett hulladékokat. Egyik fontos készítményünk az ellenállástábla. (6. ábra.) 40×10 cm-es deszkadapra 3 ritkán spirálozott darabot feszítünk ki a vasaló

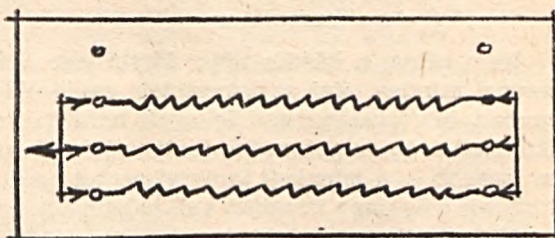

6. ÁBRA

illetve a főzőlap betétből. Nagyon jó, ha van még az előbbiekkal egyező keresztmetszetű és hosszúságú más anyagú vezetők a fajlagos ellenállás bemutatásához és negyedikként ezt is felszereljük. Szép és praktikus, ha banánhüvelyekhez kötjük, de teljesen megfelel a célnak, ha egyszerűen szegekre csavarozzuk őket. Legálább 2 mm átmérőjű szegek legyenek a krokodilcsipesszel való jó érintkezés céljából. Az ellenállástáblára úgy szegezzük fel a huzalokat, hogy a szegek legálább egy cm-nyire kiálljanak a deszkából. Ezzel az összeállítással a vezeték ellenállásáról mindent megtaníthatunk és felhasználható áramerősség szabályozónak, feszültségosztónak stb. A soros és párhuzamos kapcsolások módját a 7/a és 7/b ábra mutatja.

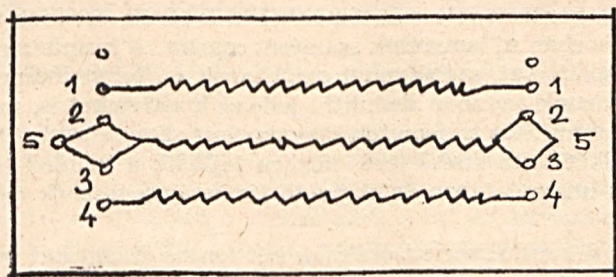

7/a ÁBRA

7/b ÁBRA

Ha az ellenálláshuzalokat banánhüvelyekhez rögzítjük, a banánhüvelyeket célszerű a 8. ábra szerint elrendezni, hogy a soros és párhuzamos kapcsolásokat gyorsan és könnyen végezhessük a már ismertetett áthidalók segítségével, amelyekből ide 4 db. kell.

8-ÁBRA.

Párhuzamos kapcsolás esetén az áramkörbe való bekötés az 5. pontnál történik. Két vezeték párhuzamos kapcsolásakor mindkét oldalon az 1. és 2. pontokat áthidaljuk, ha pedig mindhárom vezetékét párhuzamosan kapcsoljuk, akkor a 3. és 4. pontokat is.

Sorba kapcsoláskor az egyik oldal 1. pontjáról indulunk, a másik oldalon áthidaljuk az 1. és 2. pontokat, majd ismét az előző oldalon a 3. és 4. pontot és kilépünk az ellenkező oldal 4. pontjáról.

2. Milyen kísérletek végezhetők?

Az eddigiekben leírt eszközökkel a következő témák tárgyalhatók tanulókísérleti formában:

a) Galvánelemek	(Tankönyv 15. pont)
b) Az áramkör	(" 17. ")
c) Az ellenállás	(" 20. ")
d) Az áramerősség szabályozása	(" 23. ")
e) Ellenállások összekapcsolása	(" 24. ")
f) A rövidzárlat	(" 26. ")
g) Az áram haladása a folyadékban	(" 40. ")
h) Az elektrolízis	(" 41. ")
i) Az akkumulátor	(" 46. ")

Nem célolok a kérdés teljes kimerítése, ezért a felsorolt témák között nem szerepel minden, ami az ismertetett eszközökkel bemutatható. Azt sem állítom azonban, hogy valamennyi felsorolt témát a jelenlegi körülmények között tanulókísérleti órán dolgozom fel, illetve célszerű feldolgozni, mert ez a mód lényegesen lassúbb és a jelenlegi tantervi anyag nem engedi meg az időpocsékolást, sőt általában elég nagy iramban kell haladni. A tanulókísérlet nem időpocsékolás!

Kifogásolhatná valaki, hogy az áram hőhatásával kapcsolatban egyetlen tanulókísérleti témát sem említettem. Szeretném megjegyezni, hogy gyenge árammal a hőhatás kísérleteit nem tartom meggyőzőeknek, hálózati közvetlen feszültséget pedig tanulókísérletre nem szabad használni. A terjedő veszélye miatt nem foglalkozom az áram mágneses hatásával és az indukcióval sem. Őszintén szólva ebből a témakörből nincsenek is nagyon jól bevált, tanulókísérletre is alkalmas eljárásaim.

3. A tanulókísérleti órák didaktikai feladatai

Amint ez a 2. pontban felsorolt témákból ki is tűnik, ezeknek tanulókísérleti feldolgozása elsősorban új ismeretek szerzését célozza. A kísérletek és azok elemzése során új fogalmakat, szabályokat sajátítanak el, tehát induktív jellegű kísérletek. Alkalmazunk azonban deduktív jellegű kísérleteket is, melyeknek az a feladata, hogy a tanulókat az ismeretek gyakorlati alkalmazására készítse. Természetesen mindkét fajta kísérletezés közben fejlődik a tanulók technikai készsége az eszközök használatában és alapvető jártasságra tesznek szert az elektrotechnikában.

Ezek szerint a tanulókísérleti óráknak két fontos didaktikai feladatát látom: 1. új ismeretek szerzése, 2. az ismeretek gyakorlati alkalmazása, az elmélet és gyakorlat összekapcsolása és ezeken keresztül technikai jellegű ismeretek és készségek kialakítása. Ezzel mintegy a tanulókísérleti órák helyét is meghatároztuk az oktató nevelő munka folyamatában.

4. A tanulókísérleti óra szervezése

Közhely, hogy a tanítási óra eredménye nagy mértékben függ az óra szervezettségétől. Ez a megállapítás hatványozottan vonatkozik a tanulókísérleti órára. Ha annak szervezését elhanyagoljuk, az órán kaosz, anarchai, fejetlenség uralkodik és nem lesz eredmény. Ezért minden részletét meg kell meg kell gondolni. A feladatok részben megelőzik az órát, részben az órán valósulnak meg. Azt hiszem célszerű, ha egy konkrét órát írok le.

Legyen a tanítás anyaga a Galvánelemek.

Az óra megkezdése előtt a 3 padosor felelőse elhelyezi az asztalokra, illetve a padokra a számozott szerelőlapokat. A pohártartókba poharakat tesznek, szétosztják és becsavarják a foglalatokba az 1,5 V-os izzókat. (3,5 V-os izzón csak nagyon halványan, vagy egyáltalán nem látszik az izzás) Skála-izzó nagyon jól megfelel a célnak. Minden szerelőlaphoz 2 db. krokodilcsipeszes vezetéknek. Odakészítik a réz-cink (vas-réz, szén-cink) lemezzel ellátott lécecskőket. Minden poharat kb. 2/3 részéig töltenek vízzel és keverő pálcát tesznek mellé. Az egyes eszközöket, felszerelési tárgyakat egymás után helyezik el a padokra, hogy minél kisebb legyen a hiány és keveredés lehetősége. Egy szerelőtábla a tanári asztalon is van; a tanulókéval megegyező felszereléssel, amit magam készítek elő és ezáltal is ellenőrzöm a felszerelés teljességét, hogy a tanulóknak kiosztottak-e mindent, ami az órán szükséges. Ha óra közben kell pótolni az eszközöket, az már zavart és rendtelenséget kelt. A tanári asztalra kénsvaat, sósavat, sót, lúgot stb. készítünk. A sóban kiskanál is van. Végül még egyszer ellenőrzöm, hogy mindenütt teljes-e a felszerelés. Ezzel a munkával a becsengetésig el kell készülni, tehát az egyes eszközöknek rendben kell lenniük és főképpen a tanárnak kell pontosan tudnia, hogy mire lesz szüksége az órán. Ebből világos, hogy a tanárnak a tanulókísérleti órára nagyon gondosan fel kell készülnie.

A tanulók bevonulása után hamarosan rátérünk az óra anyagára, a kísérletekre, mert a kikészített eszközök izgatják a tanulókat és minden más munkájuk csökkent értékű. Ezt az órát nem kezdem egyéni feleltetéssel, mert ezzel még nagyobb lehetősége nyílik a figyelem másfelé irányításának és a kikészített eszközökkel való babrálásnak. Az egész osztálynak tesznek fel néhány olyan kérdést, amely előkészíti az óra anyagát és a tulajdonképpeni feleltetést az óra végére hagyom. A bevezető kérdések után rögtön áttérünk az előkészített témára. Szeretném, ha mások az én káromon tanulnának, ezért mindenkinek figyelmébe ajánlom, hogy a tanulókísérleti órákra, különösen eleinte sokkal kisebb anyagot vegyenek fel, mint a tanári kísérletesre. Ha rosszul méretezzük az anyagot, az órán kapkodás lesz és pontosan az a cél sikkad el, amiért a tanulókísérletet beállítottuk.

Az óra folyamán osztom ki magam a tanulóknak a szükséges savakat, sókat stb.

A tananyag feldolgozása — rajzolás, elemzés, általánosítás stb. — a szokásos módon történik. Miután valamennyi tervezett kísérletet elvégeztünk, az eszközöket, berendezéseket a tanulók az indulási állapotba helyezik. Nehezen kezelhető osztályban célszerű összegyűjteni a felszerelést, mert ez kevesebb időt vesz el, mint a rend állandó megbontása a padon maradt tárgyakkal. Egyébként az óra után gyűjtetem össze az eszközöket. A felelősök kiürítik a poharakat, a szokott helyre rakják az egyes tárgyakat, miután meggyőződtek róla, hogy minden megvan. Ezért célszerű a szerelőlapok számozása tanuló párok, csoportok szerint, mert így könnyen megállapítható, hogy a hiányért, hibákért ki a felelős.

Végül az órán tapasztaltakat feljegyzem a vázlatomba. Ezzel mintegy kiküszöböölöm a hibák ismétlődését.

Általánosságban fontosnak tartom, hogy a tanulókísérleti órákban érvényesüljön a fokozatosság elve. A zelső órákon szinte csak utánoznak a tanulók minden mozzanatot, majd egyre több önállósággal végzik a munkát. Eleinte minden tanulónak megszabom a feladatát. Pl. egyik eljárást, tevékenységet a baloldaliak, a másikat a jobboldaliak végzik. Később ilyen szervezett munkamegosztásra nincs szükség, mert kialakul az egymás közötti munkarend, sőt a tanulók ötletességére is építhetünk. Ismételten hangsúlyozom azonban, hogy főleg az első tanulókísérleti órákra ne markoljunk sokat. Szerencsére a Tanterv módosítása mintegy 6 órát felszabadított a VIII. osztályos fizikában és az így levegősebbé vált tanmenet nem szorít bennünket annyira.

5. Kapcsolat a gyakorlati foglalkozással

Felszerelésünk a leírtak szerint nagyon egyszerű, főként házilag készült eszközökből áll. Iskolánk műhellyel rendelkezik, ezért az eszközök elkészítése nem okozott különösebb nehézséget. A tanév elején megbeszéltem a gyakorlati foglalkozást vezető kartársakkal az igényeinket és ők a legnagyobb készséggel vállalták az eszközök készítését, annál is inkább, mert az ilyen munka a legteljesebb összhangban van a gyakorlati foglalkozásnak azzal az elvével, mely szerint a gyakorlati foglalkozás óráin a tanulók hasznos tárgyakat készítsenek. Gondolom, jelen esetben a hasznosság a lehető legideálisabban valósul meg, mert maga a készítője használja ezeket a tárgyakat. Természetesen az eszközöket én rajzoltam meg a gyakorlati foglalkozást vezető kartárs részére, sőt a lehetőség szerint az elkészítésnél is jelen voltam.

Mivel minden eszköz elkészítése nem volt lehetséges a megfelelő időpontban (pl. huzalmunka nem volt soron), bizonyos tárgyakat szakkör szerű foglalkozáson készítettünk. Azt hiszem ez az út csaknem minden nagyobb iskola számára járható.

TIBOR ISTVÁNNÉ:

A számonkérés módszere a biológiai tantárgyak középiskolai oktatásában

A pécsi munkaközösség feladata az volt az idei tanévben, hogy az ismeretek korszerű módszerét dolgozza ki a biológia tantárgyaiban.

Kiindulásként az MM. 1960/61 tanévi 1. sz. módszertani levelét használtuk fel, s megvizsgáltuk, hogy ennek megállapításai mennyiben érvényesek szaktárgyunk sajátos követelményei szempontjából. Tervszerű óralátogatások, didaktikai kísérletek, munkaközösségi ülések és nyilvános ankét segítségével igyekeztünk anyagot gyűjteni feladatunk megoldásához.

Felmértük számonkérésünk jelenlegi hiányosságait és azokat a módszertani levéllel megegyezően a következőkben látjuk:

1. Az ismeretanyag tankönyvszerű, recitatív felmondatása kisebb mértékben de még előfordul.
2. Az új ismeret lényegét a szaktaánr nem emelteti ki, továbbá az oki összefüggéseket nem ismerteti fel (az előző hiányossággal kapcsolódik).
3. Az új ismeret elszigetelt, nem válik a megelőzők szerves részévé (az ún. ismétlődő kérdések helytelen kiválasztásából adódik).
4. Általános hiba végül, hogy az alkalmazási készség fokáról kevés szaktaánr győződik meg rendszeresen.

E hiányok részben az ellenőrzés céljának, részben módszereinek hiányos ismeretéből adódnak. Az ellenőrzés *célját, s egyben feladatát* a következőkben foglaljuk össze:

1. Egyéni és osztályviszonylatban meg kell győződnünk a tanulók ismereteiről, cselekvő készségéről és azokat tárgyilagosan értékelnünk kell.
2. Az ellenőrzésen túl a tanulók gondolkodó képességét is fejlesztenünk kell lényeg- és összefüggéslátásra neveléssel.
3. Oktató munkánkban a tanítási óra céljától függően az ismétlést, rendszerezést, összefoglalást, gyakorlást és alkalmazást is szolgálnia kell.
4. Állandó alkalmazása a tanulókat rendszeres munkára neveli.
5. A tanulók tudás- és készség-szintjének megvizsgálása a tanár oktató-nevelő munkájának értékeléséhez is tényanyagot szolgáltat.

Az alkalmazott *módszer* eredményességének fokmérője, hogy milyen minőségű és terjedelmű tananyag ismereteit és készségeit mennyi idő alatt és hány

tanulón tudjuk ellenőrizni úgy, hogy az osztállyal való kapcsolat is megmaradjon.

A továbbiakban e szempontból ismertetjük vizsgálataink eredményét.

1. Szóbeli számonkérés.

Jelenlegi tantervi anyagunk aalktani, élettani, rendszertani és biológia elméleteit feldolgozó témakörökre oszlik. Ezek számonkérésének módszerét tehát elsősorban a feldolgozott *anyag minősége szabja meg*. Valamennyi témakört megvizsgáltuk az alábbi fokozatok szerint:

1. Szaktárgyunk sajátos, természetes követelményei alapján az előző órán közölt ismeretanyag önálló reprodukcióját az előzőleg bemutatott szemléltetési anyagon kell a tanulónak végeznie.

2. Gondolkodási készségének fejlesztése, az összefüggések megláttatása, új ismereteinek a meglévők közé illesztése tudatosan szolgálja a világnézeti nevelést, a fejlődés tényének, lényegének és okainak észrevétetését.

3. Az új ismeretanyag gyakorlati alkalmazása részben a mezőgazdasági termelés, részben az egyéni és közegészségügy érdekeit szolgálja.

Minden ellenőrzésben a három fokozatnak érvényesülnie kell, természetesen az adott téma megszabta arányok szerint.

Az egyes témakörökben alkalmazott számonkérést a fenti fokozatok alapján ismertetjük elsősorban a vegyestípusú órák kívánalmai szerint, majd globálisan értelmezzük mindezt a számonkérő órák szempontjából.

a) Alaktani témák.

Jelenlegi tantervünkben önálló témakört jelent a *növénytanon* belül a növényi sejt, szövetek és szervek megismertetése, és gazdag, sokoldalú bemutatást tesz lehetővé. Ennek alapján számonkérésünkben a tanulónak *reprodukálnia* kell a kapott rajzi magyarázatot, fel kell ismernie a bemutatott élő anyagát preparátumot vagy modellt, e el kell különítenie a hasonlóktól (pl. gyökér-, szár-, levél-, virág- és terméstípusok). A tanulók fejlettsége és a tananyag természete azt kívánja, hogy számonkérésünkben e fokozatra szánjuk a legtöbb időt.

Gondolkodási készségük fejlesztése azzal történik, hogy a felelőkkel észrevétetjük a *környezet jelentőségét az egyes morfológiai egységek kialakulásában mind az egyedi, mind a törzsfajlás során*) pl. talaj és éghajlati viszonyok szerepe azonos növényi egyedek eltérő habitusában; a vízi és szárazföldi környezet jelentősége a fajok fejlődésében). Fontos mozzanat az új szerveződési egységek s a már ismertek kapcsolatának megláttatása, és ezzel a *növényi test egészének* kialakítása.

Alkalmazási készségük kialakítása azzal történhet, hogy számot adatunk az egyes növényi szövetek, szervek gyakorlati jelentőségéről, így pl. a módosult gyökerek, száruk, továbbá a különböző termések szerepéről az emberi táplálkozásban, vagy a növényi rost és szilárdító anyagok felhasználásáról az iparban stb.

Az *állattanban* jelenleg önálló morfológiai témakört nem dolgozunk fel. Legfeljebb az év végi összefoglalásnál végig kísérhetjük egy-egy szervrendszer kialakulását fejlődéstörténeti alapon. A számonkérésben ebben az esetben a közvetkező fő szempontok érvényesülhetnek:

Rajzok, ábrák, modellek, preparátumok felhasználásával a szerv felépítése és működése közti kapcsolat kiemeltetése.

Az egyes fejlődési fokok elkülönítése a szerv és környezet kölcsönhatásainak alapján (pl. kültakaró és a környezet; légzőszerv vízi és szárazföldi szervezeteknél stb.).

b) Élettani témák.

Az alaktanhoz hasonlóan a növénytanon belül alkot önálló témakört. Sajnos, iskoláink hiányos tárgyi feltételei egyelőre kevés helyen engedik meg a gazdag kísérletes bemutatást, ezért a tanulók *reprodukciója* is igen szegényes, főleg „gondolati kísérletekre” terjed ki elsősorban. Ideális esetben, előkészítő helyiség, vagy üvegház birtokában jól megvalósítható előzőleg beállított és *bemutatott kísérletek felismertetése, elemeztetése* (pl. tápoldatban nevelt növények, trágyázási kísérletek értékeltetése, növényi ingermozgások felismertetése stb.). A kísérletek megisméltetése csak egyszerűbb esetekben lehetséges idő- és felszerelés hiányában.*

Igen gazdag lehetőséget nyújt *gondolkodási készségünk* fejlesztésére a növényi szerveződés és az életjelenségek kapcsolatának felismertetése, az életjelenségek egymással való kapcsolata (az anyagcsere központi helyzetével), s mindezek visszavezetése a környezet alakító hatására. E gondolatmenetek következetes érvényesítésével a *növény alaki-működési egysége* a tanulók előtt világos lesz.

A *mezőgazdasági termelés szempontjai* igen sokoldalú helyet kapnak szintén, sőt mezőgazdasági gyakorlatot folytató osztályokban elsőrangúan fontosakká válnak. Az elmélet és gyakorlat koncentrációja éppen ebben az anyagrészen valósulhat meg leginkább. Természetesen, ehhez a biológia szaktanárának ismernie kell a tanulók elméleti és gyakorlati képését, hogy példaanyagát a megfelelő tárgykörből válogassa. Jelenlegi tankönyvünk is kísérletet tesz már erre, a jövőben még gazdagabban kell felhasználnunk a lehetőségeket.

Külön foglalkozunk az *ember szervezete* témáinak számonkérésével. Lényegében élettani anatómia, így az előzőekben ismertetett elvek érvényesíthetők elsajátításának ellenőrzésében.

A bemutatási anyag *reprodukciója* igen sokoldalúan történhet: rajzok, ábrák, modellek, preparátumok, filmek felhasználásával, egyszerűbb kísérletek ismételtetésével.

Ezzel egyenrangúan fontos az *emberi szervek felépítése és működése* közti kapcsolat, továbbá az egyes szervek egymás közti kapcsolatának felismertetése, a nervizmus megértetése. Az *összefüggések megláttatása* így sikerrel jár.

Az egyes szervrendszerekhez kapcsolódóan *sok gyakorlati példa elemeztesével* az egyéni és közegészségügy, higiénia szabályai ugyancsak sikerrel kialakíthatók, ellenőrizhetők. Természetesen egészségügyi gyakorlatot folytató osztályokban e fokozat még nagyobb hangsúlyt kap, hiszen igen sok előismerete van már a tanulóknak. A szaktanár feladata az, hogy ezekre építve a tankönyvi lehetőségeken túl is meggyőződjék felkészültségük színvonaláról.

* Jól felhasználhatók a filmbemutatók is.

c) Rendszertani témák.

A növénytani-állattani anyagban kapnak helyet. A *tananyag természete* megkívánja, hogy az egyes csoportokat pontosan *el tudják egymástól különíteni*, s ezt rajzok reprodukálásával, de még ennél is elsőrangúbban *élő egyedek, vagy preparátumok felismerésével*, jellemzésével bizonyítsák be.

Világnézeti szempontból kiváló lehetőséget nyújt a *fejlődés* tényének, lényegének és okainak *értelmi beláttatására* (környezethatások felismertetése). Megfelelő törzsfák elemeztetésével az élővilág fejlődéstörténete jól áttekinthető, az újabb csoportok elhelyeztetésével mind meggyőzőbbé válik a tanulók számára.

Az ember és az élővilág sokoldalú kapcsolatát *gyakorlatilag* jól megoldhatjuk szintén, mert a tanulók igen sok ismerettel rendelkeznek erre vonatkozólag, s tankönyveink is igen gazdagon utalnak erre (a hasznos növények-állatok s a kártevők különös súllyal szerepeljenek a számonkérésben).

Átírt állattan könyvünk befejező fejezete külön is kiemeli a tenyészállatok legfontosabbjait, s a tenyésztés elvi szempontjait is kiemeli röviden. Természetesen, a gyakorlatot folytató osztályok jobban elmélyülnek benne.

d) A biológia elméletei.

Általános biológiánk dolgozza fel e témákat. A tananyag természete szerint a szemléltetés csak kisebb szerepet kaphat (anyagcserével kapcsolatos kísérletek, filmek, örökléstani táblák, fejlődéstani képek, esetleg modellek stb.). Ha alkalmazzuk, természetesen számon is kérjük. A *gondolati kísérletek* itt jelentőssé válnak, ezért megértésük, céljuk felismerése ellenőrzésünkben fontos szerephez jut.

A számonkérés legfőbb feladatát azonban tárgyunk oktatási-nevelési célja szabja meg. A tanulónak *tisztán kell látnia az élő világ egyetemes érvényű fejlődési törvényeit*, ezért ellenőrzésünkben meg kell győződnünk arról, hogy a növénytan-állattan-ember szervezete keretében szerzett ismeretanyag magasabb szintézisére képes-e, másrészt a dialektikus materialista világnézet nézőpontjából értékeli-e a különböző biológiai elméleteket. Ez megoldható példanyag elemeztetésével (az élő világ szerveződése, életjelenségei köréből), továbbá idealista ellenérvek cáfoltatásával. Tehát ezen a fokon egybeesik az önálló gondolkodó és alkalmazókészség fejlesztése.

A *számonkérő órák* — általában ismétlő-rendszerező órákat követnek, amelyekkel viszont egy-egy nagyobb témát, vagy témakört zárunk le. Az említett hármassal ezeken is érvényesül, azonban a bemutatási anyag reprodukciója csak a legtipusosabb, tehát leginkább általánosítható rajzok, felismertetések, elemzések alkalmazására terjedjen ki. Nagyobb teret engedhetünk a gondolkodási készség fejlesztését célzó összefüggések megláttatásának, egy-egy témakör teljes áttekintésének (a lényeg kiemeltetésével), továbbá a gyakorlati alkalmazásoknak olyan szempontok szerint, ahogyan a tananyag minősége megkívánja (l. előzők).

A számonkérés eredményességét a tananyag minőségén és terjedelmén túl megszabja a *rendelkezésre álló idő és az osztály létszáma*. Ez a két tényező éppen az, ami megnehezíti az ellenőrzés olyan mérvű megoldását, ahogyan a tananyag természete esetről-esetre megkívánná. Az I—II. osztály heti kétszer 45 perces órája, 40—50-es osztály létszámmal sürgetően kényszerít minden

lelkiismeretes tanárt arra, hogy új utakat keressen. A sablonos forma, két-három tanuló „lecke-felmondása” néhány ismétlő kérdés megválaszoltatásával nem szolgálja az ellenőrzés céljait, nem foglalkoztatja az osztályt, állandó „számításra” nevel.

Kísérleteink, vizsgálataink alapján látjuk, hogy jelenleg a következő eljárások alkalmazhatóak sikerrel:

1. A vegyestípusú órákon a *szimultán számonkérést* használhatjuk, főleg a magas létszámú osztályokban. E módszer egyrészt megkönnyíti a tanulók gyakoribb feleltetését, másrészt kevés idő alatt is változatos ellenőrzést tesz lehetővé. Természetesen nagyon gondos tervezést kíván a tanártól, hogy célját valóban elérje. Módozatai többfélék. Általában bevált az, hogy a tananyagtól függően két-három tanuló *szóban felel* modellek, ábrák, preparátumok felhasználásával (a szemléltetési anyag reprodukciója), s ezzel egyidejűen mások a táblánál *rajzot készítenek*, amelyet majd meg is magyaráznak, vagy *kísérletet végeznek*, illetve *értelmeznek*, vagy a kiűritett első padokban néhány kérdésre *írásban választ adnak*.

A szóban felelők munkájába bekapcsolódik az egész osztály, mert javítani kötelesek, illetve a gondolkodási és alkalmazási készség fejlesztését célzó kérdések megoldásába a felelőkkel egyenlő eséllyel vesznek részt. (Igen fontos, hogy az osztály állandóan aktív tagjainak munkáját is időnként honorálja a tanár egy-egy érdemjeggyel, amely több értékes „hozzászólást” jutalmaz.)

A rajzban felelők, illetve a kísérletet végzők munkáját is ellenőrzi a osztály.

Az írásban felelők közös ellenőrzése a legnehezebb probléma. Ha az idő engedi, a tanár azonnal áttekinti a válaszokat s az osztállyal javíttat, ha nem, akkor következő órán kell ismertetnie számonkérése eredményét. E kérdésre egyébként az írásbeli számonkérés módszeres feldolgozásánál még visszatérünk.

Míndez időben kb. húsz percet vehet igénybe átlagosan. Hogy a szóbeli felelőkkel párhuzamosan rajzi, kísérleti reprodukció, avagy írásbeli beszámoltatás történik, azt megszabja, mint már említettük a tananyag természete, az osztály összetétele s a tanár egyénisége, figyelem-megosztó képessége.

2. Egyes vegyestípusú órákon, de elsősorban *ismétlő-rendszerező*, és *számonkérő* órákon igen jól alkalmazható az *osztályfoglalkoztató módszer*. A tanártól ez is igen gondos tervezést kíván, egyrészt arra vonatkozóan, hogy kérdései a tananyag lényegét emeljék ki, továbbá a gondolkodási és alkalmazási készséget fejlesszék, másrészt az alaposabban megvizsgálandó tanulókat itt is előre ki kell választania. Értéke, hogy az egész osztályt egyidejűen foglalkoztatja, gondolkodásra kényszeríti, s a tanárnak áttekintést ad tudásuk színvonaláról. Hátránya, hogy mind a tanulókat, mind a tanárt túlzottan igénybe veszi, tehát állandóan nem alkalmazható.

A tanulók szóbeli ellenőrzése nemcsak a tanítási óra számonkérő részletére terjed ki. Az új ismeretek feldolgozása során, továbbá az összefoglalás, begyakorlás mozzanatában is megismerheti a tanár felkészültségüket. Időnként tudatosítsa is tanulóban értékelését, mert különben nem vesznek róla tudomást. Ezt változatosan oldják meg azok a szaktanárok, akik erre is gondolnak: pontoznak, s időnként „beváltják” egy jó érdemjegyre, vagy felelésnél az esetleges hiányokat ezzel „közömbösítik” (természetesen csak szűkebb határokon belül, pl. $\frac{1}{5}$ -ös szereplés esetén nem 4-est, hanem 5-öst kaphat a tanuló). Kevésbé megoldott a hiányokat mutató tanuló ilyen jellegű értékelése, pdeig elbírálásához ez is alapot nyújthatna.

II. Írásbeli számonkérés

Munkaközösségünk az írásbeli ellenőrzés két alkalmazási lehetőségét dolgozta ki: a röpdolgozatok íratását, mint önálló számonkérő formát, továbbá a szimultán számonkérés egyik változataként felhasználható írásbeli beszámoltatást.

A) Röpdolgozatok.

Megíratásukkal az ellenőrzés már előzőleg közölt céljait kívánjuk szolgálni. Azokon túlmenőleg sajátos céljaik a következők:

Az egyes témakörök lezárása után könnyen ellenőrizhető, hogy az osztály milyen színvonalon sajátította el azok ismeretanyagát.

2. Jól felmérhető, hogy a tanulók azonos feltételek mellett milyen mértékben képesek önálló munkára.

3. Gyakorlási lehetőséget nyújt mondanivalójuk írásbeli rögzítésére (előkészít az írásbeli érettségire, felvételi vizsgákra, pályaművek írására stb.).

4. Elegendő osztályzatot biztosít nagylétszámú osztályokban a reális elbíráláshoz.

A fenti céloknak csak akkor felelnek meg, ha a szaktanár nem ötletszerűen állítja be munkájába elkészítésüket, hanem gondosan megtervezi az alábbiak szerint: egy-egy nagyobb témakör lezárását, ismétlését kövessék;

a kérdések feleljenek meg a tananyagnak, a tanulók életkorának, az osztály teljesítőképeségének;

átfogó képet adjanak tudásukról, ne kívánjanak mellőzhető részleteket; megfogalmazásuk világos legyen.

A gondos előkészítés megkívánja azt is, hogy a többi tanárral egyetértve olyankor írassuk meg, amikor nem terhelő a tanulókra nézve. Eltérő a gyakorlat abból a szempontból, hogy a tanulókkal közöljük előre, hogy nem. Ez az osztály beállítottságától is függ. Mindenesetre egy-egy nagy egység lezárása előtt jó jelezni, hogy írásban is beszámolnak majd ismereteikről, közvetlen előtte azonban nem tanácsos bejelenteni, mert a számítók esetleg otthon maradnak, vagy „felfegyverkeznek”.

A röpdolgozatok kijavítása minél előbb történjék meg, mert különben a problémák elhomályosulnak a tanulóknál. A dolgozatok átadásakor a szaktanár mindig értékelje az osztály munkáját globálisan is. Az általánosan előforduló hibákat emelje ki s tisztázza velük közösen. Az adminisztratív teendőket az említett MM. körlevél előírja, így ezekre nem térünk ki ezúttal.

Munkaközösségünk minden évfolyamra vonatkozóan igen sok röpdolgozatot megvizsgált, s a legalkalmasabbnak látszó kérdéseket közöljük is.

I. osztály.

Alaktan: szaktanár hosszanti A—B oszlopokra, s ezeken belül 1-es 2-es sorokra bontotta az osztályt. Kérdései:

A/1 csoport:

1. A gyökér felépítése.
2. A hajtás képződése rügyből.
3. A növényi szervek csoportosítása és azok feladatai.

A/2 csoport:

1. A levél részei, feladatai, típusai.
2. Mi a megporzás?
3. Egyivarú-kétivarú, sugarasan-kétoldalian részarányos, forrt-szabad-sziromú virág, egy- és kétlaki növény rövid jellemzése példákkal.

B/1 csoport:

1. A virág felépítése.
2. A módosult növényi szerv fogalma, módosult gyökér, szár, levél példákkal.
3. A termések csoportosítása.

B/2 csoport:

1. Megtermékenyítés és termésképződés.
2. Az egy- és kétszikű növények összehasonlítása szerveik alapján.
3. Az edénnyalábok szerkezete és az évgyűrűképződés.

Élettan: a beosztás az előzőhöz hasonló. Kérdései:

A/1 csoport:

1. A növény ingerlékenységének megnyilatkozásai.
2. A növekedés és fejlődés meghatározása.
3. Példák a felesleges anyagok eltávolítására.

A/2 csoport:

1. Hogyan segíthetjük át a növényeket mesterségesen a hőszakaszon és mi a jelentősége ennek?
3. A csírázás feltételei. Hogyan biztosítja a mezőgazdaság ezeket a feltételeket?

B/1 csoport:

1. Hogyan hasznosítjuk a mezőgazdaságban az ivartalan szaporodás egyes módjait (szőlészet, gyümölcsstermelés, konyhakertészet)?
2. A nyugalmi állapot és ennek mezőgazdasági szerepe.
3. A mezővédő erdősávok szerepe a növény vízháztartásában.

B/2 csoport:

1. Hogyan alkalmazkodik a mezőgazdaság a növények szakaszos fejlődéséhez?
2. A párologtatás jelentősége.
3. A természetes és mesterséges trágyaanyagok közti különbség.

Rendszertan: egy másik kartárs elsősorban az osztály átfogó készségét kívánta vizsgálni a tanév végén, ezért az egész osztályhoz intézett kérdései:

1. A megporzás fejlődése a növényvilágban.
2. A virágrészek alakulása a növények fejlődéstörténetében.

Igen alkalmas ellenőrző módszer a tananyagban nem tárgyalt, de jól meghatározható élő növények elemeztetése írásban. Az elemzés leírja a növényi szerveket és ennek alapján elhelyezi az ismert rendszertani kategóriákba. Természetesen itt is több csoportban dolgoznak a tanulók, más-más növényt jellemezve.

II. osztály.

Olyan kérdéseket közlünk, amelyek alkalmasak a rendszertani áttekintés, továbbá a törzsfajlás lényegének áttekintésére:

1. Gerinctelen állatok törzsfája.
2. Gerinces állatok törzsfája.
3. A szelvényezettség fejlődése.
4. Gerinctelenek kültakarója.
5. Gerincesek kültakarója.
6. Vízi állatok légzőszervei.
7. Szárazföldi állatok légzőszervei.
8. A vízi, illetve szárazföldi életmódhoz való alkalmazkodás következményei.

III. osztály.

Az ember szervezete ismeretanyagának ellenőrzésére ugyancsak közlünk néhány kérdést:

1. Min alapulnak a vércsoportok és mi a jelentőségük?
  2. Milyen enzimek szerepelnek a tápanyagok bontásában?
  3. Milyen változáson mennek át a tápanyagok az emésztőrendszer egyes szakaszaiban?
  4. Hogyan kapcsolódik össze a keringési és légzőrendszer működése?
  5. Hogyan biztosítja az idegrendszer a környezethez való alkalmazkodást?
  6. Hogyan kapcsolódik össze az idegrendszer és hormonrendszer működése?
- Az általános biológia tág teret nyújt a gondolkodási és alkalmazási készség megvizsgálására. Példaként szerepeljenek a következők:

1. Miért fontos állomás a koacervátum-képződés az élő anyag kialakulásában?
2. A fotoszintézises asszimiláció és az aerob típusú disszimiláció összehasonlítása.
3. Autotrof és heterotrof szervezetek anyagcsere-párhuzama.
3. Az enzimek és vitaminok kapcsolata.
5. A pavlovi nervizmus lényege, jelentősége. A magasabb idegtevékenység fő folyamatai.
6. Hogyan hasznosítja Micsurin tapasztalatait a mezőgazdasági gyakorlat?
7. Mi igazolja azt, hogy az élő világ állandóan fejlődik?
8. Miért emelkedhetett ki az ember az állatvilágból?

Az ismertetett kérdéseket természetesen a teljesség igénye nélkül, csak illusztráló példaként mutattuk be.

B) Írásbeli számonkérés a szimultán feleltetésnél.

Az előzőekben már szó esett alkalmazásáról. Egyre inkább tért hódít az alacsony óraszámú tantárgyak keretében. Előnye, hogy a tanuló többször felelethez jut, hátránya, mint minden szimultán módszernek, hogy saját feladatával foglalkozva, nem vesz részt a közösség munkájában. Megoldása többféle módon történhet: a röpdolgozat füzetbe, vagy külön papírlapra a szaktanár előre összeállítja a kérdéseket, amelyeket a tanulók a szóbeli számonkérés tartama alatt kidolgoznak, s vagy még ugyanazon órán, vagy a következőn a szaktanár kijavítva, osztályozva értékeli az osztály előtt is. Kérdéseit mindig a tanuló képességeihez kell mérni, s ennek alapján vagy szűkebb körben, vagy átfogóbban vizsgálódhat a tanár.

OROSZ OTTO:

Tanácsok a sportmunka szervezéséhez

Oktatási rendszerünk továbbfejlődésének egyik fontos kérdése a nevelőmunka hatékonyságának fokozása. Helyes az a törekvés, hogy az iskolák tantestületei a nevelési célok megvalósítása folyamatában az úttörő szervezetekre is támaszkodnak. Az úttörőszervezet, mint közösség a nevelési folyamatot nagyban segíteni tudja.

A testi nevelésen belül a sportmunka szintén nevelési célok felé közelít sajátos eszközeivel. A gyakorlati élet bebizonyította, helyes volt az az intézkedés, hogy az általános iskolás korú tanulóifjúság sportmunkáját az úttörő szervezetekre bízta. Az úttörő csapatok egy része megértette az Általános Iskolai Sport Központ (ÁISK) célkitűzéseit, és helyesen szervezi a sportot. Itt-ott azonban tájékozatlanság és tanácstalanság tapasztalható, különösen a részben osztott és kislétszámú iskolákban, ahol kevés az óra, a régi sportköri módszerekkel, vagy egyáltalán nem foglalkoznak a sportmunkával. Világosan látni kell, hogy a sportnak az úttörő csapat munkájaként kell megvalósulnia nem pedig attól elszakítva.

Tanácsaim elsősorban az előbb említett iskolatípusokban dolgozó sportaktivistáknak szólnak, de hasznosíthatók az osztott iskolában is.

Elgondolásaimat a következő fő kérdések köré csoportosítottam:

1. a sportaktívahálózat kiépítése.
2. a sportmunka tervezése,
3. az iskolai sportprogram végrehajtásának néhány gyakorlati problémája,
4. egyéb kérdések:
  - a) nyilvántartás,
  - b) gazdasági munka,
  - c) agit.-prop. munka.

1. A sportaktívahálózat kiépítése

Az ÁISK programja az úttörőmozgalomra épül, de lényege, hogy az iskola minden tanulóját foglalkoztassa, a nem úttörőket is. Ezt a feladatot a csapatvezető sporttanár egyedül elvégezni képtelen, ezért szükséges a társadalmi aktívák széleskörű mozgósítása. A gyakorlatban tapasztalható ilyen törekvés, azonban ma még egyáltalán nem jellemző.

Szándékosan helyeztem ezt a kérdést az első helyre, hisz nagymértékben ettől függ a tanár sikeres, vagy sikertelen munkája. Megtalálja-e az úttörő csapatvezetőség azokat az aktívákat, akik az egész tanév folyamán szervezik, irányítják a sportmunkát és sokszor bonyolult feladatokat oldanak meg?

Az aktívahálózat kiépítését a tanév elején kell elvégezni. Az ismeretes, hogy milyen funkcióba kell aktívákat keresni.

Csapatvezető sporttanár.

Csapatvezető-helyettes.

Szertáros.

RajSPORTfelelős(ök).

Örs sportfelelősök.

Feladatukkal nem kívánok foglalkozni, mert ezt az ÁISK 1960/61. tanévi programja részletesen tartalmazza (14—15. oldal).

Helyes, ha a csapatvezető sporttanári megbízást a testnevelést tanító nevelő vállalja el. Az egyes tisztségek betöltésénél a következő szempontokat lehet figyelembe venni:

a) Lehetőség szerint a tantestület más szakos, sportot szerető pedagógusaira kell támaszkodni, hisz amellett, hogy szeretik a sportot, értenek hozzá, megfelelő pedagógiai felkészültséggel rendelkeznek.

b) Figyelembe kell venni, hogy a szülői munkaközösség tagjai között is akad jónéhány sporthoz értő ember, aki szívesen segítségünkre siet.

c) Fontos terület a KISZ. Az eddigi gyakorlat azt bizonyítja, hogy nagyon sok olyan fiatal van, akik szívesen vállalnak ilyen megbízatást, és komoly feladatokat képesek megoldani. Szerencsés az a módszer, ha az iskola végzett növendékei közül választjuk ki ezeket a fiatalokat. Ha a területen középiskola is működik, mint lehetőséget feltétlen fel kell használni.

d) Nem szabad azonban lemondani a saját iskola fiatalságának öntevékeny munkájáról, hisz néhány funkcióban elsősorban saját fiatalságunk köréből kell az aktívákat kiszemelni (raj-, örs sportfelelősök).

Nem elég azonban, ha a munkába állítandó aktívával elbeszélgetünk, hanem nagyon fontos a pontos eligazítás. Mindig lássák feladatukat az aktívák, adjunk kezdetben megfelelő szervezési, sportszakmai segítséget. A nem pedagógusok részére tegyük elérhetővé a minimális pedagógiai képzettséget, hisz így munkájuk céltudatosabb lesz. A tanév során időnkint számoltassuk be az atkivistákat végzett munkájukról, és alkalmazzuk a dicséretet, mint módszert.

A megfelelő aktívák kiválogatása után kezdődjön meg a tervező munka, amelyet a következő kérdésben tárgyalok:

2. A sportmunka tervezése

Akkor helyes az úttörőcsapat tervező munkája, ha olyan feadatok végrehajtását tűzi ki célul, amelyek reálisak.

Figyelembe kell venni e munkánál:

a) a személyi feltételeket;

b) a tárgyi lehetőségeket;

c) azt a sportoktatási célt, hogy minden tanuló hetenkint legalább egyszer vegyen részt sportfoglalkozáson.

Kiinduló alap az ÁISK évi programja legyen. Helyes azonban, ha két vonalon végezzük a tervezést.

Nem vitás, hogy az évi munka gerincét a versenynaptár adja, de jelentkezik emellett számos más feladat, amelyet meg kell oldani. (Pl. aktívák kiválasztása, eligazítások, beszámoltatások, évfordulók megünneplése, 16 órás tanfolyam, évvégi sportünnepély, pályaépítés stb.) Tehát a versenynaptár elkészítésével párhuzamosan rögzítsük azokat az akciókat (esetleg elvi irányvonalat), amelyeket a tanév során meg kell oldani. Lényeges, hogy az elképzelések kerüljenek be a csapat munkatervébe, mert így válhatnak csak az úttörő munka részévé. Ezt a módszert kell követni a versenynaptár készítésénél is. (A csapat versenynaptára igazodjon a járási ÁISK versenynaptárához.)

Miután a csapatvezetőség a sportterveket megvitatta, jóváhagyta, hasznos, ha az ifjúság előtt ismertetjük, mert ez a mozgósítást és a tanulók aktivitását befolyásolja.

3. Az iskolai sportprogram végrehajtásának néhány gyakorlati problémája

Ha az úttörőcsapat megfelelő tervet dolgozott ki és rendelkezésére állnak az aktívák, hozzá lehet kezdeni a munkához. A gyakorlatban, különösen a kis iskolák esetében, számos probléma vetődik fel. Ezek közül kettővel kívánok foglalkozni:

1. a tanulók felkészítésével;
2. a kis és részben osztott iskolák tanulóinak versenyeztetésével.

a) Az elmúlt években az volt a gyakorlat, hogy az iskolai sportkörök sportoktatási munkáját úgynevezett általános szakosztályokban és itt-ott szakáganként foglalkozás formájában bonyolították le. Az a célkitűzés, hogy minden fiattal foglalkoznunk kell, új szervezeti keretet követel, ez pedig az őr, illetve raj.

Felvetődik a kérdés, *hol kell a tanulókat felkészíteni?* A kis és részben osztott iskolák (ellentétben a nagylétszámú iskolákkal) előnyös helyzetben vannak, mert a rendelkezésükre álló úttörősport-órákon a versenyeztetés mellett jut idő a felkészítésre is. Lényeges, hogy a nem úttörő tanulókat is vonjuk be ebbe a munkába. Ezekben a sportfoglalkozásokon az egyes rajok felváltva vegyenek részt. Ha kicsi a létszám, együttesen. Emellett azonban bátran nyúljunk ahhoz a lehetőséghez is, hogy az őrsi foglalkozások közé sportfoglalkozást iktassunk be, azonban ügyelni kell arra, hogy az egyéb úttörőfeladatok végrehajtását ne gátoljuk (pl. őrsi foglalkozás végén — kézilabda mérkőzés tanulságainak megbeszélése).

b) A kis- és részben osztott iskolák tanulóinak versenyeztetése speciális módon jelentkezik. Abból kell kiindulni, hogy őrsi köteléket nem szabad megbontanunk, mert ezzel sok tanulót zárunk ki a versenyzésből. Sőt külön korcsoportot kell létrehozni V—VI. és VII., VIII. osztályos tanulók részére még akkor is, ha a különválasztás miatt 2—3 óránál több nem marad egy csoportban.

Ebben az esetben azt a módszert válasszuk, hogy a versenynaptárban szereplő sportágak versenyeit kétfordulós alapon bonyolítsuk le. Ezen túlmenően azonban a gyakorlatban jól bevált az a rendszer, hogy 2, esetleg 3 község alkot egy körzetet és az őrsi köteléket megtartva 8—10 órs tud folyamatos bajnokságot lebonyolítani.

Segítségül álljon itt a sorsolási táblázat 3—5—8 csapat esetén.

A körmérkőzéses versenyek sorsolási táblázata
4 induló esetén:

1. forduló	1—2	3—4
2. forduló	3—1	4—2
3. forduló	1—4	2—3

5 induló esetén:

1. forduló	1—2	4—5
2. forduló	2—5	1—3
3. forduló	3—2	4—1
4. forduló	5—1	3—4
5. forduló	2—4	5—3

8 induló esetén:

1. forduló	1—8	2—7	3—6	4—5
2. forduló	8—5	6—4	7—3	1—2
3. forduló	2—8	3—1	4—7	5—6
4. forduló	8—6	7—5	1—4	2—3
5. forduló	3—8	4—2	5—1	6—7
6. forduló	8—7	1—6	2—5	3—4
7. forduló	4—8	5—3	6—2	7—1

(6 induló esetében a táblázat ugyanaz, mint 5 indulónál, csak a 6. számú csapat mindig a szabad csapattal játszik.)

4. Egyéb kérdések:

a) Nyilvántartás:

Az úttörőcsapat kereteit figyelembevéve az őrsi naplóban rögzíteni kell az őr „teljes névsorát” (úttörők + nem úttörők) és az óra versenyeredményeit.

A rajnaplóban:

- a raj teljes létszámát;
- mennyi ebből úttörő;
- hányan vettek részt a versenyeken;
- hány őrsből tevődik össze a raj;
- a raj négytusa ranglistáját.

A csapatnaplóban:

- Mennyi az iskola felsőtagozatos tanulóinak létszáma?
- Mennyi az úttörők száma?
- Hány őrsből áll a csapat?
- Sportágankint hányan vettek részt versenyeken?
- A csapat négytusa ranglistáját.
- Egyéni versenyek 1—6 helyezettjét.
- A csapatversenyek 1—3 őrset.
- Sportbevételeket és kiadásokat.
- Pályaépítést, stb.

b) *Gazdasági munka:*

A sportmunka anyagi alapjául a következő források vehetők figyelembe.

- állami támogatás,
- SZM-támogatás,
- testnevelési és sportünnepélyek, versenyek, bemutatók bevételei,
- üzemek, termelőszövetkezetek támogatása,
- egyéb bevételek (pl. tanulók hozzájárulási díja).

A befolyt összegeket az úttörőcsapat pénztárában kell elhelyezni. Ezen összegek azonban csak a sportmunkával kapcsolatos kiadások fedezésére és a tárgyi feltételek, felszerelések gyarapítására fordíthatók.

c) *Agit.-prop. munka*

Ügyeljünk arra, hogy a csapat faliújsága az ifjúság fórumává váljon. Ahol lehetőség van rá, külön sportoldalt is lehet készíteni, amelyen fel lehet tüntetni az eredményeket és ostromozni lehet a hibákat. Tapasztalatom szerint az iskolai csúcsnyilvántartás is nagyban hozzájárul az ifjúság mozgósításához. Minden eszközzel segítenünk kell, hogy a tanulóifjúság teljes egésze sportoljon.

HAMAR IMRE:

A sásdi napköziotthon élete

Az őszi nap aranyló sugarai beözönlének a sásdi napközi otthon ragyogóan tiszta ablakán, s a pajkos sugarak végigtáncolnak az asztalokon, az írkákon, a könyveken és a kis buksi fejeken. Ez itt a sásdi nagycsalád, amelynek hetven tagja van. A család minden egyes tagjáról egyforma szeretettel gondoskodik a közösség és a napközi otthon vezetője: Bodó Lászlóné, a gyerekek népszerű „Duci” nénije.

A sásdi napközi otthon, amely valóban a tanulók otthonává vált — Baramya megye legjobb napközi otthonai közé tartozik. Az út azonban, amely idáig vezetett — nem volt könnyű és nem volt egyenesívelésű. 1955-ben nyílt ez a napközi otthon, korábban kocsmahelyiség volt, s a termeket is kocsmasztalokkal és kocsmái székekkel rendezték be. Az asztalokat bármennyit is sűrölték — a borszaguk még évek múltán is megmaradt. Ebben az időben azonban csak afféle gyermekmegőrző hely volt az iskolai napközi Sásdon is. A nevelők is büntetésnek vették, ha az igazgató odahelyezte őket. A gyerekeket pedig lasszóval kellett összefogni, s állandóan változott a napközi otthon létszáma. Az első időszakban Bodó Lászlónénak sem volt sok kedve a napközi vezetéséhez. S valljuk meg őszintén — a pedagógus kollektíva egy kicsit lebecsülte a napközit, s olyan dajkafélének tartotta a napközis nevelőt.

— Mi tagadás, még ma is vannak, akik annak tartanak bennünket, s ha jól meggondoljuk, van is benne valami igazság, mert ha dajkálnunk ugyan nem is kell — a gyereknevelés ezernyi problémája vár ránk, s szinte az édesanyát kell helyettesítenünk. Jelenleg nagyon szűkösen vagyunk, még a kis mosdónkat is tanulószobának kellett berendeznünk. Ötvenhatban elvettek tőlünk egy termet, amelyre a 26 napközis gyereknek akkor valóban nem volt szüksége. Azóta azonban gyökeresen megváltozott a helyzet a napközi otthonban is.

Erre a teremre már csak azért is szükségünk lenne, mert a hetven napközis tanulón kívül még van 15 tanulószobás gyerek is, akik pedagógus felügyelet mellett készülnek a másnapi órákra. Ők azt a termet használják, amely a játékszobája lenne a kicsiknek. Erre is szükség lenne, mert a kicsik hamarabb befejezik a leckéjüket, mint a felsőtagozatosok, s ha megjön a rossz idő, akkor már nem mehetnek ki az udvarra játszani. Viszont a nagyteremben sem maradhatnak, mert itt meg zavarják a nagyobbakat a tanulásban.

Duci néni hamar ráébredt itt a napközi otthonban, hogy ez az intézmény kiválóan alkalmas a közösségi ember kialakítására, a nevelői célok megvalósí-

tására. Éveken át arra törekedett, hogy minél otthonosabbá, minél bensőségesebbé varázsolja a termeket, s a napközitthon környezetét. Jó kapcsolatot alakítottak ki a közeli téglagyárral. Innen salakot kaptak, amivel feltöltötték az udvart. A megyei tanácstól kapott 40 000 forintot is az épület csinosítására, szépítésére használták. Az apró kis vasrácsos ablakokat nagy, világos ablakok váltották fel.

Bodó Lászlóné eddigi nevelői munkája ékesen bizonyítja, hogy a rádió nagyon jól hasznosítható a napközi otthon nevelőmunkájában. Egy-egy nevelési téma illusztrálásához nem kell történeteket kiagyalni, hanem beiktatják a kollektív rádióhallgatást, amikor olyan műsort sugároznak, amely alkalmas nevelési célok megvalósítására. Tavaly például, amikor a pályaválasztás fontos kér-

déséről beszélgettek — a rádió éppen az Ostoros Kispétert sugározta. A tanulók így hiteles és művészi élményt kaptak arról, hogy milyen is volt annak a tanulóknak a helyzete, aki a múltban szeretett volna továbbtanulni, de nem lehetett.

Hetenként egy alkalommal tartanak nevelési órákat. Ezeket előre meghatározott tematika szerint tartják. De ha van valami aktuális probléma, amely közvetlenül kapcsolódik a napközi otthon életéhez — akkor azt előbbre veszik. A nevelési terveiket is összehangolják az iskola nevelési terveivel. Ebben a tanévben például az iskolában a jó modor kialakítása a fő nevelési cél. A napköziben is ezt segítik elő, s olyan nevelési célokat tűznek ki, amelyek közvetlenül kapcsolódnak az iskolaihoz.

Az iskola igazgatója is sok segítséget ad, s minden problémáját, minden gondját a szíven viseli a napköziseknek.

Jó a kapcsolata a napközi otthonnak a járási könyvtárral is, ahova időnként ellátogatnak kollektíven, s egy-egy mesefilmet, levetítenek nekik.

Akik nyolc évig élnek a sásdi napköziben — olyan közösségi nevelést kapnak, hogy utána nyugodt lelkiismerettel adja őket Duci néni akármelyik középiskolai diákotthonba, kollégiumba. Duci néni minden napközisének számon tartja és figyelemmel kíséri sorsát. Az ő jó, vagy rossz példájukat gyakran idézi is a többieknek, akik még nem kerültek ki a faluból, az iskolai napköziből.

Megtartották már az első szülőértekezletet is a napköziben. A szülők 99 százalékban voltak jelen. Sásdon elmúltott már az az időszak, amikor függőnyt kellett varrni, vagy takarítani kellett segíteni a szülőknek. Most már ott tartanak, hogy a nevelési kérdésekbe vonják be őket. Már az elmúlt esztendőben is tar-

tottak néhány előadást a kettős nevelésről, az idej tanévben ezeket az előadásokat folytatják.

— Többször elolvastam már Makarenko Új ember kovácsát, s mindig erőt merítek ebből a könyvből. Amíg csak részleteiben ismertem — mindig azt hittem, hogy csak propaganda ez a könyv. S most már tudom, hogy Makarendko nevelési elvei — éppen a napközi otthonban hasznosíthatók a legjobban, s minden sora, minden megállapítása aranyigazság.

Duci néni minden tanulójáról egy külön kartont vezet, ahol összegyűjti, feljegyzi megfigyelései eredményeit. S amikor a nevelési órákon egy-egy témáról, az önzetlenségről, a felnőttek iránti tiszteletről, vagy a segítségről, vagy más efféle témáról beszélnek — mindig konkrétan — szinte percnyi pontossággal idézi a tanulók megnyilvánulásait. Meggyőződése, hogy eredményt csak úgy lehet elérni, ha nem általánosságban beszélnek valamiről, hanem konkrétan megmondja, hogy te ekkor és ekkor ezt csináltad, helytelenül viselkedtél. Így a tanulók is látják és érzik, hogy állandó jellegű ellenőrzés alatt állnak.

Minden esztendőben elolvasnak egy-egy nagyobb regényt. Ezeket a regényeket is úgy válasszák meg, hogy az valamilyen nemzetközi aktuális problémához kapcsolódjon. A múlt esztendőben a Tamás bátya kunyhóját olvasták. Ez éppen egybeesett Lumumba meggyilkolásával. A regény alapján a tanulók megértették, hogy miért harcolt Lumumba. A regény elvezette őket ahhoz a felismeréshez, ami jellemző ma is a kapitalisták és a négerek viszonyára.

Ebben az évben az Ordások között című könyvet olvassák.

A napközi otthon egyik szép, immár hagyománnyá vált színfoltja — a névnap. Ha valakinek nevenapja van — azt felkösztöni a kollektíva és együttesen ünnepelnek. Ha valamelyik tanuló osztályfőnökének van nevenapja — őt is meghívják a napközibe, aki ilyenkor együtt ebédel a gyerekekkel.

A szabadfoglalkozásokat úgy szervezik meg, hogy év elején összeírják, hogy ki mivel szeretne foglalkozni, s ehhez gyűjtik össze az anyagot. Duci néni azt tapasztalta, hogy sokkal eredményesebb a tanulók munkatevékenysége, ha maguk választják azt meg. Persze vannak olyan általános munkafoglalkozások, politechnikai órák, amelyek mindenkire egyaránt kötelezőek.

Tavaly, amikor az úttörőmozgalom fennállásának 15. évfordulóját ünnepték — elhatározták a gyerekek, hogy elmennek Váznokra, s elbeszélgetnek azzal az idős veteránnal, aki hajdan egy órát kapott Lenintől. A beszélgetésből egy kis cikk is kerekedett, amit elküldtek a rádió pályázatára, s meg is nyerték vele a második díjat. A sásdi napközis gyerekek már a televízióban is szerepeltek.

— Mindig sajnáltam azokat az embereket, akik nem találják fel magukat a munkában, akik számára nyűg a munka. Az én számomra az örömök melegágya ez a napközi. Én hazulról haza jövök ide.

Duci néni elmond egy kedves, megható történetet, amit ugyan nem lenne szabad megírnom, megkért rá, hogy ezt ne pletykáljam el, de az anyag természete megkívánja, hogy ezt se hallgassam el.

Otthon egyszer nagyon elfáradt valamilyen munkában, s azt mondta a férjének, hogy elmegy a napközibe, hogy ott felüdüljön és kipihenje magát.

— No, ha ez így igaz, akkor te lógsz ott a napköziben! — így a férje.

Történt aztán, hogy egy alkalommal Duci nénit éppen a férje helyettesítette a napköziben. Lelkendezve jött haza este a napköziből, hogy valóban ebben a napközi otthonban fel lehet üdülni!

A sásdi iskolai napközi otthon, amely kezdetben sok problémával küszködött — ma már a szocialista nevelés egyik fontos műhelyévé vált. A napközis nevelők mindent megtesznek azért, hogy a napközi ne afféle „gyermekmegőrző” legyen, hanem biztosítsa a tanulók komoly felkészülését az iskolai munkára és amellet barátságos, családias otthona is legyen a gyerekeknek.

Duci néni kivívta, hogy a napközivezető, a napközis nevelő megbecsült tagja a tantestületnek. Hiszen gyakran bonyolult és szerteágazó problémákat kell megoldaniok, amihez nem elégséges a tanári diploma, s nem elégséges jó pedagógusnak lenni. Több kell ennél. Mert a napközi sajátos munkát, mondhatnánk különleges képességet kíván.

Sikerült elérni azt is a napköziben, hogy nincs bukott tanulójuk, sőt a napközi tanulmányi átlagja jelentősen magasabb az iskola átlagánál.

ANTAL GYULA:

Múzeum és népművelés

Sokkal több ember fantáziáját foglalkoztatja a régmúlt idők története, az emberiség fejlődésének útja, elődeink és őseink életmódja, mint amennyi a múzeum rendszeres látogatóinak a száma. Legalábbis sok jelenséggel lehet találkozni az életben, amely erre utal. Egyik kedvenc beszélgetési témája volt ez például — ahogy nagyapáinktól hallottuk — már a fonóknak, a kukoricafosztóknak és egyéb közös összejöveteleknek is. Ezeken a dal és vidámság mellett sok szó esett a régi történetekről. Akadtak ezeknek „tudós” mesélői és áhítatos hallgatói. Persze ezek az elbeszélések tele voltak a teremtő képzelet által létrehozott csodás dolgokkal, hemzsegték bennük a szellemek, boszorkányok és egyéb misztikus lények.

A fejlődéstörténet tudományos magyarázatának a széles néprétegekben is történő egyre erőteljesebb térhódítása háttérbe szorította ugyan a szellemeket, és a tudatformálásáért folyó évtizedes szívós harc jelentős eredményeket szült, azonban a fejlődés törvényszerűségeinek teljes megértése és elfogadása még elég sok embernek okoz problémát. Ezek az emberek tele kétséggel és bizonytalansággal, az általuk ismert tudományos tételek kiegészítéseként — a hiányzó pótlására — találgatásokkal s nem ritkán hibás következtetésekkel próbálják magukban megformálni a világról alkotott képüket.

Ezért a fonók és tengeri hántások elmaradása után is elég gyakori beszéd-témája a közös összejöveteleknek a világ fejlődése, az ember életének alakulása. Ezek a közös összejövetelek pedig a termelőszövetkezeti munka során elég gyakoriak.

Az emberek ilyen irányú érdeklődését igazolják többek közt a múzeum területi munkái is. Egy-egy ásatáshoz szinte zarándokolnak az emberek. Kíváncsiskodnak, érdeklődnek, s a feltárást vezető múzeológus gyakran kénytelen rögtönzött ismeretterjesztő előadást tartani az adott kor életéről. Az ilyen alkalmakkor látottakat, hallottakat az emberek elraktározzák, s beillesztik a világról alkotott képükbe.

A mohácsi tömegsírok feltáráskor szinte alig volt a napnak olyan perce, amikor ne álltak volna körül — megilletődött utódok „nemzeti nagylétünk nagy temetője” tárgyi emlékeit. És tovább lehetne sorolni az összes ásatást, vagy egyéb múzeumi munkát, mely a szabadban történik, s mely ismételten felhívja figyelmünket dolgozóink tudásszomjára.

Felvetődik az emberben a kérdés, ha ilyen — viszonylag nagy — az érdeklődés, miért nem emelkedik jobban a múzeum látogatóinak a száma? S itt véleményem szerint önkritikusan kell említeni népművelési munkánk és a múzeum kapcsolatát. Népművelőink nagy részében még maig is uralkodó az a kettősség, mely szerint ismeri a múzeum munkájának és anyagának a világnézetre való rendkívül nagy hatását, mégsem tudja a népművelési tevékenység gyakorlatában megfelelő helyre tenni azt. Ebből adódik az a helyzet, hogy jelentésekben és értekezleten beszélünk a múzeumról, hivatkozunk rá, s ezzel majdnem, hogy befejezettnek tekintjük a vele való foglalkozást. Népművelési dolgozóink nagy része a propaganda lehetőségek sokaságát felhasználva igyekszik népszerűsíteni egy-egy kiemelt filmet, szinte házról-házra járva szerveznek közönséget egy jónak ígérkező színházi előadás sikerének biztosítása érdekében, csaknem lábukat koptatják el egy ismeretterjesztő előadás közönségének megszervezéséért. Egyszóval a népművelés minden ágának meg van a kialakult, s alkalmazott propaganda rendszere, csupán a múzeumi munka jelent ezalól kivételt. Ennek következtében még elég sok ember nem tudja mi is a múzeum. Ismeri ugyan a szót, de „régii vackok gyűjteményét” érti alatta és nem ritka a múzeum küszöbét először átlépő ember döbbenet csodálkozása.

Jelentős fejlődés eredménye, hogy népművelési munkánk évről-évre kiterjedtebb és sokoldalúbb. Népművelőink bátrabban nyúlnak új módszerekhez a népművelés különböző ágaiban. Így nemcsak elterjedt és tartalmilag is hasznos, hanem közkezdvelt formává vált a különböző kirándulás, szervezett program stb. Nem ritka látvány pécsi embernek sem, hogy „Különjárát” feliratú buszok állnak a színház előtt, vagy mögött, látni ilyeneket a Mecsek szerpentinjein, az állatkert előtt, sportpályák közelében stb. Ez alapján véve helyes és jó dolog. Viszont megemlíthetjük, hogy a múzeumok előtt nem igen látni ilyen buszokat, s ennek talán nemcsak a „parkírozni tilos” szabály lehet az oka.

Fel kell, hogy figyeljünk erre a jelenségre éppen a múzeumnak a világnézeti nevelésben, a dialektikus gondolkodás kifejlesztésében játszott nagy szerepe miatt. Az eddigi fejlődés, a népművelési munka sokoldalúságáért tett erőfeszítések, az ismeretterjesztés színessége és szemléletessége iránti igény is ismételten veti fel a múzeum és a népművelés kapcsolatát.

A községi és járási népművelési tervekből hiányzik, — illetve elenyészően kevés — a múzeum nyújtotta lehetőségek felhasználásának megtervezése, azonban semmiképp sem hiányozhat ez a tevékenység a gyakorlatban végzett népművelési munkából. Ezért szükséges, hogy megjavítsuk és szélesebb méretűvé tegyük a múzeum propagálását. Ne csak a jó könyveket, filmeket, s színdarabokat ajánljuk, hanem hívjuk fel dolgozóink figyelmét a múzeum kiállításaira, s azok megtekintésére. Ha már elértük, hogy termelőszövetkezeti tagjaink szeretnek kirándulni, s közben nemcsak elfogadják, de igénylik a hasznos dolgokat, könnyen elérhetjük, hogy egy-egy kirándulás során a múzeumot is útbaejtjük, megismertetjük, s megszerettetjük azt. Ez egyben ürügy is lehet kirándulás szervezésére. Valószínű, hogy a tsz-vezetők sem zárkóznak el az ilyen rendezvények erkölcsi, s anyagi támogatásától és megnyílik az az áhított pénztárca, melyet úgy hívunk, hogy „Tsz. kulturális alap”.

Valamiben azonban különbözik a szervezett múzeumlátogatás az egyéb kirándulásoktól. Abban, hogy valóban szervezett legyen, a kirándulás szervezője a rendezvény előtt tekintse meg a múzeumot, maga is ismerkedjék anyagával, s készítse elő a tárlatvezetést. A saját tekintélye érdekében is szükséges ez, mert könnyen érhetik kellemetlen kérdések a népművelőt, ha maga is ismeretlenül

vág neki egy kiállításnak. A jól előkészített és megszervezett múzeumlátogatás nemcsak kellemes élményt, hanem maradandó ismeretet is nyújt a dolgozónak. Több népművelő és pedagógus mondta el, hogy még évek múltán is hasznát vette egy jó előkészített múzeumi sétának, s egyes előadásoknál, vagy tanítási órán elég volt egy-két múzeumi képet felidézni, hogy megcsillanjon a hallgatók szeme, s érthetőbbé váljék az anyag.

Nem merülhet ki azonban múzeumi munkánk kiállítások látogatásával. A művelődési otthonok tervezzék és használják bátrabban a múzeum nyújtotta egyéb segítséget is. Ütemezzenek be múzeumi előadást, melyet a Janus Pannónius múzeum dolgozói vállalnak, s egyben a változatos, színes szemléltetés gondját is leveszik az igazgató válláról. Az előadásokon túl igényelhetnek könnyen mozgatható kis vitrines kiállítási anyagokat, vagy a múzeum segítségével maguk is állíthatnak össze kiállítást. Vonzóbbá teszi a művelődési otthont, ha van valamilyen állandó jellegű kiállítása. Csupán helyiséget és alkalmas vitrint kell biztosítani, s a múzeum gazdag anyagából értékes kiállítást rendez be a községnek a kívánt témából. Elterjeszthető a község történetét helyi gyűjtéssel dokumentáló kis kiállítás is, azonban a válogatáshoz és rendszerezéshez feltétlenül kérni kell a szakember segítségét.

A múzeum anyagának ismerete, annak felhasználásának felismerése sok tekintetben kamatozódik a népművelésben. Nagy segítséget nyújt a materialista szemléletű világnézeti neveléshez, tudományos rendszerével segíti a dialektikus gondolkodásmód kialakulását, a szülőföld megismerésén keresztül hozzájárul a hazaszeretet kialakulásához, természetrajzi, néprajzi stb. ismeretet nyújt, fejleszti a művészi ízlést, egyszóval viszonylag könnyen és egyszerűen tár fel olyan nevelési területeket, melyeket külön-külön sokkal körülményesebb módon, s kevesebb hatékonysággal szerveznek a népművelés dolgozói. Szinte furcsa, hogy milyen kevesen választják a többirányú nevelésnek ezt az egyszerűbb, könnyebb, mégis hasznos szemléletes formáját. Valószínű azért, mert népművelőink egy része maga sem ismeri eléggé a múzeum anyagát. Ezért kell önkritikusan felvetni, hogy ismerjük meg az utat, melyen vezetni akarunk.

Szólni kell a múzeum és a népművelés közti kapcsolat másik oldaláról is. Nevezetesen arról, hogy a népművelés a maga eszközeivel segítse a múzeum tudományos kutató munkáját. Ez főleg különböző leletek jelzésén, felkutatásán, megőrzésén stb. keresztül valósulhat meg. Nem lehet ezt sem a pusztá véletlenre bízni, hanem szervezni kell különböző tárgyak felkutatását, a múzeumi érték megmentését. Ehhez a szervezett „hadjáráshoz” a múzeum kevés, a népművelés viszont nagy erővel rendelkezik. Számtalan dolog hever pincék mélyén, vagy padlások sarkaiban, mely gazdája számára lom, a múzeumnak érték. Ezek megszerzése legtöbbször a népműveők ötletességén, szervezőképességén múlik.

Nem az ötletszerűség veti fel, hogy fokozottabb figyelmet kell fordítanunk a múzeumi munkára, hanem a fejlődés által felvetett igények és követelmények megnövekedése, melyek eddig is különböző formában jelentkeztek munkánkban, s melyek maximális kielégítése nélkül nem tudjuk megvalósítani azokat a feladatokat, melyek a népművelésre hárulnak a szocialista gondolkodásmód kialakításában.

KREKITY LAJOS:

Amiről a munkatervek beszélnek

Az elmúlt népművelési év eredményeinek, tapasztalatainak feltárásával kezdtük az idei év előkészítését. A nyári tanfolyamon résztvevő tiszteletdíjas népművelők munkájában már megmutatkozott a tanfolyam eredménye. A községi népművelési munkatervek tartalma, életközelsége is bizonyítja ezt.

A tervezéshez a központi irányelvek segítséget nyújtottak. Különösképpen a megyei művelődésügyi bizottság irányelvei. Ennek szellemében készültek a munkatervek. Jelentős segítséget adott a terv elkészítéséhez a pécsváradi járásban a községi v. b.-titkárok értekezlete, ahol részletesen ismertettük a tanácsok gyakorlati tennivalóit. A tömegszervezetek járási vezetői felhívták alsóbb szerveik figyelmét, hogy aktívan vegyenek részt az egységes munkatervek elkészítésében és végrehajtásában.

Ilyen előzmények után került sor a munkatervek gyakorlati elkészítésére és összegyűjtésére. A pécsváradi járás 32 községe közül 18 község készítette el, illetve küldte be — határidőre a munkatervet, 14 munkaterv két-három napi késéssel érkezett.

A beérkezett munkatervek minőségileg jobbak, mint a tavalyi munkatervek. Ez megnyilvánul abban, hogy határozottabb az elvi célkitűzés. A mindennapi élethez közelebb kerültek és ezt igyekeznek a népművelés, sajátos eszközeivel segíteni. A fő helyet továbbra is az ismeretterjesztés foglalja el. Az ismeretterjesztés azonban, a szilárdabb szervezetű akadémiák, tanfolyamok, szövetkezeti esték, előadássorozatok rendszere váltotta fel, amely a helyi igényeknek megfelelően a közművelődési előadásokat is magában foglalja. A tavalyi tapasztalatokból okulva realisabbnak látszik az ismeretterjesztési terv minőségi és számbeli alakulása. (Pl. az elmúlt esztendőben a járás községeiben összesen 45 mezőgazdasági témájú előadást tartottak, az idén 135 előadást terveztek. A járás adottsága is ezt kívánja — hiszen minden községünk termelőszövetkezeti község. Tavaly átlagban egy mezőgazdasági előadás jutott községenként, az idén 4. Az előadások a parasztság problémáira adják meg a választ. (Pl. tsz-tagok jogai, kötelességei, munkaegységszámítás), de alkalmazkodnak már a község, a tsz speciális termeléséhez, az élethez. Egyre több tervben találkozunk az ismeretterjesztés új módszereinek bevezetésével, a vonzó, hatásos formák alkalmazásával, a népművelés különböző ágazatainak komplex felhasználásával. Már nem válik el az ismeretterjesztés és művészeti munka, a kettő igyekszik egymást kiegészíteni, támogatni. A szebényi, hidasi, mecseknádasdi ismeretterjesztés te-

matikájában már szerepel a tánccsoport, irodalmi színpad, könyvtár közreműködése. Kisebb községekben, amelyek nem rendelkeznek művészeti csoporttal, a vonzó hatást az előadáshoz szorosan kapcsolódó film teszi lehetővé. A legtöbb tervben az előadás mellett filmvetítés is szerepel. A szemléltető eszköztár lehetőséget ad, hogy minden előadás szemléltetéssel legyen egybekötve, hogy könnyebb legyen a megértés.

Örvendetes dolog, hogy a községi könyvtárosok az ismeretterjesztő előadások alkalmával kiállítást rendeznek az előadáshoz kapcsolódó könyvekből. Több tervben szerepel, a klubhelyiségben a szabadpolcos könyvkölcsönzés bevezetése.

A berkesdi munkatervben az állattenyésztési szakmunkásképző tanfolyam hallgatói részére látogatást terveztek az állami gazdaságba, tapasztalatszerzés céljából, majd a következő foglalkozáson kerül sorra a látottak értékelése. Az idei munkatervek mindegyikében találkozunk az ismeretterjesztéssel egybekötött kirándulással. A programban szerepel múzeum, színház, kiállítás és tárlatlátogatás. A hidasi művelődési otthon szervezésében a tavalyi évhez hasonlóan az idén is 60 személy részére váltanak színházi bérletet.

Egyre több munkatervben találkozunk — de még nem általánosan — a kiállításokkal (foto, kézimunka, képzőművészeti és a földművesszövetkezeti árukiállítás). Az ízlésnevelés és ismeretterjesztés továbbfejlesztése érdekében a járási tanács dísztermében kiállításokat rendezünk. A járás műkedvelő festőinek alkotásaiból május 1-én képzőművészeti kiállítást, augusztus 20-án a fotoszakörök munkájából fotokiállítást rendezünk. A Hazafias Népfrent és a Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályával közös szervezésben 10 községben vándorkiállítást rendezünk, a járás legjobb termelőszövetkezeteinek az utóbbi két év alatt elért fejlődéséről (fénykép, tabló, magyarázószöveg formájában).

A társadalmi és tömegszervezetek, a művelődési otthon igazgatók jelenlegi legfontosabb munkája az ismeretterjesztő előadásokra az állandó hallgatóság megszervezése, hogy a beindulás zökkenőmentes legyen. A művelődők körének szélesítése fontos feladat, de ez a megszokott régi formákkal nem érhető el. Jól tudják ezt a művelődési otthon igazgatók, ezért elsősorban a szórakozáson, kötetlen formákon keresztül igyekeznek ezt biztosítani a klubban. A dolgozók rádió, televízió, könyv, társasjátékok, de főleg kötetlen beszélgetés alkalmával tölthetik el szabad idejüket. Az elmúlt évben a községi klubok programja, ha nem is volt tervszerű, mégis nagyon jelentős, mert egyre több látogatót vonzott, akik kényszerűség nélkül kapcsolódtak be a népművelésbe.

A klubesteken versek, felolvasások, tánc, ének, zene, valamint társasjátékok és tréfás vetélkedések szerepelnek műsoron. Az idei munkatervben benne van a klubmunka terve. A klubok havi program szerint működnek.

A művészeti munka megtervezése területén ugyancsak javulás tapasztalható. A tiszteletdíjas művészeti csoportvezetők, szakkörvezetők külön munkatervet készítettek. A tavalyi esztendőben egyes helyen előfordult, hogy idejétmúlt népszínművet is bemutattak. Az idei tervekben ezzel már nem találkozunk. A mai tárgyú színművek jutottak vezető szerephez. A minőség és a művészeti igényesség fejlődését a művészeti csoportok szakmai színvonalának emelével, a csoportok belső nevelő munkájával akarják elérni. A művészeti csoportok részére ismeretterjesztő előadások vannak beiktatva, amelyek a művészeti ág történetét, a választott mű keletkezésének körülményeit ismertetik. A munkatervben szerepel a társadalmi ünnepekre való tervszerű elkészülés. Hiányosság

azonban, hogy a családi ünnepekre való felkészülést nem tartalmazzák a tervek, pedig falun is egyre több helyen merül fel ennek igénye.

Sokoldalúbbak a tervek, mint voltak, nagyobb gonddal foglalkoznak a klubélettel, gyermekfoglalkoztatással, szemléltetéssel. Gyermekfoglalkoztatást 21 községben terveztek, míg a tavalyi esztendőben alig néhány helyen volt gyermekfoglalkoztatás. Általában a tervek jó szerkezeti felépítésűek, egyik részük a másikra épül. Azonban vannak még logikai következetlenségek. Bár a járás legjobb tervei közé soroljuk Berkesd község népművelési tervét, de még ebben is találkozunk olyan hibával, hogy az általános célkitűzésnél külön pontban foglalkozik a cigányok nevelésével, mint fő feladattal, de a munkatervben egy szó sincs a feladatok megvalósításáról. Hiányosságuk általában a terveknek, hogy nem foglalkoznak elég gonddal a kulturális szemle tervezésével, holott ez lényegében magában foglalja az egész műkedvelő mozgalmat.

A munkatervvek bevezető része — a község gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetének leírása — sok munkatervnél nem elemző jellegű, a problémákat nem veti fel, a valóságos helyzet, nem tűnik ki a sematikus felsorolásból, abból célokat kitűzni nem lehet.

A célkitűzést az irányelvek alapján végezték. A szebényi terv az általános részben feltünteti a tsz-tagok kor és nem szerinti megoszlását, de ebből semmi következtetést nem von le, feladatokat nem tűz ki. Nagypall község munkatervében az általános célkitűzéshez az ismeretterjesztő anyag nem kapcsolódik. Pl. cél a parasztság szakmai műveltségének emelése, a terv feldolgozásában arról nem ír, hogyan akarja megvalósítani. A kiválasztott filmek nem mindig kapcsolódnak az általános célhoz. A szederkényi munkatervnek egyáltalán nincs célkitűzése. Pedig oktató-nevelőmunkát céltalanul végezni nem lehet. Az ilyen tervet természetesen nem fogadtak el.

A tervek nagy része jól sikerült, komoly, megfontolt elmélyült munkát tükröz. Általában a kisebb községek munkaterve jobban sikerült, mint a nagyobb községeké. Nagyobb községeknél a normák, követelmények nagyobbak, a munkaterv terjedelmében is több, bizony előfordult, hogy egyes feladatokról megfeledeztek. Járásunkban a követelményekhez képest 13 terv jónak mondható, 15 terv megfelelő, 4 pedig minőségileg gyenge. Az utóbbiak (Véménd, Szederkény, Óbánya, Erdősmecske) új tervet készítenek.

A tervek általános hiányossága, hogy nem fordítanak elég gondot a gazdasági együttműködés megteremtésére. Hiányzik az összehangolt pénzügyi tervezés, a bevétel tervszerű felhasználása. A tartalmi munka megosztásánál különböző feladatok hárulnak a szervekre, de ezek megvalósításának gazdasági, anyagi kihatása nem tükröződik a tervekből.

Néhány községi tanács a munkatervet felterjesztette anélkül, hogy a v. b. vagy tanácsülés jóváhagyta volna azt. Legalább is a munkatervekből nem tűnik ki, hogy megtárgyalták, mert hiányzott az aláírás.

A járási művelődésügyi osztály mindegyik munkaterről véleményt írt, elemezve a hibákat, hiányosságokat és javaslatot tett a hiányok pótlására. A művelődésügyi bizottság megtárgyalta a terveket, megvitatta a felügyelő kiegészítő javaslatát, a tömegszervezetek is hozzátették javaslatukat. Így törént a tervek jóváhagyása.

A beküldött munkatervekből összesítés készült. Járásunkban összesen 369 előadást terveztek. Ebből: politikai 63, közgazdasági-jogi 13, művészeti 13, műszaki 33, agrártudományi 135, egészségügyi 35, egyéb 68. A tanfolyamok és akadémiák előadásai ebben nem szerepelnek. Tanfolyamot tíz községben, tsz-

akadémiát 4 községben, KISZ ifjúsági akadémiát 3 községben terveztek. A szak-
körök közül 1 műszaki, 1 honismereti, 7 foto, 5 kézimunka szakkör fog működni.
20 színjátszó csoport, 4 irodalmi színpad, 6 bábcsoport, 7 táncsoport, 8 zenekar,
5 énekar, 1 népi együttes, 10 művészeti gyermekcsoport kezdi meg munkáját,
illetve kapcsolódik be a járás művészeti tevékenységébe.

Ez évben a népművelés tárgyi feltételeiben is előre léptünk. Három új
művelődésügyi hálózat (Berkesd, Szellő, Szilágy, Ófalu, Hosszúhetény). Emellett
a meglévők berendezése, csinosítása terén is előre léptünk. Ezek is azt bizonyít-
ják, hogy községi tanácsaink egyre világosabban látják a népművelés jelentő-
ségét, a műveltség és a termelés szoros kapcsolatát.

KOLTA FERENC:

Tíz esztendő útjelzői

1951 augusztusában Pécs egyik szép és tágas belvárosi palotájában új „kultúrotthon” kezdte meg működését. A volt kaszinó-épület nagyszerű lehetőségeket biztosított, az anyagi keretek azonban igen mérsékeltek, a munkamódszerek pedig még nagyon tökéletlenek voltak.

Nem ütközött meg senki azon, hogy a városi tanács gyengécskén működő kultúrotthonát 1952. novemberében áttelepítette a Tiszti Klub jóval szűkösebb, minden szempontból szerényebb épületébe, s a központi fekvésű, reprezentatív volt kaszinó-épületet átadta Tiszti Klub céljaira. Akkor még senki sem gondolta, hogy ez a művelődési ház az új, szűkös falak között néhány esztendő múlva a város kulturális életének egyik fontos tényezője lesz.

A tíz esztendő alatt 1 200 000 látogatót jegyeztek fel a Művelődési Ház kimutatásaiban, a működési bevétel összege 3 005 180 Ft volt, az ismeretterjesztő előadások száma 453, s ezeken összesen 72 545 hallgató vett részt, ami 160 fős átlagot jelent.

A tíz év alatt befutott út nem volt sima és nem volt töretlen. Ma azonban érdemesnek látszik visszapillantani, felidézni a fejlődés irányába mutató útjelzőket.

Amikor 1953-ban az új vezető és társadalmi vezetőség átvette a munkát, sokan mondogatták: tömegek sohasem fogják látogatni és legfeljebb a régi kaszinóélet reminiszcenciáit dédelgető polgári értelmiség keresi majd fel a kultúrotthont. Nos, az elmúlt tíz év története bebizonyította, hogy ez az aggodalom nem állja meg a helyét. Kezdetben még javarészt diákok és értelmiségiek töltötték meg a szakköröket, a helyes felvilágosítás, a megfelelően propagált munka azonban egyre nagyobb számban vonzotta a fizikai dolgozókat, gyári munkásokat, ipari tanulók tömegeit, akik már egyetértésben és barátságban művelődnek és szórakoznak együtt az új értelmiséggel.

Az eredményes munkának természetesen vannak „titkai”. A 10 esztendő eredményei és kudarcai bőségesen szolgáltak tanulságokkal. Legátfogóbb tanulság kétségtelenül az, hogy csak az igazi értékek találnak a tömegekben visszahangra. Nem egyszer tapasztaltuk, hogy a „tanulatlan” emberek milyen meglepő éleslátással utasítanak vissza mindent, amit „csinált”, mesterkéltnak, nem igaznak, ami értéktelen, vagy érdektelen. Nem arról van szó, hogy izlésükön nincs mit javítani. De ha megpróbálunk igazi művészetet, tudományosan megalapozott igazságokat, valódi értékeket nyújtani: meglátjuk mennyivel maradandóbb lesz ennek a hatása, milyen szívesen jönnek e legközelebb is hasonlót hallani.

Értéket említve nemcsak tartalmi értékekre gondolok, hanem a közvetítés értékeire is. A rendező intézmény „művészete” éppen ebben áll: egységbe fogni a tartalmi és módszerbeli vonatkozásokat. Mennyire hibás pl. a tartalmilag bármily helytálló előadás, ha rossz az előadás, ha rossz az előadó beszédkézsége, unalmas a stílusa, nem szemléletes az okfejtése stb. Hasonló példákkal bőven szolgálnának tapasztalataink. Úgy érezzük munkánk sikerének „titka” ez a felismerés volt nagyrésztben. „Jót s jól, ebben áll a nagy titok” — ahogy már Kazinczy megírta. Ehhez még hozzátehetjük kiegészítésképpen, hogy a „jót s jól” nem jelenti minden időben, minden helyzetben és minden közönség számára ugyanazt. Tapasztalatainkhoz tartozik az is, hogy mindig helytől, időtől, körülményektől függően kellett alakítanunk munkánkat, új módszerekkel színeznünk a művelődési ház életét, hogy közönségünk alakulásával, fejlődésével magunk is együtt alakuljunk, s mindig felismerjük, mikor mi a legcélszerűbb. Az elmúlt tíz esztendő tulajdonképpen állandó útkeresést, harcot jelentett, hogy az adott helyzetben mindig megtaláljuk a legjárhatóbb útát.

Amikor 1953-ban az új vezetőség nekilátott, hogy életet teremtsen az üres falak között, elsődleges feladatnak az látszott, hogy állandó törzsgárdát alakítsunk ki. Szakkörök szervezésével, fejlesztésével, kellő összetételének kialakításával látszott akkor ez a feladat elérhetőnek. Nem csalódtunk. Megfelelő szervezőmunkával, jó vezetők biztosításával, érdekes tematika kialakításával sikerült elérnünk, hogy két esztendő alatt háromról tizenkettőre szaporodott a szakkörök száma, melyekben 700 állandó taggal, gazdag belső munka alakult ki. Természetesen ebben az időszakban is folytak ismeretterjesztő előadások, voltak művészeti csoportok, központi feladatnak akkoriban mégis a szakköri élet fejlesztését láttuk.

Az 1956-os ellenforradalom után megváltozott a helyzet. Az állami támogatás nagyon megcsappant, s a kényszerű takarékoság arra készítette a vezetőséget, hogy három — nagyobb költséget jelentő — szakkört megszüntessen. A változott helyzetben tehát csökkent a szakkörök száma, s ebben az időben a magasszínvonalú, tudományos igényű, belépődíjas ismeretterjesztő előadások szaporítása látszott indokoltnak. A vezetőség akkor tehát elsősorban ezeknek a leghatásosabb és legeredményesebb formáit kutatta.

Ennek a munkának aktualitása azóta sem csökkent, napjainkban is tart, bár közben más kérdések is felzárkóztak melléje fontosságban.

Csakhamar kiderült, hogy az aktuális témákkal foglalkozó előadások a leg-sikeresebbek, hogy nagyon népszerű ismeretterjesztő forma a kérdés-felelet est, hogy az egyes előadások helyett sokkal alaposabb, tudományosabb igényű munkát végezhetünk el előadássorozatok megrendezésével, s hogy az előadások annál hatásosabbak, minél gazdagabban tudjuk egyúttal szemléltetni is az elhangzottakat. Ezek mellett számos új ismeretterjesztő formával is kísérleteztünk, számunkra is sokszor meglepő sikerrel: tanulmányi kirándulásokat, városnéző sétákat, üzemlátogatásokat, múzeum- és tárlatlátogatásokat, tudományos intézetek munkájának ismertetését, irodalmi sétákat, különféle tanfolyamokat szerveztünk. A kezdeti szürke, egysíkú előadási formák tehát mindig újakkal egészültek ki.

Közben a vezetőséget egyre inkább foglalkoztatta egy új probléma: látogatóink javarésze a meglett korúakból került ki, az ifjúság szinte kizárólag csak táncalkalmakkor kereste fel a művelődési házat. Hogyan lehetne a fiatalokat megnyerni, a művelődési házba szoktatni? Sok vita és tervezgetés után megnyitottuk az ifjúsági klubot. A pesszimisták ezúttal is vesztek: a jól átgondolt

program, a többszörösen megvitatott házirend és alapszabályok, a tapintatos vezetési módszerek alapján megindult klubélet néhány hónap alatt oly népszerűvé vált, hogy ma már szűkek a klubszoba méretei: az állandó klubtagok száma közelít a kétszázhoz. Munkásfiatalok és középiskolások, főiskolások vegyesen, egészséges kollektívában szórakoznak, művelődnek itt, s vezetik a klubtanács útján kis köztársaságukat, mely a művelődési ház egészének irányítása és felügyelete alatt éli majd a maga sajátos, vonzó életét.

Nem szóltam a művelődési ház igen sokszínű munkásságának különböző területeiről, csak a mindenkori központi problémát emeltem ki, hogy érzékeltessem, mint alakult és változott az adott körülményeknek megfelelően, s alakult vele ennek az intézménynek munkája és jelentősége.

Nagy vonalakban talán sikerült így válaszolnom arra a kérdésre, hogy milyen útat járt be a művelődési ház működésének tíz esztendeje alatt. Ha ez az út eredményekre vezetett, úgy azokban nagy része volt és van annak a vezetési módszernek, mely a művelődési ház függetlenített dolgozói és a széles társadalmi bázist képviselő választmány elvtársias együttműködésén, közös irányításán alapul.

Tíz év visszatekintve kevésnek látszik, de ha a további tíz évre gondolunk, tudjuk, hogy mennyi munka, mennyi útkeresés, küzdelem vár majd abban ránk. Van-e biztosíték rá, hogy az eddig jóirányú fejlődés Pécs város Művelődési Házában sem fog megtorpanni, vagy éppen mellékvágányra csúszni? Van-e útjelzőink a továbbiakra is?

Úgy gondolom, hogy azok az eszmék, melyek tízéves multunkban már vezettek bennünket, melyek országosan, de világszerte is egyre diadalmasabbak — jól olvasható nyomokat jelölnek ki nekünk is. Ez jelenti majd a külső segítséget. A belsőt meg alighanem az a felhalmazódott szakmai és emberi élményanyag, tapasztalati anyag, mely az elvégzett munka során leszűrődött.

BALÓ ISTVÁN:

A Pécsi Városi Művelődési Ház Ifjúsági Klubjának munkájáról

Pécs város Művelődési Házának Ifjúsági Klubja 1960. szeptember 17-vel kezdte meg működését, miután előzetesen a Művelődési Ház vezetősége és a városi KISZ-bizottság megállapodott megalakításáról. Az ifjúsági klub célja az volt, hogy közös alkalmat teremtsen a dolgozó és tanuló fiatalok szórakoztatására, művelésére, nevelésére. A célokat az alábbiak szerint szabtuk meg. (Alapszabály 4. §-a):

1. Felkelteni a fiatalokban szabadidejük hasznos és tartalmas eltöltésére az igényt, s változatos, sokoldalú programmal azt ki is elégíteni. Ugyanakkor helyes propagandával elidegeníteni a tagságot a haszontalan időtöltéstől, káros szenvedélyektől.

2. Kifejleszteni a művelődési vágyat, s az egyéni hajlamoknak megfelelően lehetőséget adni a tagoknak arra, hogy azt kielégíthessék.

3. A fiatalokból olyan közösséget kovácsolni, mely a szocialista erkölcs szerint valódi közösséget alkot, s létrehozza egészséges értelemben a maga házi-törvényeit.

4. A világnézeti nevelés és az általános műveltség helyes kialakítását magas-színvonalú eszközökkel (ismeretterjesztés, különféle vonzó formái) megoldani.

A célok az eddigi működés során változatlanok voltak, s azok helyességéről az elmúlt év munkája is meggyőzött bennünket. Elérésüket tudatosan, és alapos pedagógiai felkészültséggel kívántuk megoldani. A klub működésének első heteit az ismerkedés és tapasztalatszerzés töltötte be. Ismerkedtünk a fiatalokkal, igényeikkel, műveltségi színvonalukkal, s ezek alapján határoztuk meg a további munkatervet, melyet — az első évre — kísérleti munkatervnek szántuk. Tapasztalatait — elméletileg és gyakorlatilag — elemző értékeléssel felhasználjuk a további feladatok meghatározásában és végrehajtásában.

Az első éves munkaterv jellemzője volt a különféle népművelési formák gazdagsága. Ezt bizonyítja néhány statisztikai adat is:

Megtartott rendezvényeink közül

16 társadalomtudományi előadás volt, filmvetítés kísért 6-ot;

12 természettudományos előadás volt, filmvetítés kísért 4-et;

4 élménybeszámolót;

3 képzőművészeti témájú klubkiállítást;

3 művészeti műsort;

5 fejtörőt;

4 tanulmányi kirándulást és

9 üzem-, illetve tudományos intézeti látogatást rendeztünk.

Ezek a klubrendezvények minden esetben népszerűek voltak, s úgy tapasztaltuk, hogy a fiatalokat legjobban érdeklik a természettudományos témák, szeretik a kötetlen ismeretterjesztő formákat, (pl. a látogatásokat, tanulmányi kirándulásokat) és a kezdeti merevség leküzdése után örömmel kapcsolódtak be a fejtörők vetélkedésébe. Sikerült tehát felszínre hoznunk azt a — sokszor öntudatlan — igényüket, mely az ismeretszerzésnek alapja. Azt a csökkentebb érdeklődést, mely a társadalomtudományi témájú előadások (művészetelmélet, politika, történelem stb.) iránt eddig tapasztalható volt, részben az ilyen előadók többnyire igen magasszintű fejtegetéseinek kell felrónunk. Bár a fiatalok érthető módon nem viszonyultak egyformán valamennyi klubrendezvényhez, egyetlen olyan alkalom sem volt, amikor a beütemezett programot érdektelenség miatt nem tarthattuk volna meg.

Már a klub megnyitásakor kidolgoztuk a házirendet, majd a klub alapszabály-tervezetét is. Ezeket a Művelődési Ház választmánya tárgyalta és jóváhagyta. A klub első közgyűlése ezeket elfogadta, a választmány azon javaslatával együtt, hogy a közgyűlés válasszon a klubtanács tagjai közül egy elnökhelyettest, aki azután a klubot a választmányban képviselni fogja. A közgyűlés előkészítése során jelöltünk egy 15 tagú klubtanácsot, melyben a klub legrégibb, legaktívabb tagjait kívántuk összefogni, akik a klub életét belülről irányítják és a tagságot nevelik.

A klub működésének első feltételeként biztosítottuk a szépen berendezett és felszerelt helyiséget: televízióval, rádióval, magnetofonnal, lemezjátszóval, számos klubjátékkal (rex-asztal, asztali futball, sakk, dominó, kártya, irodalmi- és művészettörténeti társasjátékok stb.). A fiatalokat 28 különféle újság, folyóirat és szaklap várja. Közel 200 kötet könyv beszerzésével megvetettük egy szabadpolcos könyvtár alapjait, melyet állandóan fejlesztünk. Megrendeltük a Milliók könyve és az Én könyvtáram c. sorozatot, ezenkívül biztosítjuk a József Attila olvasómozgalomhoz a szükséges könyveket.

A szervezeti élet kialakítását kívántuk segíteni, amikor a Művelt ifjúságért feliratú klubjelvényt csináltattuk, mely elvként szabja meg az ifjúsági klub munkáját. Szép kivitelben klubigazolványt is adtunk ki.

A tagság szervezésénél a teljes kötetlenséget tartottuk szemelőtt. A klub állandó létszáma 204 fő. Ezt a létszámkeretet megszabja a klubhelyiség mérete, így növelni nem tudjuk. A beiratkozott tagok klubigazolványt kapnak, melyet havonta érvényesíttetnek a havi tagdíj — 10 forint — befizetésekor. A tagság személyszerinti nyilvántartása feltétlenül szükséges. Nevelőmunka csak akkor alakulhat ki, ha pontosan ismerjük a tagság összetételét, érdeklődési körüket és egyéniségüket.

A tagság összetétele:

132 fiú,

72 leány, ebből

munkás

57 fő

tanuló

78 fő

egyéb (könyvelő, fodrász, htb. stb.)

69 fő

Összesen:

204 fő

A klub eddigi működésének pozitívuma, hogy kialakultak a megfelelő keretek, melyekben a klub rendje, szervezete, tagsága állandósult. Leraktuk a kulturális munka alapjait és nevelőmunkánkban szép eredményeket értünk el. A fiatalok már ismerik és szeretik a klubot, érzelmi és értelmi kötődésük pedig biztosítja, hogy elfogadják, amit itt kapnak.

A negatívumokat csak részben magyarázzák a kétségtelen kezdeti nehézségek. Hiba volt, hogy már kiválasztottuk a legalkalmasabb fiatalokat a klubtanácsba, de külön nevelésüket nem oldottuk meg. A tagságnak mindent készen adtunk, nem mozgósítottuk őket közös klubjuk szépítésére, gazdagítására. Az ismeretterjesztésben a kelleténél jobban ragaszkodtunk az „akadémikus” formákhoz, nem alkalmaztuk elég merészen a kötetlen, új formákat.

Az 1961/62-es művelődési év munkájának tervezésénél figyelembe vettük az első év tapasztalatait, tanulságait. Ezenkívül, hogy reálisan tervezhessünk, vizsgáltuk, tanulmányoztuk 100 fiatal klubtag helyzetét a művelődés és szórakozás szempontjából.

A megkérdezettek közül 75 fiú, 25 leány, ebből 63 KISZ-tag. Átlagos életkor: 18 év.

Foglalkozás szerint:

- 37 szakmunkás,
- 8 segédmunkás,
- 15 ipari tanuló,
- 20 tanuló (közép- és főiskolás),
- 4 értelmiségi (pedagógus, tervező),
- 4 háztartásbeli,
- 12 egyéb (adminisztrátor, fodrász stb.)

A kérdések, beszélgetések után a következő helyzetet állapítottuk meg:

1. A fő szórakozási területeket az alábbiak szerint rangsorolták:

	első helyen	utolsó helyen
a) tánc	53	14
b) olvasás	22	23
c) mozi	20	14
d) színház	5	49

a) Legáltalánosságban elterjedt és legkedveltebb szórakozás a tánc. Ez is lehet útja a színvonalas társadalmi összejövetelek kifejlődésének. A táncklub létrehozásával lehetőséget biztosítottunk a modern táncokat kedvelő fiataloknak ahhoz, hogy a szép, izléses táncolást elsajátítsák, mozgási és magatartásbeli kultúrájukat emeljék.

b) A rendszeresen olvasó fiatalok nagy része útleírásokat, kalandos ifjúsági regényeket olvas szívesen. A leányok főleg Thury Zsuzsa, Gergely Márta, Fehér Klára mai tárgyú regényeit szeretik. A fiúk — különösen az ipari tanulók és technikum diákok — rendszeresen olvasnak műszaki könyveket.

A megkérdezettek 5%-a egyáltalában nem olvas. Egy leány kizárólag Courth-Mahler könyveket olvas. Több fiú kizárólag ponyvaolvasó. Verseket a legtöbben nem olvasnak, nem ismerik fel a költeményekben rejlő szépségeket. Az olvasás kulturáltsága meglehetősen alacsony. Az olvasók fele tudja csak elmondani az olvasmány mondanivalóját, művészi szépségeit elemezni.

A szabadpolcos könyvtár fejlesztésével, valamint a József Attila olvasómozgalom helyes propagálásával és tanácsadással igyekszünk a hiányokat pótolni, kulturált olvasókat nevelni.

c) A mozilátogatók

18⁰/₀-a hetenként háromszor,

37⁰/₀-a hetenként kétszer,

31⁰/₀-a hetenként egyszer,

14⁰/₀-a kéthetenként egyszer jár moziba.

Legtöbbször kikapcsolódásként nézik a filmeket, különösebb művészi igény nélkül. A műfaji sajátosságokat többnyire nem veszik észre. Az eszmei mondani-
való és a mű formája nem rögződik emlékezetükbe, inkább csak a cselek-
ményre emlékeznek. Ennek oka az, hogy a fiatalok még nem rendelkeznek kellő
művészeti, esztétikai ismeretekkel.

A hiányok kiküszöbölésére ifjúsági filmszemináriumot indítottunk, mely
hét előadásban ismerteti meg az előadássorozatra jelentkezőkkel (31 fő) a
legsükségesebb tudnivalókat, a filmművészet keletkezéséről, sajátosságairól, a
filmelemzésről stb.

d) A színházlátogatók közül legtöbbször a vígjátékot és a kabaré-műsorokat
szeretik. Különösen az Országos Rendezőiroda műsorait látogatják: „Hotel Ope-
rett”, „Egész évben Szilveszter” és hasonló műsorokat.

Csak néhányan vannak, akik a komolyabb mondanivalójú előadásokat, drá-
mákat nézik meg. Hogy igényes, műértő színházi közönséget neveljünk a klub
tagjaiból, csoportos színházlátogatókat szervezünk s utána anketót rendezünk
a látott előadás értékelésére, színészek, rendezők részvételével, azonkívül rend-
szeresen beiktatjuk a klub programjába a TV által közvetített színházi előadá-
sokat. Megelőzően ismertetjük a darabot, beszélünk írójáról, keletkezési körü-
lményeiről, kifejtjük a darab eszmei mondanivalóját, a közvetítés után pedig
vitát rendezünk és elemezzük a látottakat.

2. A zene területén a fiatalok esztétikai felkészültsége szintén erősen hiá-
nyos. Hangversenyre általában nem járnak, nem igénylik a komoly zenét, mert
nem értenek hozzá. A zenehallgatás terén érdeklődési körük így alakul:

	első helyen	utolsó helyen
a) jazz	88	5
b) opera	5	65
c) magyar népzene	5	24
d) operett	2	6

A legáltalánosabb zenei élmény a jazz. Nem annyira a melódia, mint inkább
a ritmus és az érzelgős szöveg miatt. A zenei nevelés céljából, hogy annak
megértése és élvezése az új ember szellemi felkészültségének és „kulturális
pihenésének” része legyen, előadássorozatot rendezünk a „Tánczenétől a szim-
fóniáig” címmel.

3. A rádió műsorait igen gyakran hallgatják a klubban, szórakozás és is-
meretgyarapítás céljából. Sokan hallgatják az Élőszóval, muzsikával, az Esti
krónika c. műsorokat is. A Szabó-családot a klubtagoknak 83⁰/₀-a rendszeresen
hallgatja, a Rádiólexikont és más tudományos jellegű műsorokat viszont csak
10–12⁰/₀-a.

A klubtagok 16⁰/₀-nál otthon a családban van TV. A klubban is gyakori a
TV-műsorok nézése, főleg a Magyar hirdető műsorát és a színházi közvetítése-

ket szeretik. Nagy közönsége van a filmhíradónak és a szombatesti kabaréműsoroknak.

4. A helyi napilapokat a tagság 68⁰/₀-a olvassa rendszeresen. A Népszabadságot csak 33⁰/₀. A folyóiratok közül legnépszerűbb az Ország-Világ, Film—Színház—Muzsika, Filmvilág, Nők lapja; Élet és Tudomány és a Világ Ifjúsága.

A megkérdezett 100 fiatal válasza híven tükrözi a tagság gondolkodását, igényeit. Ezek az átlag 18 éves fiúk és leányok a szabadidejük eltöltésében még nem elég céltudatosak, sokszor határozatlanok. E tekintetben segítségre szorulnak. Miután határozatlanok, könnyen befolyásolhatók is. Ha nem mi befolyásoljuk őket jó irányba, akkor könnyen érvényesül más, káros befolyás.

A múltévi tapasztalatok és az ez évi felmérés tanulságai alapján a klubban a fiatalok adottságainak megfelelő lehetőségeket teremtünk a minél tartalmasabb pihenés, szórakozás biztosítására. Vigyázunk arra, hogy a szervezett időtöltés ne legyen „agyonrendezett”. A fiatalokkal való bánásmód különösen sok tapintatot kíván, minden tagnak éreznie kell, hogy ő „valaki”, jelentősége van a klubban.

Az ismeretterjesztésnél nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy fiatalokkal van dolgunk, akiknek értelmi meggyőzése soha nem nélkülözheti az érzelmi hatásokat. Ezek nehezen jutnak érvényre az ismeretterjesztés szabvány-formáiban, de a kötetlen, beszélgető formákban annál jobban. Az előadókat előzetesen tájékoztatjuk a hallgatók igényéről, kérjük, hogy adjanak lehetőséget kérdések feltevésére, válaszadásra, még vitára is. Állandó, 5—6 főből álló előadói közösséget alakítunk ki, mely zömében el tudja látni a klubban folyó ismeretterjesztés előadói igényét. Ez a közösség megismeri a fiatalokat, közelebb kerül problémáikhoz, s így sikerülni fog az előadásokat egyre inkább beszélgetésekké, vitákká, kérdés-felelet-estékké átalakítani. Ezekben a kötetlen formákban a fiatalok félszége gyorsan feloldódik. A klubtagok kulturális érdeklődését más eszközökkel is fokozzuk. Meghirdettük már az „Ifjúság a szocializmusért” mozgalmat, előkészítjük a kulturális szemlét, mely alkalmat ad egyéni és kollektív feladatok elvégzésére. A klubtanács tagjai (15 fő) jelentkeztek a József Attila-olvasómozgalomba, és vállalták, hogy fejenként még egy további klubtagot is beszerveznek erre. Az ifjúsági akadémiára (12 előadásból álló sorozat), melynek eszmei célja az erkölcsi nevelés, 35 fiatal jelentkezett. A „Mi a világnézet?” c. első előadás olyan nagy érdeklődést váltott ki, hogy a beszélgetés és vita után a klubvezető spontán „dupla vagy semmi” játékot rendezett az előadás anyagából, ami szintén nagyon jól sikerült. A nyertesek (10 fő) színházjegyet kaptak jutalomképpen.

A klub nevelőmunkájában nagy szerepet szánunk a klubtanácsnak. Rátermett, értelmes, helyes gondolkozású tagjainak további nevelését azáltal akarjuk megoldani, hogy időről-időre külön kollektív és egyéni feladatok elvégzésével bízzuk meg őket. Ezeknek végrehajtására tanácsot, útbaigazítást adunk, utána megbeszéljük velük az eredményt. A feladatokat a fokozatosság elve alapján fogjuk meghatározni, hogy a klubtanács tagjai lassan teljesértékű népművelőkké váljanak, s csoportjuk felelős vezetőivé. A helyesen értelmezett és figyelemmel kísért önállóság jó pedagógiai eszköz.

A klub tagságát a jövőben nagyobb mértékben bevonjuk a feladatok meghatározásába és gyakorlati megoldásába, mert a fiatalok a maguk döntéseit szívesebben és szívósabban valósítják meg a kívül kapott feladatoknál.

Az elvégzett felméréssel kapott eredmények mutatják, hogy sok még a tennivaló a fiatalok érdeklődésének ébresztgetésében. Meg kell tanítanunk őket

arra, hogy ne elégedjenek meg felszínes ismeretekkel, lássák az összefüggéseket a tudományos és művészeti eredmények, valamint társadalmi életünk, teendőik között. Így tudunk valóban művelt embereket formálni belőlük, ha felébresztjük hajlandóságukat az önművelésre, ismereteik állandó bővítésére.

Úgy gondoljuk, hogy az ifjsági klub életének első éve után, megharcolva a kezdet sok harcát, bízhatunk a klub egészséges szervezeti felépítésében, tagságában, terveiben, örülhetünk ennek a kialakult kulturális lehetőségnek, mely a fiataloknak világnézetet, művelődési tökélet jelenthet, ha élnek vele.

VASTAGH ZOLTÁN:

A bábjátzás új útjai

(A pécsi bábjátékos tájkonferencia tanulságaiból)

A mesék világa kimeríthetetlen kincseket rejt magában. Természetes, egyszerű stílusú előadásmódjával, izgalmas cselekményszövésével, jellegzetes fordulataival felkelti és leköti a gyermekek érdeklődését. A mese hőséneke tetteit együttérzéssel követik, hisz az igazságért harcol, az elnyomottat, gyengét veszi védelmébe a gonosszal, zsarnokkal szemben.

A régi idők naiv, szegénysorsú emberei, akik bajaikban a földön vigasztalást nem nyertek, a mesében gyakran misztikus vonásokat, csodás elemeket kerestek. Természetes, hogy a ma embere, aki ismeri az ok és okozati összefüggéseket — s módjában áll itt a földi életben boldogulni —, reáisan mérlegeli a tényeket és nem túlvilági csodákban keresi problémáinak megoldását. A mese csodás képei, misztikus okfejtései elhomályosodnak, s beleolvadnak a kitalált történet „mesevilágába”.

A bábszínház hivatott arra, hogy sajátos eszközeivel megelevenítse a mesék világát, s feltárja a nézők előtt annak eszmei és művészi szépségeit. Természetesen a ma emberének (gyerekének is!) a mai kor fejlettségének megfelelő eszközökkel és módszerekkel kell tolmácsolni mindezt. Erre a feladatra a bábszínház feltétlenül alkalmas, hisz már magában véve mesei, a valóságtól távol eső. Egyedülálló stilizált voltából adódik, hogy *nem a valóság-reprodukálására hivatott, hanem felidőzésre, emlékeztetésre.*

Sajnos bábjátászó mozgalmunk nem nagy múltra tekinthet vissza. Nagy nemzeti hagyományokra nem építhetünk. Kétségtelenül van ennek hátránya is, de óriási előnye, hogy a kísérletezésnek, újkeresésnek mérhetetlen lehetőségei állnak előttünk.

A nemrégiben Pécsen megrendezett bábjátékos tájkonferencia rögzítette a jelenlegi helyzetet és megszabta további feladatainkat. Vizsgáljuk meg azokat a *követelményeket*, melyeket feltétlenül meg kell valósítania minden bábcsoporthoz.

A közönség igényei

A gyermek ma már jóval közelebb áll a valóság megismeréséhez, lényegéhez, mint egy-két évvel ezelőtt. Már az első osztályban tudományos ismereteket tanul, ha kezdeti fokon is. A jelenségek, dolgok alapos, elemző megismerésére

oktatják mindenütt. A tudomány és technika mai eredményei is nagy hatást gyakorolnak a gyerekekre. Kísiskolások között is gyakorta szó esik az úrhajóról, motorokról, gépekről. Mindez mély nyomot hagy bennük, s szemléletük, gondolkodásuk közelebb jut az élethez, a valósághoz. Kritikus szemmel nézik a bábszínpadot is. A mai gyerekek megértik már Obraszcov gondolatát, melynek lényege, hogy ha a báb a valóságot élethűen (naturálisan) akarja elénk tárni, arra leszünk figyelmesek, hogy a bábu milyen ügyetlenül csinálja azt, amit az ember ügyesen. Épp ezért a szereplő alakoknak közvetett módon kell *eszünkbe idézniük* a valódi, élő világot.

Számolnunk kell azzal a ténnyel is, hogy a bábozás ma már túlnő a kis közönség igényein. A felnőttek mindinkább közelednek az elvont, lényegyet kutató ábrázolásmód felé. A formák kicsiszolódnak, a lényegtelen jegyek lekopnak, a gondolatok egyszerűsödnek, de ezáltal mélyülnek is. A modern bábjáték egyik feladata olyan témák meglevenítése, melyek a felnőtt ember igényeit is kielégítik.

A szeretett és közvetlenül adott meséken kívül mai tárgyú művek bemutatására is vállalkozni kell. (Üttörőélet, technika stb.) A tudomány legújabb eredményei is alkalmat adnak sokszor megjelenítésre. (Pl. A tudomány absztrakt tényeinek magyarázatához is gyakran apró történetek szükségesek, melyek mesekké szőhetők.)

Új technikai megoldások is kívánatosak, s új játéktípus alkalmazása a maga helyén. (Pl. Pantomim, árnyjáték stb.) Új gondolataink kifejezésére új formákat kell keresnünk, s a mértékkel folytatott kísérletezés csak jó irányba vezetheti a bábművészetet.

A bábjátékosok feladatai

El kell különíteni a gyermek bábjátékot a felnőttek csoportjaitól. Általános iskolás fokon elsődleges követelmény a helyes beszédkézség kialakítása. A színpadi beszédtechnika komoly felkészülést követel. (Hangerő, hangzóképzés, hangszín stb.) Állandó készségfejlesztő gyakorlás szükséges ehhez. Ezután a gyerekeket meg kell tanítani színesen, egyszerű eszközökkel, megfelelő átéléssel mesélni. A következő teendő a technikai készségek (bábmozgatás) elsajátítása. Az átélt szövegmondás önkéntelenül jó ötleteket szül a gyerekekben a színpadi megoldásokra vonatkozóan. Ezeket a javaslatokat mindig értékelni kell, hisz így a játékost is be lehet vonni a rendezés munkájába, s egyben rászoktatjuk az aktív, körültekintő, újat kereső játéksítlusra is. Sajnos gyermekcsoportjaink legnagyobb része nem tud önfeledten, eredetien, átélten mesélni.

A felnőtt játékosok természetesen könnyebben megszerzik az ismerttetett alapkészségeket. Adottságaiknak megfelelően nekik mélyebb, tudatosabb tanulmányokat kell folytatniuk. A technikai készség kialakítása során a megjelölt alak jellemének, jellegzetességeinek figyelembevételével el kell érnie a játékosnak a legkülönbözőbb bábúkkal is, hogy a néző *a mozzgatás jellegzetességéből* új, mélyebb ismeretekkel, érzelmekkel gazdagodjon.

A bábu.

Minden bemutatott mű megköveteli a neki megfelelő „szereplőgárda” elkészítését. Az egyes bábu mozzgatási módja ne ötletszerű legyen, hanem a lehető *legcélszerűbb* a szerep meglevenítéséhez. Sokszor előforduló sajnálatos

igénytelenség, amikor a meglévő készletből válogatják össze minden előadás-hoz a szükséges bábukat.

A bábuk elkészítését — de tervezését feltétlenül — erre alkalmas szakembernek (képzőművésznek) kell végeznie, aki tisztában van a bábszínpad *tervezésadata felidézéssel* jelleget, sajátosságaival. A kivitelzés a lehető legegyszerűbb, legolcsóbb lehet (hulladéktárgyak, háztartási eszközök felhasználása), csak megoldása ésszerű legyen. (Pl. Farkas farka: üvegmosó, kalap: konzervdoboz stb.) A jó bábuk elkészítése esősorban fantázia, tervezés és nem pénz kérdése!

A díszlet.

Minden szereplőt megfelelő környezetbe kell helyezni. Ez nem azt jelenti, hogy „leltár szerint” minden tárgynak a színpadon kell lennie, mely az életben (leírásban) megvan. A lényeges, hogy a legjellemzőbb, legfontosabb kellékek szerepeljenek. (Pl. Trónterem esetében: trónus, kincsesláda. E példa Vass Lajos—Donászi Magda: A kiskakas gyémánt félkrajcárja c. gyermekoperájára komponált bábpantomim játékában szerepelt.)

A túlszűfolt, agyondekorált színpad eltereli a figyelmet a játék lényegéről, akadályozza a mozgást és valószerűtlenül hat. Feltétlenül *egy stílusú* díszleteket alkalmazhatunk csak. A színpad kis méreteire való tekintettel is indokolt és más szempontból is jó megoldás a *jelzett díszletezés*.

Kísérő zene, zörejek.

A zenei kíséret nem lebecsülendő része a műnek. Ha legcsekélyebb zenei aláfestésről is van szó, minden hangjának a helyén kell lennie. (Stílus, tempó, dinamika, összhangzat stb.) Siralmas hallani olyan megoldást, ahol csak úgy találomra muzsikálnak valamit. (Pl. Népmesében sláger, stb.) Csak *szakavatott ember taníthat zenés bábdarabot*. Gyakran magnetofon segítségével, vagy lemezzátszóval pótolni lehet az élő zenét. Természetesen az így alkalmazott zenei anyagnak is megfelelő szinten kell lennie.

Bábpantomim játék bemutatása esetén a zene szerepe még jelentősebb. Erre csak fejlett, nagy gyakorlattal rendelkező csoportok vállalkozhatnak.

Indokolt esetben a bábjátékhoz kísérő zörejeket és zörejsorokat is kell alkalmazni. Összefoglaló néven *konkrét zenének* nevezik ezeket. A konkrét zene kísérletekből születik. (Pl. három magnetofonra átjátszott és különböző fordulatszámú leadott hangok, pohár zörgetés, morgás, fésűzörej stb.) Félelmetes, kísérteties hangok jöhetnek így létre.

A rendező.

A színpadi munka minden területét össze kell fognia, egységes terv szerint irányítani. Már az előadandó darab megválasztása is komoly felelősséggel jár. (Adottságok, képességek, lehetőségek). Alkotó munkát kell végeznie minden mű tanításánál. Gondoskodnia kell a játékosok állandó továbbképzéséről, fejlődéséről. Lépést kell tartania a tudomány és művészet legújabb eredményeivel. Kísérleteznie kell, új módszereket kell kidolgoznia, új eljárásokat kialakítani. Mindazt a *többletet*, amit a játékosoknak a szövegmondáson kívül meg kell valósítaniuk, a rendező utasításai alapján érlelik meg magukban.

Lelkes bábjátzók a legkisebb, legeldugottabb helyen is, a legmostohább körülmények között is képesek dolgozni. Ehhez a munkához hozzáfogni ma, a bábozás újjáéledésének korában, magasztos, szép feladat, de ugyanakkor *nagy felelősség is*. Jelentősége napjainkban egyre nő. A gyerekek iskolán kívüli nevelésének, helyes szórakozásának biztosítása a bábjátzók feladata is.

Remélhetőleg lesznek merész kísérletezők, akik a Pécs Városi Művelődési Ház „A szocialista kultúráért” oklevéllel kitüntetett bábgyűttesének nyomába lépnek és sok új, tartalmas bemutatóval gazdagítják bábművészetünket.

LIPPENSZKY ISTVÁN:

A népművelési ágak együttes alkalmazása az ismeretterjesztésben

A múltban az ismeretterjesztés, a művészeti mozgalom, a könyvtári munka és a népművelés egyéb ágai általában egymástól elkülönülve, a maguk útján végezték tevékenységüket. Ez az elkülönülés nem egyszer az ismeretterjesztő munka elszürkülését, a szemléletesség hiányát, a hallgatóság érdektelenségét eredményezte. A művészeti csoportokban folyó belső nevelőmunka ugyanakkor — éppen az ismeretterjesztés hiánya miatt — nem lehetett teljesen eredményes, a tevékenység a produkciókra való felkészülésben merült ki. A könyvtári munka is segítséget kínál az előadásos propagandamunka alátámasztására, de az ismeretterjesztő előadók is hozzájárulhatnak az olvasómozgalom szélesítéséhez, az előadáshoz kapcsolódó művek népszerűsítésével.

Különösen az ismeretterjesztés határfokát növelheti meg nagymértékben a különböző ágakkal kiépített szorosabb kapcsolata és jobb együttműködése. Ha az ismeretanyag egyoldalú prelegálása helyébe annak sokoldalú megközelítése lép a művészetek, filmek, könyvek, kiállítások, kirándulások, szellemi öttusák és a kötetlenebb formák együttes ráhatásával.

Az ilyen összetett formák alkalmazására a lehetőség és a feltételek rendelkezésre állnak mind az egyes előadások, mind a tanfolyamok és sorozatok esetében is.

A művészeti csoportok — elsősorban az irodalmi színpadok — a könyvtár, a szakkörök, a film, és szemléltető tár sokat segíthet az előadások színessé, sokoldalúvá, élményszerűbbé tétele érdekében, ami összefügg a mélyebb, tartósabb ismeretek nyújtásával is.

Vizsgáljuk meg, miként érvényesül az összetettség a Művelődésügyi Osztály által szervezett Irodalmi Ifjúsági Akadémiák esetében.

Az Akadémia 10 előadásban a magyar irodalom korszakait öleli fel és a legértékesebb alkotások bemutatásával fejleszti a művészeti ízlést, nyújt sokrétű ismeretet és neveli olvasóvá a hallgatókat. Az előadásokon azonban nem pusztán irodalmi ismeretnyújtás folyik. A Pécsi Irodalmi Színpad művészi fokon megismerteti az egyes műveket, az előadó történelmi korfestést ad, keretbe foglalja azokat, magnetofon segítségével bemutatja a korra jellemző, vagy az író személyéhez kapcsolódó dalokat, vagy zeneszámokat, a művészeti alkotásokat reprodukciókon; felhívja a figyelmet a témákhoz kapcsolódó művekre. A járási könyvtár helyszíni kiállításokat rendez az említett művekből.

De nézzük egy — „A néppel tűzön, vizen át” c. előadás esetében konkrétan az összetettséget. A téma a szabadságharc keretében Petőfi, Arany és Kossuth életművét fogja össze — 18 jellemző szemelvény bemutatásával. Kapcsolódik az anyaghoz Arany: Nemzetőr dalának és a „Kecskemét is kiállítja” c. 48-as katonadalnak magnetofonon történő bemutatása. Az előadásra összeállított kiskiállítás az írók életrajzi regényeit és műveit bemutató anyagon kívül több dokumentumot is felsorakoztat: Kossuth-bankót, Kossuthnak Batthyányhoz írott eredeti levelét, szabadságharcos képeket, stb. Az előadást támasztja alá egy későbbi időpontban, külön levetítésre kerülő: Feltámadott a tenger c. film is.

Az Akadémia egészében az összetettséget segíti elő a Petőfi és József Attila élete nyomában az Alföldön és a Dunántúlon c. kirándulás. Közben Budapesten megtekintik majd a hallgatók a főváros irodalmi múzeumait és egy színházi bemutatón vesznek részt. Közösen részt vesznek a Mecsek Együttes egyik előadásán és egy hangversenyen. Könyvjutalmazással egybekapcsolt irodalmi totó és filmkét egészíti még ki a vátozatos programot.

De nemcsak az irodalmi előadások és a fent ismertetett forma nyújt lehetőséget összetett munkára. A Termelőszövetkezeti Akadémiák programjába pl., — mint ahogyan azt már sokhelyütt tették — minden nehézség nélkül beiktathatók: mintaüzemi látogatások, gépállomási bemutatók, színházlátogatással geybekötött ankétok, műsoros szellemi öttusák, tematikus irodalmi estek, hangversenyek, művészeti bemutatók, kiállítások, tapasztalatcserék, patronáló üzemek meglátogatása, stb. Mennyivel sokrétűbb, tartalmasabb és vonzóbb máris a programjuk!

A szigetvári járási művelődési ház tervei szépen tükrözik az összetettségre törekvést. A „Mit kell tudni Szigetvárról” c. nyolc előadásból álló sorozatban az előadásokon és várostörténeti sétákon túl hangverseny is szerepel helyi és Zrínyi-dalokból, kép és irodalmi kiállítás, társadalmi gyűjtés törökkori emlékek után, a „Szigeti veszedelem” oratórium-szerű bemutatása, szellemi öttusa helyi emléktárgyak átadásával, stb. A „Technika korszaka” sorozatban többek között háztartási gépbemutatót szerveznek, a Szülők Iskolája keretében pedig politechnikai kiállítást, filmbemutatókat, a „Gyermekek szabadidejének felhasználása” c. előadással kapcsolatban a gyermektáncsoport bemutató előadását tervezik, és ifjúsági könyvkiállítást szerveznek.

Rendkívül komoly lehetőséget nyújtanak az összetett programra a Szövetkezeti Téli Esték. Erre egy kiragadott példa a Bikal községben tél folyamán három ízben tervezett alábbi program:

„A mi falunk”

Délelőtt:

Gyermekfoglalkoztatás: szellemi öttusa a község életéből az általános iskolai lakóhelyismereti anyag alapján. Helyi gyermekjátékok.

Könyvkiállítás: „Falunk mezőgazdasága” (A község gazdálkodásához kapcsolódó szakkönyvek).

Kézimunkakiállítás: A helyi nemzetiségek népi ruháiból, szötteseiből.

Fotokiállítás: „Községünk élete képekben”.

Délután:

Községi sportbajnokságok. (Asztalitenisz, sakk.)

Este:

Ismeretterjesztő előadás: „Bikal története”.

Előadó: Kovács Lajos ált. isk. ig.

Műsoros est: Fellépnek: Irodalmi színpad: a falu mai életéből jelenetek, versek. Népi táncsoport: helyi táncok. Ált. iskolai kórus: bikali dalok. Vendégszerepel: az egyházaskozári székely népi együttes.

Táncmulatság: KISZ zenekarral.

„Népek hazája nagyvilág”

Délelőtt:

Gyermekfoglalkoztatás: szellemi öttusa: „Utazás a világ térképén” az ált. iskolai felsőtagozatos földrajzi anyag alapján. Dia és filmvetítés.

Könyvkiállítás: útleírások, földrajzi munkák.

Képkiallítás: külföldi művészek reprodukciói.

Délután:

Ismeretterjesztő filmsorozat: 2 óra: „Ezt láttam Mongóliában” (színes, 214 m.) „Fények Albániában” (190 m.) „A Volga Deltájában” (400 m.) „Egyiptomi útijegyzetek” (színes 212 m.)

Este:

Ismeretterjesztő előadás: „Élménybeszámoló Kínáról”

Műsoros est: Fellépnek: Irodalmi színpad, jelenetek, versek a népi demokratikus országok íróitól, költőitől. Táncsoport: szomszédos népek és nemzetiségek táncai.

Vendégszerepel: a mohácsi Kodály Kórus „Népek zenéje” c. sorozattal.

Táncmulatság: nagyhajmási német népi fúvószenekar.

„A bőség kosarából”

Délelőtt:

Gyermekfoglalkoztatás: a komlói belvárosi iskola úttörőcsapatával közösen rendezett szellemi öttusa „Hazánk tájai” címmel a két csapat között.

Kiállítás: „Képeslapok hazánk tájairól” (a komlói ált. isk. tanulók gyűjtéséből.)

„A 10 éves Komló képekben” (a komlói Május 1. Művelődési Ház fotókörének anyagából).

Könyvkiállítás: Útikalauzok, útleírások hazánkról.

Délután:

Csapatverseny a két úttörőcsapat között az úttörőpróbák anyagából.

Labdarúgó mérkőzés a két csapat között.

Este:

Ismeretterjesztő előadás: „A barcsi Vörös Csillag Tsz. élete címmel.

Előadó a barcsi tsz. elnöke.

Műsoros est a vendégek közreműködésével „Műsoraink gyöngyszemei” címmel az Ifjúsági Seregszemen bemutatott legjobb műsorszámokból.

Táncmulatság: a komlói Béta-akna (fúvós-jazz) zenekara.

Hasonló elvek alapján rendezhetik meg a járási művelődési házaink a *Művelődési napokat*, melyeken előadások, műsoros estek, vendégcsoportok bemutatói, hangversenyek, kiállítások, munkás-paraszt találkozók, tréfás fejtörők, egésznapig gazdag kulturális és sportműsornak kell várnia a helybeli és a járás tsz-eiből és állami gazdaságaiból beszállított dolgozókat.

Nem kétséges, hogy a sokirányú ráhatás, a különböző népművelési ágak hatékonyabb együttműködése színeiben, tartalmában és eredményeiben emeli ismeretterjesztésünk értékét. Az érdeklődők további bővítése, a passzív rétegek fokozatos bevonása is csak ilyen módszerrel valósítható meg.

BÉCSI TAMASNÉ:

Egy előadássorozat tanulságai

A művelődési házak ismeretterjesztő munkájával szemben jelentkező egyre magasabb igények egyik jellemző kielégítési formája a mostanában egyre gyakoribb komplex előadás, vagy sorozat.

Az elnevezés arra utal, hogy az ilyen előadás esetében a témát sokrétűen, színesen, esetleg több előadó is és mindenképpen gazdag illusztrációs anyag ismerteti.

Pécs Város Művelődési Házában az 1960/61-es oktatási évben hat előadásból álló sorozatot rendeztünk. „A művészeti stílusok fejlődése” címmel. A téma-választásnál az a felismerés vezetett bennünket, hogy közönségünk számára itt az ideje útbagazítást adni azokban az eléggé kusza kérdésekben, hogy mi az a művészeti stílus egyáltalán, mi a stílus szerepe, mit fejez ki egy-egy stílusjegye tartalma, mi a stílus kapcsolata a korrallal, stb. Bármiről szólnunk a művészetekkel kapcsolatban, állandóan stílus-megjelöléseket használunk, ugyanakkor tudnunk kell, hogy a stílusokkal kapcsolatos tömérdek félreértést még el sem kezdtük tisztázni, a tömérdek ismerethiányt nem töltöttük fel. Alapvető fogalmak tisztázása nélkül mindig fennáll annak a veszélye, hogy ha egy előadó bármilyen stílus-megjelölést használ, azalatt mást és mást értenek a hallgatók, vagy egyáltalán nem tudják mit értsenek alatta. Nyilvánvaló és sokszor tapasztalt ismerethiányt kívántunk tehát pótolni az előadássorozat megrendezésével, melyet a következők szerint valósítottunk meg:

1. A klasszikus görög művészet. Előadó: Katona Ferenc, a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója.

2. A középkori művészet. Előadók: Dr. Péczely László, főisk. adj. és Debitzky István, Ép. Techn. igazgatója.

3. A reneszánsz művészet. Előadó: Dr. Németh Antal, a Pécsi Nemzeti Színház rendezője.

4. A barokk és rokokó művészet. Előadók: Dr. Fábíán István, tanár és Debitzky István, Ép. Techn. ig.

5. A XIX. század főbb stílusirányzatai. Előadók: Tüskés Tibor, a Jelenkor szerkesztője és Bizse Jánosné, tanár.

6. Modern stílusirányzatok. Előadók: Szederkényi Ervin, tanár és Lantos Ferenc, festőművész.

Minden előadáson közreműködött a színház egy vagy két művésze, akik alkalmas verseket, drámarészleteket, prózai szövegrészleteket adtak elő; né-

hány esetben hanglemez, és minden esetben bőséges vetítettképes illusztráció egészítette ki az előadásokat. Az első és harmadik előadás kivételével a többin, más-más előadó ismertette a képzőművészeti, illetőleg az irodalmi és zenei vonatkozásokat.

A sorozat témája — talán nem szorul különösebb bizonyításra — szinte követeli a színes formát, másképpen fel sem dolgozható. A minden művészeti ágra kiterjedő szakszerű elemzés, és a jellemző művek bemutatása — ez volt a módszerünk. Elképzeléseink helyességét a megnyilvánult nagy érdeklődés igazolta. Az előadásokon 120—300 fő között mozgott a résztvevők száma, és — ezt tekinthetjük tényleges eredménynek — mind a hat előadást végighallgatta egy — kb. 60 főnyi — csoport, akik számára ez a stílustörténeti kurzus összefüggő tanulmányt jelentett.

A megvalósítás során azonban felszínre került néhány probléma, melyek megmutatták elképzelésünk hibáit, ezek tanulságot szolgálhatnak a jövőre.

Tartalmi vonatkozásban a túl sokat akarás jelentett buktatót. Hat előadásban a stílusok történetét csak úgy lehetett áttekinteni, ha eleve lemondtunk igen sok lényeges mozzanatról. Megalkudtunk tehát a hézagossággal, a fejlődési vonal hiteles megrajzolása helyett csak néhány csomópontot ismertettünk. (Szükségképpen nem szólhattak előadóink a római művészetről, alig valamit a bizánciról, a XIX. sz. stílus-tömkelegéből csak két nagy irányt, a klasszicista és romantikus irányt emelheték ki, stb.) Az előadókat erősen feszélyezte ennek tudata. Egy részük lemondott a teljességigényről — a maga előadásán belül is — és csak egy-egy nagy stílusirányzat jegyeinek ismertetésére, ennek tartalmi vonatkozásaira szorítkozott. Ők jártak el helyesen. A másik részük, és sajnos a nagyobb részük viszont úgy igyekezett pótolni a hézagokat, hogy valamilyen „zanzásított” művészettörténetet sűrített össze, melyből aztán éppen az maradt ki, ami a lényeg lett volna: a stílus, mint a művészet korra jellemző formájának ismertetése. — A másik tartalmi hiba az volt, hogy a kronológikus sorozatot nem előzte meg egy, de inkább két olyan előadás, mely a következőkben használt fogalmak tisztázását végezte volna el, pl. olyan kérdésekre adott volna választ, hogy mi a stílus, milyen kapcsolat van adott társadalmi viszonyok és a művészet között, hogyan fejeződik ki a korszerűség a stílusban, stb. Ezek elmaradásával in medias res vágtunk a témába, mely kissé megalapozatlanul lebegett, és az előadások során sem sikerült visszamenőleg lerakni az alapjait.

A túl sokat markolás formailag is megbosszúlta magát. A komplex formának eredendő bűne különben is, hogy terjengősségbe téved. A mi sorozatunk esetében azonban ez a túlméretezettség már tematikusan is megvolt, s ezt csak súlyosbította a forma hajlandósága ugyanerre. Az előadók minden igyekezete ellenére sem sikerült egy-egy előadás időtartamát a kívánatos 1 1/2—2 óra keretei között megtartani, elnyúltak 3—3 és 1/2 órára is. Ismeretterjesztő előadással ennyi ideig nem köthetjük le a közönség figyelmét, még akkor sem, ha az önmagában a legjobb is. A mi előadásaink második felét bizony sűrűn zavarták az óvatos távozók és a lankadó figyelmű hallgatók széktologatásai.

Az illusztrálás módja és mennyisége tekintetében az egyes előadók merőben más megoldásokkal éltek. Volt, aki az elméleti részt egészen szűkre fogta és a hangsúlyt a bemutatott művekre helyezte, s előadása lényegében ezeknek a kommentálása volt. Mások pedig kevés, de jellemző illusztrációval, éppen csak ízelítőt adtak az elméletileg feldolgozott témából. Az előadások eredeti célját tekintve, ez utóbbi megoldást tartottuk helyesnek. Persze az egyes előadások

illusztrációs anyagát nem sikerült még ezeknek az előadóknak sem egyformán jól kiválasztani. Akik csak arra voltak figyelemmel, hogy a bemutatásra kerülő anyag jellemző legyen, azok elfeledkeztek arról, hogy az előadhatóság szempontjait is megérleljék, bár az igazság kedvéért el kell ismernünk, hogy volt előadó, aki a szemelvények válogatásánál szerencsésen elégitette ki mindkét jogos kívánalmat (pl. A barokk és rokokó művészetről szóló előadás irodalmi anyaga). Az egész sorozatot tekintve, ilyenformán az illusztrálás nem volt egységes, nem volt eléggé szervezett. Sok előadó, sokféle ízlése és elképzelése keveredett, mely kissé ötletszerű ízt adott az egésznek.

A tanulságok levonását azzal kell kezdenünk, hogy hasonló téma választásánál alaposan végig kell gondolnunk a jövőben az elméleti megalapozottság és a formai kivitel részleteit. Nem a témát kell begyömöszölnünk egy előre megszabott keret Prokrustes-ágyába, hanem a kereteket kell a tematika öntörvényeiből adódóan megformálni. Ez éppúgy vonatkozik az előadások számára, külön-külön témájára, mint időrendjére, időtartamára, színpadi megrendezésére.

„A művészeti stílusok fejlődése” c. sorozatnak eredménye volt — a tapasztalatszerzésen kívül —, hogy létrehozott néhány, önmagában igen jó előadást; megpendített egy olyan témát, mely érintetlen kuszaságában elgáncsolja a tudatnevelési törekvések számtalan gyanútlan kísérletét. Nem hittük azt kezdetben sem, hogy a sorozat hat előadása, akármilyen kis körben, megoldhatja ezt a hosszadalmas fáradozást igénylő feladatot. Ha még a vártnál is kevesebbet értünk el, abból azt a következtetést vonjuk le, hogy folytatnunk kell, amit megkezdtünk, csak alaposabban, okosabban, színvonalasabban.

A közönség érdeklődése és számos vélemény alapján kitűnt, hogy a művészeti témák közül az ókori és a modern, mai művészettel foglalkozó előadások a legnépszerűbbek. Ami pedig a tisztázásra váró fogalmakat, művészeti kategóriákat illeti, hát azok legnagyobb számban a modern művészet körül sorakoznak.

Ezekután helyesnek véljük, ha az 1961/62-es oktatási évben olyan előadás-sorozatot rendezünk, mely éppen a modern művészet stílus- és formaproblémáit ismerteti és magyarázza. Ezt a sorozatot azután úgy fogjuk elindítani, hogy alapvető fogalmakat, előzményeket ismertetünk, majd sorraverszük az egyes művészeti ágakat, ezeken belül a nagy műfajokat, s ezeket mind megvizsgáljuk a korszerű művészet követelményeinek tükrében.

A tapasztalatok alapján szeretnénk ezt a sorozatot nem sok, hanem legfeljebb 3—4 állandó előadóval megoldani, akiknek így teljes áttekintésük lesz a sorozat egészéről, s annak teljes koncepciójába szervesen bele tudják illeszteni a maguk előadásait. A sorozat megindítása előtt a felkért előadókkal megbeszélést fogunk tartani, hogy a sorozat tartalmi és formai egységét biztosítsuk. Az illusztrálásra nézve is egységes megoldást fogunk bevezetni.

A művészeti ismeretterjesztés legadekvátabb formája a komplex-előadás. Lehetőségeink kihasználására és veszélyeinek elkerülésére segítséget jelenthetnek az előbbieken elemzett előadásorozat tapasztalatai.

A baranya megyei múzeumok életéből

Új utakon.

A szocialista építéssel együtt járó kultúrforradalom a vidéki múzeumokat, mint a népművelés munkájának jelentős eszközét, messze kiemelte korábbi helyzetükből.

Az egykori lelkes és áldozatkész kezdeményezők buzgólkodása nyomán alakult, kisebb és nagyobb, jól, rosszul, vagy sehogyan sem működő múzeumok állami kezelésbe kerültek. Ezt követően a túlnyomó részben áporodott, poros, kitömött madarak, öreg pénzek, rozsdás fegyverek furcsa együttesében ismert gyűjtemények, kiállítások rendre eltűntek, átalakultak. A múzeumok korábbi esetleges, ritkán céltudatos gyűjtőmunkáját tudományosan megalapozott, tervszerű kutató és gyűjtőtevékenység váltotta fel, amelynek célja a természet és az emberiség története, fejlődése kiemelkedő tárgyi emlékeinek védelme lett, azzal a további rendeltetéssel, hogy ezeket az emlékeket a széles tömegeknek, megfelelő megvilágítás mellett bemutassa.

A hangsúly, természetesen, az utóbbi célon van. Ha a gyűjtés öncélú, eredménye holtta válik. A múzeumi kiállítások révén érzük el azt, hogy a begyűjtött, feldolgozott tárgyak életet nyerjenek s azok segítségével bemutassuk a természet minél teljesebb folyamatát és az emberi társadalom fejlődésének egyes állomásait, a lehetőségek szerint minél teljesebb folyamatát és rámutassunk a jelenségek összefüggéseire.

Múzeumaink történetéből.

A múzeumok kialakulásának rendjében a kezdet általában a földből előkerült, vagy a felszínen mutatkozó régiségek iránt való érdeklődés volt. E tekintetben nem kell szégyenkezniünk. Közel két évszázada annak, hogy Pécsen, a székesegyház előtti térségen megtalálták és megmentették a ma már világhírű ókeresztény sírkamrát, amelyet joggal sorol legféltettebb kincsei közé a város népe.

A megye római kori, magyar és török régiségeiről értekeznek már 1845-ben, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsi Vándorgyűlésén Haas Mihály tanár, ugyanitt sürgette Wenczel Gusztáv az „archeologia meghonosítását”. Ugyanennek a kongresszusnak 400 résztvevője meglátogatta a mohácsi csatamezőt, ahol elhatározták a csatatéren előkerülő tárgyak gyűjtését, megmentését.

Az 1860-as években Horváth Antal, a fiatal jogász, később mások is, köztük Horváth tanítványa, Juhász László ügyvéd, rendszeresen bejárják és ku-

tatják a megyében a felszíni nyomokból következtethető régészeti lelőhelyeket, utóbb Juhász László gyűjteménye lett alapja a Pécsi Városi Múzeumnak.

A múlt század végén Pécsen és Baranyában állandó az érdeklődés a régészet, s általában a múzeumügy iránt. A város egyik polgára, Farkas István, 1883-ban 1000 forintos alapítványt létesít múzeum és könyvtár felállítására. A század utolsó éveiben különösen megélenkült mozgalom eredményeként 1901-ben megalakul a Pécs-Baranyai Múzeumegyesület, amely feladatául tűzi a múzeumalapítást, s a múzeum 1904-ben létre is jött.

Gyűjteményében megtaláljuk a földtörténet, a Mecsek növény és állatvilága tárgyi ábrázolását, alapja azonban inkább régészeti-numizmatikai jellegű volt, mint általában az első világháború előtt megalakult múzeumoknak. Képviseleve volt azonban abban a néprajz, az ipar- és képzőművészet, a festészet, szobrászat is.

A Pécsi Városi Múzeum, a maga korának mértéke szerint, fél évszázad munkájával, jelentős fejlődésen ment át. Egyre bővültek gyűjteménykörei, különösen fejlődtek természettudományi és néprajzi csoportjai, s most már mérsékeltbben a régészeti gyűjtemény.

1934. évben kezdte meg főként a pécsváradi járás területén kutató- és gyűjtőmunkáját a nemrégiben elhunyt Dombay János, a megye első rendszeres régész-kutatója. Őt esztendő alatt olyan gyűjteményt hozott létre a zengővárkonyi, pécsváradi és környékbeli, főként őskori ásatásaiból, hogy arra felfigyelt a megyei közigazgatás is, és a gyűjtemény elhelyezésére, állandó kiállítására megyei régészeti múzeumot állítottak fel a mai Janus Pannonius Múzeum központi, illetve régészeti gyűjteményét magában foglaló épületében.

A Pécsi Városi Múzeum és a Baranya Megyei Múzeum 1951-ig egymástól függetlenül működött. Ekkor került sor a múzeumok állami kezelésbe vételére, amikor is a két múzeumot a nagy pécsi, középkori humanista püspökről elnevezve, Janus Pannonius Múzeum néven, dr. Dombay János vezetése alatt egyesítették.

Az egyesített múzeum a megye területén működött többi múzeummal (Mohács, Szigetvár, Komló) és a múzeumi kiállító helyekkel (Siklós, Pécsvárad, ez a hálózat bővítés alatt) 1958. július 1. napjával a Baranya megyei Tanács kezelése és irányítása alá került. Létrejött a Baranya megyei Tanács Múzeumi Igazgatósága, amely általános igazgatási és gazdasági tekintetben a megyei tanács irányítása alá tartozik, közvetlen felügyeleti szerve a tanács Művelődésügyi Osztálya, míg a felsőbb szakmai irányítást és felügyeletet változatlanul a Művelődésügyi Minisztérium gyakorolja.

A Baranya megyei Tanács Múzeumi Igazgatósága intézi a Janus Pannonius Múzeum és a felsorolt, esetleg később felállítandó múzeumok általános igazgatását, irányítja azok tudományos és gazdasági működését.

Tekintsük meg közelebbről is az egyes múzeumok és múzeumi kiállítóhelyek mibenlétét, feladatait, működését.

A JANUS PANNONIUS MÚZEUM

Gyűjtési körét és a reá háruló népművelési feladatokat tekintve megyei múzeum. Ebbe a területbe, természetesen, beletartozik a megye földrajzi központjában lévő Pécs városa is. Elhelyezése következtében, elsősorban Pécs városának művelődési igényeit szolgálja, de természetesen messzemenően kiterjeszti tevékenységét a megye legtávolabbi községeibe is.

Kialakulását az imént vázoltuk. Fejlődését különösen a tanácsi kezelésbe vétel óta eltelt 3 esztendő nagy lépéssel vitte előre. Működésének anyagi feltételeit gyűjtési, feldolgozási, kiállítási költségkeretei messzemenően biztosítják. Személyi ellátottságára rávilágít az a tény, hogy ma már tíz tudományos munkatársa (3 régész, 3 természettudomány-, 2 néprajzszakos, 1 helytörténész, 1 művészettörténész) és 4 restaurátora van, a többi dolgozón kívül.

A múzeum működési köre különböző szakterületeket ölel fel. Van természettudományi, régészeti, hely- és legújabbkori történeti, művészettörténeti és néprajzi részlege.

Ezekről a gyűjteménycsoportokról részletesen kívánunk szólni az alábbiakban.

Természettudományi gyűjtemény.

A Janus Pannonius Múzeum természettudományi gyűjteményének alapját még az egykori Városi Múzeum vetette meg, amelynek már 1904. évi megalakulásakor is állandó természetrajzi kiállítása volt, az akkori időknek megfelelő színvonalon.

A Városi Múzeum fejlődése során a természettudományi gyűjtemény 1948-ban külön épületet kapott (Rákóczi út 64.), 1951-ben nyílt meg a kor színvonalán álló kiállítása.

A természettudományi osztály általában Baranya, a Mecsek geológiai, őslénytani objektumait, a növény és állatvilág példányait kutatja és gyűjti, s csak ott lépi át a földrajzi határokat, ahol egy-egy különleges irányú kutatás tárgya áthúzódik a szomszédos tájakon is.

Az osztály állandó kiállításán főként a Mecsek hegység növény- és állatvilágának reprezentatív példányait, kőzeteit és ásványait, megkövesedett maradványait szemléltetjük, három teremben. A geológiai részleg két, a növény- és állattani objektumok egy nagy terem vitrinjeiben és diorámaiban kerültek bemutatásra.

A kiállítás elrendezése olyan elgondolások alapján történt, hogy a természet szépségei iránt érdeklődő látogató, korra és iskolázottságra való tekintet nélkül, megtalálhatja ott azt a tárgycsoportot, amely érdeklődését a legjobban leköti.

Az éveken át végzett rendszeres megfigyelések eredménye szerint ez az érdeklődési kör a legkülönbözőbb természetű. Vannak, akiknek az élénk szín-pompájú ásványok tetszenek, de sok látogató mélyed el az őslénytani leleteknek évmilliók homályába vesző múltjába is. A fiatalabb generációt inkább az állatvilág, a madarak, emlősök diorámái érdeklik, de leköti figyelmüket a Mecsek rovarvilágát szemléltető, 25 m hosszú vitrinsorozat is. Akiket a Mecsek növénytakarásai érdekelnék, megtalálják a kiállításon az algák, moszatok, mohák, zuzmók, gombák, páfrányok és egyéb virágtalan növények mellett a virágos növényeket, valamint az erdővegetáció faállományának különböző típusait is.

A természettudományi osztály, amellet, hogy állandó és időszakonként váltakozó kiállításaival szolgálja a látogatók kulturális igényeit, tervszerű megosztásban tudományos kutató munkát is végez. Ez elsősorban a Mecsek természeti kincseinek további begyűjtésére és az anyag feldolgozására irányul.

Az egyik tudományos kutató Baranya megye, de elsősorban a Mecsek hegység nagygombáit és mindaddig e területeken senki által nem tanulmányozott mikrogombáit gyűjti be és dolgozza fel a szakirodalom számára. Vizsgálatai-

nak tudományos és gazdasági jelentőségének megítélésénél, értékelésénél figyelembe kell vennünk, hogy a legtöbb termesztett növényi kórokozó, ember és állat gombabetegségét a mikrogombák fertőzése okozza. Ezek a vizsgálatok a szerteágazó gyógyszer- és vegyipari kutatások számára is hasznosak.

Másirányú kutatást végez az osztály botanikusa. Évről-évre szaporítja gyűjtéseivel a herbáriumok hatalmas anyagát, akadémiai megbízásból, erdőmérnökökkel karöltve, a mecseki erdőgazdaság területén állandó tereptanulmányokat végez, kutatja a megye talaj- és klímaviszonyait, hogy a vizsgálati eredmények kiértékelése alapján a különböző fásításokra alkalmas terek a legjobb eredményt biztosító környezeti feltételeknek megfelelően legyenek kiválogathatók.

Az osztályon rendszeres és folyamatos állattani kutatásokat is végeznek, amelynek általános célja a megye teljes állatvilágának begyűjtése és a szakirodalomban, különösen állatföldrajzi vonatkozásban végzett ismertetése. Ebben a keretben a kitűzött célok között szerepel a Mecsek állatvilágának monografikus feldolgozása is.

A második ötéves terv keretében a természettudományi osztály állandó kiállítását, a mindinkább fokozódó igényeknek megfelelően, egyrészt nagyobbitani, másrészt korszerűbbé tenni kívánja. Az utóbbi tekintetben, szem előtt tartva a VII. Pártkongresszus irányelveit, a gyakorlati célokat kívánja minél messzebbmenően hangsúlyozni, s munkáját a szocialista mező-, kert- és erdőgazdaság szolgálatába kívánja állítani.

Ennek a célnak egyik feltétele, hogy nemcsak az egyes állatok, hanem lehetőleg a biológiai csoportok kerüljenek kiállításra, hasznuknak, káruknak megfelelő érzékeltetésével.

Ugyanez áll a növényvilág bemutatására is.

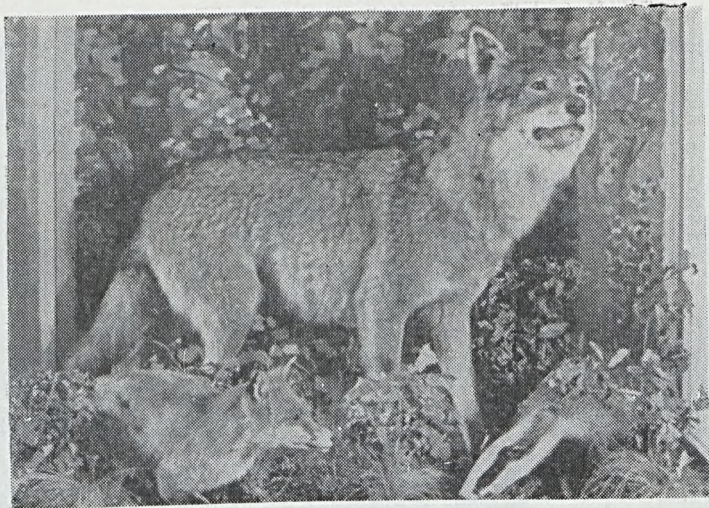
Az időszakos kiállításokat az osztály azzal a törekvéssel igyekszik változattá tenni, hogy a kiállítások témáit lehetőleg a mindenkori aktualitás szem előtt tartásával választja meg. Így például a gombaszedés időszakában „Ehető és mérges gombáink” címen rendez kiállítást. Az egyes évszakoknak megfelelően „A Mecsek tavaszi (nyári, őszi) virágai” címen mutatja be a hegység növényvilágát. A látogatók érdeklődése szerint „Éneklő és ragadozó madaraink” címmel is rendez kiskiállítást. „A szén keletkezése és a pécsi szén” címen rámutat a geológiai folyamatok lényegére s a különböző szénfajták értékére. Időnként jelentősebb új szerzeményeit is bemutatja, mint például a siklói téglagyár területén, 6 m mélységben, ez év nyarán előkerült két nagy, egyenként 2,50 m hosszú mammutagyarat, amelyek szakszerűen rekonstruálva, a nemrégiben lezajlott Múzeumi Hét alkalmával kerültek első ízben kiállításra.

Mind az állandó, mind az időszakos kiállítások elsősorban népművelési feladatokat töltenek be. Legnagyobb jelentőségük az iskolák irányában van, egyrészt, mivel a tanulóifjúságot a Darwini szemléletre neveli, másrészt, mert a kiállított tárgyak tanulmányozásának lehetősége révén az ásványokat, növényeket, állatokat a maguk valóságában ismerhetik meg. A tanulóknak tanulmányaik keretében, évenként bizonyos számú növényt és rovarot kell begyűjteniük. A fáradsággal és utánjárással összeszedett anyagot azonban gyakran csak a nyilvános múzeumi gyűjtemény megfelelő egyedeinek összehasonlításával tudják meghatározni.

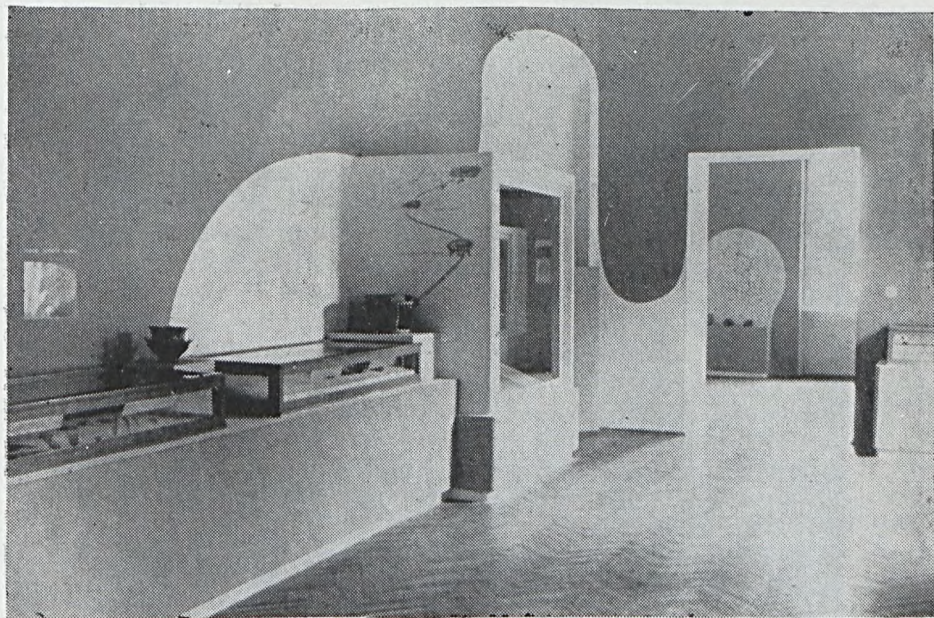
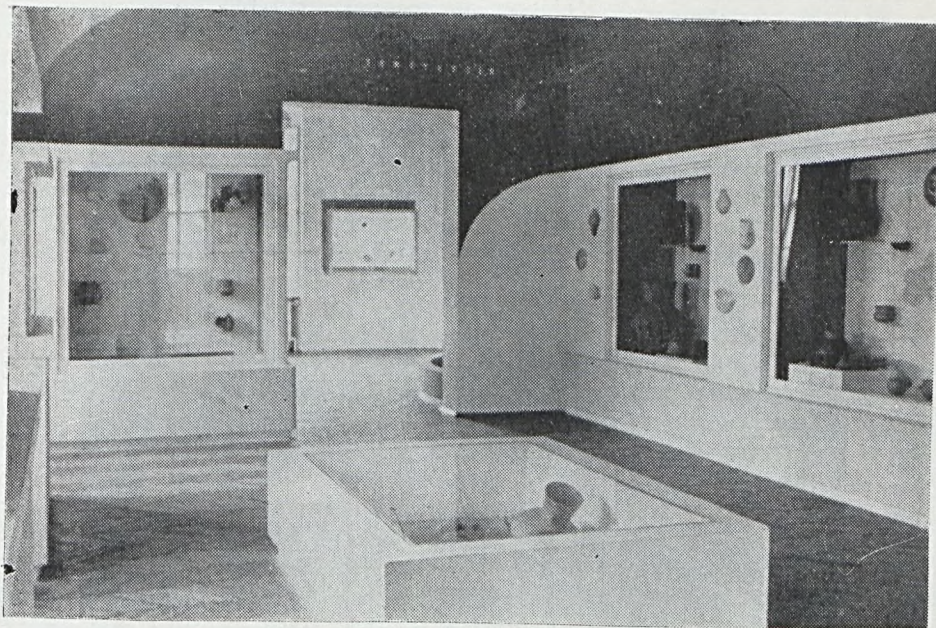
A természettudományi kiállítások tehát a látogatók számára nemcsak gyönyörködtető átványt nyújtanak, hanem azok tudásuk fejlesztésére és gondolatok ébresztésére is alkalmasak.

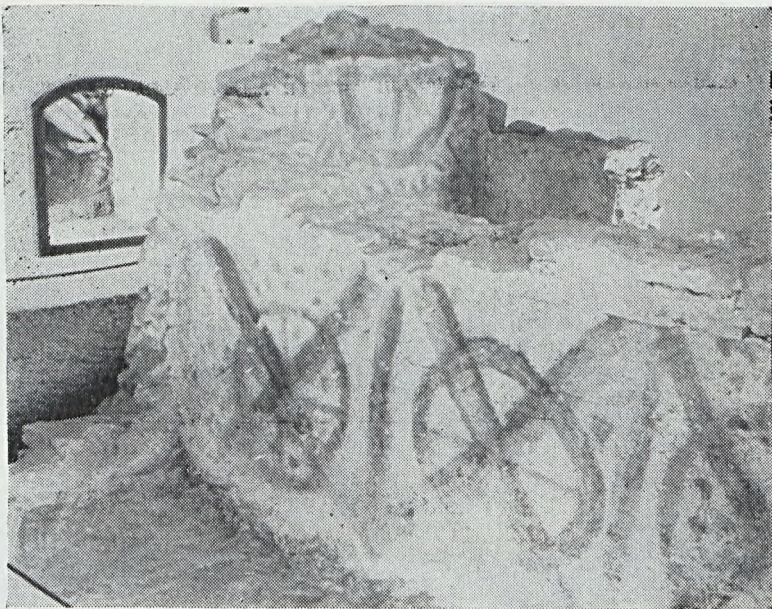
Részlet a természettudományi gyűjteményből

A természettudományi gyűjteményből

A régészeti kiállítás részlete

1. A Megyei Könyvtárban lévő festett római sírkamra
2. Római fogadalmi tábla Dinaszekcsőről

Mammutcsontok

Régészeti gyűjtemény

A régészeti leletek gazdag tárháza a Janus Pannonius Múzeum régészeti gyűjteménye (Széchenyi tér 12.)

Érthető ez, hiszen hazánkban alig van még egy olyan tája, amely a letűnt koroknak annyi emlékét őrizte meg, mint Baranya földje.

A Duna—Dráva szűkebb térközén a Mecsek terjedelmes vonulata, ettől délre az alacsonyabb siklósi- nagyharsányi- villányi heglánc, közöttük és széleiken túl messze húzódó, vizekkel szabdaltn, szelíd halmok és síkságok változatosága sajátos arculatot biztosítanak ennek a tájnak, s az éghajlat komponenssel közösen kialakítják mediterrán-jellegét.

Nem csoda, ha a táj letelepedésre hívó szépsége, a föld gazdagsága minden időben csábította az egymást követő népeket, néptörödékeket, s a mai Baranya földjét évezredekén át sűrűn érték néphullámlások.

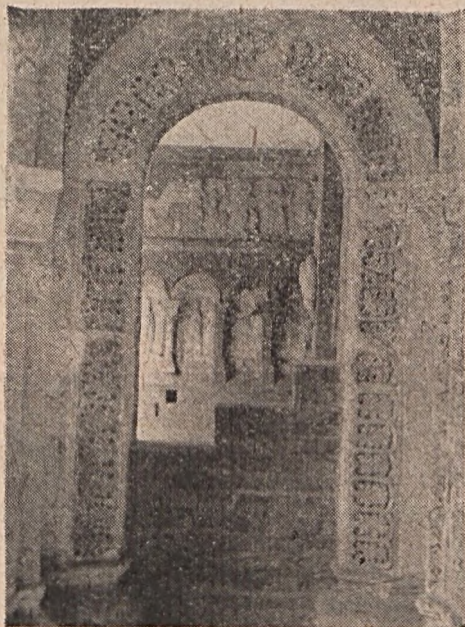
A délről és északról érkezőknek a Dráván, főként a mai Eszékenél, a legősibb időben is alkamas átkelő helyek kínálkoztak. A vizektől közrezárt sarkokban azonban az idáig eljutottak könnyen megrekedtek, s kényszerből vagy önként letelepedésre választották a folyóktól is védett földet.

Az újabb (csiszolt) kőkor végétől a rézkoron, bronzkoron, vaskorokon, a rómaiak korán, a népvándorlások idején át a honfoglalásig s ezentúl a középkor és a török hódoltság időszakaszán keresztül nyomon követhetjük ezen a kis földdarabón az iratlan és írott történelem folyamatosságát. A régészeti leletek változatos gazdagságának tükrében. Az egymást hosszabb-rövidebb idő után felváltó népek a generációk hosszú sorára is kiható életre rendezkedtek itt be, s az itt talált, vagy szomszédos törzseknek, népeknek részben-egészben átadhatták a magukkal hozott kultúrájukat, miközben amazok részéről őket is kultúrhatások érték.

Mind e folyamatokat, megállapodásokat és változásokat nyomon követhetjük a régészásó-feltárta tárgyi dokumentumok gazdag sorozatán. Árulói és

bizonyítékai a hajdankori településhelyeknek, temetőknek a földfelszín alatt rejlő falmaradványok, patiosos omladékok, vermek, a földből előkerülő tárgyak, edények, használati eszközök, fegyverek, ékszerek, érmek és ezek töredékei. Gyakran semmitmondónak látszanak e tárgyak, amelyek a régészet megvilágításában életre kelnek, értelmet nyernek, hézagokat töltenek be egy-egy kor történetének, gazdasági, műveltségi viszonyainak rekonstruálásánál, vagy ennél többet is mondanak.

A régészeti gyűjtemény első két kiállítási termében bőséggel képviselve vannak az újabb kőkor végén megindult, a már a rezet is ismerő kőrézkornak,

Részlet a románkori kőtárból

az ún. lengyeli kultúrának Dombay János gyűjtötte emlékei. Ezt a műveltséget főként földbesüllyesztett veremlakások, különleges temetkezési módok, a változatos formagazdagságú, finomművű égetett, festett agyagedények nagy tömege jellemzik. A rendkívül változatos leletanyag teljes betekintést nyújt az őskori ember életmódjába.

A fennálló kiállítás további másfél termében a bronzkornak vidékünkön különböző fázisait mutatja be, megindulván a hírneves zóki (vucedoli) kultúrának Zókról, az ún. péceli (badeni) kultúrának Palotabozsokról származott emlékeivel, változatos formájú és díszítésű agyagedényekkel, kő-, csont-, rézszerszámokkal, ékszerekkel, amelyeknek anyagát már az arany is szolgáltatja. A késői bronzkor ún. pannoniai mészbetétes edénykultúráját, a kornak nevet adó anyagból készült szerszámok, fegyverek, ékszerek nagy tömege kíséri, míg a viszonylag szerényebb mennyiségű kora- és késő vaskori leletanyagban olyan magukban álló együtteseket is találunk, mint a páratlan okorági illyr ezüst ékszerlelet, amelynek egyes darabjain máig is megfegtetlen írásjegyeket látunk, az írásnak hazánkban eddig legrégebb emlékeként.

Baranya és a rómaiakori Pécs, Sopianae életéről, kultúrájáról tájékoztatnak ennek a kornak a provinciális életmódra, annak nem kicsiny gazdagságára, nem jelentéktelen művészetére utaló emlékei. A népvándorlás korát kisebb mennyiségű hun és germán, valamint igen gazdag avar leletanyag képviseli. Kiemelkedik ezekből az üszögi lelet megmentett része, egy hun vezér harci felszerelésének arannyal gazdagon ékesített darabjai, a griffes és indás motívumú avar fegyveröv-felszerelések, bizánci származású ékszerek, ez utóbbiak között is előkelő helyen a bizánci kereszténységgel felvett kapcsolatra utaló ún. korongos ezüstfibula.

Lelet a mohácsi csatáról

Kutatások hiányában ma még szegénynek mondható a honfoglalás és az Arpád-kor régészeti leletekkel megeleveníthető képe. Hasonló okból, de még inkább a kiállítási helyiségek hiánya miatt, a középkor és a török hódoltság kora még bemutatásra vár.

Az őstörténeti és történeti korok bemutatott emlékeinek sokaságát a marxista szemlélet feldolgozásában és ennek megfelelő illusztrálásában látjuk a kiállítás teremsorán.

Nyomon követhetjük itt a társadalmi formák fejlődésének tárgyi dokumentumokkal kifejezhető mozzanatait, bőséges képes, rajzos, szöveges kísérettel. Az ősközösség, az ősközösség bomlása, a katonai demokrácia, a rabszolgatársadalom, a népvándorlás, honfoglalás korának lovass-nomád illetve félféudális életmódot folytató katonai demokráciája tárul a szemlélő elé mindezekből, mi-

közben maga előtt látja a termelő erők fejlődésének történetét, a termelés és a termelési viszonyok alakulását, változásait a bemutatott korszakokon belül.

A múzeum régészeti kiállításának része a székesegyház mellett elhelyezett *románkori kőtár*. Ez a pécsi székesegyház XI.—XV. sz.-i építési és átépítési periódusainak roppant gazdagságú, csodálatos szépségű, faragott, részben festett köemlékeit őrzi és mutatja be, állandó kiállítás keretében.

Ugyancsak a múzeum régészeti kiállításának tartozékai a Geisler Eta utca 8. sz. alatt lévő Megyei Könyvtár udvarán a közelmúlt építkezései során feltárt, a IV. század második feléből származó *római sírépítmények*. Ezek között egy kettős sírkamra, amelynek faalin jó állapotban maradtak meg a római katakombafestéssel rokon festett (Krisztus monogram, paradicsomkert) ábrázolások. Egy másik nagy, Közép-Európában egyedülálló sírkamra 14 halott eltemetésére szolgált, ennek rokonmását csak a római katakombákban találhatjuk meg.

A régészeti gyűjteménynek gyarapítása tervszerű munkával folyik. Különösen azokon a területeken, ahol térben vagy időben, hiányosságok mutatkoznak.

A múzeumnak folytatnia kell a Dombay János korai és váratlan halálával félbeszakított őskori kutatásokat, így különösen a zengővárkonyi és pécsváradi telepek, temetők feltárását. Rendszeres bronzkori ásatás nem folyt még megyénk területén, holott szinte megszámlálhatatlan a máris ismert bronzkori telepek és temetők száma.

A gyűjtemény szükségyszerű kiegészítését szolgálják a megye területén ismert (Jakabhegy környéke, Zengő, Feked határa) és még felkutatandó korai és késő vaskori települések és temetők, ezek között jelentős nagyságú tumulusok, kőből rakott, kerek, 10—20 m átmérőjű, 3—4 m magasságú sírhalmok.

A római kori kutatásokat az utóbbi években főként a Magyar Nemzeti Múzeum szakrégészeti, Fülep Ferenc és Burger Alice végezték s jelenleg is ők végzik. Az ő munkájuk a még előreláthatóan hosszú évekbe kiterjedő Dóm téri ásatás, a hasonlóképpen még be nem fejezett, a Megyei Könyvtár udvar-területén végzett feltárás, legújabbán a múzeumunk által Nagyharsány határterületén felfedezett, eddig ismeretlen, nagy római község évekre tervezett feltárása, a komlói település, a bogádi temető kutatása.

A népvándorlaskori, ezek között főként az avar temetőknek Dombay Jánostól megkezdett feltárását a megye egész területére ki kell terjesztenie mert, mint fentebb már érintettük, megyénk e vonatkozásokban igen sok titkot rejt, amelyeknek felderítésével a népvándorlás hazai történetének képét is sok tekintetben ki lehet egészíteni. Jelenleg feltárás alatt áll a nagyharsányi, valamint a Bóly—Sziebert-tanyai avarkori temető. Különösen ez utóbbi ígérezik rendkívül gazdagnak, aminek elejét láttuk az eddig végzett, néhány hetes kutatások eredményeiben is. A lovassiroknak különös sokasága került itt elő, néhány remekművű ékszer mellett, eddig végzett munkánk során is.

Különös módon megyénk területén ez ideig honfoglaláskori nyomok alig mutatkoztak, annak ellenére, hogy megyénk már a honfoglalás kezdetén a honfoglalóktól megszállt volt. Árpád-kori temetőt szép számmal tárt fel Dombay János; de csupán a pécsváradi járás területén. Az ekorbeli kutatásokat kívánjuk kiterjeszteni a megye egész területére, kiegészítve a magyar középkor teljes időszakára vonatkozó feltárásokkal.

Magyénk területén a török hódoltság alatt 283 középkori magyar község pusztult el csaknem nyomtalanul s körülbelül hasonló azoknak a faluknak a

száma, amelyek esetleg többször is megsemmisültek, de újraéledtek s ma is fennállnak.

Ennek ellenére a középkori falufelepülés- kutatásoknak nincsen hagyománya megyénkben. E mulasztást helyrehozni egyik legfőbb kötelessége múzeumunknak.

Az elmúlt évben országos érdeklődés kísérte a mohácsi csatásokon már korábban megkezdett kutatásaink első jelentős eredményét, az első két tömegsír feltárását. A kutatásokat több esztendőre szóló tervek szerint itt is folytatjuk.

Helytörténeti gyűjtemény

A Janus Pannonius Múzeum helytörténeti osztálya (Káptalan u. 2.) kiszélesített feladatkörével mindössze másfél év óta működik, amikor, a párt és a megyei tanács szorgalmazásából különösképpen előtérbe került a legújabbkori helytörténeti és munkásmozgalmi emléanyag gyűjtésének s bemutatásának kérdése.

Az egyelőre a Káptalan utca 2. szám alatti (a pécsi közönség által „Zsolnay Múzeumnak” elnevezett műemlék) épületben elhelyezett új múzeumi részleg létrejöttében a tömegek igénye volt a legfőbb mozgató erő. A tömegek érdeklődése a felszabadulás óta, az iskolai történettanítás és a népművelési munka együttes nevelő hatásának eredményeként rendkívül megnövekedett szülőföldjük fiatalabb története, haladó hagyományai iránt. A munkásság és parasztság küzdelmei nem kaptak nyilvánosságot a régebbi múzeumokban. A népiéletnek inkább idillikus megnyilvánulásaival találkozott a múzeumlátogató, a néprajzi kiállítások keretében. A helytörténet keretében jobbra csak a polgárság életének dokumentumait mutatták be.

A korszerű helytörténeti kiállítás a társadalmi fejlődés teljességéből meríti anyagát, éppen ezért a történelmi valóságnak megfelelő hangsúlyt kell kapnia abban a helyi munkás- és parasztmozgalmak bemutatásának is.

A XVIII—XX. sz.-ból származó helytörténeti emlékeket a múzeum régebbi gyűjteményében is találunk, s köztük sok értékes tárgyat. Ezek azonban esetlegesen kerültek a múzeum gyűjteményébe. Ebben a vonatkozásban is hiányzott a tervszerű gyűjtés.

A jórésztben rendezetlenül összegyűlt, feldolgozás alatt álló anyagnak egyik része a céhes világ idejéből való. Sajnálatos, hogy a gazdag céhes múlttal bíró Pécsnek, úgyszintén a megye más helyiségeinek hiányos az idevonatkozó emlékanyaga.

Hasonlóképpen állunk az 1848—49-i magyar szabadságharc történelmi dokumentumaival is.

Teljes értékű anyagsoportot egyedül az egykor európai hírű Pécsi Dalárda reliquiái alkotnak.

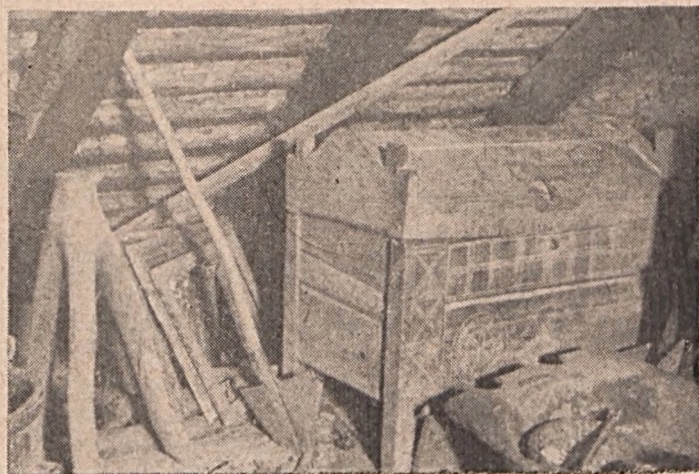
Mennyiség és minőség szempontjából értékes az egykori Városi Múzeumtól átvett emlékérem és plakettgyűjtemény, valamint a város egykori arculatát megőrkítő, gazdag kép, fénykép, és képes levelezőlap-gyűjtemény.

Komoly értéket képvisel a szerb megszállás alatti Pécs és Baranya megye életét megőrkítő fénykép- és plakátgyűjtemény.

Meglepő, hogy a nagymúltú pécsvidéki bányászat igen gyenge tárgyi anyaggal szerepelt a régi helytörténeti gyűjteményben.

Az 1920-as évektől napjainkig tartó időszak munkás- és parasztmozgalmi

dokumentumai pedig szinte teljességgel hiányoznak a régi, a mondottak szerint összegyűlt anyagból. Magyarázata ennek itt is az, hogy főként vidéki múzeuma-
ink, a legújabbkori történelem dokumentumait a felszabadulásig, de még ez-
után is jóideig nem tekintették múzeális értékűnek, s gyűjtési tevékenységüket
nem terjesztették ki azokra akkor, amikor a pusztulástól való megmentésük
érdekében komoly lépéseket tehetek volna. Az pedig köztudomású, hogy a
felszabadulás előtt milyen veszélyt jelentett volna például a munkásmozgalom
emlékeinek céltudatos gyűjtése.

Padlásrészlet Sumonyból

A népművészeti kiállítás részlete

E vázlatos áttekintésből is látható, hogy a helytörténeti gyűjtemény anyaga hézagos és hiányos. Ez a körülmény határozza meg a múzeum új gyűjtemény-csoportjának közvetlen és távolabbi feladatait:

1. tervszerű gyűjtőmunkával kiegészíteni a már meglévő, de hiányos tárgycsoportok állományát;

2. összegyűjteni a teljesen hiányzó munkás- és parasztmozgalmi emlékeket s általában a legújabbkor történetének tárgyi dokumentumait.

A gyűjtési terület széles és mozgalmas történelmi korszakot ölel magába. A gyűjtés sürgős és gyors munkát igényel, mert a felszabadulás óta hazánkban végbemenő, mélyreható társadalmi és gazdasági változások pusztulásra ítélik a tegnap idejét múltnak, félretehetőnek tűnő emlékeit. A régi házak tatarozásával, új bútorokkal való berendezésével kiszorulnak a régi lakásban még helyükön volt fényképek, a padlásokon tárolt régi újságcsomók, öreg könyvek, családi iratok, munkaeszközök, stb., s vagy a tűzben, vagy a szemétygyűjtőben, vagy a papírzúzdában fejezik be pályafutásukat. S mindez pusztán tudatlanságból történik. Az emberek általában hajlamosak arra, hogy múzeális szempontból a fémből, vagy más időálló anyagból készült tárgyakat értékesebbnek tartanak, mint például egy régi könyvet, vagy megsárgult újságpéldányt.

Ennek következménye az, hogy az egy évszázad folyamán megjelent pécsi újságok egyik-másikáról csupán említés, feljegyzés révén tudunk, s ha a fentebb vázolt sorsot elkerülték is, mindmáig rejtettek maradtak számunkra. A tapasztalat szerint a még ismeretlen sajtótermékek padlásokról, kamrákból, szekrények mélyéről, könyvespolcok rég nem bolygatott rekeszeiből egyszer csak előkerülnek. Csupán példának említjük, hogy a Fünfkirchener Zeitung c. pécsi

Alsószentmártoni asszony a pécsi vásárban

újság 1848—49-i évfolyamainak mellékleteként megjelent Pécsi Tárogató című magyar újságból eddig ismert két szám, egyben az egyedüli ép példányok, egyik régi pécsi családnál történt tárgyvásárló látogatásunk során, régi könyvek lapjai közül véletlenül kihullva kerültek a múzeum birtokába. (Ebből az újságból ugyanez a két szám, de megcsonkított állapotban, a Pécsi Egyetemi Könyvtárban kevéssel korábban került a napvilágra).

Igen ritkák azok a sajtótermékek, amelyek Pécs és Baranya megye nagy részének szerb megszállása idején, 1918—1921. között jelentek meg. Miután az országnak ez a része a fővárostól el volt vágva, a kötelező példányok nem juthattak el az Országos Széchenyi Könyvtárba, s így e kevés példányszámban megjelent hetilapok jórészt teljesen elkallódtak. A múzeum a közelmúltban ajándékozás és vásárlás útján néhány igen ritka példányt szerzett meg, amelyeket az októberben lezajlott Múzeumi Hét során kiállítottunk.

A helytörténeti emlékek tervszerű gyűjtése széleskörű, személyes helyi ismeretséget kíván az ezzel foglalkozó muzeológustól. A gyűjtendő tárgyak túlnyomó többségükben magánszemélyek tulajdonában vannak, s ez a körülmény megnehezíti megszerzésüket. Sok, a múzeum számára fontos és értékes tárgyhoz a tulajdonosoknak feltétlenül méltánylandó, személyes emlékeik fűződnek s ezért nem szívesen mondanak le birtoklásukról. Ilyenkor, ha ti. a tárgy megvásárlására tett ajánlatunkat a tárgy tulajdonosa nem fogadja el, illetve azt nem hajlandó a múzeumnak ajándékozni, a tárgy lefényképezésének megengedésére törekszünk, eddigi tapasztalatunk szerint minden esetben sikeresen.

Általában azonban a helytörténeti tárgyak tulajdonosai készséggel és önzetlenül, ajándék útján gazdagítják a rohamosan gyarapodó gyűjteménycsoportot.

A helytörténeti osztály gyűjtőmunkája

A tervszerű gyűjtőmunka alapfeltétele a gyűjtőterület feltérképezése s a gyűjtés menetének kidolgozása.

A múzeum helytörténeti osztálya 1963. évre olyan kiállítást kíván rendezni Pécsen, amely a város és a megye köztörténetébe ágyazva mutatja be a helyi munkásmozgalom történetét. Ennek megfelelően készült el a gyűjtési terv.

A munkásmozgalom helyi, még élő, egykori harcosaiból buzgó és áldozatkész gyűjtőgárda csoportosult a múzeum helytörténeti osztálya körül. Nemcsak azzal segítették a munkát, hogy átadták az általuk évtizedeken át rejtegetett dokumentumokat, eredetben, vagy lemásolás céljából, hanem fontos adatokat szolgáltatottak felkutatásra váró és érdemes lelőhelyekről. Emellett segítettek gyümölcsöző kapcsolatokat kiépíteni az egykori polgárság haladó gondolkodású tagjaival, akiknél nemcsak a polgárság életére, hanem a munkásság harcaira vonatkozó emlékeket is találtunk. Ebből a tényből viszont leszűrhető, hogy a gyűjtőmunkából nem hagyhatók ki az egykori polgárság még élő képviselői sem. Annál kevésbé, mert a munkásmozgalmi dokumentumok náluk biztonságosabban és bizonyosabban maradhattak meg, mint a munkásosztály tagjainál, akik az állandó házkutatások, razziák, sok esetben az emigráció következtében megsemmisítették, vagy elvesztették legfőbb személyi tulajdonaikat is.

Olvasóink tájékoztatása céljából, akiket gyűjtőmunkánknak megnyerni kívánunk, felsoroljuk itt azokat a tárgyakat, amelyekre a vázolt gyűjtőmunka kiterjeszkedik.

SOMOGYI ÉLET

1938. június 11. I. évfolyam
Szerkesztő: GÖNCZ LAJOS
Munkatársak: ...

LAPUNK OLVASÓINAK
szóvesztésüket kerjük, hogy a mi szerkesztőségünk belsőlegé
miatt karikatúrák nélkül jelenjen meg.

Humoros lapunk

11. szám

REAKCIO

A SZIRLIKÁR VESZÉDELME

A VÁD

1919. Január 24.
3. szám

II. évfolyam
Szerkesztő: GÖNCZ LAJOS
Munkatársak: ...

Uj párt.
Komáromi nyilatkozik.
Újabb események a mérték ur arcképehez.

Gyula páter és a nők.
Pécsi pénzügyőrök forradalma.
T. Nemzeti Tanács.
A rokonság cipője.

Szirt "nagyasságos" államfőtől ur
— szocialista.

Ara 1 korona.

1938. június 10. 5. szám

PÉCSI ÉLET

Politikai, irodalmi és világi hetilap.

FEKETE TITKADAR.

Marionettes páter szabardija.
Egy galáns pénzintézet.
Főzárak a nemzetgyűlésen.
Benyújtott gyűlési javaslatok.
Jóhanna hóhér és a szocializmus.
Pécsi iradalm és kiadványok.
EGY érekes utasról Pécsi rendőrség.

A pécsi Ujor-Közélet.
— Jézusok háza Pécsen!

Legjobb budapesti bírek.

Megjelenik minden héten.

Második kiadás.

12. szám

Reakcio

REAKCIO

A munkásszociális gyűjtemény anyagából

Nikelszky Géza plakátja 1919-ből

1. *Munkaeszközök* (Kis- és nagyipari munkaeszközök, korra való tekintet nélkül).

2. *Munkaruhák* (Bányászöltözékek, díszruhák, kisipari munkaruhák.)

3. *Egyenruhák*. (Régi katonai, rendőrségi, csendőrségi, megyei és városi hajduöltönyök.)

4. *Zászlók*. (Régi katonai- és céhlobogók, párt- és szakszervezeti, munkás-egyleti zászlók, munkaverseny zászlócskák.)

5. *Jelvények*. (Régi céhjelvények, hegyközségi, mezőöri, párt-, szakszervezeti és munkás-egyleti, továbbá sportjelvények.)

6. *Plakettek, érmek*. (Munkásmozgalmi, iparfejlődési emléket dokumentáló, kulturális-, sport és jubileumi plakettek, szolgálati emlékérmek, katonai kitüntetések, sportérmek.)

7. *Fényképek*. (Kimagasló munkásmozgalmi vezetők arcképe; párt-összejövetelek, munkás-kultúrrendezvények csoportképei; a város és megye területén bárhol előfordult közérdekű eseményről, régi és most épült épületekről, kitüntetett munkásokról; régi cselédlakásokról, sztrájkokról, tömegmegmozdulásokról, a termelészövetkezeti élet különböző eseményeiről, nevezetes sporteseményekről készült felvételek; továbbá vezetős szerepet játszó helyi embereket, jellegzetes tájakat, eseményeket megörökítő fényképeket tartalmazó családi albumok, stb.)

8. *Képzőművészeti alkotások*. (A munkások, parasztok életét ábrázoló, helyi vonatkozású s a város és a táj jellegzetes helyeit, épületeit, fontos eseményeket megörökítő festmények, szobrok, reliefek.)

9. *Plakátok, röpiratok*. (Munkásmozgalmi tárgyú, nyomdai vagy egyéb másoló technikával készült röpcédulák, sztrájkfelhívások, az első és második világháborúból származó katonai (mozgósítási) felhívások, statáriumot hirdető plakátok, a felszabadulás idejéből származó plakátok, röpcédulák, a földosztás és az országgyűlési választások plakátjai, régi kortesversek, stb.)

10. *Könyvek*. (Minden olyan könyv, amelyet Pécsen nyomtattak, vagy amelyek Pécsről, ill. Baranya megyéről szólnak.)

11. *Újságok*. (Pécsen és a megyében, vagy másutt nyomtatott, de itt megjelent hírlapok, napilapok; lehetőleg teljes évfolyamok, de egyes példányok, sőt oldalak is rendkívül értékesek lehetnek.)

12. *Különbéle iratok, magánfeljegyzések*, (naplók, jegyzőkönyvek, levelek, családi értesítők, bírósági végzések, tárgyalási jegyzőkönyvek, személyi iratok, igazolványok.)

13. *Munkakönyvek*. (Régi Wanderbuch-ok, cselédkönyvek, végelbocsátó iratok.)

14. *Tagsági könyvecskék*. (Párt-, szakszervezeti- és betegsegélyző egyleti, sportegyleti, kulturális egyesületi, stb.)

15. *Bélyegek*. (A szerb megszállás idején Baranyában kiadott bélyegek; helybeli kiadású, különféle egyesületi és alkalmi bélyegek.)

16. *Élelmiszerjegyek*. (Mind a két világháború idejéből, valamint a felszabadulás utáni évekből.)

17. *Hanglemezek, filmek*. (Helyi vonatkozású felvételek, magnószalagok gyűlésekről, hangversenyekről, stb.)

18. *Pecsétek*. (Céhbélyegzők, városi, községi és járási pecsétnyomók, különféle ellenőri bélyegzők, párt- és szakszervezeti pecsétek.)

19. *Személyes használati tárgyak.* (Régi munkásmozgalmi vezetőktől, mártiroktól származók: könyv, ruhanemű, bútor, egyebek.)

20. *Bútorok.* (Polgári stílbútorok, munkáslakások jellegzetes bútorzati darabjai.)

A múzeum ötéves munkatervében egy nagyszabású, 1963. évben rendezendő, a munkásmozgalom fejlődését bemutató helytörténeti kiállítás szerepel. Addig is, mint az október 1—8. napja közt lezajlott Múzeumi Héten, különleges alkalmak, így évfordulók szerint az alkalmakhoz illő időszakos kiskiállításokon bemutatásra kerül a múzeum gyűjteményanyagának egyik s másik, egységes tárgycsoportja, amelyre egyébként még jóideig nem kerülhetne sor.

Az idei Múzeumi Héten Pécs és Baranya megye történetének azt a részét tártuk a közönség elé, amelyet az 1918-as és az 1921-es évek zárnak történelmi keretbe. A pécsi munkásság izzó hazafisága és a Tanácsköztársasághoz való hűség ötvöződik e korszak tanulságaiban, amely magasrendű eszmei mondanivaló minden időben pozitív hatású a társadalomra, főként az ifjúságra.

E kiállítás céljaira már eddig is számos értékes dokumentumot kutattak fel a helytörténeti osztály körül csoportosuló munkásveteránok.

Művészettörténeti Osztály

A Janus Pannonius Múzeum művészettörténeti osztályának magja az a kicsiny, de nem jelentéktelen értékű képző- és iparművészeti anyag volt, amelyet a Városi Múzeumtól örökölt.

Valóban jelentős gyűjteményt kezdetben csak egyet mondhatott a magának: ez a Zsolnay kerámia gyűjteménye volt.

1951. évben került a múzeum birtokába a közel tizenegyezer darabot szám-

A művészeti és helytörténeti gyűjtemény épülete

láló, egyedülállóan értékes gyűjtemény. A hatalmas anyag nyilvántartása, leltározása súlyos gondot okozott, ehhez budapesti segítséget kellett hívni; még nagyobb problémát jelentett a gyűjtemény elhelyezése. A múzeum más osztályai is nehéz raktározási kérdésekkel, helyhiánnyal küszködtek, szó sem lehetett arról, hogy a múzeum meglévő épületeiben biztosítson helyet az új gyűjteménynek. Pécs városa sietett itt segítséget nyújtani. Egyelőre azonban csak a raktározás gondját sikerült eloszlatni.

A város egyik öreg házában, amelyről utóbb kiderült, hogy a legrégebb pécsi lakóépület — már 1324-ből említik írásos adatok — a múzeum két kis szobát és egy nagy termet kapott, ahol a gyűjteményt, egyelőre sűrű zsúfoltsággal a földre sorakoztatva, elraktározhatta. A városi tanács nagy erőfeszítéseket tett a gyűjtemény bemutatása érdekében. Természetesen néhány évig eltartott, amíg helyét elfoglalhatta a kiállítás, amíg a raktárak, szakszerű elrendezésben, a Zsolnay-gyűjteményen kívül, a múzeum egyéb iparművészeti anyagát és később a festészeti, szobrászati gyűjteményt is magukba fogadhatták.

A Zsolnay kerámiagyűjtemény szakszerű leltározását, kartonozását az 1953. évtől már hozzáértő szeretettel az idős Nikelszky Géza, a Zsolnay gyár volt tervező festőművésze végezte.

1955-ben művészettörténészt kapott a múzeum, s így megindulhatott az osztály tervszerű fejlesztése. Erre az évre volt előirányozva a Zsolnay-kiállítás megnyitása is amihez a gyűjtemény szépségéhez, értékéhez megfelelő környezetet kellett biztosítani. Így került sor a Káptalan utca 2. számú épület teljes felújítására az Országos Műemléki Felügyelőség kutatásai, tervei és irányítása szerint.

Ez a munka csak nemrégiben fejeződött be. Kezdetől fogva sok örömteljes meglepetéssel járt. A vastag vakolat alól itt is, ott is előbukkantak a középkori épület rejtett titkai, hol egy gótikus ablak, hol egy reneszánsz freskó részlete, hol pedig egy másodlagosan beépített, reneszánsz ablakkeret. A megrongált táblás parketta alatt még egy réteg, XVIII. századi, ugyancsak táblás rakású szép parketta tűnt elő. A nyugati nagyteremről kiderült, hogy valaha nyitott loggia volt s csak a XIX. században építettek föléje tetőt.

A termék helyreállítása így igen nehéz feladat volt. Meg kellett menteni a gótikus, reneszánsz, barokk kor emlékeit, de ugyanakkor a helyiségeket a kiállítás befogadására is alkalmassá kellett tenni. Ez, természetesen kompromisszumokkal járt: helyenként a kiállítás, helyenként a műemléki látványok rovására. Ez az oka annak, hogy például a mai kiállítás második termének egyik vitrinjébe, a csillogó Zsolnay-vázák közé elhúzzható függönnyel takart kis gótikus ablak nyílik, az első teremben pedig, a fali vitrinek mögött, vászonnal le takart, korareneszánsz freskó maradványa rejtőzik.

A rendkívül tetszetős, látványos Zsolnay-kerámia kiállítás 1955. novemberében megnyílt.

A Zsolnay-kiállítás.

A kiállítás, amely azóta is, csekély kiegészítéssel, változatlan, — időrendi sorrendben ismerteti meg a látogatóval a Zsolnay kerámia fejlődését, történetét. Az első terem három vitrinjében a legkorábbi évek, az 1868—75. közötti időszak legszebb darabjai kerültek kiállításra. A gyár alapítójának, világhírű mesterének kezemunkáját dicséri az első tárló közepén három nagy, növényi motívumokkal díszített váza és egy kerek tál. A „legnagyobb magyar fazekas-

mester" arcképét Székely Bertalan kerámiára festett művén láthatjuk az egyik falon.

A gyár első tervezői: Zsolnay Vilmos két lánya, Teréz és Júlia, valamint a fiatalon elhunyt, tehetséges festőművész, Klein Ármin. Gazdag fantáziájukat, kiváló mesterségbeli tudásukat jellemzik az ókori edényformákon kívül, az ugyancsak az első teremben kiállított figurális díszítésű tálak, lótuszvirágos csészék és tányérek, valamint a végtelenül gazdag, színes, népi motívumokat alkalmazó kancsók, tányérok.

Az 1878-as év és a párizsi világkiállítás nagy sikeréről számol be a kiállítás második terme. Zsolnay Vilmos „porcellán fayencának” finomított alapanyaga különlegesen szép, magas tűzön égethető, csontszínű máza és az edények díszítésének gazdag szépsége bámulatba ejtette az európai kerámikusokat. A világkiállításon bemutatott kerámiával Zsolnay Vilmos elnyerte a zsüri legnagyobb dicséretét és a „Grand Prix” aranyérmét.

E korszak legszebb darabjai közül néhány különleges máztechnikájával tűnik ki. Így az ún. „Tieger” máz a felületi zsugorodás révén izgalmas, rusztikus felületet ad a tárgynak. A kiállítás e technikából több változatot mutat be.

A Zsolnay gyár világhírét Wartha Vince és Zsolnay Vilmos nagyszerű találmányával a csillogó, szintjátészó „eozin” mázzal szerezte. Ez a máztechnika a középkori gubbioi olasz mesterek előtt már ismert volt. A műhelytitkot Warthának és Zsolnaynak újra fe kellett fedezniök. Ez rajtuk kívül, Európában senkinek sem sikerült. 1893—94-ben megjelentek Zsolnay Vilmos első eozinos vázái, a hajnal pírijára emlékeztető lilás, vörös színekben. Az első eozinok még nem voltak fémfényűek. A kiállítás harmadik terme gazdag változatokban mutatja be az eozintechnika legszebb darabjait.

A századforduló új stílusáramlata, a szecesszió, a Zsolnay gyárat sem kerülte el. Először a budapesti Iparművészeti Múzeum számára készült faldíszekben jelentkezett, később kiterjedt a díszedények területére is. A szecesszió stílusa Magyarországon a nemzeti hagyományokhoz nyúlt, így a Zsolnay gyár művészgárdája is a népi motívumok alkalmazásával hódolt az új stílusnak. Apáti Abt Sándor, Nikelszky Géza, Mack Lajos, Darilek Henrik szecessziós munkáiból a kiállítás számos darabot mutat be.

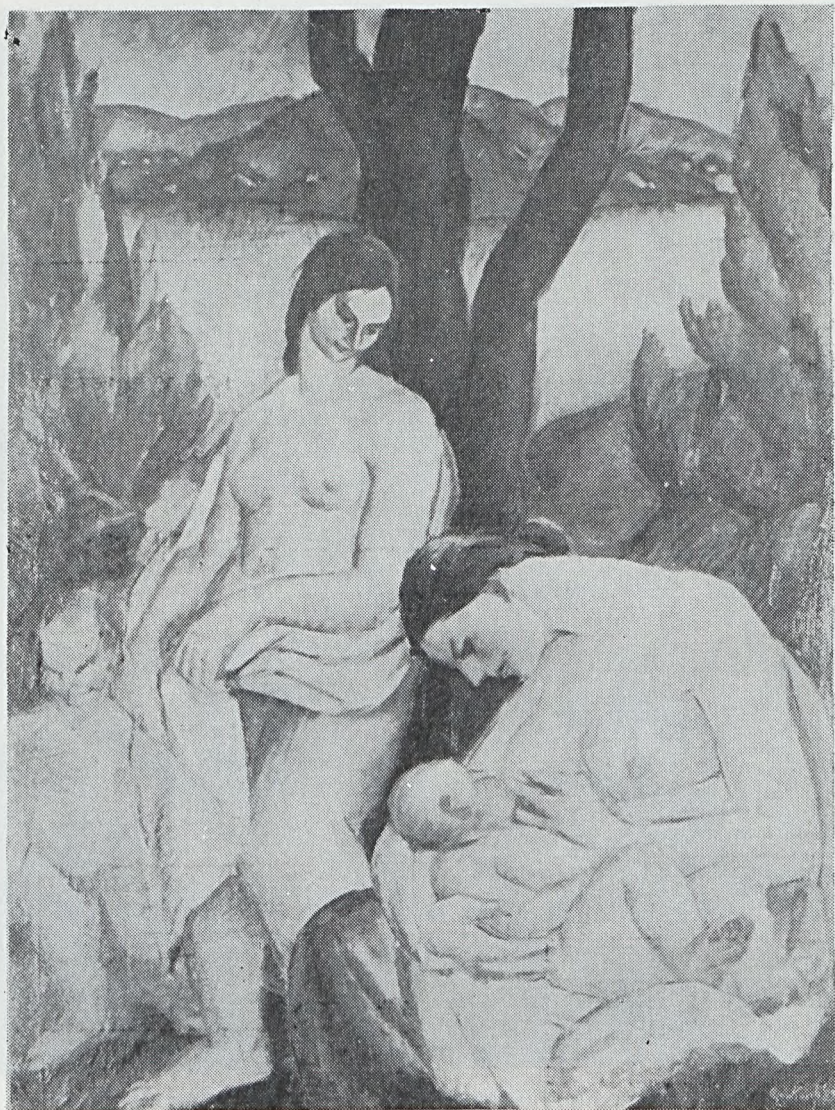
A milleneum kiállítására készült, apróvirágos, piros eozinos díszedények, a magyaros motívumú, tulipános ládika, naturalisztikus virágdíszítmények, keleti motívumokat felhasználó tálak, vázák gazdag színpompával töltik el kiállítási tárlójukat.

A századfordulótól napjainkig terjedő időszak művészi munkásságát a kiállítás utolsó terme mutatja be. Néhány új máztechnikával és az alapító unokájának, Mattyasovszky-Zsolnay Lászlónak kiváló szoborfiguráival és nagyméretű, szép vázáival ismerkedik meg itt a látogató. A gazdagon díszített, egyéni művészi alkotások mellett megjelennek a szériában gyártott szobrok, állatfigurák. Természetesen, ezek is jó művészek tervei alapján készültek, mégis a tömeggyártás és az eladhatóság kereskedelmi szempontjai sokat levonnak értékükből.

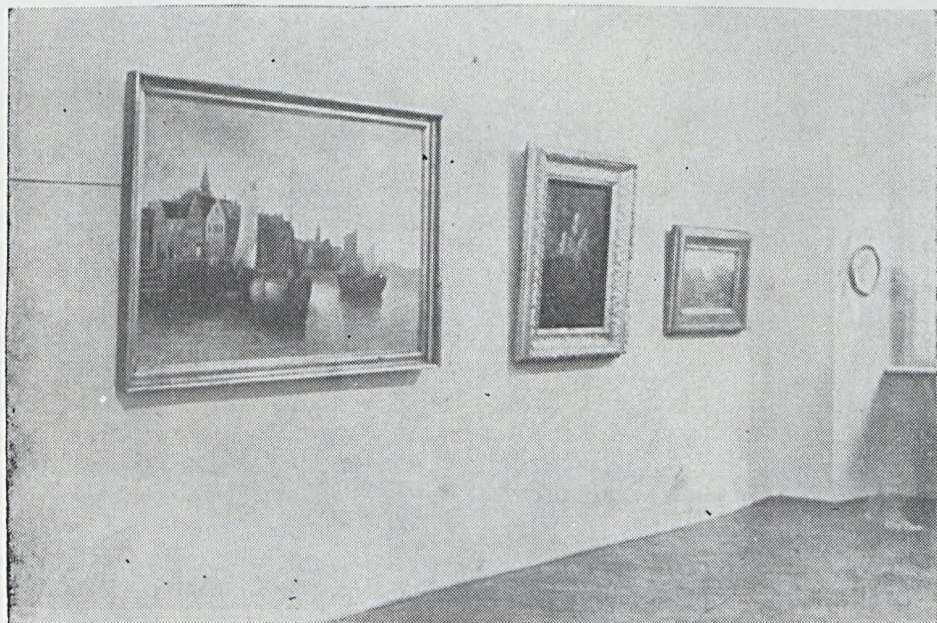
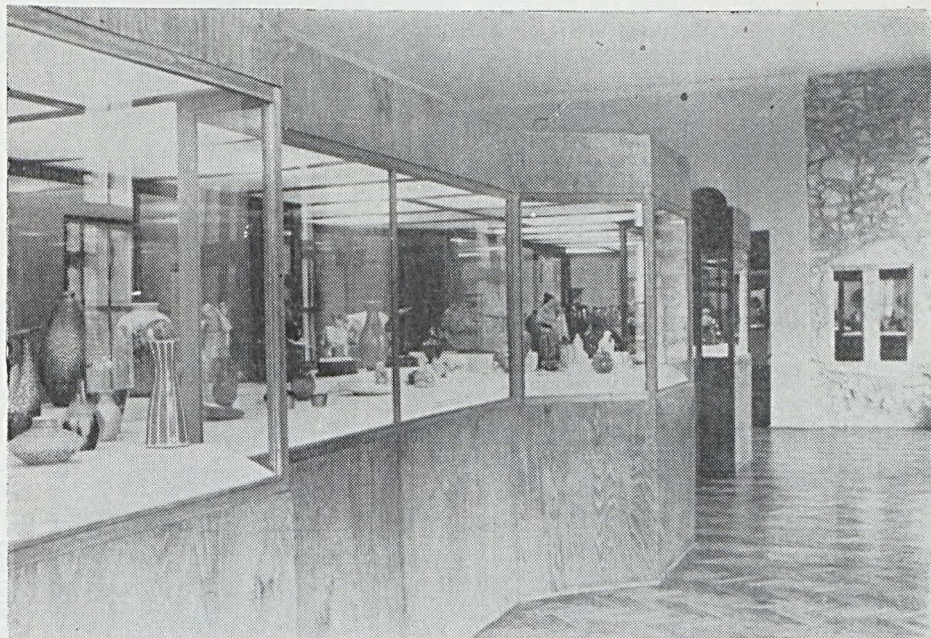
A második világháború alatt a Zsolnay gyár művészi termelése a minimálisra csökkent. A felszabadulás után, az átmeneti nehézségeket leküzdve is csak nehezen indult meg a díszedénygyártás. Az első ötéves terv idején, ipari porcelánt gyártva, nehézipari célokat szolgált, kedvelt étkezleteivel pedig a lakosság szükségletét látta el.

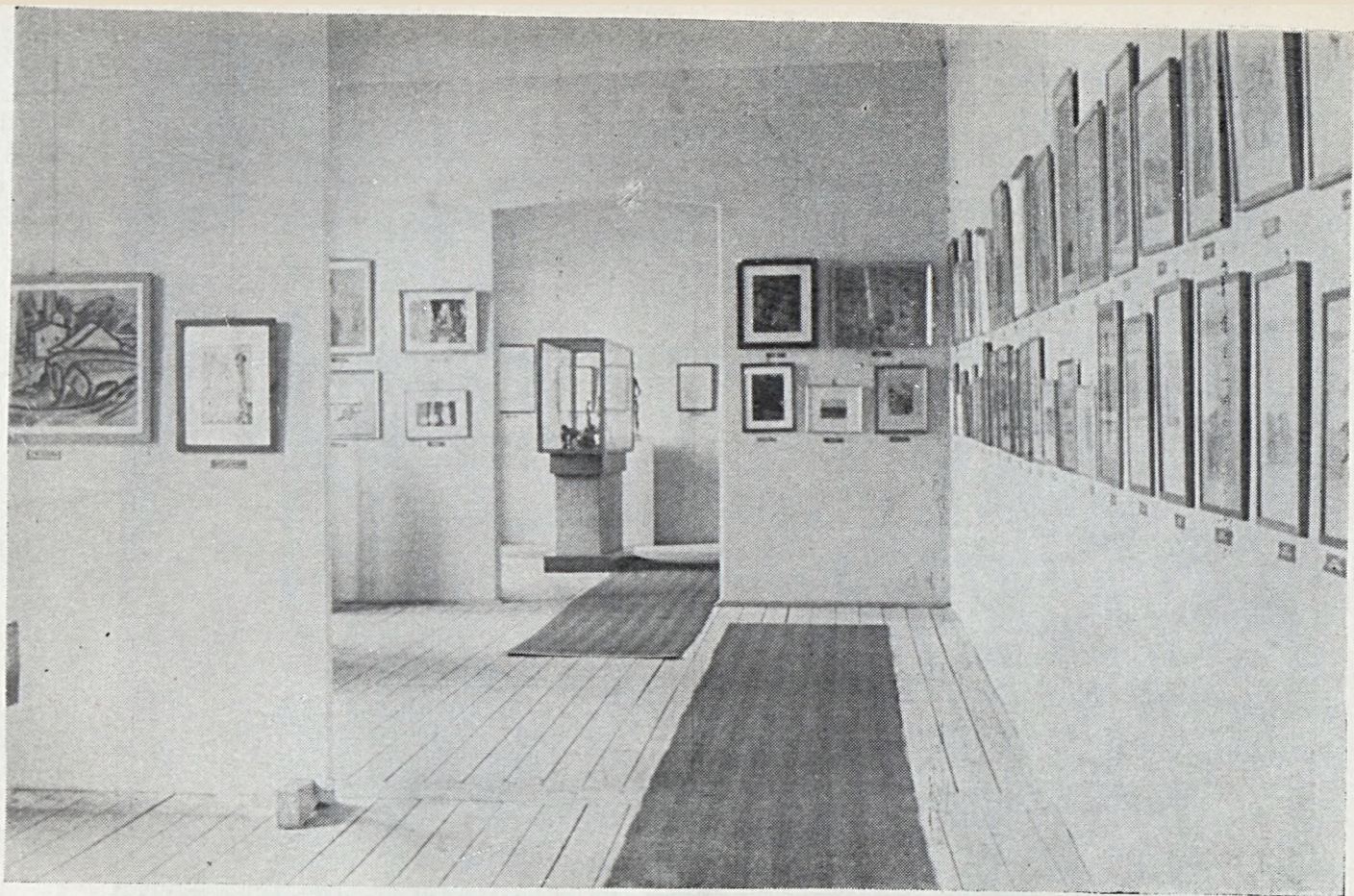
Ismeretlen német festő képe

Derkovits Gyula: Család

Részlet a Zsolnay Kerámia Kiállításról és a Régi Képtárból

Részlet a Modern Képtárból

Ma a gyár néhány művésze komoly igénnyel fáradozik azért, hogy a Zsolnay kerámia régi hírnevét — az értékes hagyományok felhasználásával és a mai élet szükségleteinek szolgálatába állításával — visszaszerezze. Ez újabb kísérletekről ad számot a kiállítás utolsó vitrinjében néhány izléses, a régi technikát modern formában felhasználó szép alkotás.

Modern Magyar Képtár.

A művészettörténeti osztály másik nagy gyűjteményanyaga a „Modern Magyar Képtár, Forgács Hann Erzsébet Emlékgyűjtemény”. Alapjait dr. Gegei Kiss Pál akadémikus, a budapesti Orvostudományi Egyetem rektora vette meg 1957-ben, mintegy 130 festményből és 54 szoborból álló nemes adományával. Az adományozó egyetlen kívánsága volt, hogy a műveket kiállításon szerepeltessük — ezzel szemben az elmúlt 50 év magyar festészetét a legerőteljesebben képviselő anyag jutott a múzeum birtokába.

A gyűjtemény alapja a névadó Forgács Hann Erzsébet szobrászati és grafikai anyaga. A szobrok — jobbára portrék — nagyobb része a teljes kiállításon végigkíséri a festészeti anyagot, míg az 1941—1952. között készült szobrok és rajzok külön helyiségben, a „Forgács Hann Erzsébet emlékszobában” kaptak elhelyezést. E szobrok egynémelyike, izgatott felületi megmunkálásával, karikatürisztikus, a formákat erősen hangsúlyozó, szándékosan torzító lényegjellemzésével sokszor mehökkenti a látogatót. Aki azonban közelebbről ismerkedik e szobrokkal, az öncélunak tetsző formák mögött mély emberséget, sok-sok érzelmet, igaz lényeglátást fedezhet fel.

Az adomány festészeti anyaga a fent jellemzett korszak legnevesebb művészeinek alkotásait tartalmazza. Egy kivételével képviselve van a századeleji haladó festészet legjelentősebb művészcsoportja: a „Nyolcak”. Egry József, a badacsonyi szőlőhegyek és a napfényes Balaton legnagyobb festője négy gyönyörű képpel, Derkovits Gyula a „Homokszállítók” c. festményének egy kisebb kompozíciójával, egy korai, nagyméretű olajfestményével és sok rajzával, Gulácsy Lajos, Márfy Ödön, Berény Róbert, Csontváry Kosztká Tivadar, Bernáth Aurél, Kmetty János s még számos kiváló művész több alkotásával szerepel a gyűjteményben.

Az ajándékozás körüli tárgyalások, a képek válogatása még folyt, amikor máris újabb adománynak örvendhettünk: Dési Huber István özvegye ajánlotta fel a gyűjtemény kiegészítésére a korán elhunyt munkásfestő több kiváló rajzát.

A múzeum ezzel — mind művészi, mind anyagi vonatkozásában — igen komoly értéket képviselő gyűjteménynek lett tulajdonosa. Megoldásra várt még a tulajdonjoggal járó kötelezettség: a művek állandó kiállításon való szerepeltetése. A tárlathoz azonban a múzeum nem rendelkezett helyvel, meg-lévő állandó kiállításai és a szakanyaggal zsúfolt raktárai minden talpalatnyi helyet elfoglaltak. Egyetlen lehetőség kínálkozott csupán: a már tíz éve fennálló, elavult, kevéssé látogatott néprajzi kiállítás lebontása, és helyén — ideiglenesen — az új képzőművészeti tárlat megrendezése. Annak reményében jutottunk ehhez az elhatározáshoz, hogy amilyen sikeresen néhány évvel előbb megoldást nyert a nagyhirű Zsolnay kiállítás elhelyezése, talán egy éven belül sikerül végleges otthont találni a nem kevésbé jelentős képtár számára is, s akkor a néprajzi kiállítást újra meg lehet majd rendezni.

A „Modern Magyar Képzőművészet — Forgács Hann Erzsébet Emlékgyűjtemény” nevet viselő képtár tehát 1957-ben megnyílt a múzeum Rákóczi út 15. sz. épületében, mintegy kaput nyitva annak a gyors és gazdag fejlődésnek, amely a gyűjteményt számban és jelentőségében a vidék első modern magyar képtárává emelte.

1959-ben, alig két évvel a képtár felállítása után, Tamás Henrik neves műgyűjtő, az egykori „Tamás Galéria” tulajdonosa, ajánlotta fel múzeumunknak nemzeti érdekűvé nyilvánított magángyűjteményét. Tamás Henrik kiváló műértő volt és kedvenc festői: Rudnay Gyula, Mednyánszky László, Koszta József legszebb alkotásait őrizte meg nagy szeretettel gyűjteményében. A vele kötött életjáradékos megállapodással a múzeum tulajdonába ment át Rudnay Gyula 27 kiváló alkotása, Mednyánszky László hét korai festménye, valamint Koszta József, Szőnyi István, Kernstock Károly, Dési Huber István s még sok jeles festőnk több műve.

Tamás Henrikkel kötött megállapodásunkat ugyancsak kiállítási kötelezettség terhelte. A még mindig ideiglenes helyen lévő képtárunkat tehát át kellett rendezni, hogy az új szerzemény is bemutathassuk.

A képtár fejlődése azonban ezzel nem állt meg. Alig nyílt meg 1960-ban a kibővített, új kiállítás, amikor Kmetty János, a Magyar Népköztársaság Érdemes művésze, ajándékozott a pécsi képtár gazdagítására budapesti kiállításából 35 igen szép festményt. Napjainkban pedig Cserepes István festőművész-hagyatékából gazdagította a Magyar Nemzeti Galéria 25 festménnyel a pécsi gyűjteményt.

E nagyobb adományok mellett több, ma élő művésznk is hozzájárult egy-egy alkotásával a szépen fejlődő képtárhoz. Ugyanakkor a múzeum saját hitelkeretéből is jelentős vásárlásokat eszközölt, aminek folyamányaként több budapesti neves művész alkotásához jutottunk, míg a Baranya megyei tanács a helyi művészek legjobb alkotásait vásárolta meg a képtár számára. Így Martyn Ferenc 35 olajfestményből áll: „Vázlatok a kuruc korról” c. sorozatát, Egry József: „Favágók” c. korai olajfestményét, Szőnyi István, Bene Géza, Czigány Dezső és számos pécsi festő alkotását a kiállítás újabb átrendezéséig (a Kmetty adomány és a Cserepes hagyaték nagyobb anyagával együtt) most már a raktárban őrizzük.

A gyűjtemény további fejlesztésénél az a célunk, hogy a szerzéseket egyre szélesebb körben kiterjesszük a XIX. századi magyar festészet területére is. Ezzel párhuzamosan súlyt helyezünk a mai képzőművészet alkotásainak gyűjtésére, megváltozott életünk ezer szépségét visszatükröző, legjobb művek megszerzésére. Így tudunk teljes keresztmetszetet adni a nemzeti festészet kialakulásáról napjainkig eltelt időszak mozgalmas, sokrétű művészetéről.

E gazdag és napról-napra fejlődő gyűjtemény egészének bemutatása mindaddig nem lehetséges, amíg a képtár végleges elhelyezése biztosítva nincsen. A gyűjteményanyag már régen kinőtte a zsúfolt raktár és a kölcsön-kiállítás falait s egyre égetőbben sürget a képtár miatt lebontott néprajzi kiállítás újrarendezése is.

Addig is, amíg anyagelhelyezési kérdéseink meg nem oldódnak, rendszeresen rendezünk időszakos, kiskiállításokat is a múzeum anyagából, valamint a megyei képzőművészek alkotásaiból. Ezekkel az időszakos tárlatokkal lehetővé válik a raktári anyag részleges bemutatása, valamint élő képzőművészetünk megismertetése.

A Zsolnay kerámia kiállítás újrendezését 1963. évre tervezzük, a vitrinek anyagának felfrissítésével, a még raktáron lévő anyagból való kibővítésével, hogy a gazdag Zsolnay gyűjteményt látogatóinkkal teljesen megismertessük.

Az osztály tudományos tevékenységeként foglalkozik a megye képzőművészeti életének történeti feldolgozásával, s munkatervében szerepel a képzőművészeti gyűjtemény leíró katalógusának, valamint egy reprezentatív Zsolnay-kiadványnak megjelentetése.

Néprajzi osztály

A Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztálya a volt városi múzeum épületében (Rákóczi út 15.) körülbelül 15 000 néprajzi tárgyat őriz. Ezeknek majdnem kétharmada textília. Ez az arány érthető, ha az elmúlt idők gyűjtési szempontjait figyelembe vesszük: az elődök, akik lelkes laikusok, vagy autodidakta néprajzosok voltak, főleg a színes, diszes népművészeti tárgyak gyűjtését szorgalmazták. Régi anyagunk kiemelkedő jelentőségű gyűjteménycsoportjait (pásztorművészet, hímestojások, hímzések, szőttesek) főként Igaz Lajos gyűjtötte, de szép anyagot gyűjtött össze Arnhold Nándor is.

Nagyértékű anyagot mentettek meg a népművészet területén, a népi kultúra pusztulása közben, azonban nem akadt hivatott gyűjtője a nép hétköznapi emlékeinek.

Múzeumunk gyűjtései ma már arra irányulnak, hogy a megye változatos népi kultúráját a maga teljességében tárjuk fel, s célunk, hogy gyűjteményeink ne csak az ünnepnapok csillogó felszínét tükrözzék, hanem adjanak képet a dolgozó nép mindennapi életéről és munkájáról is.

A néprajzi osztályra nagy feladatok hárulnak, ez Baranya népi képéből következik. A magyarság mellett (amely maga is több, egymástól meglehetősen eltérő —, de eddig még megfelelő pontossággal nem körvonalazott — néprajzi csoportra oszlik) délszláv (szerb, horvát, sokac és bosnyák), német és cigány lakosság is él megyénkben, sőt, a felszabadulás után erdélyi és bukovinai székely, moldvai csángó, felvidéki és kisalföldi, továbbá bihari telepések is kerültek sok faluba.

Ez a páratlanul tarka néprajzi kép a hatások és kölcsönhatások, akkulturációs folyamatok vizsgálatára kötelez; a mai élet lüktetése, gyors átalakulása pedig a változásvizsgálatok sürgősségére figyelmeztet bennünket.

Tudományosan rögzíteni, leírni, lefényképezni és tárgyakkal dokumentálni a népi kultúra jelenségeit, rámutatva a kultúra állandó alakulására, változásaira — ez az ethnográfia feladata, megvilágítani kialakulásának történetét, kibogozni összetevőit, feltárni a változások okait és az interethnikus hatásokat — már ethnológiai munkát jelent.

Osztályunk ötéves és távlati tervében egyaránt szerepelnek leíró és oknyomozó munkák, természetesen a legszorosabban összefonódva, hiszen a gyakorlatban nem is lehet őket elválasztani egymástól.

Megyénkben a népi kultúra minden területén van bőven tennivaló. A mezőgazdaság szocialista átalakulása a népi, paraszti gazdálkodás alapvető megváltozásával jár, de kihat az építkezésre, ruházatkodásra és táplálkozásra is, hogy tudatformáló erejét, hatásait ne is említsük.

A csupán öregek emlékezetében s néhány Dráva menti, Duna melléki falu gyakorlatában élő hagyományos halászat emlékeinek megmentése halaszthatatlan feladat, de ugyanilyen sürgős a régi állattartás és a népi erdőgazdálkodás

objektumainak összegyűjtése. Erdővidékeken alig van olyan falu, ahol nem találunk a színben porosodó, vagy az udvar sarkában korhadozó faragószéket, de olyan falu se igen akad, ahol azt még használnák is.

A nagyműtű szőlőművelés mellett a szintén régi múltra visszatekintő kézművesség anyagának fontosságára kell még rámutatnunk: a kihaló kisiparokat (fésűsség, tímárkodás, bábosság stb.) mind Pécssett, mind a megye többi helységében ma már kihalásuk utolsó óráiban figyelhetjük és örökíthetjük meg a tudomány számára.

Fontos feladatok várnak a kutatóra a nép szellemi kincseinek, szokásainak feltárása és összegyűjtése terén is. Berze Nagy János és Banó István, valamint Hegedüs Lajos mesegyűjtéseit folytatni kell, illetve a mai tudományos igényeknek megfelelően korszerű eszközökkel (magnetofon, filmfelvevő) újra kell kezdeni. Mivel nem túl nagy idő választ el bennünket Berze Nagy és Banó működésétől, még arra is van mód, hogy az ő még élő mesemondóik anyagát vegyük hangszalagra. (Hegedüs nyelvészeti igényű gyűjtéseit már modern hangrögzítő berendezésekkel végezte.)

Legkévésbé ismert megyénk népzeneje és táncművészete. Itt is a gépekre, a magnetofonra és filmfelvevőre vár nagy feladat. Ezek nélkül a gyűjtés ma már elképzelhetetlen. A népszokások és munkafolyamatok sorát kell ugyanezen eszközökkel is megörökíteni, minél több helyen, mert ilyen gyors ütemben még sohasem változott a kultúra, a kultúrát hordozó társadalom.

A társadalom vizsgálata is, különösen történeti kialakulásában, sok tekintetben a mi feladatunk. Általában a társadalomszervezet vizsgálatát, a társadalmi formációk kialakulásával foglalkozó kutatásokat a szociológia körébe tartozónak vallják, a szociológia azonban alig művelhető ethnológiai felkészültség nélkül. E két történeti tudomány elválaszthatatlan egymástól, művelésük is egybefonódik. A népi kultúra jelenségei, azonosságai és eltérései, az egyes néprajzi csoportokat összekapcsoló tényezők nem érthetők meg az egyes falvak és vidékek, különféle társadalmi rétegződéseinek, relációinak, vérségi, műrokonai, házassági kapcsolatainak, gazdasági és vallási vonzásainak ismerete nélkül. Ezek formálták a múlt és jelen kulturális képét s éppen ezért nem zárkozhatunk el a néprajzi szemlélettel végzett történeti kutatásoktól.

Az írott kútfőkhöz kell itt fordulnunk, a megmaradt falusi írásokhoz, anyakönyvekhez, tanácsi, bírói jegyzőkönyvekhez, végrendeletekhez, házassági szerződésekhez stb.

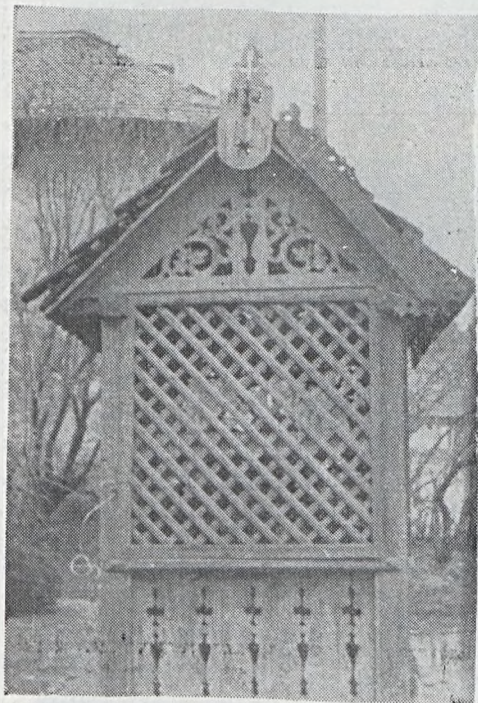
Annál inkább el kell végeznünk a történeti-néprajzi kutatásokat, mert a pusztá leíráson túlmenő, oknyomozó néprajzi kutatások szintén történeti folyamatokat igyekeznek rekonstruálni a népi kultúra területein, vagy valamelyik tárgycsoportja alapján, tehát a rekonstruált folyamatok írásos forrásainak tanulságait figyelembe kell vennünk a következtetések levonásánál.

A múzeumi munkánkban irányadó ötéves terv végére a fentebb vázolt feladatok jórészt elvégezzük. A megye területét arányosan felgyűjtjük, a tárgyi anyag megmentése mellett — (aminek sajnálatosan határt szab raktáraink szűk térsége is) — évente több ezer fényképfelvételt készítünk a múzeumba nem kerülő tárgyakról, illetve ezeknek a tárgyaknak életéről, használatáról, továbbá más, nem közvetlenül az egyes tárgyakkal kapcsolatos néprajzi jelenségekről.

Monográfiákat készítünk egyes ethnikumokról, így az 1965. esztendőre a sokacokról. Ugyanígy dolgozunk fel egyéb témákat. 1965-ös elkészül a megye építkezésének és kenderfeldolgozásának, valamint a pécsi céheknek és kisiparoknak monografiája. Mélyfúrászerű elemzés útján állítjuk össze egyes közösségek,

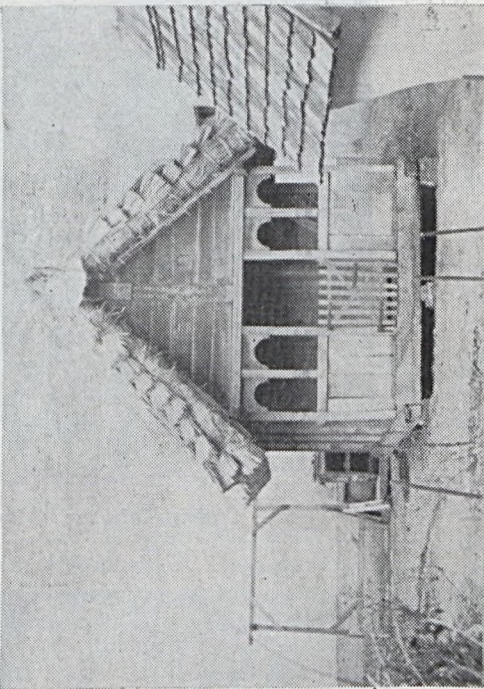
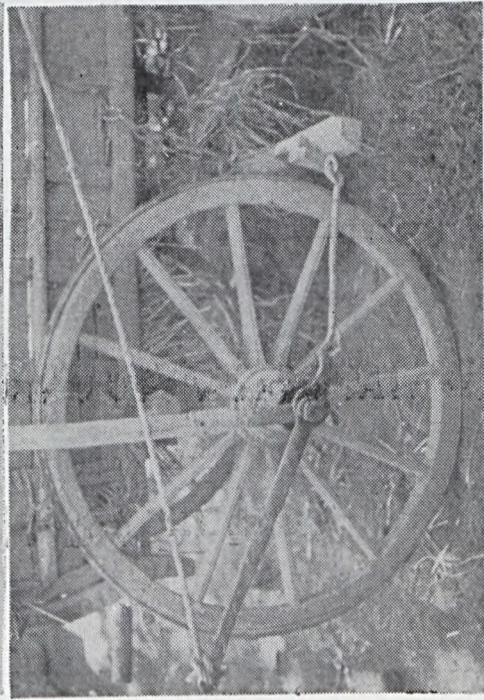
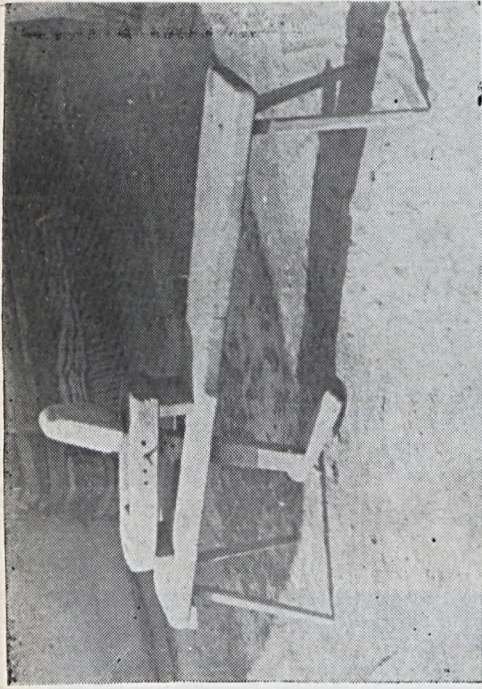
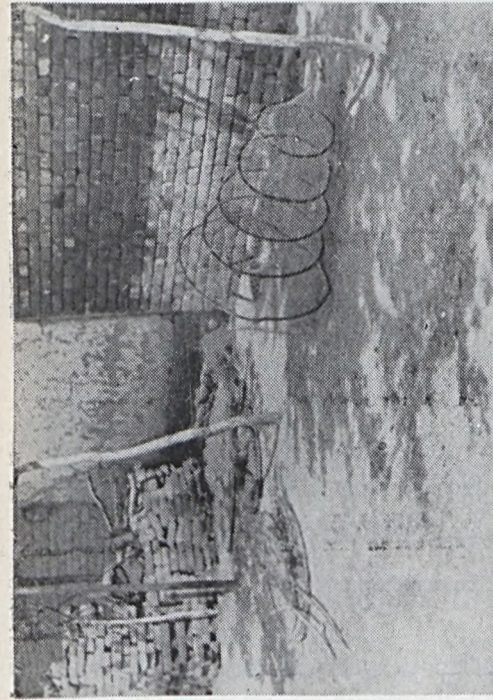
1. Cigány lakóház (Mánfa—Vöröshegy)

2. Fűrészelt, díszes kút Komlón

3. Festett hombár Alsószentmártonban

1. Varsa, 2. Faragószék Nagydobszáról, 3. Tengelyvégre szerelt kocsfék Peterdől,
4. Gabonatarató hombár Németiből

így például Mánfa (Komló) gazdasági életének, társadalmának, kultúrájának változásairól, a bukovinai székelyek táplálkozásának változásairól szóló monográfiánkat.

Mindezek a munkák egyben hozzájárulnak egyik legfontosabb vállalkozásunk, a baranyai regionális néprajzi atlasz elkészítéséhez, amelynek célja, hogy pontosan körvonalazza a megye eredeti (nem telepés) magyar lakosságának etnikus csoportjait és módszeresen gyűjtött nyersanyagot adjon a későbbiekben kielemezendő nemzetiségi, német és délszláv hatások kutatásához.

A Magyar Néprajzi Atlasz mindössze 13 kutatópontot vett fel megyénk területén (Becefa, Cun, Cserkút, Kölked, Ócsárd, Okorág, Peterd, Romonya, Siklósnagyfalu, Sósvertike, Szebény, Vargá, Zengővárkony), a regionális atlasz azonban megnégyszerezte ezt a számot. Tehát sokkalta sűrűbb kutatóponthálózatot alakít ki. Terveink szerint a regionális atlasz kutatópontjain 5 év leforgása alatt összegyűjtjük az anyagot, (a Magyar Néprajzi Atlasz kutatópontjain már 1962-ben befejeződik a munka Baranyában), körülbelül újabb öt év alatt meg is jelenhet, a Magyar Néprajzi Atlással szinte egyidőben, megyénk néprajzi atlasza. A MNA kérdőívét is módosíthatjuk, a helyi anyagnak megfelelően, helyenként kihagyunk kérdéseket, de természetesen bővítjük is a kérdőívet, újabb kérdések beiktatásával.

Néhány terminológiát feltáró, szóföldrajzi jellegű kérdést is iktatunk majd kérdőívünkbe, részben a Magyar Nyelvtalasz szóföldrajzi kérdőíve, részben a helyi viszonyok ismerete, eddigi gyűjtéseink alapján. A tervek szerint az anyaggyűjtésnél kérdőíveket is adunk majd ki.

Távolabbi terveink közé tartozik a szabadtéri néprajzi múzeum („skanzen”) felállítása is, amely az épületben nem tárolható néprajzi „tárgyakat” (lakóházak, gazdasági épületek, kutak, malmok stb.) mutatná be típusok szerint s amely, a tervek szerint, a mecseki állat- és növénypark közelében megrendezendő természetrajzi kiállítás mellett kapna helyet. A skanzen volna az egyetlen megnyugtató megoldás a népi műemlékek megmentésére.

Kiállítások rendezése tekintetében nehéz a helyzetünk. Állandó néprajzi kiállítás rendezésére alig van lehetőség mindaddig, amíg a múzeum modern magyar képtára elhelyezésének problémája megnyugtató módon el nem intéződik. Ennek a kiállításnak tervein dolgozunk, gyűjtjük az anyag kiegészítéséhez szükséges tárgyakat s reméljük, hogy a kiállítást 1963. évre megnyithatjuk.

Az állandó kiállítás hiányát minél gyakoribb időközökben megrendezendő időszakos kiállításokkal igyekszünk pótolni. Az 1961. évi múzeumi hét alkalmával berendezett „Baranya népművészete” c. kiállításunkat előreláthatólag a kendermunka bemutatása követi, később pedig sort kerítünk a budapesti Néprajzi Múzeum vándorkiállításainak („Afrika művészete”, „Primitív és népi ékszerek”) bemutatására is.

A múzeum „belső” munkája

Az az anyag, amely a múzeum gyűjteményébe kerül s azt gazdagítja, mielőtt raktárba, jórésze előbb-utóbb kiállításra, s lehetőleg teljes egésze tudományos feldolgozásra jut, átmegy egy tisztítási, konzerválási, restaurálási, ill. preparálási folyamaton is. Enélkül a tárgyak nagyrésze előbb-utóbb megsemmisülne, ill. anyaguk, eredeti alakjuk, színük, fényük, díszítésük érzékelhetetlen maradna.

Erthetően különös gondot és eljárást igényelnek a földből előkerült régiségek. De a néprajzi tárgyak nagyrésze (textil, fa stb.) is megfelelő, időnként

megismételt vegyi megóvást követel, sőt az iratanyag is könnyen elpusztul, hanem gondoskodnak hasonlóképpen megóvásáról. A raktárba helyezett tárgyak, természetesen, anyaguknak, természetüknek megfelelő, állandó gondozásban részesülnek.

A megtisztított, helyreállított, restaurált, preparált, tárgyakról sokszempontú leltárkönyveket, leltárkartonokat vezetnek, s ezeket az egyes tárgyakról felvett rajzok, fényképek egészítik ki. A múzeológusok munkaidejének igen jelentős részét köti le ez a munka.

A tárgyaknak múzeumba kerülését lehetőleg rövidesen követi az anyag tudományos feldolgozása. Múzeológusaink tanulmányai különféle szaklapokban jelennek meg, ötödik esztendeje pedig magukénak mondhatják a Janus Pannónius Múzeum Évkönyvét, amely helyet ad a különböző tudományzakokat művelők írásainak, sőt lehetőséget nyújt ahhoz is, hogy külső munkatársak helyezték el itt a múzeum feladatköréhez közelálló, tudományos közleményeiket.

MOHÁCSI KANIZSAY DOROTTYA MÚZEUM

A Magyar Néprajzi Társaság 1923. év nyarán Mohácson megtartott vándorgyűlésén felvetették azt a gondolatot, hogy Mohácson múzeumot kellene felállítani. Még ugyanazon évben megalakult a Mohácsi Múzeum Egyesület, azzal a céllal, hogy gyűjtsék a környéken előkerülő régiségeket, a néprajzi emlékeket, s múzeumot létesítsenek. Ennek pedig főfeladata legyen az 1526. évi csata sírjainak és tárgyainak felkutatása.

Az alapítók lelkes társasága komoly munkához kezdett, élén Brand, Ede iskolaigazgatóval. Néhány év alatt számottevő mennyiségű ős-, római- és középkori régiséget, néprajzi tárgyakat, okleveleket gyűjtöttek össze, kisebb ásatásokat is tartottak. Állandó kiállítást is berendeztek az akkori polgári fiúiskola egy termében, ahonnan rövidesen elköltöztek a Korona Szálló „díszes tanácsadó termébe”.

A múzeum egyesület a második világháborút követően megvásárolt egy kis házat s abban rendezte be néprajzi, régészeti, helytörténeti kiállítását. Bemutatták ebben a híres mohácsi busójárás gazdag öltözet- és álarcanyagát, felszerelését, (a mohácsi és mohácskörnyéki viseletek színes változatosságát), a messze földön ismert mohácsi fazekasság régi és újabb termékeit, szerszámaikat, nagyobbszabású kiállításnak azonban a szűk kiállítási térség nem engedett helyet.

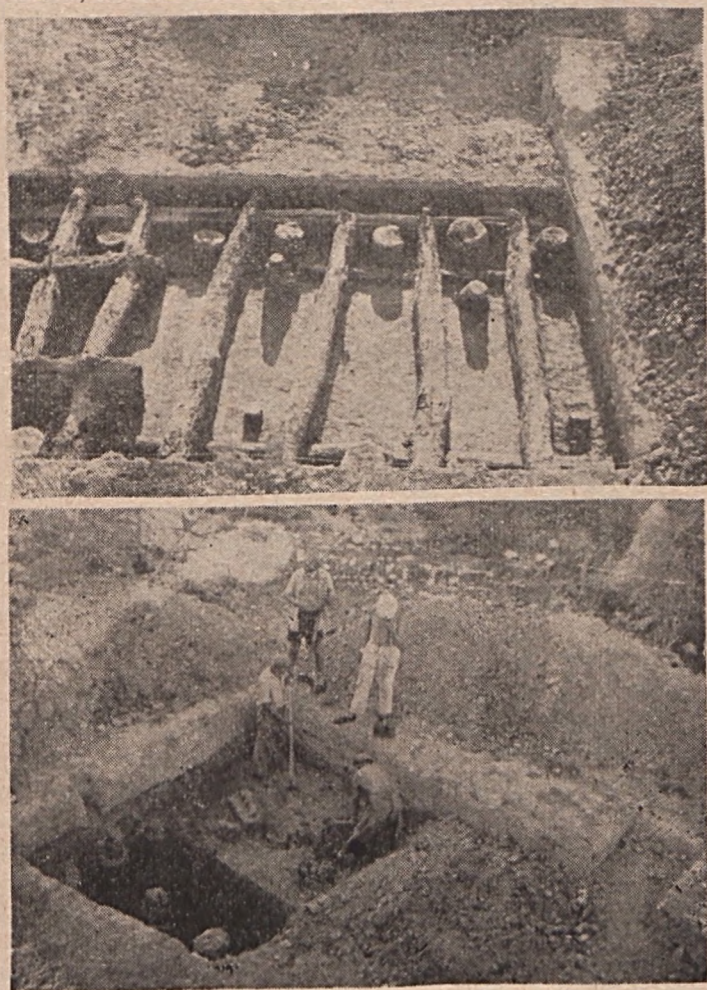
Az 1951-ben államosított múzeum Mohács város tanácsának szorgalmazására múzeumi célokra kezdettől fogva alkalmatlan, kicsiny épületé, 1959. évben, a Dózsa György u. 42. sz. alatti emeleti épülettel cserélte fel, abban a reményben, hogy néhány hónapon belül birtokába veheti az egész épületet, amelynek csak földszintjét foglalta el. Az emeleti helyiségekben lakó magánbérlők kiköltöztetésére azonban mind mostanáig nem került sor. Ennek következtében a múzeum gyűjteményét jelenleg három különböző épületben kell raktáron tartani, s amíg ez az állapot tart, kiállítás berendezéséről alig lehet szó.

SZIGETVÁRI ZRINYI MIKLÓS MÚZEUM

Szigetvár népe, érthetően, évszázadokon át valósággal benne élt Zrínyi Miklós és társai 1566. évi hősi kirohanásának emlékében. A hősök emlékét.

hirdette maga a szigetvári vár is, ez azonban magánkézen, legutóbb az Andrássy grófok birtokában volt. A Zrínyi-kultusz intézményes ápolására sokáig alig történt valami.

Egy 1917-ben megjelent szerény igényű kis városi kalauz lelkes emlékeztetése nyomán alapították meg rövidesen a Zrínyi Miklós Múzeum Egyesületet, azzal a céllal, hogy az egyesület tagjai élesszék és ápolják a Zrínyi-kultuszt, s gyűjtsék a Szigetvárra vonatkozó emlékanyagot. Néhány év múlva már kicsiny múzeum-kiállítást rendeztek, a felszabadulásig pedig olyan mennyiségű régészeti anyag gyűlt össze, hogy annak elhelyezésére nagyobb helyiséget kellett biztosítani. Előbb a törökkori eredetű ún. „Várospincé”-be, majd 1930-ban a község házában biztosított helyiségekbe költözött a múzeum, és ott rendezték be az egyesület állandó kiállítását. A múzeum egyesület ekkor már a földből véletlenül előkerült tárgyak, továbbá metszetek, oklevelek stb. gyűjtése mellett ásatásra is gondolt, s 1934-ben szerény igényű feltárást folytattak az ún. „török temető” területén, ahol ismeretlen korú emberi csontvázakat találtak.

A szigetvári várásatás

1939-ben ünnepelte Szigetvár a török alól történt felszabadulásának 250 éves évfordulóját, amikor a Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület s az általa fenn tartott kis múzeum az érdeklődés középpontjába került, azonban a bekövetkezett gyászos háborús esztendőök fejlődését megakasztották.

A háborús évek alatt a gyűjteményt több tekintetben súlyos károsodás érte. Ugyanekkor nagy részben elpusztult az Andrassy-család birtokában volt, a várbeli kastélyban őrzött, s a várra és a Zrinyiekre vonatkozó értékes oklevél-, metszet- és térképanyagnak, valamint törökkori tárgyi emlékeknek túlnyomó része is. Az elpusztult okleveles anyag kiemelkedő, pótolhatatlan része volt Istvánffy Miklós családi irattára is.

A háborús évek után a múzeum 1948-ra annyira újjáéledt, hogy megrendezte az 1848—49-es emlékkiállítást. Szerényebb körülmények között tovább működött, az 1951-ben bekövetkezett államosítást követően megrendezte első modern helytörténeti kiállítását.

1955-ben az államosított múzeum átköltözött a várba, majd hivatásos múzeológust kapott, birtokába vette a dzsámi épületét és a mellette lévő néhány kisebb helyiséget, a dzsámiban állandó kiállítást rendezett be.

— 1960-ban megkezdődött a vár műemléki helyreállítása, ezzel kapcsolatosan a műemléki munkát is elősegítő régészeti ásatás a Zrínyi Miklós Múzeum és a Janus Pannonius Múzeum régészeinek vezetésével.

1960 nyarán a műemléki kutatás elérte a dzsámi épületét is, aminek következtében a kiállítást le kellett bontani. Utóbb a múzeum anyagát átköltöztették a volt grófi kastély emeleti helyiségeibe. Az anyag ez idő szerint csak raktári elhelyezést nyerhetett, de remélhetőleg 1962-re a kastélyépület helyiségeiben berendezésre kerülhet a múzeum új kiállítása is.

Ezt a kiállítást sem szánjuk véglegesnek. Közeledik az 1966. év, a hősi kirohanás 400. évfordulója. A tervezett országos ünnepekre berendezzük az alkalomhoz és a Zrínyi-hősök emlékéhez méltó, nagyszabású emlékkiállítást.

KOMLÓI MÚZEUM

Az új szocialista bányaváros kultúrájának természetes szükségleteként jött létre, a város épületsokaságának létesítése közben, a Komlói Múzeum.

Egyelőre szerény keretek között működik. A városi tanács egy lakóház néhány helyiségét biztosította részére, ahol egy nagy kiállítási termet, raktár- és irodahelyiségeket kapott.

Gyűjteményének anyaga természetszerűen igazodik a helyi kívánalmakhoz. A bányászváros lakóinak igényeit kívánja kielégíteni akkor, amikor a föld mélyének titkait, történetét tárja állandó kiállításának látogatói elé, s gyűjti a bányaművelés közben előtáruuló rétegződések anyagát, ásványokat, érc- és szénfajtákat, a szén keletkezésének folyamatait bemutató dokumentumokat.

A gyűjteményt kisebb helytörténeti anyag egészíti ki. Mai alakjában is alkalmas bőséges ismeretnyújtásra, egyebek közt a bányai oktatás szemléltető anyagaként való felhasználásra. Mégis, nagyobbarányú fejlesztésére gondolunk, ami akkor mehet végbe, ha a múzeum önálló épülethez, vagy legalábbis a jelenleginél többszörösen nagyobb férőhelyhez jut. A városi tanács, ugyanígy a megyei tanács mielőbb megoldandónak tartja ezt a kérdést, s remélhető, hogy a múzeum néhány éven belül megkapja a tágabbkörű működésének feltételeit.

SIKLÓSI MŰZEUMI KIÁLLÍTÁS

A siklói vár műemléki helyreállítása két esztendő óta folyik s előreláthatóan még néhány esztendőbe telik annak befejezése. A műemléki helyreállítás munkáját rendszeresen segítik a Pécsi Janus Pannonius Múzeum régészei. A régézmunka folyamata alatt feltárult már a vár számos rejtett titka és érdekessége, a nyugati fal kis bástyáinak mélye, a Gyúd irányába vezető fal mentén 5½ m mélységű, széles, falazott várárok, amely hajdan az egész külső várfalat körülvette, hatalmas katonai sütőkemence-sorok stb., miközben igen sok tárgyi emlék, köztük gótikus és reneszánsz épületdíszítés-töredékek, nagymennyiségű ágyúgolyó kerültek elő.

A belső várépület közeledik végső helyreállításához, miközben a vár turista-forgalma évről-évré nő. Szükségessé vált a várban elhelyezett múzeumi kiállítás átalakítása is. Az Iparművészeti és a Történeti Múzeum évekkorábban berendezett legújabbkori balkáni bútor-, szőnyeg-, stb. valamint fegyvertörténeti kiállítása kezdettől fogva ideiglenes jellegű volt, lényegében ilyenek szántuk a Janus Pannonius Múzeum által 1959-ben berendezett kiállítást is.

A vár déli, alapjában román és gótikus felépítésű épületszárnyának első emeletén 1961-ben új kiállítást rendezett be a pécsi múzeum, a vár múltjának és jellegének megfelelő anyaggal. A túlnyomórészben Siklós és környékének régé-

Avarkori leletek Nagyharsányból

szeti lelőhelyeiről előkerült kőzkori, bronz-, kora- és késővaskori, római és népvándorláskori (avar) leletekből összeállított anyagból épült fel az új kiállítás első terme. Kiállításra került itt a siklói téglagyár területén feltárt bronzkori település, illetve temető, a nagyharsányi rómaikori település számos emléke, a nagyharsányi avarkori temető sírleleteinek jelentős része.

A következő három terem szorosabban vár-, illetve helytörténeti anyagot foglal magában. E termek berendezését jórésztben megszabták a vár román, gótikus és reneszánsz kori építési korszakaiból előálló követelmények, amely korszakok viszont nagyjából azonosak a vár hatalmas urainak, a Siklóiaknak, Garaiknak, és Perényieknek várbirtoklási, időszakaival. Igazodnunk kellett ahhoz

is, hogy a három közül a középsőben áll az ún. Perényi-kandalló, későreneszánsz műtörténeti emlékeinek ez a pompás darabja.

Mindennek megfelelően a kiállítás második termét Árpád-kori, XIV. és XV. századi emlékanyaggal, használati eszközökkel, temetőkből előkerült ékszerekkel, továbbá fegyverekkel, a vár történetére vonatkozó oklevelekkel, a várurak címereivel, a kutatások során előkerült kiváló munkájú és szépségű faragott köemlékekkel, a következő (Perényi)-termet a kornak hasonlóképpen megfelelő emlékanyaggal rendeztük be. A kiállítás negyedik terme a török hódoltság korát eleveníti meg, megfelelően válogatott oklevél-, kép-, metszet-, fegyveranyaggal, XVI—XVIII. századi házi, mezőgazdasági stb. eszközökkel. Az emelet utolsó helyisége berendezés alatt áll, itt a vár és Siklós XVIII—XIX. századi múltjára vonatkozó emlékanyagot helyezünk el.

Változatlan a múzeumi épületszárny földszintjén elhelyezett ún. börtön-múzeumi kiállítás, amelyet a Történeti Múzeum rendezett be évekkal ezelőtt.

Előreláthatóan az 1962. esztendőre befejeződik a múzeumi épületszárny második emeletének helyreállítása. Az itt sorakozó hat helyiségben időszakos kiállításokat rendezünk be s itt helyezük el a Janus Pannonius Múzeum képgyűjteményének egy részét is.

PÉCSVÁRADI MÚZEUMI KIÁLLÍTÁS

A pécsváradi vár területén álló XI. századi altemplom műemléki helyreállítását 1959-ben befejezték, 1960-ban ugyan az altemplom szentélyrészében csodálatos szépségű kora-Árpád-kori freskóra bukkantak, amelynek feltárása még folyamatban van, ez a munka azonban a szorosan vett épülethelyreállítástól már független.

Magának a várnak csaknem egész területe még régészeti kutatásra vár. Későbbi időkre tervezik a várfalak műemléki helyreállítását is.

Az altemplommal egyidejűleg helyreállították ennek bejárati része előtt az ott sorakozó négy kis, részben középkori eredetű, de később jelentősen átépített helyiséget is, múzeumi kiállítás céljaira.

Ezekben a helyiségekben a Janus Pannonius Múzeum 1960-ban állandó kiállítást rendezett be.

Kívánatos lett volna a négy helyiséget az apátságra és a várra vonatkozó kéziratok emlékanyagon kívül magának a várnak, illetve közvetlen környékének térségéből előkerült emlékanyaggal berendezni. Mivel, mint említettük, — nem beszélve az altemplom műemléki helyreállításakor végzett, szükségképpen munkálatokról, — ilyen irányú ásatások még nem folytak, egyelőre meg kellett elégednünk azzal, hogy az első kiállítási helyiségben a pécsváradi apátság alapítására és történetére vonatkozó néhány oklevelet mutassunk be, míg a további szobákban Dombay Jánosnak a pécsváradi járás területén végzett ásatásaiból előkerült régészeti leletanyag válogatott része került kiállításra.

Az egyik helyiségben Dombay János első és mindvégig legjelentősebb ásatásának helyéről, a szomszédos Zengővárkonyról származó kőz kori leletanyagot találunk, az ezt követő vitrinsorokban bronz-, vas- és római kori emlékeket, amelyekhez avar- és Árpád-kori leletek csatlakoznak.

Az utolsó szoba berendezésére egyelőre nem kerülhetett sor, az ott mélyedő, a vár múltjával szorosabb kapcsolatban nem lévő, kútszerű verem térfoglalása miatt.

Ezt a kiállítást az 1962. évre átalakítani kívánjuk.

SELLYEI MÚZEUMI KIÁLLÍTÁS

Az Ormánság népének sürgető kívánsága indította a megyei múzeum-igazgatóságot arra hogy Sellyén, 1960-ban állandó múzeumi kiállítást rendezzen be.

A Janus Pannonius Múzeum meglevő anyagából s az ormánságiak által gyűjtött tárgyakból, a járási tanács részéről rendelkezésre bocsátott nagy helyiségben állította fel a kiállítást a pécsi múzeum néprajzi osztálya. Hat szekrényben az ormánsági pásztorfaragások és pásztorviselet emlékeit, régi ormánsági öltözeteket, egyes viseleti tárgyakat, szőttéseket állítottak ki, a vitrinek között remek faragású szekrények, díszes bútordarabok állanak, a terem közepén egy ormánsági talpas-ház modellje.

Az ormánságiak, de ugyanígy a Janus Pannonius Múzeum munkatársai is csak megindulásnak tekintik ezt a kiállítást. Máris gyűjtik a fejlesztéséhez szükséges tárgyakat s több ágban is bővíteni kívánják az „Ormánsági Múzeum”-ot.

FALUGYŰJTEMÉNYEK, KISKIÁLLÍTÁSOK

Múzeumi szakkörökben sok vita folyt már arról, hogy szükség van-e úgynevezett falugyűjteményekre, kívánatos, megengedhető-e ilyenek felállítására, működése?

A „falugyűjtemények” között különbséget kell tennünk.

Általánosságban az egy-egy helység történetére vonatkozó anyag összegyűjtésére vonatkozhatik az ilyenirányú tevékenység. Az anyag alatt elsősorban a szorosabb értelemben vett helytörténeti emlékeket kell érteni, amelyeknek fogalmkörét a Janus Pannonius Múzeum helytörténeti osztályának ismeretetésénél láttuk. Kiegészíti ezt a voltaképpen tőle el sem választható, ellenben szervesen beleolvadó, emlékszámbe vehető néprajzi tárgyak gyűjtése.

A szocialista átalakulással járó változásokat itt különösen figyelembe kell venni. Ha ma még nem is érzékelhető, nem sok idő múlva igen jelentős múzeális értékük lesz például a feladatukat veszített régi mezőgazdasági szerszámoknak, háziesszközöknek. Igazában később értékelik azok, vagy utódaik, akiknek szűkebb hazájából valók a gondosan megőrzött tárgyak. Az utolsó eke, az első mezőgazdasági gép és kezelőinek fényképe, az utolsó szövőszék, a régi viselet néhány jellegzetes darabja stb. stb., mind a falugyűjteménybe kívánkozik.

A falu mai külső képének megőrkítésére alig-alig gondol valaki. Csak a falu templomát, egy-két tetszetős épületét örökítetik meg a levelezőlapok is. Holott rohamosan tűnnek el a régi házak, istállók, pajták, helyüket modern lakó- és gazdasági épületek foglalják el.

Meg kell örökíteni a falu távlati képét, valamennyi, teljes utcásorát, a belsőségeket, udvarokt nem csupán egyes, néprajzi szempontból érdekes házakat, épületeket, legyenek azok tetszetősek, vagy a szemnek keveset mutatók. A falu teljes egészét megőrkítő kép- (fénykép)- gyűjteményre már egy-két évtized múlva is érdeklődéssel, nagyobb időtávolságban hálával tekint az utókor.

Ugyanez nemcsak a falura, de a városra is áll, amelynek kizárólag szép tereit, palotáit látjuk a képes ábrázolásokon, holott a kicsiny mellékutcák, például Pécssett a belváros, a külső városrészek zegzugos, vagy meredek utcáskái legalábbis úgy hozzájárulnak a városkép jellegének kialakításához, mint az öreg műemlékek.

Ezeknek a tárgyaknak a község művelődésházában, vagy iskolájában, más hiányában a tanácsházán van a helyük. Gyűjtjük, kezeljük bizonyára a pedagógusok közül kerül ki. Bárki gyűjti, őrzi azokat, lényeges, hogy minden egyes tárgyról feljegyezzük származási idejét, körülményeit, kép esetén, hogy az mit ábrázol stb. A gyűjtemény minden egyes tárgyaról erre a célra szánt leltárt is kell vezetni.

Ügyelni kell azonban azokra a határookra, ameddig az ilyirányú gyűjtés elmehet. Semmi esetre sem lehet cél a helytörténet fogalmát meghaladó gyűjtemény létesítése.

A Janus Pannonius Múzeum szakemberei készséggel nyújtanak segítséget a gyűjtés megindításánál, később kiállítás berendezésénél. Enélkül senki sem kezdjen munkába. Nagyobb helyeken számottevő gyűjtemény kialakulását várhatjuk, amely alapja lehet egy-egy valóságos helytörténeti múzeumnak is. Itt elsősorban Sásdra gondolunk.

Más természetűek azok az állandó, vagy időszakos, egy-két szekrényből, néhány faliképből álló „kiskiállítások”, amelyeket maga a múzeum állít fel egyes községekben, esetleg helyi kezdeményezésre. Ezeknek a kiskiállításoknak berendezését indokolhatja valamely községnek a jelentősebb művelődési központoktól való távol fekvése, amikor az iskolai szemléltető oktatás kiegészítésének szükséges merülhet fel. Vagy indokolhatja az a körülmény, hogy a község határában jelentősebb régészeti lelőhely, vagy műemlék van, avagy a község néprajzi tekintetben kiemelkedő.

A megyei múzeumigazgatóság a Janus Pannonius Múzeum anyagából már kihelyezett tárgyakat, az imént felsorolt szempontoknak megfelelően. Ma még lényegileg ilyen a sellyei kiállítás is.

A szentlászlói modern, új iskolában, egy nagyobb szekrényben, az eszközök, szerszámok, edények több ezeréves fejlődését bemutató anyagot helyezett el a múzeum. A község távol van a számottevő művelődési központoktól. A tanulók ritkán kerülnek be akár Szigetvárra is, még ritkábban Pécsre. A környék a régészet számára úgyszólván terra incognita. Az iskolai, népművelési célokon túlmenően a múzeum hasznossági céljait is szolgálja itt a kiskiállítás. Ennek anyagát szemlélve, a tanulóifjúság, de az iskolaépületben sűrűn megforduló felnőttek is, tájékozódást nyernek a régészeti emlékek mibenlétére, értékére nézve, s — ha ehhez a pedagógusok megfelelő oktatása is járul, — remélhető, hogy az, aki a földeken kerül szembe a kiállítási szekrényben látható tárgyakhoz hasonlókkal, nem semmisíti meg, hanem megmenti azokat.

Villánykövesden, más megfelelő hely hiányában a tanácsházán, állított fel a múzeum egy egyetlen szekrényből álló kiskiállítást, a Villánykövesd határában húzódó, roppant kiterjedésű őskori telephely alig megkezdett ásatásának anyagából. Ennek a szekrénynek tárgyai, feliratai, fényképei emlékeztetik a község népét, hogy a falu határában milyen kulturális értékek rejlenek. A népművelés szolgálata mellett remélhető, hogy a kihelyezett tárgyak hatásaként, adott esetekben, a falu határában dolgozók felfigyelnék a mindenütt várható régiségekre s azokról a múzeumnak hírt adnak.

Védjük pusztuló értékeinket!

A különböző múzeumi gyűjtési köröknek megfelelően sok tekintetben más természetű az a segítség, amelyet a múzeum a társadalomtól, a különböző szervektől, legfőképpen a Hazafias Népfronttól, a KISZ- és Úttörő-szervezetektől, a pedagógusoktól és másoktól, magánszemélyektől is vár.

A természettudományi munkát különösen a természetjárók, ezek között az erdészek, vadászok, a szakpedagógusok támogathatják igen hasznosan. Van is számos lelkes jóbarátja a természettudományi osztálynak, akik esetről esetre értékes megfigyeléseket közölnek velem, gyakran a gyűjteményt gyarapító tárgyakat is eljuttatnak hozzám.

A bányászok a fejtés közben talált megkövesedett növény- és állatlenyomatokat, őskori állatcsontokat, kagylókat, csigahéjakat menthetik meg és juttathatják el a múzeumnak. A vadásztársaságok, vadászok, erdészek az általuk lőtt ritka, vagy egyébként értékeesebb madarakat, emlősöket, illetve azok gereznáját ajánlhatják fel. A ritkább bőröket a múzeum meg is vásárolja. A meleg időszakban azonban a bőrök megmentése a gyors szárítástól, illetve értékesítéstől függ. Telefonhívás esetén (28—63) a múzeum preparátora azonnal kiszáll a helyszínre, megsejleli és behozza a felajánlott tárgyat.

Ezzel kapcsolatosan felhívjuk itt a figyelmet a természetvédelem problémájára. Ennek mellőzése hova-tovább pusztulással fenyegeti főként a Mecsek állat- és növényvilágát. A társadalomra, de mindenekelőtt a pedagógusokra ezen a téren komoly feladatok várnak. Bele kell véteni az emberek tudatába azt a gondolatot, hogy a természet, annak növény- és állatvilága is közvagyon, amelynek pusztítása nemcsak bűncselekmény, de helyrehozhatatlan károkkal is jár.

Az egyének kártétele mellett határt kell szabnunk az élővilág intézményes kiirtásának is. Az élővilág létfeltételeinek megsemmisítése, az állandó zaklatottság és lárma bizonyára nem vezet, például, a madarak fokozott letelepülésére akkor sem, ha számukra számtalan fészekodút állítunk fel, s ha a szórakoztató helyek kiválasztásánál csak az anyagi haszon szerzése a döntő, a Mecsek egyes agyonkultúrált telepei előbb-utóbb az élővilág temetőjévé válnak.

A régészeti kutatások és a műemlékvédelem munkáját mindenki segítheti már pusztán azzal is, hogy nem hagyja elveszni, elpusztulni a földből előkerülő régiségeket, az építkezés, mezei munka közben, vagy más alkalommal előtérülő, avagy egyébként is fennálló építménymaradványokat. A földből netán már kikerült tárgyakat nemcsak megmenti, hanem be is szolgáltatja az azok gyűjtésére egyedül hivatott múzeumnak, de lehetőleg értesíti a múzeumot, mielőtt a tárgyat a földből kiemelték volna. Különösen abban az esetben, ha a tárgy rossz állapotúnak látszik.

Csak annak a tárgynak tudományos értéke teljes, amelyet múzeológus szakember az előfordulás helyén saját maga tár fel, bont ki földkörnyezetéből, a maga részéről is helyén hagyván a tárgyakat mindaddig, amíg azokról, a találás körülményeiről, a szükséges feljegyzéseket, rajzokat, fényképeket el nem készítette.

Szólnunk kell itt a múzeumon kívüli régiséggyűjtésről. Egyesek szenvedélyesen gyűjtik a földből kikerülő, múzeális értékkel bíró tárgyakat, abból a célból, hogy azokat otthon asztalukon, szekrényükben tartsák. A lelőhelyekről kikerült tárgy így elveszíti értékét és tudománytalan „érdekesség” lesz belőle. Az efféle gyűjtés megfosztja a közt jogos tulajdonától, kárt okoz a tudományos kutatásnak, a gyűjtő pedig édes-kevés hasznát látja az otthonában tartott régiségnek.

Még nagyobb kártevő az, aki kereskedést folytat az összeszedett régiségekkel. Szomorú példája volt ennek egy megyénkben működött általános iskolai történelem tanár, aki kiterjedt üzleti cserehálózatot épített ki a többnyire az iskolásgyermekek útján szerzett tárgyakból, a múzeumot pedig durván elutasította, amikor az tőle egy, a mohácsi csataterőről előkerült, jogtalanul birtokában tartott kardot akart átvenni.

Minden jószándék ellenére sem helyénvaló, sőt tilos a régiségeknek iskolai „múzeum” létesítését célzó, rendszeres gyűjtése. Az iskolásgyermek útján hasznosan összegyűjthető, mert egyébként elkallódó régiségeknek is a múzeumban van a helyük.

A múzeum viszont, mint mondtuk, *indokolt esetben* szívesen működik közre olyan iskolai kiskiállítások létesítésénél, amely, — megfelelő kiválóztatásban, szöveges képes magyarázattal — régészeti tárgyakat is tartalmaz.

Tudnunk kell, hogy a földből előkerült minden múzeális ingóság tulajdonjoga az államot illeti, a régészeti múzeális tárgyak csak múzeumba kerülhetnek, s régészeti tárgyakból magángyűjteményt nem lehet létesíteni.

Az érvényben levő, de méginkább a rövidesen megjelenő új múzeumi törvény súlyosan büntetni rendeli azt, aki régészeti ásatást engedély nélkül végez, jelentős régészeti, vagy múzeális emléket helyrehozhatatlanul megrongál, vagy megsemmisít, aki régészeti védett területen leletet veszélyeztető munkát folytat.

Törvényes szabály az is, hogyha valahol a föld színe alatt rejlőd múzeális tárgy, vagy építmény jelei mutatkoznak, a föld tulajdonosa, vagy használója, s ha ott munka folyik, a munka bármely résztvevője, elsősorban felelős vezetője köteles azt a közigazgatási hatóságnak, vagy a múzeumnak jelenteni. A közigazgatási hatóság a nála tett bejelentést a területileg illetékes múzeumnak haladéktalanul továbbítja.

Különösen az építési vállalatok mulasztják el szívesen bejelentési kötelességüket, tartván attól, hogy a múzeum hátráltatja őket munkájukban, ami — természetesen — távollról sem áll. Így pusztult el, hogy csak néhány kiemelkedő, újabbkeletű példára utaljunk, a Pécs melletti Árpád-kori községnek az építkezések során előtárult templom-maradványa, a repülőtér helyén volt bronzkori falutelepülés gazdag anyaga, a Sopianae környékének felderítése szempontjából jelentős pellérdi rómaiakori falu stb., stb.

A múzeum barátai, adott alkalmakkor, az efféle mulasztóknak figyelmét hívják fel a törvényes előírásnak megfelelő eljárásra, vagy értesítsék közvetlenül a múzeumot (telefon: 11-16).

Kétszeresen nincsen értelme annak, hogy valaki a földből előkerülő, múzeális értékkel bíró tárgyat magának megtartja vagy máshová, mint az erre rendelt helyre juttassa.

A szülőföldjét szerető ember nyilvánvalóan nem a büntetéstől való félelmében, hanem hazafiasságból, a népművelést s a tudományt szolgáló kötelességérzetből tesz eleget a régiségek védelmére irányuló kívánalmaknak. Minden megmentett tárgy, rom művelődésünk értékgyarapodását jelentheti.

A Janus Pannonius Múzeum legfiatalabb részlegének, a hely- és munkásmozgalomtörténeti osztálynak tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy az iskolák nevelői és tanulói igen hasznos szolgálatot teljesíthetnek a *helytörténeti és munkásmozgalmi emlékek* gyűjtése körül. A hazafias érdekre és a „játék” izgalmas voltára való utalással kellőképpen előkészített tanulók szívesen átkutatják a házak padlásait, lomtárait és jelentős mennyiségű, értékes anyagot menthenek meg a megsemmisüléstől. Arra azonban gondosan ügyelni kell, hogy a tanulók által begyűjtött anyag valóban a gyűjtést irányító szaktanár kezébe kerüljön.

A pedagógusok a gyűjtőmunkába feltétlenül vonják be a helyi munkás-veteránokat.

Említettük, hogy a *néprajzi tárgyak* gyűjtésében milyen szép és követendő példát nyújtott a sellyei járás népe, — élén Fekete Sándorral és Jelics Lászlóval,

— a már másodszor megrendezett ormánsági gyűjtéssel. Két gyűjtési időszak több mint félezer tárgyat eredményezett! Sajnos, a többi járások nem követték a példát. Reméljük, hogy sikerül majd felébreszteni a gyűjtőkedvet máshol is. Különösen számítunk itt is a pedagógusok és tanulóifjúság segítségére.

A társadalmi megmozdulások, amellet, hogy számottevő tárgyi anyagot hoznak a múzeum raktáraiba s innen kiállításaiába, közelebb viszik a dolgozókhoz a múzeumot, s a múzeumi munkában való tevőleges részvétellel kialakul az a szoros és gyümölcsöző kapcsolat, amit legjobban a Szovjetunió múzeumainál, tájékoztató központjainál figyelhetünk meg. Itt a dolgozók a magukénak érzik a múzeumot, hiszen jórészt maguk rendezték be, illetve látták el anyaggal.

A tárgyak gyűjtésén kívül a néprajzi gyűjtés más téren is kéri a dolgozók segítségét, a társadalom támogatását. Az együttműködés alapja, előfeltétele a megszervezett levelezőhálózat, a társadalmi gyűjtés nyilvántartása és rendszeres támogatása. A TIT Néprajzi Szakosztálya, a kialakulóban levő múzeumbaráti körökkel kell legyenek legfőbb segítői. Az együttműködés elveit meghatároztuk a „Bogádi találkozón”, de a gyakorlati megvalósítás még mindig késik. Egy ízben már fordultunk kérdőívvel a megye pedagógusaihoz, de az eredmény igen gyenge volt: a kiküldött 140 kérdőívből 14 érkezett vissza.

Reméljük, hogy a jövőben több eredménnyel járnak kérdőiveink, amelyek igen nagy segítséget jelentenek munkánkban. Mondhatjuk, nélkülük csaknem lehetetlen szintetikus képet kapni az egyes kulturális jelenségekről. Igyekszünk rövid, könnyen megválaszolható, rajzos kérdőíveket összeállítani, ilyeneket is évente legfeljebb három-négy alkalommal küldünk szét. De kérjük a pedagógusokat, népművelési felelősöket, s mindazokat, akik szívügyüknek tekintik a néprajzot, hogy kérdőiveink gyors megválaszolásával segítsék munkánkat.

Lassan kezd általánossá válni, hogy a régészeti leletbejelentések munkájára a Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztályának figyelmét felhívják a különféle helyeken rejtőző, néprajzi értékű tárgyakra. Szeretnénk, ha a jövőben még többen keresnének fel bennünket, mielőtt régi házat, pajtát, vagy hombárt lebontanának, egy öreg szőlőprést, szövőszéket szétvágnának stb. Nem szabad előfordulniok olyan eseteknek, mint ami nem egy faluban történt velünk, ahol azzal fogadtak: „jöttek volna tavasszal, akkor lomtalanítottuk a padlást, mindent összevágtunk, már be is tüzeltük!”

A népi műemlékek és múzeális értékű tárgyak védelme éppen olyan fontos, mint a magas kultúra kincseinek megővése!

A közleményt a Janus Pannonius Múzeum múzeológusai írták:

1. *Gebhardt Antal*: a természettudományi gyűjtemény;
2. *Kováts Valéria*: a Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum;
3. *Mándoky László*: a néprajzi osztály;
4. *Papp László*: Új utakon, A múzeumok történetéből, a Régészeti gyűjtemény, A múzeum belső munkája, a mohácsi, komlói, siklói, pécsváradi és selyei múzeumokat ismertető, a Falugyűjtemények, kiskiállítások;
5. *Sarkadiné Hárs Éva*: a művészettörténeti osztály, A Zsolnay-kiállítás, a modern magyar képtár;
6. *Szabó Gyula*: a helytörténeti osztály, A helytörténeti osztály gyűjtőmunkája.

FÜLEP FERENC:

Rómaikori kutatások Pécsen és Baranya megyében

Az elmúlt évek során számos régészeti feltárás történt mind Pécs városában, mind Baranya megyében, amelyek eredményei igen sok adattal gazdagították ismereteinket az ókori Sopianae-ről és Baranya megye római kori és kora középkori történetéről. A jelen összefoglalás első kísérlet arra, hogy a kutatások mai állapotában összefoglalást adjunk az utóbbi évek eredményeiről. Ezeket az eredményeket úgy értük el, hogy munkánkat a Magyar Tudományos Akadémia, majd a Baranya megyei múzeumok tanácsi hatáskörbe való átkerülése után Baranya megye tanácsa igen komoly anyagi áldozatokkal támogatta. Ebben az összefoglalásban felhasználtuk azokat az adatokat is, amelyeket Baranya lelkes kutatója, Dombay János egész élete során összegyűjtött és 1957-ben egy nagyobb tanulmányban közzétett. Vezetésével 1957 óta rendszeres feltáró munka folyt Pécs városában és Baranya megye számos pontján, az újabb eredményeket ezek az ásatások szolgáltatták.

Pécs és Baranya megye régészeti kutatása igen hosszú múltra tekinthet vissza. A székesegyháznál lévő festett sírkamrák közül az első 1780-ban került napvilágra. Az utána következő másfél évszázad alatt folyamatosan bukkantak elő a többi sírkamrák, a háromkarélyos temetői kápolna, cella trichora és a hétkarélyos kápolna, cella septichora. Ezek az emlékek mind a későrómai korban keletkeztek (IV. sz. közepén, vagy az ezt követő időkben), s ennek alapján a szakirodalomban is az a felfogás alakult ki, hogy az ókori Sopianae csak a III—IV. században fejlődik nagyobb várossá. Korábbi történetéről a kutatás semmit sem tudott.

Ezt a megállapítást az utóbbi években folytatott három ásatás is módosította. 1952-ben *Bicsérdén* rómaikori fazekastelepre bukkantak. (Barkóczy L. ásatása.) Erről a fazekastelepről azt állapította meg a kutatás hogy legkorábban az I. század végén, vagy a II. század elején keletkezett. Ezen a Pécshez közeleső telepen tehát már jelentkezett az I. század végének, II. század elejének anyaga. Ugyanilyen korai leleteket találtunk 1957-ben a *vasasi homokbányában*, ahol hamvasztásos sírok kerültek elő, amelyekben egy Vespasianus és három Domitianus érem, Pó-vidékről származó terra sigillata edény, itáliai, capuai mester jegyével szignált bronzserpenyő, koracsászárkori típusú, gemmával díszített ezüst gyűrű és olyan kerémiiai anyag került elő, amely igen pontosan datálható az I. század végére, a II. század elejére. Az említett leletek alapján ennek a temetőnek a korát az I. század végére és a II. század első harmadára tudtuk

meghatározni. A vasasi temető tehát Pécs közvetlen közelében, az ókori Sopianae Aquincummal összekötő útvonal mentén olyan temetőt, illetve települést jelzett, amelyik ismét közvetlen bizonyítékot szolgáltatott vidékünknek a korai időben, a római foglalatást közvetlenül követő évszázadban történő megszállására.

A folyó évben lefolytatott ásások a *Postapalota* mögött döntő lépést jelentettek, s egyben Sopianae topográfiájának kutatását is lényegesen előre vitték. Mindezideig nem ismerjük ugyanis a város kiterjedését, nem tudjuk fallal körül volt-e övezve, nem ismerjük a városkapuk helyét és az elmúlt évtizedekben csak néhány szórványos adat adott hírt az egykori város helyéről. Felmerült tehát az a kérdés, hogy ha az egész mai város területén, elsősorban a belvárosban csak temetők kerülnek elő, hol lehetett a római város, amelyben a temetők lakói valamikor éltek. Azért esett a választásunk a postapalota környékére, mivel a század elején a posta építése alkalmával nagyon sok római épület előbukkanásáról van tudomásunk. Az Eötvös és Dischka Győző utca közötti téren húzott kutatóárokban megtaláltuk a római város egyik nagy épületét. Az épület falai több mint 1 méter magasán megmaradtak. Egy helyen előbukkant az egyik helyiségből a másikba átvezető ajtónyílás, az épület igen erős, több mint 20 cm vastag terrazzó padlója, amely alatt még korábbi hasonló vastagságú terrazzó padló fekszik. Ebben a helyiségben a központi fűtés (hypocaustum) téglacszlopait is megtaláltuk, jeléül annak, hogy ez az impozáns épület közúti fűtési berendezéssel is el volt látva. Az épület padlójáról — többek között — Hadrianus ezüstdénárja és nagybronzá került elő és festett kerámiai anyag, amely kétségtelenül az I. század végéről, a II. század elejéről származik, és amelynek analógiái minden koracsászárkori római telephelyen megtalálhatók. Ezek az edények igen közeli rokonságban állnak a bicsérdi fazekastelepen megtalált anyaggal, másrészt az itt előkerülő finom kerámia Nyugat-Pannónia fejlett fazekas-telepei felé mutat. A postapalota mögött próbaképpen meghúzott árok tehát kétségtelen bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy itt a város területén az I. század végén, a II. század elején hatalmas épületek állnak Sopianae városában. A városi fejlődés itt tehát nem a III—IV. században következik be, hanem már az I. század végén igen jelentős városi településsel kell Pécsnek számolni. Ez azt jelenti, hogy a Pécs helyén létesült római város csaknem 2000 esztendő bizonyítékait találtuk meg a postapalota mögött.

A III. század végén Sopianae történeti fejlődésében igen fontos változás történt: városunk Valeria tartomány közigazgatási székhelyévé lett. A III. század végén ugyanis Diocletianus császár idejében olyan katonai helyzet állott elő a Duna vidékén, amely szükségessé tette a birodalom közigazgatásának átszervezését. Ezekkel az intézkedésekkel függhetett össze az is, hogy a feliratok tanúbizonysága szerint, Diocletianus császár többször megfordult Luggióban, ami a Baranya megyei Dunaszekcsővel azonos. Ez rendkívül fontos pontja volt a birodalom határvédelmének. Itt vezetett át az útvonal a Dunán, Szeged, illetve a Maros völgyén keresztül Dácia felé. Ezen az útvonalon törhettek előre a dunai határvédelemre zúduló népek. Az egykorú források még egy másik érdekes, ugyancsak vidékünket érintő eseményről is beszámolnak. Ammianus Marcellinus római történetíró megemlíti azt, hogy Sopianae környékére ebben az időben betelepítik a karpokat. A római birodalom tehát ahhoz a politikához folyamodik, hogy nyilván a megritkult római csapatok pótlására, betelepítik Lugio-Dunaszekcső vidékére, a római határ védelmére az egyik népet, hogy a többiekkel szemben védjék a birodalom határait. Ezzel a zúr-zavaros politikai és katonai helyzettel függ össze az is, hogy Pannóniát négy részre osztják fel és a Duna

mentén húzódó észak-déli irányú tartományrész Valeria lett, amelynek katonai központját meghagyták a régi fővárosban, Aquincumban, közigazgatási székhelyét pedig áthelyezték Sopianaebe. A városnak, mint a tartomány középpontjának, bizonyára ebben az időben következett el az a fellendülése, amiről a IV. századi ókeresztény sírkamrák tanuskodnak.

Nem lenne teljes képünk Sopianae-ről, ha nem vetnék egy pillantást a város szűkebb és tágabb körzetében található római településekre villákra, amelyek a várost szinte teljesen körülölelték. Ezek a települések, villagazdaságok — amint azt Dombay János is igen jól meglátta — lényegében mezőgazdasági termékekkel és iparcikkokkal látták el ezt az öt római út csomópontjánál fekvő bizonyára forgalmas várost. Ezek a településeken élhetett a falusi lakosság, amely őslakosokból és betelepítettekől tevődött össze; ezek a villatelepek lehettek a nagybirtokok, a császári, illetve állami birtokok központjai, amelyek ellátták a városokat és a nagyszámú hadsereget élelemmel és iparcikkokkal. Ilyen villagazdaságok, illetve települések lehettek a város területén: az un. Máriában az állami szőlőgazdaság területén megtalált villaépület; a pellérdi hatalmas rommező helyén nagy római település állhatott egykor. (Annál szomorúbb, hogy a közelmúltban a területet elpusztították, megsemmisítve az itt levő települést és temetőt, kiütve kezünkől a történelem egyik fontos láncszemét). Már említettük Bicsérdet, ahol szintén kiterjedt rommezők húzódnak. Okvetlenül meg kell említeni a kövágószőlősi hatalmas rommezőt, amelyet szintén pusztulás fenyeget, pedig itt a mult század végén ugyanolyan festett sírkamra került elő, mint a pécsi. Meg kell említeni Bogádot, ahol 3 év munkájával — e sorok írójának munkatársa — dr. Burger Alice értékes római temetőt tárt fel és most sikerült a települést is megtalálni. A vasasi temetőhöz tartozó telepről is tudomásunk van a vasasi vasutállomás közelében. Mindenki előtt ismeretes a hosszúhetényi római villa, amelyet az 1940-es években Dombay János tárt fel, s amely egyik legszebb példája a pannóniai megerősített római villaépületeknek, jeléül annak, hogy az ellenséges betörések idején ezeket a magánosan álló kúriákat is erődökké építették át. Két nagyobb római temető terül el Zengővárkony határában. Megemlítem dr. Burger Alice munkájának eredményeként feltárt Komlólí-Mecsekjánosi villaépületet, amely a IV. században szintén jelentős település, gazdasági központ, lehetett. A hosszúhetényi római villánál kelet felé kiágazó római út mentén Dombay János fontos római településeket említ Szilágyon az Aranyoldalban és a Malomalján, Szebényben, Fazekasbodán, Erzsébeten, Kékesden, Marázán, Palotabozsokon, Sombereken és mint már az előbb is aláhúztuk jelentőségét, a császár által személyesen is meglátogatott Duna-szekcsőn, Lugioban volt igen fontos katonai és polgári település. Péctől délre Máriakéménd, Birján, Márók és az év folyamán már részben feltárt Nagyharasány a legjelentősebbek, amelyről külön fogok beszélni. Egyelőre ezeket a helyeket ismerjük Sopianae környékén. Amint a fenti felsorolásból kiderült, a településeknek, villáknak gazdag láncolata övezte a római várost. Ezek a birtokok nyújtották az anyagi javakat ahhoz, hogy a gazdag földbirtokosok, katonák és kereskedők Sopianae városában fényűző palotákat építhettek és halottaikat a nem kis költséggel elkészített, festett sírkamrákba temethették. Ebben az élnk ipari és kereskedő városban, amely a III. század végétől a tartományi központi hivatalok székhelye is egyúttal, igen korán gyökeret verhetett a kereszténység, amely a Dráva—Száva közéről terjedt el vidékünkön. A Dráva—Száva közén már a III. században több püspöki székhelyről van tudomásunk. Az ókeresztény festett sírkamrák és a cella trichora megépítése arra mutat, hogy a IV. szá-

zadban már Sopianaeben is erősen elterjedt a kereszténység, sőt, bár erről írott források nem emlékeznek meg, a fennmaradt műemlékek gazdagsága arra vall, hogy itt is püspöki székhely alakult ki.

Az 1958. évtől folytatott ásátások igen jelentős emlékekkel gazdagították az ókeresztény emlékek számát. Így a székesegyház környékén újabb sírkamra került elő, (1. kép) amelynek falai olyan épen megmaradtak, hogy pontosan meg lehetett állapítani, hogy az épület két részből állott: a földalatti sírkamrából és a fölötte emelkedő kápolnából.

Az ókeresztény temető újabb, nagyjelentőségű objektumai a Megyei Könyvtár udvarán, a Geisler Eta u. 8. szám alatt kerültek elő. Itt 1958-tól kezdve folytattunk kutatásokat, amelyeknek eredményeként festett kettős sír, (2. kép) 3 sírkamra és az udvaron 28 sír került elő. A festett sír oromzatában megtalált Krisztus monogram megegyezik a székesegyháznál lévő 1. sz. festett sírkamra hasonló ábrázolásával. Ezek az ábrázolások a Róma-városi katakomba festéssel mutatnak rokonságot. Hasonlóan igen jelentős a Könyvtár udvarán megtalált nagyméretű sírkamra, melyben 14 halott volt egykor eltemetve. Ez a hatalmas, dongaboltozatos építmény félig földbe volt süllyesztve és méretei, valamint a benne eltemetett halottak számát tekintve Középeurópában — Itália kivételével — egyedülálló ókeresztény építmény, melynek mását csak az itáliai katakomba temetkezésekben, vagy Északafrika nagy ókeresztény központjaiban találhatjuk meg. A nagy sírkamra feltehetően az ókeresztény közösség vezetőinek, esetleg mártírjainak lehetett a temetkezőhelye. Ezt alátámasztják azzal is, hogy külsejéhez, bizonyára előkelő emberek kettős sírja épült hozzá.

Az udvaron talált sírokból számos apró lelet került elő, többek között értékes üvegek, karperecek, elsősorban pedig korhatározó pénzek is. Ezeknek kora a IV. sz. második felével zárul, tehát a Megyei Könyvtár udvarán levő temető korát is a IV. század közepére, második felére tehetjük.

Az ókereszténység nyomai a baranyamegyei temetők közül kimutathatók a Szilágy—Aranyoldalon, ahol Krisztus monogramos bronzlemez is előkerült, továbbá a zengővárkonyi és birjáni temetőkben. 1922-ben Magyaregregyén is találtak egy Krisztus monogrammos gyűrűt.

Feljebb már említettük a nagyharsányi római települést, amelyben 1959-ben Dr. Papp László, a folyó évből pedig mi folytattunk ásátást. Nagyharsány határában, a villányi út déli oldalán, a hegy lábánál kb. 600—800 m hosszú római település rejlik a föld alatt. Szántások alkalmával mérhetően mennyiségű téglák, kő, cseréptöredék került elő, egész falszakaszokat szaggat fel az eke. Ez irányította rá éppen a figyelmet. Ebben az évben sikerült egy nagyobb területet feltárni. Az előkerült nagyszabású épületek a II. században épültek ezen a területen.

A II. századi épületek falait pompás falfestmények borították, amelynek legszebb töredékei Siklóson vannak kiállítva. Ezek a díszes épületek tűz martalékvá váltak, elpusztultak. A IV. század folyamán az épületek romjaira ókeresztény háromkaréjos kápolnát, cella trichorát emelnek, (3. kép), amit az idén teljesen sikerült feltárunk. Ez elég ritka épület, a nagyharsányi hazánk területén a negyedik (Aquincum, Szombathely, Pécs, Nagyharsány). Ezt a kápolnát még a IV. század végén, az V. század elején újból átépítik. Déli apszisát befalazzák, északi apszisa nyilván elpusztult és falát lebontják. Nyugati apszisa maradt meg csupán. Ennek felhasználásával a cella trichora előcsarnokának belefoglalásával egyhajós bazilikát építenek ki. Érdekessége épületünknek az, hogy keleti része egy nagyobb épület, valószínűleg fürdő felhasználásával készült,

amire a pannóniai ókeresztény építészetben másutt is akad példa. A folyó évi ásatásokkal tehát a római településnek egy fontos részét sikerült meghatározni és itt a cella trichorával, illetve egyhajós bazilikával Baranya megye elsőrendű műemlékkel gazdagodott. Ezeket a helyszínen rögtön konzerváltuk is. Az idén a temetőt itt nem tudtuk megtalálni.

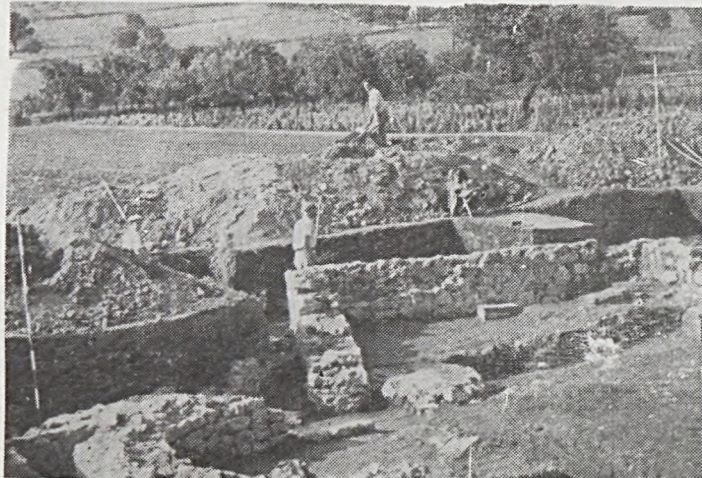
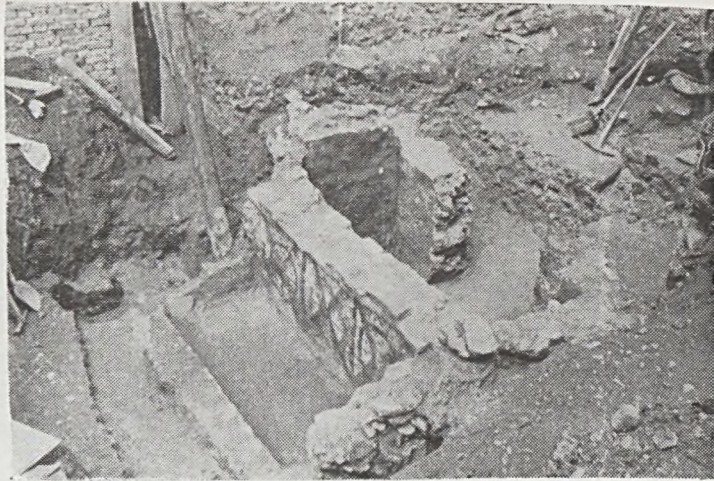
Az V. század elején, 409 táján döntő változás történik Valeria tartomány életében. A hunok előnyomulása 376 után mozgásba hozta a Kárpátok és az Alduna vidékén lakó germán népeket, akik teljes erejükkel nekizúdulnak a Duna mentén húzódó római határláncolatnak. A római császárság hosszú ideig egymás ellen igyekszik ezeket a népeket kijátszani, majd egyes népek előtt megnyitja a határokat és ezekre bízta a határ védelmét. De a húnok nyomásának nem tudnak ellenállni és 408—409-ben Valeria tartományt átengedik a hún—germán népeknek. A húnok betörésével kezdődik meg az a mozgalmas 4—5 évszázad, amelyben egyik nép váltja a másikat, s amelyben kialakulnak hazánk területén is a feudális társadalom csirái. Ezeknek a korábban „sötét” évszázadoknak a történetéről ma már sok minden megvilágosodott előttünk.

Említsünk meg mindjárt egy érdekes adatot: 1901-ben Beremenden, az Ida-major területén 56×35 cm méretű bronztábla került elő, amelyet a ráírott szöveg alapján egy magasrangú tisztviselőnek, Valerius Dalmatius császári helytartónak a tiszteletére felállított szobor talapzatán helyeztek el. Ez a Dalmatius Galliában, Lugdunensis tertia nevű tartományban szolgált, és ide Beremendre tért vissza birtokára — bizonyára nyugdíjba vonulása alkalmából. Ezt a feliratot az V. sz. első harmadában állították fel. Ezzel kézzelfoghatóan ki tudjuk mutatni itt egy magán-nagybirtok, bizonyára fejlett villagazdaság meglétét Baranya megyében.

A másik hasonlóan fontos adat az V. századból az a Zsibót-Domolospusztán előkerült gót sírlelet, melyet 1953-ban talált Dombay János és később publikált is. Ebben a sírban 2 ezüst karperecet, díszes ezüst csattot és 2 gyönyörű, nagyméretű ezüst kapcsolótűt, fibulát találtak, kisebb arany függővel és gyöngyökkel együtt. Dombay János megállapította, hogy ez a sír egy vidékünkön meghalt gót harcos sírja volt. Korát is sikerült meghatározni: 443 és 471 közötti időre. Az V. század közepén itt megfordult gótok kiemelkedő emléke került tehát kezünkbe egy kis bepilantást adva ennek a mozgalmas századnak a történetébe, sőt még az itt megfordult népekről is útbaigazítást kaptunk.

Mi lehetett a helyzet Pécsen? A római tisztviselők, a lakosság egy része bizonyára elmenekült, de az élet nyilván tovább folyt a városban. Az írott források cserbenhagynak ekkor bennünket. De Pécs területén több fontos lelet bizonyítja az élet további folyását. Az V—VI. századra teszi a kutatás a cella septicora, a hétkarélyos kápolna építését. A bevonuló germán népek között már komoly gyökereket vert a kereszténység, valószínűleg ezzel magyarázható építőtevékenységük. A római birodalom bukása utáni építkezésekre nemcsak Pécsen találunk példát. A Keszthely melletti Fenékpusztán az un. II. sz. bazilika többszöri felépítése, átépítése mutatható ki az V—VII. századok folyamán.

A VII. századról két nagyobb lelet is hírt ad Sopianae-ban. 1907—08-ban a pécsi köztemetőben olyan régi sírokat találtak, amelyekből avar kengyelek, nyílhegyek, kések, zablák, lőszerszám-veretek, csattok, ékszerek — közöttük kürtös karperecek — kerültek elő, bizonyítva azt, hogy az avarok megszállva tartották Sopianae-t. De ismeretes egy másik lelet is, amely 1910—12-ben került elő a Gyárvárosban, a Téglyagár területén. Ez a lelet az egész világ régészeti irodalmában számontartott korongos fibulákból, kapcsolótűkből, csattokból

1. A székesegyház mellett 1958-ban megtalált sírkamra
2. Festett kettős sír a Megyei Könyvtár udvarán
3. A nagyharsányi cella trichora
4. Római vízvezető csatorna

kürtös karperecekből állott. A korongos tűn magas talapzaton álló bizánci kereszt, fölötté Krisztus és két angyal képe látható. Köztudomású, hogy az avarok igen szoros kapcsolatban állottak a bizánci császársággal. A keresztény ábrázolások mellett ezeken a tárgyakon — valamint a hozzá hasonló Keszthely-fenekpusztai korongos fibulákon is — ezeknek az ékszereknek, csatoknak a stílusa bizánci, török, feketetenger-vidéki és germán diszítő elemeket mutat, amely keveredik a helyi, pannóniai ötvöshagyományokkal. Ez világosan mutatja, hogy a helyi lakosság az évszázadok folyamán itt váltakozva megforduló népekkel mennyire összekeveredett. Ezeknek a leleteknek a korát a kutatás a VII. századra teszi. Nagyharsány község belsejében 1959-ben Dr. Papp László avar temetőt talált, amelyben a fentebb ismertetett korongos fibulákhoz hasonló került elő. Nagyharsány területén is megtalálható tehát a történelemnek az a láncszeme, amelyet Pécssett is ki tudtunk mutatni a VII. században.

A VIII. század jelenleg még „sötét évszázad”, amelyből semmiféle biztos támponttal nem rendelkezünk. A IX. század történetére vonatkozólag azonban már írott forrásokat is találunk, amelyek megemlítik Pécs, *Quinque Basilicae*, vagy *Ecclesiae*, azaz „öt templom városa” nevét. A legutóbbi évek ásatásai a IX. századra vonatkozóan igen gazdag leleteket szolgáltatottak, tehát ezt a kérdést saját ásatásaink alapján kissé részletesebben tárgyaljuk.

De térjünk vissza előbb röviden az írott forrásokhoz, amelyek megemlítik Pécs nevét a IX. századból. Egy salzburgi névtelen 871 körül írott művében elmondja, hogy 853 táján Liupram salzburgi érsek, akinek az egyházkerülethez tartozott akkor a Dunántúlnak ez a része is, Pribina szláv fejedelem fejedelemségében — mely a Balaton vidékén terült el és magában foglalta Pécsset is — több helyen templomokat szentelt, így „ad *Quinque Basilicas*” azaz Pécssett is. Előfordul a város neve „ad *V. Aecclesias*” néven egy 890-re keltezett hamisított oklevélben, majd az ezt megerősítő 978. évi oklevélben is „ad *V. Ecclesias*” néven. Ma már nyugodtan kijelenthetjük, hogy az utolsó évek ásatásai, amelyeket a székesegyház környékén folytattunk, a város lakottságát a IX. században fényesen igazolták. Ebben az időben, tehát a magyarok bejövetelét megelőző századokban Pécssett számottevő szláv lakosság mutatható ki, jeléül annak, hogy a helyhezkött, földművelő szláv lakosság vidékünkön is megjelent.

1955-ben ásatásokat folytattunk a pécsi cella trichora löcsarnokában és megvizsgáltuk általában a cella trichora épületét, valamint Szőnyi Ottó 1922-ben végzett ásatásának jelentését. Már 1922-ben Szőnyi Ottó felvetette azt, hogy a cella trichora második falfestési rétege, a közismert függőyminta, amely a cella trichorában fentmaradt, a IX. századból származik és összefüggésbe hozta az írott források közül azzal, amelyik arról emlékezik meg, hogy Liupram salzburgi érsek a IX. század közepén Pécssett templomot szentelt. Az 1955. évi ásatás során olyan szláv edénytöredékek kerültek elő — igaz, csak néhány darab — amelyek azt bizonyították, hogy ezen a területen volt élet a IX—X. században, tehát feltételezhető az, hogy az akkor romokban heverő cella trichorát ekkor újjáépítették, kifestik, a függőymintát utánzó festéssel, és esetleg ezt a kis kápolnát is felszenteli 853 körül a salzburgi érsek. Az 1958. évi ásatások során, amikor a székesegyháztól nyugatra a fentebb leírt sírkamra napvilágra került, ebből a sírkamrából igen nagy tömegű szláv edénytöredék, sőt több összeállítható, teljes edény is előkerült, amelyek közül éppen azoknak a kora, amelyek a sírkamra padlóján feküdtek, a IX—X. századra tehető. Ez a nagy tömegű szláv kerámia bizonyítja a terület lakottságát a IX—X. században. Amint látjuk tehát, a régészeti leletek teljesen alátámasztják az írott forrásokat.

De Pécsnek a IX. században való lakottságára egyéb helyről is konkrét bizonyítékaink vannak. 1957-ben a Tettyén, a Szathmáry palota romjai alatt olyan földbesüllyesztett putrilakást találtunk, (Parádi Nándor ásatása), sarkában földbevéjt kemencével, amelynek kora az előkerült edények alapján ugyancsak a IX—X. századra volt meghatározható. Úgy látszik, hogy a Tettye területén ekkor egy másik települési centrum alakult ki.

Végül a XI. sz. elejére, 1009-re keltezhető a pécsi püspökség alapítása és a XI. században Péter király halálával kapcsolatban történik első említés a pécsi székesegyházról. Az előbb említett sírkamrából XI—XII. századi edények is bőven kerültek elő, ismét régészeti bizonyítékot szolgáltatva a történeti forráshoz. A székesegyházzal kapcsolatban foglalkozni kell még az alatta elvonuló vízvezető csatorna kérdésével, amely évtizedek óta foglalkoztatja a pécsi székesegyházzal foglalkozó szakembereket. Amint ismeretes, a székesegyház épülete alatt magas, boltozott csatorna vonul végig, amelyről az volt pl. Szőnyi Ottó megállapítása, hogy azt a XI. században építették, mivel észrevették, hogy a székesegyház mögött húzódó domboldalról víz szivárog a székesegyház északi fala alá, s ezt a vizet kívánták ezzel a csatornával elvezetni. Horváth Antal, Pécs egy másik kutatója szerint a vizet az udvaron a homókban elnyelték. Gosztonyi Gyula Pécs kiváló kutatója, kétségbevonta a fenti megállapításokat és arra a véleményre jutott, hogy ez a csatorna korábbi, mint a székesegyház tornyai, mivel ezek alapozásakor a csatornát, pl. az északkeleti torony fala alatt megbontották. A mi 1958. évi ásatásaink alkalmával a székesegyháztól nyugatra ezt a vízvezető csatornát (4. kép) két helyen megtaláltuk kb. 5—5,5 m mélységben. Belsejét kibontva, alján vékony mésztufaréteget találtunk, jeléül annak, hogy ebben hosszú ideig tiszta víz folyt. A benne talált iszapréteg e fölött helyezkedik el. Jeléül annak, hogy később eliszaposodik. Többször leszálltunk a székesegyház alatti csatornába és a következőket tudtuk megállapítani: a székesegyház alatt végigfutó csatornaszakasz alját hasonló szép, gondosan egymáshoz illesztett kőlapok képezik, mint az általunk kiásott szakasz alját. A székesegyház északnyugati tornya alatt behatoltunk egészen a torony külső faláig és azt tapasztaltuk, hogy a tornyon kívül a csatorna teljesen azonos az ásatásnál előkerült vízvezető csatornával, azonban, amikor a székesegyház tornyát építették, a vízvezető csatornát a torony fala alatt megbontották, oldalait kövek ráhelyezésével megemelték és utána a vízvezető csatornára ráhelyezték az eredeti fedőkövet. Az északkeleti torony falánál másképp jártak el. Bizonyára statikai okok miatt a vízvezető csatorna két oldalát közelebb hozták egymáshoz, belső szélességét itt 32 cm-ről 16 cm-re szűkítették le és így építették rá az északkeleti torony falát. A vizsgálatok tehát azt bizonyították, hogy a vízvezető csatorna korábbi, mint a székesegyház, hiszen ennek tornyait ráépítik a csatorna falaira. A székesegyház alatt húzódó szakasza embermagasságú, teteje boltozatos. Falába itt római téglák, feliratos római kövek vannak beépítve. Véleményünk szerint ezt a vízvezető csatornát a székesegyház építése alkalmával itt, mint kész adottságot megtalálták. Falazási technikája alapján ez római kori vízvezető csatorna, amely valamelyik, a székesegyháztól északra levő forrásból vizet szállított dél felé. Hol lehetett az a forrás, amelynek vizét ezen át elvezették? Véleményünk szerint a mai Hunyadi János utcában, az ún. Petrezselyem forrás jöhet itt számításba és a csatorna irányából következtetve ennek vizét vezették el dél felé, bizonyára a római városba. A római kor után ez a csatorna megrongálódhatott, de a XI. sz. elején még valószínűleg csörgedezett benne a víz, ezért nem zárták el, sőt a székesegyház alatt húzódó szakaszát megmagasították, boltozatosan be-

fedték és azt a szerepet szánták neki, hogy a székesegyház alatti vizes talajból is levezesse a vizet. A kérdés végleges tisztázásához két feladatot kell megoldani 1.) a székesegyháztól északra ásatás útján meg kell találni a vízvezető csatornát és 2) dél felé szintén meg kell találnunk azt, hogy hová szállította a vizet. Ez a vízvezető csatorna tehát nem a székesegyházzal egyidőben épült, hanem római-kori és a XI. században újból felhasználják, de most már a székesegyház vízelenítése érdekében. Ez igen fontos topográfiai adat az ókori városra vonatkozólag is.

További terveinkben nagyobb arányú kutatások szerepelnek Pécsen, hogy az új lakótelepek megépítése előtt a Jókai u., Majláth u. környékére meghatározható római város további épületeit is feltárhassuk. Baranya megyében szeretnénk dolgozni ismét Nagyharsányban, de sorra rendre a fentiekben említett helyeken. Fontos pontnak tekintjük Dunaszekcsőt, mint dunai átkelési helyet.

Kutatásaink során eddig is mindenütt tapasztaltuk a helyi tanácsok és a lakosság legszelesebb rétegeinek támogatását. Kérjük továbbra is segítségüket, elsősorban abban az irányban, hogy óvják és védjék a régészeti leleteket, jelentsek be előkerülésüket, hogy minél több értékes adattal gazdagíthassuk Pécs és Baranya megye történetét.

SZABÓ PÁL ZOLTÁN:

Régi helynevek régi értelme Pécs vidékén

Az új születik, a régi meghal; ez a világ rendje nemcsak az emberek között a társadalomban, hanem a nyelv életében is. Nem nyelvészetet kívánok nyújtani, hanem a ma már értelmetlennek látszó helynevek elfelejtett értelmét idézem fel.

A Bartók Béla utcai szőlőskerten át a Mecsek felé kanyarog az út: neve: Bárány út. 50—60 évvel ezelőtt még erre terelték a hegyi pásztorok a birkanyájukat a félig-meddig kopár „mecsekés” oldalra, hogy legeltessenek. Fent a „lapisokat” legelték; a lapos, többé-kevésbé siklelületű hátakat, ahol jobban megmaradt a karsztos sziklák között a termőföld, a fű és a bozót. A „*lapis*” szó emléke él még, fönntartotta a közelmúltban lerombolt „lapis vadászház” fogalma. A lapis vadászházon túl nem messze találták meg a hajdani római őrtorony romjait. hol aprópénzzel váltották meg a zord és félelmetes hegységen átutazó kereskedők és vándorok vagyonuk, életük biztonságát, a kísérő katonai őrséget. Ez az út az ún. Óderékon és ezen Vágot pusztán, tehát kivágott, kiírtott részen keresztül halad északra, a sásdi, és a dombóvári mocsaras réteken keresztül vezető — vámért karbantartott — átkelőhely felé. Ezeket is óvárok, régi toronyok védelmezték. Ez az út tehát még a római imperium idejéből származik.

Az Óderék keleti és nyugati oldalán a karsztos, sziklás mészkőhegység mély dolinái, a mi nyelvünkön a *töbrök* sora helyezkedik el. Hajdan ez a hegyhát, épp a hegyvidéki legeltetés következtében, kopár, sziklás, vad tájképet mutatott. A terület ilyen jellege felnyúlott egészen a hegység gerincéig. A Misina és a Tubes gerincének igazi ősi magyar neve *Türbös* volt. A *Türbös* mögött *töbör* mellett — kezdődnek a *töbrök*. A „*Türbös*” szónak értelmetlenül használt változatát a „*tubes*” szó őrzi.

Rezet és ónt e területen bányászni nem lehetett. Fegyveres erővel védett kereskedők karavánokkal a messze földről hordták ide a sót, a rezet, az ónt, később a bronzot, melynek minden kis darabkája nagy kincset jelentett. Ha eltört a szerszám, az itteni mesterek öntötték anyagából új fegyvert, új eszközt. Épp ezért, nagy jelentőségű volt e területen is a vaseszközök használata. Réz, ón nincs a Mecsekben, de többfelé limonit-tömzsök, szferroszideritek, a *Bánya-telep* körül és éppen Vasason piritek és vastartalmú vulkánikus zárványok, *Váralján* és *Ófalu* körül hidrotermális eredetű vasércsek találhatók és ezek a kezdő vaskor embere számára is hozzáférhetőek voltak, nagy kincset jelentettek, olyan kincset, amit érdemes védeni, birtokban tartani. A Jakabhegy tete-

jén fél km²-t övező és szálfagerendákkal is megerősített sáncrendszer védelmében szervezték meg, időszámításunk előtt 2500 esztendővel, az illírek államuknak, ezt a jelentős körzetét. Tévedés az az elterjedt hiedelem, hogy a *Jakabhegy* tetején avar sáncok lennének. Az avarok csak a síkságon építették megerősített földvárakat, többszörös gyűrűvel védett központokat. Ezek lovasnép igénye szerint készültek. A *Jakabhegy* tetejére pedig nem lovasnép telepedett meg, hanem az illír-kelta vaspáncélos és fegyveres gyalogság és ennek védelmében az uraló osztály. Az illír őrség a *Remete-barlangban* tanyázott, ugyanis távol, a Dráván túl kéklő hegység ormán hasonló erődök voltak. A fellángoló tüzek jele értelmes beszédként adott hírt a fegyveres erők szükségszerű mozgósítására vonatkozólag. A római légiók érkezését már jóelőre ilyen tüzek jelezték. A közelben a szerkövek mellett misztikus értelmezéssel kísérve tanácskoztak a környék papjai és a vezető harcosok. A „szer” elnevezést a *Jakabhegy* déli oldalában levő „*Babás szerkövek*” tüneményesen szép sziklacsoportja őrizte meg. „Szer” a régi magyar nyelven gyűlést, tanácsot jelent. A szóhasználatból következik, hogy a *szerkövek* nem vesztette el mitológiai jelentőségét még a pogány magyarság megtelepedésekor sem. A középkorban az illír-kelta harcosok őrsége számára kivájt *mesterséges barlangok* egyikét, másikat, melyek még nem dőltek össze, szentéletű remeték foglalták el. E remetéket gyűjtötte össze a pécsi püspök az 1220-as években és számukra kolostort építtetett. Előírta a regulát, amely szerint egy igazi remetének élnie kell. Így és itt alakult meg tehát az első magyar szerzetes rend, a pálos-rend, melynek emlékét — a *Remetebarlangon* kívül a *Remeterét* neve is őrzi. Ezt a rétet a jószág számára kaszáló rétnek ajándékol kapták. A *Remeterét* alatt huzódott meg *Szentkút*, ahol még László király idejében a pogány magyarok a keresztény vallásra térítő hatóságok szemé elől elvonulva, titkos, pogány istentiszteletet tartottak. Később a keresztény egyház diadalmasan birtokba vette ezt a szentkutat is és a forrás misztikumát keresztény tartalommal töltötte meg. A völgy mélyebb szakaszán van az ősrégi *Ürög*, vagy másképpen *Iregh*. A szó kifejezi azt a zúgot, melyben pár család földbevált putriban lakva, parányi kunyhókban meghúzódva még itt maradt, amikor az *Ürögi völgyben* a halászat megszűnt. Előttük táruul fel az *Ürögi völgy*, az ősrégi *mesterséges halastó*. Ez volt még a honfoglalást követő évszázadban is. A leletek szerint a halastavat még a bronz-kultúra kezdetén, a híres *zóki kultúrával* egyidőben, a *Makárhegy* tetején, a hegy védelmében és a sáncok mögött élő csoport hozta létre. Ebben halásztak éppúgy, mint a Pécsi medence még tavas mélyedéseiben, utoljára itt és a medence zóki szakaszán, ahol a Pécsi vizet duzzasztották fel. Így a tápláló húsételt könnyebben megszerezték, mint a fászesztó és veszélyes vadászat árán. A „*Makár*” szó a török hódoltság után jelentkezik, ugyanis *Makár kapitány* Pécs felszabadulásánál tanúsított hősiességéért ezt a területet kapta ajándékol.

A magyar állam megalakulásakor az új, fejlődő élet megváltoztatta a viszonyokat. A települések továbbra is kutak, illetve források mellé csoportosultak, és sokszor nevüket is innen vették. Mint pl. *Cserkút*.

Híresek voltak ekkor a *kővágók*, akik olasz mesterektől tanulták a kő nemes megmunkálását. A *pécsi székesegyház* építőköveit a *mánfai* és a *budafai* miocénkori homokkőből faragták ki. *Kovácsszénájáról* és *Kishajmás környékéről* meg máshonnan a közelből, fehér kváderköveket vágtak, a *havihegyi* finomabbszemű fehér mészkőből pedig oszlopokat és oszlopfejeket faragtak. Ebből a fehér mészkőből a gazdag rómaiak sirládákat és oltárköveket készítettek. A *siklósi rózsaszínű és vörös márvány* a belső díszítésre szolgált. A híres *Szak-*

mári-oltár, mely a XV. századból származik, valószínűleg siklósi vörösmárványból van. Az olasz mesterek földet kaptak művészi munkájukért, és valószínűsíthető, hogy az *Olasz* — *Olaszi* nevű községek határát letelepedési helyül és szabad birtoknak kapták meg. A magyar kőfaragók emlékét *Kővágószőlős* őrizte meg, ahol a kőfaragás szinte a mai napig nevezetes mesterség volt. A szomszédos *Bakonya* község neve, mint a „*Bakony*” szó is mutatja, erdőséget, illetve erdőségi települést jelentett. *Töttös* ősmagyar személynév és úgy látszik hogy az egyik híres kővágócsalád emlékét őrzi *Kővágótöttös* neve. De menjünk tovább *Pécs* felé! *Árpádtető* mellett, félreeső, jelentéktelen hegységrész a *Mecs-hegy*. A *Mecs-hegy*, a *Mecsek*, *Mecske* egyazon töből származik. A *Sárköz*-ben élő „*mecsekös*” szó értelmezése szerint kopár lejtőt jelent. Érthető ez, mert haddan csak a Pécs feletti hegység neve volt *Mecsek*, és ezt a hegyoldalt a pásztorok valóban kopárra legeltették, csak a múlt század végén, a *Mecsek Egyesület* kezdeményezésére tiltották el a legeltetést és kezdték el a kopár helyek fásítását. Csak *Hunfalvy* óta, tehát alig száz éve nevezzük az egész hegységet *Mecsek*-nek. Azelőtt nem volt ilyen összefoglaló név használatban, hanem minden egyes jellegzetes hegységnyi részletnek meg volt a saját neve. Így volt *Várkapu*, a *Jakabhegyi* erődítmény nyugati oldalán, ilyen név volt a *Jakabhegy*, *Vöröshegy*, a *Türbös*, a *Mecs-hegy*, illetve *Mecsek* és távolabb ilyen volt a *Zengő* is. *Károlyi* bibliafordításában a „*zengő*” szó visszhangot jelent. Így ír: „*hegyek kebeliben formálhatott zengő szó — resonans de altissimus montibus echo*”. — Tehát visszhangos hegyet jelentett. A *Zengő* déli oldalának neve: *Sajgó*, hol az élet keserű szava visszhangzik. Benne zeng a jobbágy nehéz sóhaja, a szegénysorsban élő hegyi ember panaszának visszhangja.

A sötét és hideg *Nagymélyvölgy* zuhatagai mellett kelet felől feltárul a *Páfrányos* embermagasságú páfrányokkal és a *Melegmány* fogalmával. *Melegmány* ma völgyet jelent, régen csak oldalt. *Mán*, vagy *mály*, a *mell* szóval rokonfogalom. Lejtőt, hegyoldalt jelentett és ha ez az oldal dél felé tekint, mint az említett esetben, akkor joggal *Melegmány* a neve, mert hiszen a hó itt sokkal hamarabb elolvad, mint máshol. *Mánfa* pedig hegyoldalban épült falu. A „*fa*” ugyanis a falu szó egyszerűsítése. Közelebb jöve *Pécs*hez, *Kantavárra* érünk, amely mint az említett római erődítmény a *Lapis* mellett, ugyanígy a keleti oldalon a hegységen való átkelés biztonságát szolgálja. Védte egyszersmind a környék bővizű, állandó forrását, ahol a vándorló karavánok jó ivóvízzel tölthették meg a „*kanta*” nevű és lóhátra erősített vízhordó edényeket. Közelebb *Pécs*hez, a *Dömörkapuhoz* jutunk, amelyben a „*dömör*” szó a „*demir*” török szóval rokon, de ugyanígy a magyar „*tömör*” szóban is fennmaradt, annyit jelent, mint szűk szoros, mint ahogy az *Irma-uti* mély árok valóban ilyen szűk szoros. Ez, a mély völgyárok kedvező, de nehezen járható völgye. Tulajdonképpen a *Dömörkapu* az *Irma-úti* völgy őseredeti neve. Ez a fontos út, fontos helyre, a *Tettyéhez* vezetett. A völgynek a nép nem is adott más nevet, és amikor a *Dömörkapu* szó értelmetlenné vált, a *Mecsek Egyesület* nevezte el fél évszázaddal ezelőtt *Irma útnak*, a völgyben felkapaszkodó sétautat.

A *Tettye* igen fontos pontja volt a régi városnak. Itt volt a *Malomszeg vicus*. *Pécs* ipari életének, és így egész gazdagságának forrása. A *tettyei karsztvíz* kiömlésének helye 233 m a tenger színe felett. A forrás vize mintegy 100 m-t esik, amíg a síkságra ér. A római időben csak a *Tettye-patak* vizét terelték át *Sopiana*, a római város felé, a magyar középkorban azonban a társadalmi fejlődés során, a gépesítés első emlékeként a malmok hosszú sora épült melléje. Sötörök, posztóverők, tímárok, lisztesmolnárok, és még sokféle más iparág, melynek viz-

re, vagy vízerőre volt szüksége, id etelepült. A Tettyén Szakmári György püspök 1520-ban gyönyörű reneszansz kastélyt építtetett. Ezt a múlt század végén mi magunk romboltuk le, mert a nemzeti szentimentalizmusnak a romok jobban tetszettek, mint a düledező épületek, a műemlékek, melyeknek karbantartásáért fizetni kellett volna. A török időben a táncoló dervisek egyik kolostora volt. Innen ered a neve, a „*tettye*” szó. Az albán, mohamedán rituális helyesírásban ma is pontosan *Tettyének* olvasandó a kolostor neve és a bektasi szekta szóhasználatában derviskolostort jelent. Jelenti egyszersmind a menhelyet és a vándorok szállását is. Alatta, a Poturluk (Puturluk) táján, a Havihegy oldalában éltek a mohamedáná lett bosnyákok, akiket a törökök az itteni magyarság ellensúlyozására telepítettek be. A *Mindenszentek* temploma a Malomszeg központja volt. A török időben több ízben két-három keresztény felekezet is egy időben használta a templomot. Itt tartották az akkor világhírű vallásfilozófiai disputákat, melyeket a reformáció terjedésével kapcsolatosan, a török basák elnökletével, az akkori világnézeti forrongásban, messze földön is jól ismertek. Mert okos embernek a nép azt tartotta, „aki megjárta Tolnát, Baranyát”. A középkorból fennmaradt szolás pedig az volt: Magyarnek Pécs, németnek Bécs.

Sok érdekesség húzódik meg a nevek mögött. A nevek itt vannak velünk, közöttünk, eredeti tartalmuk pedig halott. Sokszor ma mást értünk rajta, mint egykor értettek, amikor keletkezett. Gondoljunk arra, hogy pl. az *eke* szó is él, a faekétől a mezőgazdaság gépesítésekor alkalmazott ekéig pedig nagy a távolság, a társadalom fejlődésében több nagy lépcső vezetett el idáig. Ezek a szavak mégis csak halott fogalmakat takarnak. A Tettyén ma nem a dervisek táncolnak. Az élet, a fejlődés útját nem lehet megtörni!

BÁCSKAI B. SÁNDOR:

Hej, halászok, halászok...

Emlékezés Schneider Lajosra

Eletemben kétszer hallottam ezt a dalt.

Először, amikor három, vagy négy éve Schneider Lajos bácsinál voltam. Akkoriban a cigányok népköltészetét gyűjtöttem, és Lajos bácsit kerestem fel, mint a baranyai népdalkincs legjobb ismerőjét, hogy segítsen egy-egy cigány népdal magyar rokonát megkeresni.

Ezen az estén kezdődött barátságom, Lajos bácsival. Az est néhány órája rövid volt ahhoz, hogy életét, törekvéseit, vágyait teljesen megismerjem, — ez

Schneider Lajos

természetes is, hisz olyan gazdag élet állt mögötte! —, ahhoz azonban bőven elegendő volt, hogy teljesen megnyerjen engem közös szerelmünknek, a néprajzi munkának.

Ezen az estén láttam először nyolc, vagy tíz vaskos kottafüzetét. Lapozgatta, és ha egy-egy feltűnően szép dalt talált, el is énekelte.

— Na, ezt hallgassa meg — mondta akkor —, talán ez a legszebb dal, amit valaha is gyűjtöttem.

Es szép tiszta hangján már énekelte is:

Hej, halászok, halászok,
mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egyebet:
piros szárnyú keszeget. ...

A napokban ismét hallottam a dalt, de most maguktól a halásztól.

Késő este volt már, a Duna partján, a börtön álldogáltam. Fent az égbolton a felhők között a Hold, mint egy haláscsónak ringatózott, lent a Dunán két öreg halász hajtotta felfele ladikját. A csónak után kis bárka szelte a vizet. Énekeltek. Olyan ismerősnek tűnt a dal, mintha valahol hallottam volna már. Jobban odafigyeltem.

Hát a keszeg mit eszik
ha a bárkába teszik?
Nem eszik az egyebet,
vizet iszik eleget. ...

Néha egy pillanat is, egy egészen jelentéktelennek látszó mozzanat is elegendő ahhoz, hogy felrázza az emlékezetet, hogy valami — ami a múltban lényeggel bírt — megelevenedjen. Amint szállt a dal az éjszakában, úgy éreztem, hogy itt van a közelben Lajos bácsi; ám a tudat kiméletet nem ismerő ridegséggel fagyasztotta el az érzést, és a valóság telejs súlyával rámnehezedett: Lajos bácsi már több mint egy éve nincs köztünk, nme dolgozhat velünk, nem taníthat bennünket.

Csak most, — amikor a kérlelhetetlen vég, a halál lezárta életművét, — érzékelhetjük teljes súlyával, hogy ki volt ő, milyen veszteség ért bennünket. Ha életének csak néhány mozzanatát nézzük, akkor is csodálkoznunk kell sokirányú munkásságán.

1889. július 27-én Mohácson látta meg a napvilágot. Atyja, a kifizetéses tisztviselő felismerte, hogy fia kiváló zenei képességekkel rendelkezik, ezért a tanítóképző elvégzése után a Zenekonzervatóriumban taníttatta tovább. Zenei tanulmányait csak négy évig folytathatta, mert katonának hívták. A katonaság után — mivel a szülők anyagi helyzet e emengetde — nem tanulhatott tovább; Kisköszegen kezdte meg pedagógusi pályáját. Munkája mellett kisebb-nagyobb ásatásokat folytatott, török- és római kori cserép és fémedényeket, érméket tárt fel a föld alól. Gyűjteménye, melyet később amohácsi múzeumnak ajándékozott vetette meg alapját a múzeum régészeti anyagának. Érdeklődése már ezekben az években a néprajztudomány fele fordul: jelentős mennyiségű tárgyi anyagot — elsősorban népi bútorokat, fatárgyakat — gyűjtött össze.

Néhány év után szülővárosába helyezték. 1922-ben a külvárosi iskola igazgatója lett, ebben a beosztásban dolgozott 1949-ig, amíg nyugdíjba nem vonult.

A zene szeretetéről, műveléséről élete végéig sem mondott le. Még fiatal pedagógus korában csaknem minden hangszeren megtanult játszani; 1929-ben a muzsikát szerető lelkes fiatalokból zenekart szervezett, a mai városi fúvós zenekar őst.

Népdalgyűjtő munkássága a harmincas évektől kezdődik. A nyári szünidőket Erzsébeten — akkor még Püspökszenterzsébet — felesége nagyapjánál töltötte. Sokat járt-kelt a falu parasztjai közt, lélegzetviasszafojtva figyelte egy-egy parasztasszony énekét.

Ha végignézzük gyűjtéseit — a dalokon kívül népszokásokat, játékokat, tréfás sírverseket, és még sok mindent feljegyzett — láthatjuk, hogy mindössze négy helyen gyűjtött: Erzsébeten, Kölkeden, Mohácson, és Dunaszekcsón. Célja az volt — mint több ízben mondta is, —, hogy egy-egy falut teljes mélységében feltárjon. Már akkor felismerte, hogy olyanoktól kell elsősorban gyűjteni, akikben a falu népdalkultúrája szinte teljes egészében felgyülemlett. Minden faluban megkereste a legjobb énekeseket, a nótafákat, akik a dallamot és a szöveget egyaránt a legérettebben, a legtisztább formában adták elő.

Barátsága Berze Nagy Jánossal, még jobban elmélyítette igényességét. Barátság Pál mohácsi nótafájáról több olyan feljegyzést találunk, amely az énekes egyéniségére, és az egyéniségének és a daloknak a kapcsolatára vonatkozik. Nem tudható, hogy Berze Nagy János hívta-e fel a figyelmét az adatközlő egyéniségének a szerepére, mindenesetre figyelemreméltó, hogy 1937-ben, amikor még nemzetközi viszonylatban is csak az első lépéseit tette a néprajztudomány területén az egyéniségvizsgálat már felismerte, hogy egy-egy egyéniség alkotója, ujjávarázslója lehet a daloknak.

Berzével való barátsága kezdettől fogva nyomon kísérhető levelezésükből. Közös gyűjtőutak, közös tervek, a problémák tömkelegének a tisztázása látható ezekből az írásokból. Több levél tanuskodik arról, hogy Berze legközelebbi munkatársának tekintette. Egyik levelében például ara kéri fel, hogy a megjelenő valamennyi dallamot egységes hangnembe írja át.

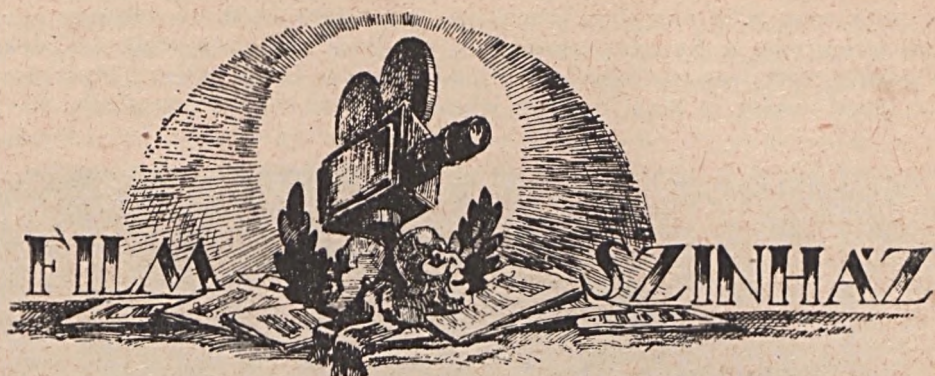
Rövid ismeretségünk alatt többször beszélt arról, hogy Berzével közös gyűjtőutat terveztek a baranyai háromszög községeibe, és csak a háború akadályozta meg terveik megvalósítását.

A háború után újult erővel kezdett ismét gyűjteni, utolsó feljegyzése ezerkilencszázötvenhéttől való. Ez idő óta gyűjteni már nem tudott, mert betegsége újabb és újabb, egyre erősebb rohamokat indított ellene: 1960. június 7-én meghalt.

Utoljára nem sokkal a halála előtt találkoztam Lajos bácsival. Akkor is a nép dalairól, költészetéről beszélgettünk. Néhány mondata megragadt bennem, úgy hiszem végérvényesen, mely munkájáról vallott felfogását mindennél jobban tükrözi.

— Nem azért gyűjtöttem — mondotta —, hogy valamelyik múzeumban elhaljanak, elporosodjanak ezek a kották, és csak a tudományos szakemberek vegyék elő századonként, hanem azért, hogy megmentsem azt, amit már a nép nem képes megmenteni, és visszaadjam neki, hogy apáik, nagyapáik kultúrája, tanítása újabb és újabb nemzedékeket formáló erő legyen!

Ez a végrendeletszerű vallomás kötelezzen bennünket arra hogy Schneider Lajos hagyatékát — több mint ezer kiadatlan népdalt! — közös erőfeszítéssel tegyük népünk közös kincsévé hogy valóban teljesíthessék a gyűjtő végakaratát: váljanak szocialista kultúránk szerves részévé, „nemzedékeket formáló erővé”!

MESZAROS BALINT:

Moszkvai „filmkockák“

„Moszkva, csillogó drágakő”. Akaratlanul is ez jutott eszembe, amikor megláttam Moszkvát. Amikor megtudtam, hogy részt veszek a II. Moszkvai Nemzetközi Filmfesztiválon, képzeletemben kialakult egy kép Moszkváról, mely megérkezésünk pillanatáig tartott.

Abban a pillanatban, amikor a Kiev pályaudvarra megérkezett a vonatunk, minden korábbi elképzelésem Moszkva szépségéről, nagyságáról, életéről szertefoszlott. Mint a kisgyerek, amikor megmutatják neki a hatalmas játékkirakatokat, csak ámultam... A hatalmas méretek, a forgalom, a pezsgő élet és a fesztivál mindenütt megnyilvánuló jelei, propagandája — az egész város a fesztivál lázában élt — olyan kápráztatóan hatott rám, hogy csak egy kis töredékét lehet betűkkel rögzíteni annak az élménynek, amit a fesztivál három hete jelentett. Mindebben természetesen közrejátszott az az óramű pontosságú szervezés és precizitás, amellyel elő volt készítve a fesztivál minden részlete. Hogy minden élmény feledhetetlenné vált, abban elsősorban a szovjet emberek vendégszeretete és szívélyessége játszott a legnagyobb szerepet.

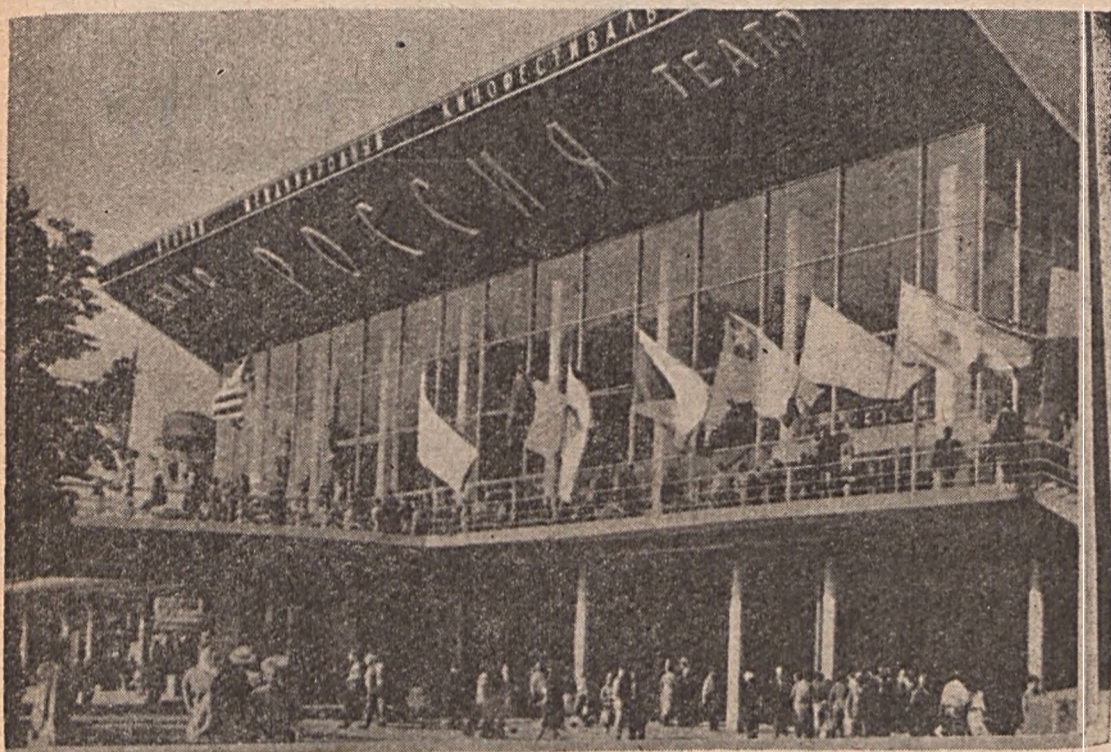
Moszkva szép, kedves, meleghangú város. Utcái, terei, parkjai, házai, a kanyargó Moszkva-csatorna, az aranyos csillogású, hagymakupolás templomok, a hatalmas felhőkarcolók, mesebeli szépséget jelentenek. A Kreml karcsú és kecses bástyáival, az ötágú rubin csillagokkal, a szervesen hozzátartozó mauzóleummal és a Vörös térrrel, Moszkva főekessége.

Moszkva valóban „csillogó drágakő” és a fesztivál idejére a világ minden tájáról idesereglett filmcsillagok „ragyogása” sem tömpította ennek a 8 és fél milliós fővárosnak a csillogását.

A fesztivál

A fesztivál méreteire jellemző, hogy 52 ország vett részt és összesen 251 filmet mutattak be a nemzetközi találkozón. A vetítések 9 órától 12-ig, délután fél 3 órától 6 óráig és este 21 órától sokszor éjfélig is eltartottak. Egy-egy alkalommal egy játék, és 3–4 rövid filmet mutattak be. A fesztivál palota a

Rosszija mozi 2550 személyes. Ezenkívül két kisebb zártkörű vetítésre alkalmas terem van. A fesztivál vendégei az erkélyről nézhették végig a filmeket. Minden személy részére fejhallgató volt biztosítva. Tetszés szerint orosz, francia, angol, német és kínai nyelven lehetett a film szövegét meghallgatni. A

Rosszija mozi egyaránt alkalmas normál, cinemaskope és 70 mm-es szélesvásznú film vetítésére. Nagy, modern technikai és esztétikai szempontból tökéletesen megtervezett filmszínház. Alsó nézőtere teknő alakú, erkélye erős szögben lejt. A fesztivál vendégei igen nagy elismeréssel nyilatkoztak róla és nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a fesztivál nemcsak tartalmában, de külsőségeiben is méltó volt a kitűzött jelszávához: „A humanista filmművészetért, a békéért, a népek közötti barátságért”.

A moszkvai mozik

A moszkvai mozikultúra igen fejlett. A filmek bemutatásán kívül egy-egy filmszínház más irányú népművelési tevékenységet is végez. Számos mozinak külön koncert-terme és olvasó szobája van. A filmszínházak befogadóképessége általában 1500—2500 személy. Érthető, hogy ilyen számú közönség részére hatalmas előcsarnokra van szükség, amely magába foglalja a ruhatárat is. A koncert-terem földszinten van, ide belépni csak a megváltott mozijeggyel lehet.

Az előadásra váró közönség részére félórás műsort adnak. A koncert-terem kis színpaddal van ellátva, ezen helyezkedik el a zenekar. A műsorba változatos zeneszámok szerepelnek, és a varieté, művészek — zsonglőr, tánc — számaival váltakoznak. Ezeket a művészeket a filmszínház igazgatója szerződéses alapon foglalkoztatja egy meghatározott időre. A színpadon, mint egy kisebb filmszínházban, vetítő ernyő van elhelyezve és a koncert után itt vetítik az ismeretterjesztő és népszerű tudományos filmeket. Amikor vége van, akkor megy fel a közönség a nagy terembe a játékfilm megtekintésére. A játékfilm előtt rendszeresen híradó filmet vetítenek. A mozi előcsarnoka egyébként kiállítási teremül is szolgál. Időnként kép-, foto-, reprodukció- és könyvkiállításokat rendeznek és a mozilátogatók jelentős része meg is tekinti. Csaknem minden filmszínháznak külön olvasó szobája van, ahol könyvek, újságok, folyóiratok állnak nagy választékban az érdeklődők rendelkezésére.

A moszkvai mozik általában délelőtt 10 órától este 10 óráig játszanak csaknem állandóan telt házak mellett. Technikai berendezésük modern. Normál és szélesvásznú filmvetítésre egyaránt alkalmasak. Minden gépházban — a nálunk kialakult szokástól eltérően — nem kettő, hanem három gép van elhelyezve.

Egy-egy filmet általában egy hétig, vagy sikerétől függően 4 napig tartanak műsoron. Ha a film a vártnál kevesebb látogatót eredményez, a tervezettnél korábban változtatnak műsort. A mozihelyárok általában megfelelnek a mi árainknak. Az első osztályú premier moziban a legmagasabb helyár 60 kopejka, ami 8.— Ft-nak felel meg. Az ifjúsági kedvezményes helyár és a matiné helyár 10 kopejka, valamivel kevesebb, mint nálunk.

Egy ilyen hatalmas filmszínháznak 40—50 dolgozója van és önálló elszámolási egységként működik. Élénk közönség szervező tevékenységet folytat. Állandóan kapcsolatuk van az üzemekkel, vállalatokkal. A filmszínházaknak ez a típusa nagyon elterjedt. Nem szabad azonban összetéveszteni a művelődési házzakkal ahol van ugyan filmvetítés, de a főhangsúly az egyéb rendezvényeken és népművelési munkán van.

Kino panoráma

BEKE FILMSZÍNHÁZ. Ez a neve Moszkva egyik legrepresentatívabb panorámikus mozijának. Befogadóképessége 1225 néző, vetítőfelülete erősen ívelt, 12 méter magas, 30 méter széles. A nézőtérén 120 hangszóró van elhelyezve. A filmszalag szélessége a hagyományos 35 mm, egyszerre 3 filmszalaggal és 9 hangcsatornával működik. A kép teljes szélességét a három filmszalag egyidőben történő kivetítése adja. Rendkívül érdekes megoldás, ugyanis a 35 mm-es filmeknél a hagyományos képrögzítés alkalmával a kamera fekvő alakú képet vesz fel. Ennél az eljárásnál csak az a különbség, hogy a felvételt épp úgy mint a kép visszaadását 3 gép végzi egyszerre szinkronban, a rögzített kép ugyanakkor nem fekvő, hanem álló alakú. A kivetített képek összedolgozása majdnem tökéletes, csak a gyakorlott szem veszi észre a képtalálkozások határán mutatkozó téglaszínű csíkot. A mozi alaprajza teljes kör. A nézőtérén a homorú vázsonnal ellentétes irányban ívelten vannak elhelyezve a széksorok. A legjobb látószöget a fókusztájéka adja. De egyáltalán nem zavaró az oldal látószög sem. A vetített film hatása lenyűgöző. Ez az a képnagyság, amit a néző még zavaró körülmények nélkül be tud fogadni s ez a panorámikus eljárásnak az a

formája, aminek elterjedése elképzelhető. A filmszínház nézőtere egy emeletnyi magasságban van elhelyezve. A földszint hatalmas terme várócsarnok rendeltetéssel van berendezve, körben újságos, könyves, cukorkás magazinokkal. A szovjet filmtechnika egyik legszebb, legmodernebb palotája.

Circoráma

A szovjet filmművészet hatalmas fejlődése mellett — melyet az utóbbi időben a különböző fesztiválok nyert díjak is bizonyítanak, a Szállnak a darvak, — Emberi sors, — Csendes Don, — Ballada a katonáról, — Lángoló évek, — Tiszta égbolt nemzetközi sikerei — a filmtechnika előretörése is vezetőhelyet foglal el a nemzetközi kinotechnikai kutatások és rendszerek kidolgozása és bevezetése terén.

Ennek bizonyítéka a moszkvai Circoráma filmszínház (körmozi). Nemcsak a fesztivál ideje alatt, de állandóan ezek és ezek csodálják meg. A nézőtér kb. 10 m. átmérőjű. A hengeralakú falon 2,5 m magasságban 11 db. 380 × 300 cm-es kép van, illetve e fölött szintén 11 db. hasonló nagyságú, tehát összesen 22 db. vetítőernyő van elhelyezve. A képeket 15 cm-es keretek választják el egymástól. A közönség a nézőtéren áll, illetve szabadon mozog. A gépház a nézőteret körgyűrű alakjában veszi körül és ebben van elhelyezve a 11, illetve 22 vetítógép és a hangvisszaadó berendezés.

A film vetítése általában egy vetítőernyőre kezdődik és fokozatosan szélesedik, majd végül teljes körben összeér. Ez a látvány magába véve is mély benyomást tesz a nézőre. Természetesen, hogy a teljes képet lehessen látni, körbékell forogni. A néző ezt azért is kénytelen megtenni, mert a hatalmas képből nem akar elmulasztani semmit. A hatás azonban még fokozódik, mert a képbe bekapcsolódnak a vászon felső részei, és ekkor már 22 vetítógép működik. A nézőre gyakorolt hatás óriási, de egyben igen fárasztó. Éppen ezért csak félórás műsorokat vetítenek. Természetesen ez az eljárás általános bevezetésre nem számíthat, de mind különleges mozi, mint „kuriózum” feltétlenül érdekes. Moszkván kívül ilyen Circoráma alig néhány világ városban található.

A Moszfilm Stúdió

Alig van a világon olyan ország, amelyben a filmszínházak képernyőjén ne látták volna a nézők a MOSZFILM STÚDIÓ emblémáját. A II. Moszkvai Filmfesztivál egyik kiemelkedő eseménye a stúdió megtekintése volt. Mint mindig és mindenütt itt is őszinte barátsággal és nagy óvációval üdvözölték a vendégeket és a fogadáson jelen volt a szovjet filmművészet összes jelentős alakja.

A Moszfilm stúdió tulajdonképpen egy filmváros, melynek méretére jellemző, hogy a stúdió területén a különböző műtermek között autóbusszal tettük meg az utat és félnapos tartózkodás után is csak részleteit ismertük meg. A sok műterem lehetővé teszi, hogy egyszerre számos film forgatását végezzék. A műtermekben el nem végezhető felvételeket, amelyekhez nem feltétlen fontos speciális helyszín, itt veszik fel. A gyönyörű parkban építik fel a házakat és különböző objektumokat, amelyek a filmhez szükségesek. Technikai berendezése — a laboratóriumi munkát is végzik — a lehető legmodernebb. Itt mutatták be a 70 mm-es széles filmet a fesztivál vendégeinek. Egy csodálatosan szép — az idei Cannes-i fesztivál rendezés díjával kitüntetett — filmet, a Lángoló évek-et vetítették le, melyen részt vett a rendező Julija Szolnceva is. A szí-

nes film monumentális nagysága összhatásában szinte kísérteties, egyben lebilincselő látványt nyújtott. A képek pedig élethű plasztikussággal szinte a valóság képzetét nyújtották a terem egyik teljes falát betöltő vetítőképernyőn.

Sok szép élmény, zsúfolt program, szívélyes vendégszeretet és őszinte barátság jellemezte a nagy fesztivált, melyből az elmondottak csak egy kis töredéket jelentenek.

Kisfilmek és a népművelés

Ma már senki előtt nem kétséges, hogy a film — mely a századforduló idején született meg, és azóta nemcsak hatalmas változásokon ment keresztül, hanem önálló művészetté fejlődött — igen nagy szerepe van a népművelési munkában, az emberek életében.

A játékfilmek mellett nagy szerepük van a rövidfilmeknek, melyeket gyűjtőnéven kisfilmeknek emlegetünk, de műfaji szempontból több csoportba tartoznak: híradók, dokumentumfilmek, népszerű tudományos és szakoktató filmek, melyeknek jelentősége szinte felbecsülhetetlen. (Ide tartoznak még a báb-, rajz- és rövid játékfilmek is).

A kisfilmek mondanivalói felölelik az élet minden területét. Bemutatják az élenjáró munkamódszereket megörökítik a tudomány, a művészet új sikereit, milliók előtt népszerűsítik a kultúra kincseit. Sok-sok ezren vannak, akik a filmekben keresztül ismerkednek meg az új technikai módszerekkel, hazai, vagy külföldi tapasztalatokkal.

A *filmhíradó* olyan, mint a sajtó, nem ok nélkül nevezik „ábrázolt publicisztikának”, ugyanis az újságok legfontosabb híreit, a bel- és külföldi eseményeket érdekes, színes képriportokban ábrázolja.

A *dokumentumfilmek* az embereket, vagy a tájakat és a bennük végbe-
menő változásokat ábrázolják. Ide soroljuk az egyes tájakat bemutató, földrajzi vagy tájfilmeket, valamint azokat az alkotásokat, amelyek kiváló személyiségek életét, munkásságát elevenítik meg. Ide tartoznak az időszzerű politikai-kulturális, vagy más eseményről készített filmek.

<i>Történelem</i>	<i>Irodalom</i>	<i>Építőművészet</i>
Kihúnyt egy csillag	Az írás története	Országház
Történelmi lecke fiúknak	Móricz Zsigmond	Orosz faépítészet
Október fénye	Mikszáth	Az orosz építészet nagy emlékei
Dicsőséges Tanácsköztársaság		Peking palotái
Dicső múltra emlékezünk		
<i>Képzőművészet</i>	<i>Egészségügy</i>	<i>Úrrepülés</i>
Fényes Adolf művészete	Szívdobogás	Világűr, föld
Csók István	Gyermektorna	Automaták a világűrben
Doszpevszki festő	Atomenergia a gyógyá- szatban	Csillag a holdon
Derkocits	Csodálatos gyógyszer	Így jutunk a csillagokba
Grigorescu festészete	Gyógyító sugarak	Új égitest születik
Konyekov a kiváló szobrász	Házi patika	
Medgyesi Ferenc	Szív	
Szőnyi István	Egyre se gyűjtson rá	
Miniatur festészet		

Bakony
Budai hegyek
Dunántúli kövek
Eger
2000 éves Pécs
Tihany

Erkel
Bartók Béla
Eszterháza muzsikusa
Liszt hangverseny
Régi magyar muzsika

Holládi ballada
Magunkéban dolgozunk
Közös aratás
Közös erővel

Világnézeti nevelés

Társadalmi politikai
problémák

Atomkutatás

Egy érdekes múzeum
Zalának délhajlatán
Homo Sapiens

A német kérdésről
Békét követel a nép
Ez történt Kongóban
Boszorkánykonyha
15 esztendeje

Sugárzás és élet
Atomenergia
Első a világon
Az első magyar atom-
reaktor

A népszerű tudományos filmek egy-egy fontos, az emberek nagy tömegét érdeklő tudományos, vagy technikai probléma népszerű ismertetését foglalják magukban.

Az oktató filmek egy-egy szakterület dolgozóit érdeklő, új termelési eljárásokat bemutató, illetve az iskolai oktatást szemléltető alkotások.

A kisfilmek jelentőségét Lenin ismerte fel elsők között, aki arra hívta fel a figyelmet, hogy „a kommunista eszmékkel átítatott új filmek gyártását, amelyek a szocialista valóságot ábrázolják, híradó dokumentumfilmek gyártásával kell kezdeni. Kifejtette, hogy a dokumentumfilmeknek milyen nagy szerepük van az általános agitációs munkában és az új termelési tapasztalatok elterjesztésében. Lenin külön rendelkezésére készítettek 1920-ban filmet a tőzeg hidraulikus kitermeléséről, hogy ez a módszer minél rövidebb idő alatt elterjedjen.

A kisfilmek felhasználásának a népművelési munkában két igen jelentős területe van.

1. A mozik játszási rendjén belül kísérőműsorok alkalmazása.

a) E tekintetben fő irányelv, az egyes helységek jellegének, politikai, gazdasági, kulturális szükségleteinek figyelembe vétele. A kisfilmek játékindőjét úgy kell kialakítani, hogy a jelentős dokumentumfilmek a magas látogatottságú játékfilmek mellé kerüljenek.

Például: ez év szeptemberében a pécsi Park filmszínház 14 napig játszotta a Rocco és fivéréi című nagysikerű és egyben kiváló mondanivalójú filmet. A nemzetközi helyzetet figyelembe véve kísérőműsorként A német kérdés c. dokumentumfilmet játszottuk. Eredmény: 16 331 látogató. Az így forgalmazott filmeket 1960-ban Baranya megyében 3 444 000 látogató; 1961 első három negyedévében a 2 247 000 néző tekintette meg. Ezek a számok azt mutatják, hogy a műsorok 60%-ához — a magyar híradókat nem számítva — rövid filmek is voltak biztosítva. A feladat e téren az, hogy a méterhosszra való tekintet nélkül — akár a játékidő meghosszabbításával is — növelni kell a kisfilmek besztását, valamint fokozottabb gondal kell változatosságukat megtervezni.

A kisfilmek forgalmazásával hatékonyan segíthetjük a gazdasági és politikai feladatok megoldását. Az 1960/61-ben a mezőgazdaság szocialista átszervezése során három hónap alatt, az érintett 63 közösségben forgalmaztunk mezőgazdasági tárgyú — részben szövetkezeti propaganda, részben pedig az élenjáró mezőgazdasági tárgyú — az élenjáró mezőgazdasági módszereket népszerűsítő — filmeket. Ezeket 888 előadásban 75 406 látogató tekintette meg.

b) A rövidfilmek forgalmazásának igen jól bevált formája a Híradó mozi.

Ez természetesen csak nagyobb városokban életképes. A Híradó mozi műsora elsősorban rövidfilmekre épül, és csak ritka esetben játszik olyan filmeket, amelyek elérik az egy óra időtartamot. A Híradó mozi jelentősége igen nagy, bizonyítja ezt az is, hogy Pécsen 1960-ban 92 731 látogatója volt. A bemutatott filmek nagy része az emberek gondolkodásmódjának szocialista átformálását segítette elő. 1961. első háromnegyed évében 91 264 látogatója volt a Híradó mozinak.

2. Kisfilmek vetítése a mozikon kívül.

A kisfilmek társadalmi forgalmazása — művelődési otthonok, tömegszervezetek, üzemek, vállalatok ismeretterjesztő előadásai alkalmával — viszonylag elmaradt terület. Minthogy a területen a lehetőségek nincsenek eléggé kihasználva, pedig a kisfilm forgalmazás hatása igen nagy, e feladat jobb megoldásához kívánok néhány gondolattal hozzájárulni.

Az ismeretterjesztés, szakoktatás igen jelentős módszere a szemléltetés. Ennek sok-sok módja van. Ezek közé tartozik a filmvetítés is, melynek feltétele megyénk községeinek és településeinek 90%-ban biztosított. A megyei filmtár állománya — bár egyes filmek selejtezésre szorulnak, elég változatos és számszerűleg is jelentős. Az alábbi kimutatás csak egy kis töredéke a sok témának és hozzákapcsolódó filmnek, melyeket be lehet építeni a társadalmi forgalmazás különböző területeire.

Talán nem lesz eredménytelen, ha néhány kisfilmet röviden ismertetünk:

Ki ne szeretne megismerkedni Petőfi Sándor, egyik legnagyobb költőnk halálának körülményeivel. Dienes András neves Petőfi kutató *Kihúnyt egy csillag* c. filmje évszázados vitát zárt le történelmi hűséggel.

A *Dicsőséges Tanácsköztársaság* és a *Dicső mültra emlékezünk* c. filmek a proletariátus harcát, győzelmét és eredményeit mutatják be.

Az *Így történt*, az *Óriás* az 1956-os ellenforradalom napjait és leverését dokumentálja.

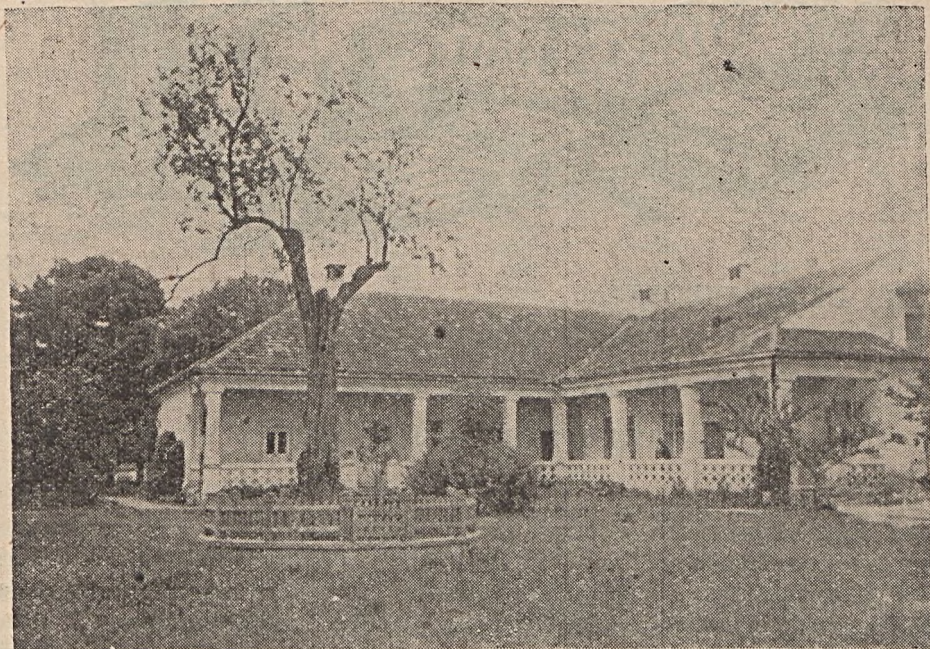
Az *Üveg* szinte festői képekben mutatja be az üvegekészítés mesterségét és a művészi üvegtárgyak készítésének munkafolyamatát.

Kollányi Ágoston a *pókok életéről* készített népszerű tudományos filmet. Megismerjük azt a kitartó küzdelmet, amelyet a parányi állatka folytat létfenntartásáért. Látjuk, hogyan fonja leheletvékony ezüst szálból hálóját. Lát-szólag ez a téma nem is jelentős. Mégis a film megtekintése kapcsán egy bonyolult és érdekes világ tárul elénk, s természettudományos szemléletünk fejlődik.

Az *Egy érdekes múzeum* c. film a Leningrádban látható, a világ egyetlen vallástörténeti és atheista múzeumát mutatja be. Itt őrzik azokat a tárgyakat, amelyek fényt derítenek a különböző korok és népek vallásaira. A néző megismerheti, hogyan harcolt évezredekken át a tudomány a vallásos ködösítés ellen. A múzeum anyagai leleplezik, hogyan támogatja a vallás a reakció erőit, hogyan igyekszik gátat vetni a haladásnak.

Egyre se gyűjtsen rá! a címe az NDK kisfilmjének amely bemutatja a dohányzás káros hatását, s az azt vizsgáló kísérletek különböző folyamatait.

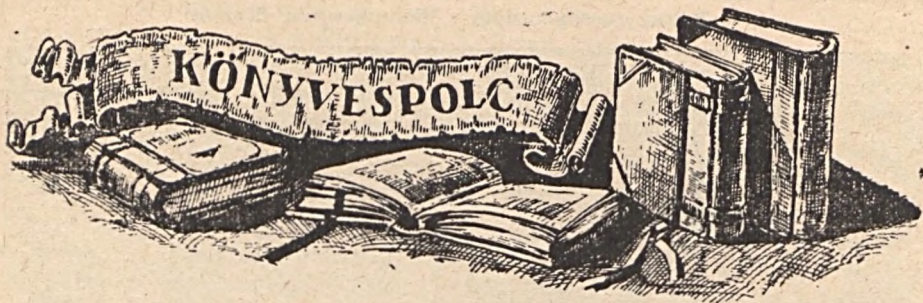
Ahány film, annyi érdekes témát és külön kis világot tár a néző elé. Történelmi korok régmúlt eseményeit, levegőjét varázsolja a vászonra, vagy a mai legmodernebb tudományos és technikai kutatások eredményeit. Útitársává szegődhetünk Gagarinnak, a hős első űrrepülőnek és leszállhatunk a tenger mélyére. Mindezeket a tudományos és ismeretterjesztő filmekben keresztül, alig egy-két óra alatt megismerhetjük. Élünk hát ezzel a lehetőséggel!

Torda, itt vált el Petőfi családjától

A segesvári csatatéren kukoricát lenget a szél

JOZSA DÉNES PIROSKA:

A tanácsi kezelésbe adás jelentősége falusi könyvtárainkban

A falusi könyvtárak életében döntő jelentőségű lépés volt a nagyobb könyvtárak tanácsi kezelésbe adása. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy ezeknek a könyvtáraknak a letéti jellege megszűnt, az ottlévő könyvállomány használható, jónak mondható részét áteltároztuk saját leltárkönyvükbe s a tanács költségvetésében könyvtári cím nyílt a személyi és dologi kiadások fedezésére. Ezzel a lépéssel ezeknek a könyvtáraknak a tanácsok lettek a gazdái s mindennemű szükségletükről ők gondoskodnak. Az átállás szerencsés körülmények között indult meg a Művelődésügyi Minisztérium 600 000 Ft. célhitelt bocsátott rendelkezésünkre amely összeget a község nagyságától függően 4—8000 Ft-os tételekben adtuk át a tanácsoknak a könyvtárak költségvetési összegeinek fedezésére. Az induláshoz szükséges összeg tehát biztosítva volt.

A község lélekszámán és a könyvtár kötetszámán túl, szempont volt az átadásoknál az is, hogy hol volt a könyvtárnak megfelelő helyisége s hol lehetett számítani arra, hogy az elhelyezési és berendezési kérdések hamarosan megoldódnak. Így az első évben 90 könyvtár átadásáról intézkedtünk.

Most utólag már azt is elmondhatjuk, hogy a községesítést — ahol erre a feltételek megvoltak — végrehajtottuk mint a minisztérium utasítását, de volt bennünk egy aggodalmaskodó érzés, hogy vajon lesz-e ennek a lépésnek felmérhető eredménye, ez az új könyvtártípus több olvasót és több kölcsönzést fog-e jelenteni s nem utolsó sorban anyagi kihatása milyen lesz.

Más megyékből, ahol egy-két évvel korábban kezdték meg a tanácsosítást, biztató hírek érkeztek, de Baranya sok apró községével más adottságokkal és lehetőségekkel indulhatott, s így az eredmények tekintetében nem is lehattunk túlzottan derűlátóak.

Csaknem két év távlatából leszűrhetjük azt a tapasztalatot, hogy a fejlődés a nagyközséges megyékben — különösen anyagi vonatkozásban — sokkal számottevőbb, mégis határozottan állíthatjuk, hogy mi sem dolgoztunk hiába, nekünk is vannak eredményeink. Az alábbi statisztikából kitűnik, hogy az idei első félév mutatószámait összevetve az 1960-as év első felével, ezekben a taná-

csofított könyvtárakban 36,4%-kal több az olvasó és 37%-kal több a kikölcsönzött könyv. S ez kezdetnek nem is rossz.

Kimutatás

a községesített könyvtárak félével munkájáról.

A járás neve:	Kvtárak sz:	Olvasók:		Kölcsönzések:		Vásárlási össz.	
		1960	1961	1960	1961	1961-ben	
Mohács	15	1511	2300	14 075	29 696	69 660,—	
Pécs	21	2162	2388	19 261	29 499	75 000,—	
Pécsvárad	10	918	1526	7 667	8 079	25 600,—	
Sásd	14	2481	2892	26 423	27 977	64 148,—	
Sellye	10	566	905	6 207	8 805	46 000,—	
A Siklós	10	566	905	6 207	8 805	46 000,—	
Szigetvár	10	1110	1240	8 364	9 815	55 410,—	
Osszesen	90	9689	13222	94 540	129 531	374 818,—	

Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy ebben a 90 könyvtárban a folyó évben a fenti összegből 25,— Ft-os egységárral számolva 1500 kötet könyvet vásároltak, akkor minden okunk megvan arra, hogy bízzunk ezekben a könyvtárakban és higgyünk további gyors fejlődésükben.

Amíg ezek a könyvtárak a letéti hálózathoz tartoztak, legjobb esetben évi 20—30 kötettel gyarapodtak, most átlagban számítva könyvtáranként évi 170 kötet új könyv jut egy-egy könyvtárba.

Ha azt is figyelembe vesszük, hogy a községi tanácsok — miután most már érzik azt, hogy ezek a könyvtárak az ő intézményeik — a községfejlesztésből is jobban támogatják őket, mint a múltban, akkor már biztosan elmondhatjuk, hogy még az ilyen apró községes megyében is, mint Baranya, érdemes tanácsosítani. Jó gondolat volt a tanácsokat a községi könyvtárak gazdáivá tenni.

Az elmúlt évben számos tanácsosított könyvtár kapott új helyiséget, megfelelő berendezést, ami ugyancsak az öröndetes fejlődés kézzelfogható jele.

Tervünk az, hogy az évvégi eredményeket felhasználva, községenként felmérjük ezeknek a könyvtáraknak a helyzetét mind a könyvtári eredmények, mind pedig a helyiség és berendezés tekintetében s ezt tájékozódás céljából megküldjük valamennyi érdekelt könyvtárnak. Így látni fogjuk: melyek azok a könyvtárak, ahol a fentiek tekintetében esetleg sürgős beavatkozásra van szükség, (nincs helyiség, kevés az olvasó, vagy a kölcsönzés stb) a kimagasló eredményeket elérő könyvtárak pedig példaképpül szolgálhatnak majd a gyengébben működők számára.

Egyelőre még nagyon sok a gondunk ezekkel a könyvtárakkal. Megnövekedtek a feladataik (önálló állománygyarapítás, leltározás, csoportos leltár vezetése stb.) s instruktorainknak fokozottabban kell velük foglalkozni. Reméljük, ez csak átmeneti állapot s néhány éven belül úgy megerősödnek minden tekintetben, hogy vidéki hálózatunk komoly központjaivá válnak.

Távolabbi perspektívában az a célunk, hogy egy-egy ilyen községi könyvtár körzeti központ lesz s a köréje csoportosuló egészen apró letéti könyvtárak fiókhálózatként ezekhez fognak tartozni. Ennek a megoldásnak előfeltétele egyrészt az, hogy a könyvállomány mind számszerűleg, mind összetételében olyan legyen, hogy a fiókhálózatot megfelelő anyaggal el tudja látni, másrészt

ről pedig az, hogy ezekbe a megerősített központokba függetlenített könyvtáros működhessek.

A jövőben ez látszik az egyedül járható útnak, mert egészen kis lélekszámú községek költségvetése nem bírja el a tanácsi kezelésbe adással járó megterhelést, annál is inkább nem, mert a továbbiakban erre a célra anyagi támogatást sehonnét sem várhatunk.

A fentebb vázolt megoldással új alapokra helyezhetjük egész falusi könyvtárhálózatunkat s megtesszük az első lépést a tanácsi kezelésű könyvtárak kihangsúlyozott önállósága felé. Ez különösen akkor lesz érdekes, ha a tervezett közigazgatási átszervezés megtörténik s a kijelölt gócpontokon mindenütt mint kulturális központ fog működni a tanácsi kezelésbe adott községi könyvtár.

TÉRY TIBOR:

A művelődési autóról

Megyénk útjain gyakran tűnik fel egy fűzőld Moszkvics. Oldalán a felírás: „Művelődési autó.” Amikor végigmegy valamelyik nagyobb község utcáin, az emberek megfordulnak utána. Nem tudják elképzelni, mi is lehet a feladata a furcsa építésű gépkocsinak.

Őszintén be kell vallanunk, hogy eleinte még nekünk, a gépkocsin dolgozóknak is problémát okozott a kocsi feladatkörének pontos körülírása, megfogalmazása. Bár a kocsi „alapokmánya” igen tág lehetőségeket tárt a felhasználó szervek elé, ezek kihasználása — és tegyük hozzá tervszerű és rendszeres kihasználása — még ma, két év után sem problémamentes.

Ahhoz, hogy megszabhassuk feladatkörét, vizsgáljuk meg a kocsi felhasználható tulajdonságait. Négy személy szállítható vele és bizonyos korlátozott mennyiségű csomag. Keskenyfilm vetítő berendezés, magnetofon stb. Ha nagyobb mennyiségű teher szállítása válik szükségessé, az utastér egyszerűen átalakítható rakterületté a csomagok számára. Ebben az esetben két személy utazhat a kocsin. Építése általában kövesúthoz köti. Földutakon csak száraz időben — és akkor is csak korlátozott mértékben — közlekedhet. Hangosító berendezése propagandára való felhasználását is lehetővé teszi.

Mivel a művelődési autó a Megyei Könyvtár tulajdona, kézenfekvő, hogy feladatai közül a könyvtári feladatokat kell a legfontosabbaknak tekintenünk. Ezek közül is a legelső a könyvkölcsönzés. Olyan falvakban, pusztákban, ahol nincsenek meg az adottságok önálló könyvtár létesítésére, a művelődési autó látja el a könyvtári feladatokat. Ez annyit jelent, hogy havonta rendszeresen meglátogatja a községeket és a magával szállított mintegy 200 kötet könyvből kölcsönöz a lakosságnak.

Milyen egyszerűnek tűnik ez így — egy mondatban leírva. Mégis mennyi előzetes munkát, mennyi körültekintést igényel egy-egy ilyen kölcsönzés előkészítése, lebonyolítása.

Az első lépés, annak a könyvvállománynak az összeállítása, melyből az autósönyvtáros az alkalmanként kiszállítandó könyveket egy-egy kiszállás előtt kiválogatja. Hiszen olyan választéknak kell rendelkezésére állni, melyből lehetőleg minden igényt ki tud elégíteni. A falvak olvasóközönségének igen változatosak az igényei. A rendelkezésre álló hely pedig nagyon kicsi. A legnagyobb nehézséget ezért mindig az első látogatás okozza, valamely új kölcsönzőállomáson. Később, mikor a könyvtáros megismerte az olvasókat, már

indulás előtt tudja, hogy az illető községben milyen könyvek iránt nagyobb az érdeklődés, milyen könyvekből kell összeállítani a szállítandó kis állományt.

A Baranya megyei művelődési autónak jelenleg kb. 1300 kötetes állománya van melyből 12 község lakóit látja el olvasnivalóval. Az állomány mintegy 25%-a szakkönyv kb. ugyanannyi a gyermek és ifjúsági irodalom a többi a szépirodalom különböző területeit foglalja magában. Jelentős kötettszámot tesz ki a magyar és külföldi klasszikus-romantikus regényirodalom, melyet nagyon kedvelnek olvasóink. A magyarok közül Jókai, Mikszáth, Móricz, Móra, Gárdonyi, a külföldiekből Dumas, Diskens, Maupassant, Gogol stb. Ezeket a műveket mondhatni az olvasók minden korosztálya nagyon kedveli. A mai írók közül elsősorban a nőírókat, (Gergely Márta, Fehér Klára,) valamint a kalandos, izgalmas regények íróit (Berkesi, Dold-Mihajlik,) kéri. Sokan keresik Vernét és a maiak közül a fantasztikus regényeket.

Igen sokan olvasnak meséket. Nemcsak gyerekek, hanem a legkülönbözőbb korosztálybeli felnőttek is.

Örvendetesen megnőtt a mezőgazdasági szakkönyvek iránti érdeklődés. Ennek egyik oka, hogy a termelőszövetkezetekben az egyre fejlettebbé váló mezőgazdaság mind modernebb munkamódszereket tesz szükségessé, másrészt könyvkiadásunk egyre szebb, használhatóbb könyvekkel igyekszik kielégíteni a szükségletet. Ezen a téren azonban még van tennivaló. Ugyanis a mezőgazdasági szakkönyvek tematikája még nem elég változatos. A sokirányú érdeklődésnek még nem tudunk kielégítően eleget tenni.

Természetesen egy cikk keretében az olvasók igényeinek sokrétűségéről nem adhatunk teljes képet. Hiszen egyre többen vannak, akik már konkrétan valamelyik író egy-egy munkáját, vagy valamilyen meghatározott témakörrel foglalkozó művet keresnek. Pl. zeneszerzők életrajzai, a II. világháborúval foglalkozó művek, útleírások, vadászkalandok, történelmi regények stb. Állományunkat tehát — a viszonylag szűk keretek között — úgy kell összeállítani, hogy az igényeket lehetőleg ki tudjuk elégíteni.

Jelenlegi 12 kölcsönzóállomásunkon közel 700 beiratkozott olvasónk van, akik ez évben mintegy 4000 kötetet kölcsönöztek. Ez azt jelenti, hogy olvasóink negyedévenként átlag 2 könyvet olvasnak. Mivel a tárgyalt időszakba esik a nyár is, viszont a mindenkor nagy forgalmat jelentő 4. negyedév még előttünk van, ez nem mondható rossznak. Úgy látjuk, hogy községeink lakossága megszerette a művelődési autót és szívesen veszi igénybe szolgáltatásait. Ez alatt természetesen nemcsak a könyvkölcsönzést értem. És itt rá kell térnem a gépkocsi egyéb feladataira.

Ha értékelő sorrendet egyáltalán fel lehet állítani, akkor a második feladat az ismeretterjesztés. Ezt előadások tartásával szolgáljuk.

Jelenleg a megyei tanács művelődésügyi osztályának szervezésében folynak ismeretterjesztő előadások, melyeknek előadóit a művelődési autó szállítja az előadások színhelyére. Hetenként kétszer visz ki a kocsis 3—3 előadót, ez havonta átlag 24 ismeretterjesztő előadást jelent. Ezek szervezési munkáját a megyei tanács népművelési csoportja végzi. Az elmúlt évadban (1960—61) a művelődési autó önállóan is bonyolított le ismeretterjesztő programot, ami számottevő sikert aratott. Ez azonban a kölcsönzési terv kiszélesítésével, mely jelenleg heti 3 estjét veszi igénybe a gépkocsi idejének, lehetetlenné vált.

Általában a gépkocsi lehetőségeinek az szab csaknem áthághatatlan korlátot, hogy mind ismeretterjesztési, mind könyvkölcsönzési szempontból a késő délutáni, valamint az esti órák használhatók csak gyümölcsözően fel. Tehát

17-től 22 óráig. Ennek az időnek a célszerű kihasználása érdekében kapcsoljuk össze könyvtári tevékenységünkkel, — tehát a könyvkölcsönzéssel — az autó egy másik lehetőségét; keskenyfilmek vetítését. Az elmúlt évadban kizárólag ismeretterjesztő filmeket vetítettünk. De közönségünk köréből felmerülő igények arra készítették, hogy bevezessük játékfilmek vetítését is. Műsorunkon általában irodalmi vonatkozású filmek szerepelnek. Ilyenek: Robin Hood, Szent Péter esernyője, Szegény gazdagok, Rokonok stb. Műsoraink iránt általában igen komoly érdeklődés nyilvánul meg. Ez azt bizonyítja, hogy tevékenységünk nemcsak művelődési szempontból pótol bizonyos hiányt, hanem olyan művelődési lehetőséget ad, melyre a lakosság igényt is tart.

Hasonló, helyenként szinte követelő igény merült fel egész sor falusi iskola pedagógusai — és természetesen tanulóifjúsága — köréből is. Ugyanis, ha van is a falvakban rendszeres filmelőadás, annak egyrészt időpontja nem alkalmas arra, hogy az általános iskolák tanulói résztvehessenek azokon, másrészt a filmek sem mindig szolgálják hasznosan az ifjú korosztály nevelését. Viszont a művelődési autó munkaidejének koradélutáni kihasználatlansága lehetővé tenné ifjúsági filmelőadások tartását. Az akciót, melyet kísérletképpen bevezettünk, olyan érdeklődés fogadta, melynek kielégítése a kocsis munkaidejét erősen igénybe vette volna, egyéb feladatai rovására. Így az akció folytatásától sajnos el kellett tekintenünk.

Az idei népművelési évadban irodalmi előadásokat is terveztünk. Az első ilyen előadás címe: „Korok és versek”. Célja a versek megszerettetése és népszerűsítése.

Lebonyolításában a pécsi Irodalmi Színpad-dal óhajtunk együttműködni, amelynek szavalói lesznek hivatva ezt a szép és szintén hézagpótló feladatot elvégezni. A megvalósításra akkor kerül sor, ha felsőbb szerveink által kilátásba helyezett második gépkocsinkat munkába tudjuk állítani.

Feladatokat tehát lehet találni bőven. Hiszen nem is említettük még az egyéb művészeti ágakról tartható előadásokat. Képzőművészeti és egyéb vándorkiállítások mozgatását. De mindezekhez egy gépkocsi és két ember kevés. Véleményem szerint a munka megszervezésének az adott körülmények között két módja van. Vagy minden lehető feladatból megvalósítunk egy-egy keveset, vagy kiválasztunk 2—3 általunk legfontosabbnak ítélt feladatot és azoknak kísérünk meg a lehetőségekhez képest maradéktalanul eleget tenni. Én a magam részéről a második megoldást tartom célszerűbbnek. Súlyponti feladatnak érzem a könyvtárral el nem látott községek lakosainak könyvvvel való ellátását. Fontosnak tartom az ismeretterjesztő előadásokat, valamint annak az igénynek részbeni kielégítését, amely a játékfilmek irányában mutatkozik.

Mindezekben a területeken már értünk el bizonyos eredményeket, de ezekkel korántsem lehetünk megelégedve. Népünk egyre növekvő igényeit ismerjük. Magunknak is vannak elképzeléseink, de azt is tudjuk, hogy ezek lebonyolításának technikai és anyagi előfeltételeit nem lehet egyik napról a másikra megteremteni. És azt is tudjuk, hogy olyan lehetőségek korában élünk, amikor minden vágyunk megvalósítása csak idő — és nem is hosszú idő — kérdése. Addig pedig igyekszünk a jelenlegi lehetőségeket minél jobban kihasználni a ránk váró feladatokat teljesíteni.

LEMLE GÉZA:

Cigányok a könyvtárban

Ma már természetes Versenden, hogy a községi könyvtár szorgalmas látogatói a csillogószemű cigánygyerekek, a jól öltözött, udvarias magatartású cigányfiatalok s a félénkmozgású cigány felnőttek. Az sem túlzás, hogy ők a leg-szorgalmasabb olvasók. Csak nézem őket, beszélgetek velük, s vallatom Kozma Józsefnét, a könyvtárost, de alig árul el valamit „titkaiból”. Egy bizonyos: szereti és jól ismeri a cigányokat. Annyira, mint kis könyvtárát, könyveit. Eredményeivel nem kérkedik, de szavaiból érzem: a cigány olvasók szervezésében és nevelésében elért sikereire büszke. S nagy felelősséget érez olvasóiért. Meg a könyvekért.

Minden könyvet papírba csomagolva hoznak vissza a könyvtár látogatói, s ugyanúgy visznek el.

— Ez természetes — mondja a könyvtáros. — Nem szeretheti igazán a könyvet, aki nem becsüli, nem óvja.

Következetes munkával elérte, hogy olvasói úgy vigyáznak a könyvekre, mint a sajátjukéra. Első dolguk, hogy még a könyvtárban becsomagolják.

Hogyan váltak olvasóvá a cigányok?

Benézett egyszer H. bácsi. Csakúgy véletlenül, éppen arra járt.

— Jó volna, ha nemcsak a szentek életét olvasná H. bácsi! —

Mire H. bácsi szólni tudott volna, már csak Az arany embert köszönhette meg. Pár nappal utána hálálkodott: jó könyvet kapott. „Nem is olyan bolondság ez” — így foglalta össze véleményét. Olvasó lett. Ez egyszerű.

Aki egyszer betéved a versendi könyvtárba, abból olvasó lesz. A cigányok is betévedtek. Talán nem is annyira „betévedtek”, mint inkább a könyvtáros hívó szavára betértek. Mindegy. Az eredmény ugyanaz.

Nehéz dió volt S. Pista cigánylegény, aki hányaveti módon állított be a könyvtárba.

— Vidd el először Dumas: A fekete tulipánját!

— Nem kell „kertészkönyv”! Majd én választok!

Ezen „vesztek” össze. Pista nem is vitt akkor könyvet. Méghogy ő nem válogathat kedve szerint?! De azután kibékült. A „békekötés” feltétele egy volt: vigye el Pista először mégiscsak a „kertészkönyvet”, olvassa el, mesélje el, s utána válogasson, ahogy neki tetszik.

Ma már együtt mosolyognak az „összeveszésen” is, a „kibékülésen” is. Pista azóta rendszeresen a könyvtáros tanácsára olvas. Nem bánta meg. A könyvtá-

ros fáradságtalan. Mindenkihez van kedves szava, érdeklődik: tetszett-e a könyv. Mi tetszett belőle? S mindenki mondja a magáét, ő pedig gondolatban összegezi a véleményeket. Nem egy olvasó kerekén így kéri a könyvet:

— Mit ajánl Ilus néni?

A könyvtáros ritkán hibázhat. Ilus néni javasolja rendre a könyveket, s közben oda-oda szól nekem: „Ő még a meséknél tart.” „A fiú édesapja a kalandos útleírásokat szereti.” Szinte sorba lehetne állítani olvasóit: ki meddig jutott el a könyvek megértésében, megszeretésében. E sornak végén mesekedvelők állnának, az elején pedig a nehéz klasszikus művek, a szocialista alkotások és a mai tárgyú modern művek kedvelői és megértői. Aki kezét Ilus néni kezébe tette, hogy vezesse a könyvek gazdag világában, az előbb-utóbb eljut a legértékesebb alkotásokig. A könyvtáros számontartja a lépéseket, egyengeti az utat, s méri az eredményeket. Nemcsak azzal: ki mit olvas. Többel. Ki milyen emberré vált. A cigányok esetében ez nagy szó, mert mélyről indultak, nemcsak az olvasásban, hanem szinte az élet minden területén.

— Itt van S. Péter — mosolyog Ilus néni egy cigánylegényre. — Ifjúmunkás. Pécsre jár az építőkhöz. Nemrég szakított a mesékkel, már két „komolyabb” könyvet olvas.

— Hármat! — vágja ki Péter.

Valóban: kartonján a következő könyvek szerepelnek: Benedek: A vitéz szabó legény, Hauff legszebb meséi, s utána a három „komolyabb” mű: a Dióbél királyfi és társai, A Koppányi aga testamentuma és A két koldusdiák.

— S most?

— Ne darabokban legyen, de ne is legyen nagyon hosszú és izgalmas legyen.

Ilus néni érti, amit én csak sejtek.

— Keresd meg Komáromi könyvét, az Esze Tamás talpasait!

Péter tudja, melyik az ő szekrénye. Keresi a javasolt könyvet.

— Aztán mikor szánod már rá magad az általános iskola elvégzésére? Már régen szakmunkás lehetnél!

Pista hümmög. Nehéz dolgozni is, tanulni is, reggel-este utazni.

— Maradj addig a munkásszálláson!

— Majd még gondolkodom...

Sz. Annus a család „könyvfelelőse”. Egy nyalábra való könyvet hoz vissza, mellette sündörög kis testvérkéje. A papa Azsajev: Távol Moszkvától c. könyvét olvasta. (Jó könyv, csak kicsit vastag!) Annuska Merimée: Szent Bertalan éjszakáját és Daszkalov: Az út-ját olvasta, a mama a Ligetszép-ét. A maga újabb igényét mondja is a leány:

— A Csendes Don-t kérem.

(Ejha! — gondoltam magamban — nem lesz ez kicsit sok?!)

— Csodálkozik? Itt az Annuska kartonja.

Valóban csodálkoztam. Nagyon. Annuska kartonján 17 könyv szerepelt. Többek között Móricz: Erdély trilógiája, Tolsztoj: Anna Kareninája, Flaubert, Gorkij, Merimée, Solohov művei és Berkesinek az ellenforradalmat feldolgozó regényei.

Elbeszélgettünk Móricz trilógiájáról. Annuska ismerte és megértette a regényt.

A papa Schomburgk: A vadon érverését kapta. A kalandos könyvek érdeklik.

— Anyának el ne felels mesét! — figyelmeztette Annuskát a szoknyája körül tipegő csöppség. A mesékből úgy látszik ő is részesedik.

K. Vera jólöltözött cigányleány Danielsson: A boldog sziget-ét vitte el.

Három apró cigánygyerek már alig várja, hogy rákerüljön a sor. Kettővel nincs is baj. Leadják a gondosan becsomagolt könyvet, s Ilus néni pillanatok alatt számbaveszi: mit olvastak, s már nyomja is a két aranyos kislány kezébe az újabb mesekönyvet. A harmadik kislány csak áll szomorúan.

— Hát te? — fordul szigorú tekintettel a harmadik felé a könyvtáros. — Visszahoztad a könyvet?

— Én visszahoznám, de már nem is vagyok náluk.

Szomorú tragédia rejlik e mondatban. A szülők felelőtlensége, veszeke-
dése, a gyermek gazdátlansága. Az elveszett könyvet bizony elvágták dara-
bokra, ezért vezekel most a harmadik kisleány. Máskor biztosan jobban vigyáz
rá.

Beszédes egy ilyen kölcsönzés, s beszédesek a kartonok. Sz. Annuska jó „könyvellátónak” bizonyult. A maga 17 könyvét már említettem. A papa 11 könyve között Jókai, Mikszáth, Szabó Pál és Illés Béla művei, s legutóbb Azsa-
jev szerepelt. A mama 5 mesekönyvet olvasott. B. József és leánya 6, illetve 7
könyvet olvastak három hónap alatt, legutoljára Jaroslavszkij: Hogyan szü-
letnek, élnek és halnak meg az istenek címűt. K. L-né 28 éves cigányasszony
ugyanezen idő alatt 9 könyvet, világirodalmi klasszikusokat (Flaubert, Stend-
hal, Sinclair stb.) és magyar regényeket olvasott. Sorolni lehetne még az ol-
vasó cigányokat, mert a kis könyvtár 166 olvasójának fele cigány.

— Aztán úgy olvassa, nehogy megint pofon legyen belőle! — figyelmez-
tette egyik cigánygyerek a másikat. A „büntetett előéletű” olvasó ugyanis a
házi munka rovására is a könyveket bújta. Egy bizonyos: szeret olvasni.

— Úgy gondolom, az elmondottakhoz nem kell kommentár. Kozma Jó-
zsefné szereti és becsüli a cigányokat, s a cigányok szívesen járnak az általa
javasolt úton. A példák bizonyítják, milyen maaglatokra vezet ez az út.

Még csak annyit: a versendi cigányok döntő többsége rendszeresen dolgo-
zik, kis kunyhóik rendesek, tiszták, a fiatalok jólöltözöttek, udvariasak, kul-
túrált magatartásúak; az idősebbek egyre azt hajtogatják: „bárcsak a mi időnk-
ben is így lett volna.” Tudom: túlzás lenne, ha azt mondanám: íme a jó könyv-
tári munka eredménye. De abban semmi túlzás nincs, ha azt mondom: a jó
könyvtári munka nem volt hiábavaló s megérlelte gyümölcsseit nap mint nap.

SZASZ ISTVÁN:

A Janus Pannonius Múzeum kiadványairól

Nem túlzás azt állítani, hogy városunk pezsgő- és egyre elevenebbé váló kulturális életének egyik fő gyújtópontja a Janus Pannonius Múzeum. A múzeum kiállításai, állandó tárlatai, értékes néprajzi, régészeti gyűjteményei, ezenkívül a múzeum égisze alatt lezajló állandó tudományos kutató és rendszerező munka igen nagy jelentőségű. A nagyközönség ennek megfelelően egyre fokozottabb érdeklődéssel — és bátran mondhatjuk, egyre nagyobb igénnyel fordul a Janus Pannonius múzeum felé. Bizonyos fokig ennek a fokozódó igénynek a kielégítését, — másrészt a tudományos munka összefoglalást célozzák a múzeum nyomtatott kiadványai is.

Rögtön előljáróban e kiadványokról szólva két megjegyzést is kell tennünk. Az egyik a szakszerűség, a tudományos igény és teljességre való törekvés dicsérete, a kiadványok tudományos színvonala magas. A másik kérdés az, hogy az eddig napvilágot látott tanulmányok mennyire kerülnek kapcsolatba a nagyközönséggel. Természetesen különbséget kell tennünk itt is, a kiadványok természetét illetően. A kiadványok főcsoportját a múzeum rendszeresen megjelenő évkönyvei alkotják. Kétségtelen, hogy ez főképp a szakembereknek szól. Ám egy-egy évkönyvben bizonyosan van nem egy olyan tanulmány, amelyet egyes érdeklődők szívesen elolvasnának, ha hozzá tudnának jutni. Tehát felmerül a jogos kérdés: nem lenne-e célszerű, ha az eddigi tudományos igény fenntartása mellett lehetővé tennék, hogy az évkönyvek kaphatók lennének a könyvesboltokban is. Aztán már nyugodtan a gyakorlatra bízhatnánk, vajon a kiadvány felkelti-e az olvasók érdeklődését.

A másik kérdés, mely feltétlenül figyelmet érdemel, az, hogy ezeken a kiadványokon kívüli munkák jellegükben és mennyiségükben kielégítik-e a pécsiiek érdeklődését. Az évkönyveken kívül van a múzeumnak két kiadványa: a Forgách Hann Erzsébet emlékgyűjtemény és a Zsolnay-múzeum katalógusa. Sajnos ez a két katalógus is csak a múzeumban található meg, a könyvesboltokban alig, vagy egyáltalán nem. Pedig, ha a közönség és a múzeum közötti kapcsolatok lehetséges útjait keressük, akkor az ilyenfajta kiadványok feltétlenül jelentősek. Úgy véljük igen hasznos lenne, ha a múzeum alkalomadtán gondoskodna arról, hogy ne csak ennek a két jelentős tárlatnak, hanem a többi — néprajzi, régészeti stb. — gyűjteménynek is legyen katalógusa, melyet könyvesboltokban, újság- és könyvpavilonokban, esetleg a pécsi idegenforgalmi hivatalban is megtalálhatna az érdeklődő.

Persze, ha ilyenfajta ötletek nyomába eredünk, sok mindent lehetne még javasolni és elképzelni. A katalógusokon kívül számos népszerű, félig tudományos, félig ismeretterjesztő jellegű kiadványt adhatna közkézre a múzeum. De bízunk benne, hogy ami késik, nem múlik, hiszen a Janus Pannonius múzeum igen nagyot fejlődött az elmúlt években és ez a fejlődés talán hamarosan meg fogja teremteni az említett kiadványokat is.

De térjünk vissza a már rendelkezésünkre álló anyaghoz. Először talán a mennyiségben, minőségben jelentősebb évkönyveket vegyük közelebről szemügyre. Elsősorban a teljességre való céltudatos és eredményes törekvés tűnik szembe. Minden kommentárnál beszédesebb, ha néhány címet egymásmellé állítunk: Diószegi Vilmos: A bukovinai székely boszorkány kapcsolata az állatokkal, vagy — Dombay János: Későrómai temetők Baranyában (1957). Vagy az 1959-es évkönyvből: Hernády Ferenc: Adattár a pécsi magyar színjátszás kezdeteihez, — ugyanitt — Mérei Gyula: Kórbonctani szempontok a sírleletek torzult és torzított koponyáinak vizsgálataikor... stb. Másutt jeles pécsi művészekről találunk tanulmányokat, mint pl. Martyn Ferenc festészetéről, vagy Zsolnay Vilmosról, mindkettőt Hárs Éva tollából.

Végeredményben, ha áttekintjük az évkönyv vaskos — és a magasabb évjáratokban egyre vaskosabb — köteteit, azt látjuk, hogy itt összegyűjtve és rendszerezve kapjuk mindazt a tudományos gyűjtőmunkát, amellyel a pécsi múzeum egyáltalán foglalkozik.

Ha a sokféle és sokfelé irányuló érdekes cikkek és nagyobb tanulmányok látszólag szeszélyes egymásutánjában valamiféle rendszert keresünk, akkor a következő csoportokba sorolhatnánk a megjelent szakmunkákat.

A cikkek egy része geológiai, illetve a természettudományok más ágaival foglalkozik (növénytan, állattan stb.).

Nehéz válogatni, ha az idevágó bőséges anyagból akarunk egy-kettőt, mint különösen figyelemre méltót kiemelni, hiszen a maga nemében és a maga szakterületén mindegyik cikk jelentékeny.

Az 1958-as évkönyvből talán Horvát Olivér: Mecseki bükkösök erdő-típusai c. tanulmányát kell megemlíteni. Az európaszerte elismert szaktudós ebben a cikkében is új elemekkel, értékes megállapításokkal gyarapítja a mecseki növényvilággal kapcsolatos tudományos ismereteket.

Gebhardt Antalnak az 1958-as és az 59-es évkönyvekben egy-egy értékes, több táblázatot, szemléltető ábrát is tartalmazó geológiai tanulmánya jelent meg, mindkettő igen jelentős a maga nemében.

A természettudományok mellett kétségkívül a régészetnek jut a Janus Pannonius múzeum munkájában — és így az évkönyvekben is — fontos szerep.

Ezek közül talán első helyen említsük meg Dombay János cikkét az 1958-as évkönyvben. A munka a kőrézkori és kora-vaskori ásatások anyagával foglalkozik. Ez az időszak kb. i. e. 4500—5000 évet foglalja magában és ezzel kapcsolatos ismereteinket nagyban gazdagítja. Hiszen Magyarország őslakóinak problémái ma is igen sok régészt foglalkoztatnak. A legkésőbbi leletek, mintegy i. e. 1500-ból azt bizonyítják, hogy ez időben ezt a vidéket trákok lakták, de, hogy 4—5000 éve kiknek adott otthont ez a környék, ennek feltárása a jelen és jövő nemzedék tudósaira vár. Ilyen jellegű Fülep Ferenc munkája is, amely jóval későbbi — a rómaikorbéli Sophiáné városnak — ennek a mai Pécs helyén elterülő római tartományi központnak életét kutatja.

Ismét más csoportba oszthatók a néprajzi tanulmányok, a Mecsek-vidék, Baranya megye, és ezen belül a népszokásairól híres Ormánság néprajzi anyag-

ban igen gazdag területe; így bőséges lehetőség nyílik az ilyen irányú kutatásra.

Az idevágó tanulmányok közül feltétlenül kiemelést érdemel Füzes Endre érdekes vizsgálódásait feldolgozó tanulmánya. A kutatás célja egy bizonyos jellegzetes alföldi tanya, azaz „szállás”-típus dunántúli elterjedésének és alakulásának kikutatása. Az erre vonatkozó vizsgálatokat a cikk szerzője a Pécs melletti Mecsekalján végezte, jelentős sikerrel.

Az évkönyvön belül a legkisebb helyet a képzőművészet foglalja el, bár az ilyenirányú „szűkmarkúságot” joggal fájlaljuk. Két idevágó munkát találhatunk, mindkettőt Hárs Éva írta Zsolnay Vilmosról és Martyn Ferencről, illetve még egyet Zsolnay Margittól, amely a Zsolnay eozin-üvegekkel foglalkozik. Úgy véljük, hogy a pécsi képzőművészet múltja és hagyományai, valamint alakuló izgalmas jelene nagyobb helyet érdemelne a múzeum évkönyvein belül.

Ha egy-egy évkönyvet teljes egészében nézünk, belelapozgatunk, okvetlenül felfigyelünk a gondos, ízléses kivitelre, a komoly, tudományos tartalmat méltán megillető kidolgozásbeli, nyomdai külsőségekre. Az egyes évkönyvek beosztása, a papír minősége, a nyomtatás, a kiemelések és az ábrák betördelésének módja a lehető legjobb. Ugyanezt mondhatjuk el a számos szövegekőzi ill. függeléként csatlakozó fényképfelvételről is.

A múzeum másik fajta kiadványait itt csak futólag szándékozunk érinteni, már csak azért is, mert tudomásunk szerint a közel jövőben alapos módosítások, számszerinti gyarapodás és átdolgozás fog végbemenni a katalógus és tájékoztató jellegű kiadványokban.

Mint már említettük itt két katalógusról van szó.

A jelentősebb a Forgách Hann Erzsébetről elnevezett modern magyar képtár katalógusa.

„Aki a modern magyar képzőművészet leghaladóbb törekvései után érdeklődik, közel egy évtized után a pécsi Janus Pannonius múzeumban kaphat újból viszonylagos teljes áttekintést róluk...” ezekkel a lényegre utaló szavakkal kezdi Pogány Ö. Gábor a neves festő és műtörténész a katalógushoz írott bevezetőtanulmányát.

Valóban, lehetetlen, hogy a csak kicsit is műértő pécsinek szíve örömmel ne dobbanna meg, mikor az említett katalógusban ilyen neveket lát, sorakozni: Csontváry, Bernáth Aurél, Rippl Rónai, Szőnyi.

A katalógus különben öt csoportra osztva ismerteti a múzeum anyagát. Első csoportban a festmények szerepelnek, másodikban a grafikai anyag. Külön csoportban kapnak helyet a gyűjtemény névadójának, Forgách Hann Erzsébetnek munkái, míg a negyedik csoportot a plakett- és szoborgyűjtemény adja. Végül az ötödik csoportban Dési Huber István műveit találjuk.

Hasonló természetű a Zsolnay-kerámiagyűjtemény katalógusa is. Itt a bevezetőtanulmányt dr. Pataky Dénesné írta.

Mindkét katalógushoz, mintegy 16 teljesoldal nagyságú fényképmelléklet kapcsolódik.

HÍREK ISKOLÁINK ÉLETÉBŐL

Az iskolák és óvodák társadalmi segítségét szolgáló versenymozgalom 1960/61. tanévi szakasza lezárult. A társadalmi segítség értéke 3 785 169,— Ft volt, az egy tanulóra eső Ft-átlag 85,73 Ft. (Az 1959/60. tanévben 68,20 Ft.) A járások helyezése a következő:

(Egy tanulóra eső Ft-átlag):

1. Sásdi járás 162,02 Ft. 2. Komló város 130,54 Ft. 3. Sellyei járás 83,60 Ft. 4. Pécsi járás 79,13 Ft.

A kiemelkedő eredményt elért intézmények a következők:

(Egy tanulóra eső átlag):

1. Kásádi ált. iskola 2 458,46 Ft. 2. Göd-rekeresztúri ált. iskola 1 582,— Ft. 3. Csikóstöttösi ált. iskola 1 403,— Ft. 4. Komló-Gesztenyész ált. iskola 1 171,— Ft. 5. Barbarci óvoda 611,76 Ft. 6. Siklósi gimnázium 125,— Ft.

A fenti intézményekben tanterem, műhelyterem, óvodai foglalkoztató terem stb. létesítésére mozgósították a társadalom erejét.

*

November 3-án adták át Egyházasközárón a társadalmi úton létesült két új szolgálati lakást.

*

Csikóstöttösön szeptemberben hat új, társadalmi úton létesült tanteremben kezdték meg a tanítást.

*

Sásdon november 7-én színpompás úttörőünnepélyt rendeztek, amelyen közel 70 úttörőt avattak. A pajtások és a ve-

zetők úttörő egyenruhában jelentek meg az ünnepélyen. Az avatás után szellemi vetélkedőt rendeztek. Az ünnepélyen szerepelt először nyilvánosság előtt a nemrég létesült úttörőzenekar. A felavatott pajtásokat a napközi otthonban vendégelték meg.

*

Az őszi folyamán bolgár küldöttség látogatta meg a szászvári iskolát és óvodát. Az úttörők virággal köszöntötték a vendégeket és tiszteletbeli úttörővé fogadták őket.

*

Ibafán szeptemberben megkezdte működését a megye második ált. iskolai diákotthona. A tanulók a napközis ellátmányból reggelit, ebédet és tízórait kapnak, a vacsorát a községi tanács által felajánlott községfejlesztési alapból biztosítják. A diákotthonban 31 tanuló szakosított oktatását biztosítjuk.

*

A megye négy iskolájában (Mágocs, Hidas, Olasz, Nagyharsány) gyógypedagógiai osztályt szerveztünk. Ezzel 80 csökkent értelmi képességű gyermek beiskolázása vált lehetővé. A következő tanévben újabb gyógypedagógiai osztályok szervezését tervezzük azokon a helyeken, ahol a gyógypedagógiai tanulók iskolájára vonattal vagy autóbusszal megoldható.

*

A Művelődésügyi Minisztérium 500 Ft jutalomban részesítette özv. Usztyán Józsefné és Vida Ferencné nevelőszülőket, akik az állami gandozott gyermekek nevelésében kiváló eredményeket értek el. A jutalmakat ünnepélyesen adták át.

*

Az 5 éves terv során 45 ált. iskolai és 22 középiskolai tantermet építünk állami beruházásból. Új ált. iskola létesül Egyházasharasziban, Beremenden, Dráva-házasharasziban, Mohácson, Pécsváradon, Szentlőrincen, Kémesen és Egyházaskozáron. A 22 középiskolai tantermet Komlón, Selylyén és Siklóson építjük fel. Ezenkívül Sásdon 75 férőhelyes óvodát, Komlón 80 férőhelyes középiskolai diákothont létesítünk.

*

A nyár folyamán a siklósi járási pártbizottság és a járási KISZ-bizottság kezdeményezésére összehívták azokat a fiatalokat, akik egyetemen és főiskolán tanulnak. Az ankéton Marenics János elvtárs ismertette a fiatalokkal a járás helyzetét, rámutatva arra, hogy a fejlődő mezőgazdaságnak és iparnak mennyire szükség van egyetemen, főiskolát végzett szakemberekre.

*

A Művelődésügyi Minisztériumtól közel 2 millió forint értékű szerszámot és egyéb anyagot kaptunk a középiskolai és ált. iskolai műhelytermek felszerelésére. Az anyagok szétosztása megtörtént.

*

Újjáalakultak középiskoláinkban a sportkörök. Ennek eredményeképpen

mintegy 80 szakosztályban 2500 aktív szakosztályi tag sportol rendszeresen.

*

Az elmúlt hetekben avatták fel a szigetvári ált. gimnázium jórészt társadalmi munkával épített bitumenes kosárlabdapályáját, amely esti mérkőzések lebonyolítására is alkalmas.

*

A pécsi sportiskola után 6 szakosztályal megindult a komlói sportiskola is, amely Komló város minőségi sportjának utánpótlását biztosítja.

*

Újjáalakultak a járási ált. iskolai sporttanácsok és irányításuk alatt mintegy 257 úttörőcsapatban szerveztük meg a sportmunkát.

*

A Kilián testnevelési mozgalom térhódított az ált. iskolákban. A legutóbbi felmérések alapján október 1-ig Baranya megyében 4909 ált. iskolai és 869 középiskolai tanuló jelentkezett. Ez a szám a tanév végéig még emelkedni fog.

*

Befejeződtek az ált. iskolák őszi négytusa versenyei, amelyekben több mint 10 ezer úttörő vett részt.

*

Megyénk diáksportolójának legjobbjai 5 város diáksporttalálkozóján vesznek részt Székesfehérváron az alábbi sportágakban: atlétika, torna, asztalitenisz, úszás.

A NÉPMŰVELÉS HIREI

Megjelent a Janus Pannonius Múzeum ötödik, 1960. évi évkönyve. Az évkönyv a múzeum tudományos munkatársainak és a múzeum munkaterületeivel szoros kapcsolatban álló kutatóknak tanulmányait tartalmazza, a következő témák szerint:

Gebhardt Antal: A Mecsek hegység forrásainak faunisztikai és biológiai vizsgálata.

Horvát A. Olivér: Mecseki erdőtípus tanulmányok, Mecsek környéki rétek.

Vass Anna: Míkrószkopikus gombák Dél-Baranyából.

Dombay János: Árpád-kori temetők Baranyában.

Gállos Ferenc: Vázlatok Pécsvárad kialakulásának és középkori mezővárosi fejlődésének történetéből.

Holub József: Adatok Pécs város és Baranya megye történetéhez.

Papp László: A mohácsi csatahely kutatása.

Reuter Camillo: Pécs város neve.

Petrovich Ede: Pécs középkori kórháza.

Füzes Endre: A Janus Pannonius Múzeum szarusótartói.

Regöly-Mérei Gyula: Paleopathológiai vizsgálatok a Janus Pannonius Múzeum aeneolith korból származó emberi csontlelet anyagán.

Bökönyi Sándor: A lengyeli kultúra gerinces faunája.

*

A Janus Pannonius Múzeum 1961. évi régészeti munkatervében a szigetvári belső vár, a mohácsi csatater küzdőterének és a környéken elpusztult faluk helyének kutatása, a Bóly—Sziebert-tanyai nagy népvándorláskori temető feltárása s a Nagyarsány határában fellelt római város ásátásának folytatása szerepel.

*

A szilárdabb szervezetű, tanfolyamjellelű ismeretterjesztés érdekében novemberben megyénkben 21 munkásakadémia, 34 termelőszövetkezeti és 18 ifjúsági akadémia kezdte meg működését.

A belvárdgyulai termelőszövetkezetben jól bevált családi tervezés népszerűsítése és meghonosítása érdekében a művelődésügyi osztály a megye valamennyi termelőszövetkezetében előadást szervez. Az előadások lebonyolítására december 20-ig kerül sor. A központi előadókkal tartott első 12 előadás átlagosan 45—55 fő előtt hangzott el, igen hasznos vitát s a kezdeményezés részvállalását eredményezte.

*

A művelődésügyi osztály 12 termelőszövetkezeti községben patronáló rendszerű, 8 előadásból álló előadássorozatot szervezett. Az állandó előadókkal szervezett komplex-előadások biztosítják az előadók és hallgatók közötti szoros kapcsolatot, az esetenként felmerülő kérdések részletes megtárgyalását.

*

Mecseknádosdon a Pécsi Irodalmi Színpad közreműködésével 10 előadásból álló irodalmi ifjúsági akadémia indult. Az előadások a magyar irodalom jelentősebb korszakain ívelnek át, kiemelve az írói csúcspontokat. Az akadémia az irodalmi műveltség és ízlés fejlesztését elsősorban kiemelkedő művek művészi bemutatásával végzi és könyvkiállítások, irodalmi kirándulás, fejtörő, művészeti viták beiktatásával és a témák sokoldalú megközelítésével széles ismeretanyagot nyújt a hallgatóknak.

*

Szakkörszerű foglalkozások keretében a tél folyamán 37 irodalmi színpad tagjai készülnek a társadalmi és családi ünnepek méltó megünneplésére. Az előadásokra történő felkészülés mellett súlyt helyeznek a tagok irodalmi-művészeti továbbképzésére és nevelésére. Legutóbb, a mohácsi, szigetvári, sellyei és komlói gimnáziumban is alakult iskolai irodalmi színpad.

*

A Pécs-Baranyai Népművelési Tanácsadó ez év szeptemberében és októberében felfrissítette, részben bővítette szakbizottsági hálózatát. Jelenleg a következő szakbizottságok működnek: művelődési otthon és klubmunka; ismeretterjesztési; foto; díszítőművészeti; zenei; táncos; színjátszó és bábos. A szakbizottságok széleskörű aktívahálózattal megkezdték munkájukat.

*

A 2 éves központi színjátszó-rendezőképző tanfolyamon Baranya megyéből és Pécs városából 25 fő vesz részt. A tanfolyam vezetője: Turián György, a Pécsi Nemzeti Színház rendezője. A tanfolyam hallgatói eddig két konferencián vettek részt.

*

Komló, Szentlőrinc és Mohács művelődési otthonaiban október és november hónapban a színjátszó oktatók alapfokú konferenciái voltak, amelyeket a két éves színjátszó-rendező akadémia végzett hallgatói vezettek.

*

A megyei könyvtár segítséget kíván nyújtani a mezőgazdasági dolgozóknak, hogy ésszerűen tanulmányozhassák a szakirodalmat. Erre a célra ajánló szakbibliográfiát állított össze a megjelent mezőgazdasági szakkönyvekből. A bibliográfia könnyen kezelhetően csoportosítja a szakkönyveket. A kiadvány még ez évben az olvasók kezébe kerül.

*

Ünnepélyesen adta át a SZÖVOSZ a járási könyvtárakban a falusi könyvtárak számára megszavazott kb. 60 000 Ft értékű könyvajándékot. A SZÖVOSZ tisztá szának egy részét rendszeresen erre a célra óhajtja fordítani. Ezzel a SZÖVOSZ példát mutat, hogy kereskedelmi szerv is milyen hatékonyan képes támogatni a tudatformáló munkát.

*

A járási könyvtárak — munkájuk ismertetése és a falusi könyvtárosok tájé-

koztatása céljából — egymásután adják ki híradóikat. Terv szerint ezentúl negyedévenként rendszeresen jelennek meg a járási híradók. Ezekben a könyvtárosok módszertani tanácsokat is kapnak, amellyel megismerik egymás munkáját, eredményeit. Ezzel is javítani lehet a közönségszolgálatot és szolgálni az olvasók igényeinek jobb kielégítését.

*

A könyvtári munka színvonalasabbá tétele érdekében két és féléves középfokú könyvtárosképző tanfolyam indult az Országos Széchényi Könyvtár irányításával és a Megyei Könyvtár szervezésében. A tanfolyamnak 39 hallgatója van.

*

A megye könyvtárai az elbűlt háromnegyed évben 374 000 kötet könyvet kölcsönöztek ki az olvasóknak.

*

A Pécsi Írók Csoportja a Jelenkor szerkesztőségével közösen az ősz folyamán több helyűtt: Szekszárdon, Dombóváron, Pakson, Szombathelyen, Szentlőrincen tartott a pécsi írók közreműködésével író-olvasó találkozót. Még ebben az évben el látogatnak a pécsi írók Mattyra, Nagykanizsára, Székesfehérvárra és Debrecenbe is. A találkozók eredményesen járultak hozzá az irodalmi közvélemény kialakításához, értékes irodalmi művek megismertetéséhez.

*

A több országos bemutatón résztvevő Széchenyi Népi Együttes a Népművelési Intézet meghívására decemberben Budapesten az Országos Táncos Konferencia keretében mutatja be legújabb műsorát.

*

A Délsláv Szövetség rendezésében a Kátolyi Népi Együttes november hónapban Bács megye 10 délsláv nyelvű községében tartott bemutatót.

*

Pécs város Művelődési Háza (Pécs, Déryné u. 18. szám) ez év novemberében ünnepelte 10 éves fennállását. Ebből az alkalomból diszközgyűlést tartottak és színes diafilmmel ismertették a ház eddigi tevékenységét.

*

Sarkadiné Hárs Éva, a Janus Pannoniusz Múzeum művészettörténésze, állami ösztöndíjjal, 8 hónapi olaszországi tanulmányútra utazott. Feladatai közé tartozik az olasz reneszánsznak a középkorvégi Pécs építészetére, művészeti életére gyakorolt hatásának kutatása.

*